

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI**

**NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA
UNIVERSITETI**

G.N.Ibragimova, D.A.Choriyeva

“MAKTABGACHA TA‘LIMDA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA”

(o‘quv qo‘llanma)

TOSHKENT – 2020

Annotatsiya

Ushbu o'quv qo'llanmada Oliy ta'lim tizimida ta'limiy - tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishga, shaxs ma'naviyatini tarkib toptirishga oid nazariy yondashuvlar va mavjud tajribalar, tavsiyalar, ta'lim sifati hamda mazmunini rivojlantirish omillari, Yoshlar jamoasida pedagogik diagnostika va pedagogik korreksiya ishlari metodik jihatdan to'g'ri yo'naltirilganda jamiyatning har bir a'zosi ongiga milliy istiqlol g'oyalarini singdirishda, mafkuraviy immunitet hosil qilishda, ularning o'zligini anglashda, vatanparvarlik va fidoiylilik tuyg'ularini, millatlararo totuvlikni, diniy bag'rikenglikni, tolerantlikni shakllantirishda hamda komil insonga xos bo'lgan fazilatlarni: sofdillik, to'g'ri so'zlik, adolatparvarlik, saxovatlik, or - nomuslik, tantilik sifatlarini tarkib toptirishda ijobiy samaralarga erishish mumkinligi bayon qilingan.

Mazkur o'quv qo'llanmadan pedagogika ta'lim yo'nalishidagi oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan professor – o'qituvchilar hamda talabalar keng foydalanish mumkin.

Mas'ul muharrir: pedagogika fanlari doktori, Sh.S.Shodmonova

**Taqrizchilar: p.f.d., Akramov Abdumalik Abdumutalovich
p.f.n., dotsent D.R.Babayeva**

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy-metodik Kengashining 2020 yil ____ fevraldagi ____ - raqamli qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

MUNDARIJA

Kirish.....	4 bet
I.BOB. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining predmeti va vazifalari.....	8 bet
1.1. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining maqsadi, obyekti, predmeti va vazifalari.....	8-27 betlar
I.2. O`quv tarbiya jarayonida pedagogik diagnostika.....	28-56 betlar
I.3. Pedagogik diagnostikaning umumiy tamoyillari va pedagogik hodisalarning darajalari.....	56-65 betlar
I.4. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanini o`qitishning ilmiy asoslari.....	66-88 betlar
II.BOB. Pedagogik diagnostikani o`tkazishning pedagogik asoslari.	89 bet
II.1. Pedagogik diagnostikani o`tkazishda test metodidan foydalanishning pedagogik asoslari.....	89-104 betlar
II.2. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy diagnostikasi.....	104-129 betlar
II.3. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanganlik darajasini aniqlash.....	129-159 betlar
II.4. Shaxsning rivojlanishi haqida tushuncha. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy diagnostikasi.....	159-178 betlar
III.BOB. Pedagogik diagnostika asosida ta'lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish metodikasi.....	179 bet
III.1. Pedagogik diagnostika asosida ta'lim-tarbiya jarayonini rejalashtirishning umumiy jihatlari.....	179-196 betlar
III.2. Pedagogik diagnostikani o`tkazuvchi shaxs va unga qo`yiladigan talablar.....	196-218 betlar
Xulosa.....	219-220 betlar
Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.....	221-222 betlar

KIRISH

Hozirgi davr talabi ta'lim - tarbiya ishlariga yangicha munosabatda bo'lish, yuksak madaniyatli kasb egasi, metodik jihatdan mahoratli, zamonaviy o'qitish texnologiyalarni va innovatsiyalarni mukammal egallagan kadrlarni talab etmoqda. Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi rahbariyati tomonidan chuqur o'ylangan islohotlarni amalga oshirishning yangi tamoyillari ishlab chiqilmoqda. Ayniqsa, "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"ning ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarining 4.4 bandida - Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish bo'yicha bir necha vazifalarni belgilanishi, jumladan uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy - texnik bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim - tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tatbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart - sharoitlar yaratish maqsadida

"2017 - 2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707 sonli qarori (29.12.2016 y), "Nodavlat ta'lim xizmatlarini ko'rsatish faoliyatini yanada rivojlantirish chora - tadbirlari to'g'risida" PQ-3276 sonli qarori (15.09.2017y), "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3261-sonli qarori (09.09.2017 y), "O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi PQ - 3305 - sonli qarori (30.09.2017y), "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risida"gi PF - 5198 - sonli qarori (30.09.2017 y) qabul qilindi.

Qabul qilingan me'yoriy hujjatlar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish, maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim – tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni joriy etish imkoniyatini yaratadi.

Uzluksiz ta'lim tizimining o'ziga xos ijtimoiy, pedagogik masalalari mavjud. Bunda ta'lim - tarbiyaning yangicha tamoyillarini joriy qilish, yangi turdagi o'quv muassasalarida ta'lim - tarbiya jarayoni shakllarini tashkil etishni belgilash, yangi pedagogik texnologiya namunalarini izlash va ishlab chiqish, ta'limning samarali tashkiliy, uslubiy - didaktik texnologiyalarini qo'llash hamda shaxs rivojlanishining bosqichli tizimini ishlab chiqish va boshqa vazifalarni e'tiborda tutmoq lozim.

Uzluksiz ta'limning poydevori - bu maktab yoshgacha bo'lgan bog'cha ta'limidir. Bog'cha va maktablarda bola ongida ilk qadriyatlar singdiriladi. Shuning natijasi sifatida, ularda motivli faoliyatlar yuzaga keladi, bilim ma'naviy qadriyatlarga muhabbat tuyg'usi uyg'onadi. Yoshlar jamoasida pedagogik diagnostika va pedagogik korreksiya ishlari metodik jihatdan to'g'ri yo'naltirilganda jamiyatning har bir a'zosi ongiga milliy istiqlol g'oyalarini singdirishda, mafkuraviy immunitet hosil qilishda, ularning o'zligini anglashda, vatanparvarlik va fidoiylilik tuyg'ularini, millatlararo totuvlikni, diniy bag'rikenglikni, tolerantlikni shakllantirishda hamda komil insonga xos bo'lgan fazilatlarni: sofdillik, to'g'ri so'zlik, adolatparvarlik, saxovatlilik, or - nomuslik, tantilik sifatlarini tarkib toptirishda ijobiy samaralarga erishish mumkin. Bu esa mustaqil O'zbekistonning har tomonlama rivojlanishida, jamiyat a'zolarining ma'naviy - ma'rifiy hayotida paydo bo'lgan muammolarini muvaffaqiyatli hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostikani tashkil etishning ilmiy asoslari, pedagogik diagnostikani tashkil etish va o'tkazish metodikasi

pedagogik diagnostikani o'tkazish metodlari, pedagogik diagnostikani o'tkazuvchi shaxs va unga qo'yiladigan talablar kabi masalalar o'quv dasturining mazmunini tashkil etadi.

“Maktabgacha ta’limda pedagogik diagnostika” fani talabalarni amaliy faoliyatga tayyorlash bilan birga ularda yuksak kasbiy faoliyat malakalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu fan asosiy ixtisoslik fani bo‘lganligi sababli Respublikadagi MTTlarga yuksak salohiyatga ega bo‘lgan mutaxassislarni yetkazib beradi.

Albatta, ta’lim jarayonida har bir holatga alohida yondoshuv zarur. Chunonchi, og‘ir nutqiy nuqsonli bolalar alohida xususiyatlarga ega bo‘ladilar. Shu sababli ularda, umumta’limiy tayyorgarlikdan tashqari, korreksion (tuzatish) yo‘nalishdagi ta’limga ehtiyoj bor.

Hozirgi vaqtda bog‘cha maktab va boshqa ta’lim muassasalarida rivojlanishda nuqsoni bo‘lgan bolalar aniqlanadi. Maktabgacha va boshlang‘ich maktab tizimi shu muammolarni bartaraf qilishga ham mas’ul bo‘lib hisoblanadi. Rivojlanishida ba’zi yengil (nutqiy, eshituv va boshqa) nuqsoni bo‘lgan bolalar bog‘cha va umumta’lim maktab muassasalarida tarbiyalanadilar. Og‘ir nuqsonlari bo‘lgan bolalar esa maxsus turdagi bolalar bog‘chasi yoki maktabiga qabul qilinadi, bu muassasalar zarur davolash – sog‘lomlashtirish va korreksion, psixologik - pedagogik yordamni bera olish imkoniyatiga ega.

Bizda mavjud maxsus bolalar bog‘cha - maktablari oldida turgan muammolardan biri maktab, oila, jamoat tashkilotlari, mahallada shaxsni tarbiyalash va shakllantirishning korreksion – pedagogik - psixologik rehabilitatsiya tizimi yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Ma’naviy - ahloqiy, intellektual va jismoniy tarbiya masalalarining talab darajasiga ko‘tarilmaganligi, ota - onalar, o‘qituvchi - murabbiylarning zarur malakaga ega emasligi, pedagogik faoliyatning maqsad va vazifalariga mos kelmasligi, ulardan yiroqligi sababli kutilgan natija bermaydi. Pedagogikaning diagnostik faoliyatining samaradorligi, muvaffaqiyati tanlangan va qo‘llanilgan metodikaning noyobligi bilan emas, balki bu metodikaning shu muhitga, shu

davrda o'rganilayotgan aniq maqsadga, vazifaga mosligi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham har qanday diagnostik faoliyat nimani yoki kimni, qaysi maqsadlarga o'rganish, olingan natijalardan qanday foydalanishimizni anglashdan boshlanishi shart.

I.BOB. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining predmeti va vazifalari.

1-MAVZU. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining maqsadi, obyekti, predmeti va vazifalari

Reja:

- 1. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining predmeti va o'rganish obyekti**
- 2. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining maqsadi**
- 3. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining vazifalari**

Tayanch iboralar: Ijtimoiy - pedagogik diagnostika, ta'lim - tarbiya, yuksak madaniyat, moddiy - texnik baza, intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish, diagnostika.

1. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining predmeti va o'rganish obyekti

Pedagogik diagnostika pedagogika va psixologiya fanlarining oralig'idagi soha bo'lib, bola shaxsini, uning individual xususiyatlari, rivojlanish dinamikasi va ularga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi.

Pedagogik diagnostika – maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning qobiliyat va layoqatlarini har tamonlama rivojlantirishga, ular shaxsini shakllantirishga qaratilgan.

Bola shaxsini to'g'ri tushunish va uning harakatlarini tahlil qila olish zarur. «Har bir shaxs qaytarilmas temperamentdir», - degan edi fiziolog olim I.P.Pavlov. Qolaversa, har bir insonning o'zigagina xos imkoniyatlari mavjudligi va unga hamisha jiddiy e'tibor berish zarurligi haqida O'rta Osiyoning buyuk mutafakkirlari Ibn Sino, Farobiy va Beruniy ham o'z zamonlarida alohida qayd etib o'tganlar. Chunonchi, o'qituvchi bola shaxsini tarbiyalash uchun, dastavval uning «betakror olamiga» kira olish va unga mos keluvchi tarbiyaviy tadbirlar rejasini tuzmog'i va qo'llamog'i lozim.

Pedagogika jarayonining mahsuldorligi pedagogning o'z tarbiyalanuvchilarini yaxshi bilishda, ta'lim va tarbiyaning xilma - xil metodlarini qo'llashga bog'liq harakat qiladi. Bolalarning bunday holatlari

chegara holatlari sifatida, psixik taraqqiyot kamchiligi sifatida shaxs aksentuatsiyasining turli ko‘rinishi sifatida tasniflanishi mumkin. Ularni aniqlash uchun pedagogik diagnostikasi, klinik potopsixologiya va psixatriya kabi sohalardagi bilimlar talab qilinadi. Bundan tashqari tarbiyachiga qarovsizlik kabi muammolarni hal qilishga to‘g‘ri keladi.

Pedagog ta’lim va tarbiyadagi qiyinchiliklar nima uchun va qanday qilib paydo bo‘lishini tushunish uchun, u avvalo bola psixik taraqqiyotining asosiy qonuniyatlarini bilishi va turli psixik holatlarni, pedagogik - diagnostika metodlarini egallashi zarur. Pedagogning pedagogik diagnostik tadqiqot yoki doimiy kuzatish jarayonida olingan natijalarni bolalar bilan ishlashda qanchalik to‘g‘ri foydalana olishi ham zarur hisoblanadi.

Pedagogik diagnostika - tajribaga asoslangan fan sifatida XIX - asr oxirida vujudga keldi. Xuddi shu davrda pedagogikada o‘lchash g‘oyasi keng tarqaldi. Pedagogik diagnostikaning mustaqil fan sohasiga aylanishi olimlarning insonlar psixikasidagi individual farqlarga qiziqishining ortishi bilan bog‘langan.

Pedagogik diagnostika pedagogik diagnoz qo‘yish haqidagi fandır. Bunda diagnoz ko‘rsatkich va tavsifnomalarni birgalikda tahlil qilish asosida sinaluvchining holati va xususiyalari haqidagi xulosalaridan iboratdir.

Pedagogik diagnoz (diagnosis - grekcha, aniqlash, bilish degan ma’noni anglatadi) - shaxs individual - pedagogik xususiyatlarining hozirgi holatiga baho berish, rivojlanishini oldindan aytib berish (prognoz qilish) va pedagogik diagnostik tekshiruv vazifalaridan kelib chiqib, tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan pedagog faoliyatining so‘nggi natijasidir.

Diagnostika yunon tilida «dia» - shaffof, «gnosiss» - bilim degan ma’noni bildiradi. O‘rganilayotgan obyekt yoki jarayon to‘g‘risida aniq ma’lumot olishning umumiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Diagnostikaning ahamiyatini meditsina nuqtai nazaridan qarajak, kasallik belgilari va ularni kelib chiqish sabablari to‘g‘ri aniqlansa, davolanish natijasida bemor tuzalib ketishining kafolati oshadi. **Xato diagnoz esa** faqat shifokorlarning aqliy harakatini yo‘qqa chiqaribgina qolmay, balki kasalning tuzalish imkoniyatini ham susaytirishi

mumkin. Tana a'zolari salomatligi to'g'risida aytilgan ushbu fikrlar ruhiy sog'liqqa ham bevosita aloqadordir.

Professional ta'lim yo'nalishi bo'yicha o'zining pedagogik faoliyatida pedagogik diagnostika bilan shug'ullanishlari lozimligi bugungi kun talablaridan biridir. Har qanday faoliyat zamirida ham amalga oshirilgan ishlarning pirovard maqsadi, vazifalari va kutilgan natijalari bo'ladi. Faoliyat natijalarini sarhisob qilish, amaliy xulosalar yasash – bosh yoki muvaffaqiyatli o'rinlarni belgilab olish, faoliyatning keyingi bosqichlarida uni hisobga olish diagnostika deyiladi. Pedagogik diagnostika bolaning o'zlashtirishi, o'qishdagi qiyinchiliklarini, uning o'qishiga ta'sir qilayotgan ijtimoiy, oilaviy omillarni o'rganishga yo'naltirilgandir. Diagnostika natijalari esa ta'lim - tarbiya jarayonini to'g'ri rejalashtirish, yo'l qo'yilgan xatolarni tuzatish, pedagogik - psixologik profilaktika ishlarini olib borish imkonini beradi.

Pedagogik diagnostika obyektini tashqi sharoitlar bilan birgalikda rivojlanayotgan shaxs sifatida aniqlash juda muhimdir:

1. Pedagogik jarayonning tashqi pedagogik voqelikka boradigan tarkibiy qismlari va ular belgilagan rivojlanish natijalari o'rtasidagi bog'liqlik to'g'risida ilmiy asoslangan nuqtai nazarga ega bo'ling.

2. Pedagogik faoliyat natijalarini u yoki boshqa natijani aniqlay oladigan pedagogik sharoitlar bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqish.

3. Tadqiqot obyekti sifatida harakat qiladigan shaxsning manfaatlarini va huquqlarini doimo hisobga olgan holda, olingan natijalarni juda ehtiyotkorlik bilan ehtiyotkorlik bilan izohlang.

Tadqiqot obyekti sifatida shaxsni rivojlantirish jarayonining murakkabligi va ko'p qirraliligi bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklarni yengib o'tish va tashxis qo'yish uchun sharoit yaratish istagi shaxsda, umuman, ba'zi shakllarda, ba'zi tomonlarda va izlanishlarda butun yo'nalishni hayotga olib keladi va diagnostika obyektiga aylanadi. Inqilobdan oldingi bolalar psixologiyasini qidirishda (G.I. Rassolimo, A.F. Lazurskiy) ushbu urinishlar Sovet pedagogikasida ayniqsa 60-70-yillarda, maktabgacha ta'lim bolasi,

bolalikning umumiy muammolarini, xususan, rivojlanish diagnostikasini o'rganishga bo'lgan qiziqish kuchayganida kuchaydi.

Pedagog tadqiqotchilar bolaning tarbiyasi shahsiyatning yetakchi xususiyati deb hisoblashgan va shu asosda tarbiyani xarakterlovchi, yetakchi, eng ahamiyatsizlarini ajratib turuvchi fazilatlar to'plamini taklif qilishgan. Shaxsni tadqiq qilishda, xususan, uni tashxislashda ushbu barcha yo'nalishlarning kamchiliklari bor edi - ular shaxs g'oyasini cheklab qo'ydilar, uning voqelik bilan o'zaro bog'liqligini murakkab jarayonlari soddalashtirdilar. Shunday qilib, bunday yondashuvlarni qo'llashda hammaga ma'lum ehtiyotkorlik zarur.

Zamonaviy sharoitda diagnostika obyekti sifatida shahsiyat har tomonlama namoyon bo'ladi. Obyekt qiymatlarni yo'naltirishni o'rganish sifatida ko'rsatilgan keng qamrovli tadqiqotlar diagnostika bosqichida maktabgacha ta'lim bolalarining bilim, madaniy qadriyatlar, aloqa va munosabatlar qadriyatlariga munosabati bilan ancha umumlashtirilgan portretini yaratishga imkon berdi. Diagnostik ishlarda turli yoshdagi bolalarning madaniy qadriyatlarga bo'lgan munosabatini aniqlash juda muhimdir. Diagnostik tadqiqotlar uchun taqqoslash rejasi har xil bosqichlarda sodir bo'lgan o'zgarishlarning parametrlari bir xil ko'rsatkichlardan foydalangan holda tashxis qo'yilganda katta qiziqish va ahamiyatga ega. O'zgarishlarning diagnostikasi, masalan, turli yoshdagi maktabgacha ta'lim bolalarining madaniy va estetik yo'nalishlari zamonaviy yosh avlodni xarakterlashda juda aniq savollarga javob berishga imkon beradi.

Umuman olganda, diagnostika obyektini kengligi va qamrovliligi darajasidan qat'iy nazar yoki uning maqsad va vazifalarining aniq torayishi diagnostika jarayonining o'zi muvaffaqiyatining shartidir va shu bilan birga, tadqiqotchining diagnostik muolajani bajarishga tayyorligini ko'rsatadi.

Ijtimoiy - pedagogik faoliyatda diagnostika obyekti bu shahsiyatning shakllanishiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy mikro muhit bilan o'zaro munosabatlar tizimida rivojlanayotgan shaxsdir. Ijtimoiy - pedagogik diagnostika obyekti

uning asosiy va muhim tarkibiy qismidir. Ijtimoiy - pedagogik diagnostika obyektiga chiqish tashxis qo'yilgan narsa haqidagi savolga javobni anglatadi, ya'ni ijtimoiy - pedagogik diagnostika qidiruvi o'tkaziladigan pedagogik makonning ta'rifidir. Bunday bo'shliq, pedagogik diagnostika funksiyalarining ta'riflaridan kelib chiqib, pedagogik jarayondir. Ko'p yillar oldin K.S. Stanislavskiy psixologiya va pedagogikada diagnostika obyektlari o'rtasidagi farqni aniqladi: "Psixolog uchun pedagogik jarayon - bu tadqiqot shartidir. Tarbiyachi uchun pedagogik jarayon izlanish obyekti hisoblanadi. Pedagogik jarayon ancha murakkab va ko'p qirrali. U ko'plab tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi - bu tarbiyachi va bola, ularning turli faoliyat turlari, bolalar jamoasi, mashg'ulotlar mazmuni, pedagogik ishlarni tashkil etish shakllari va boshqalar.

Agar biz ushbu tarkibiy qismlarni umumlashtirsak va ularni yanada tizimli ravishda ko'rib chiqsak, ijtimoiy - pedagogik diagnostika obyekti uning ikki qismida harakat qiladi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Bir tomondan, bu ma'lum o'zgarishlar yuz beradigan bolaning shahsiyati. Ushbu yondashuvning ahamiyati va qonuniyligi pedagogik diagnostika, shuningdek, umuman pedagogika inson bilimlari sohasiga kiritilganligi bilan tasdiqlanadi. Ushbu pozitsiyalardan tashxis qo'yish obyektiga shaxsni bilish sifatida yondashuvning qonuniyligini isbotlash mumkin.

Ammo, boshqa tomondan, ijtimoiy - pedagogik diagnostika pedagogik jarayonning tarkibiy qismlarining barcha murakkabliklari va xilma - xilligi jihatidan ma'lum pedagogik holatlarga, pedagogik faoliyatga kiritilgan odamni ko'rib chiqadi.

Shunday qilib, pedagogik diagnostikaning ikki qisimli obyekti - bu "tashqi voqelik" va rivojlanayotgan shaxs sifatida ko'rib chiqiladigan pedagogik jarayon.

Biror insonning hayot sohasini o'zlashtirishi vazifani yuklaydi - to'g'riligini aniqlash shaxsning harakatlanish usullari va bu harakatni

yengillashtiradigan usullar. Ushbu muammoning yyechimi ijtimoiy - pedagogik diagnostika hisoblanadi. Shu bilan birga, shaxsni rivojlanishi, uning rivojlanishiga olib keladigan tarbiya bilan belgilanishi pedagogik diagnostika uchun asosdir.

Bu shuni anglatadiki, nafaqat bolaning erishgan darajasiga, balki birinchi navbatda uning "bevosita rivojlanish zonasiga" e'tibor qaratish, tashxisda haqiqiy va mumkin bo'lgan rivojlanish maydonini bashorat qilish tomonlarini ko'rish muhimdir. Ammo, ushbu talabdan kelib chiqib, rivojlanish jarayonining o'zi va ushbu rivojlanish uchun zarur deb hisoblanishi mumkin bo'lgan tashqi sharoitlarni aniqlash natijasida yuzaga keladigan bir qator qiyinchiliklar mavjud. Rivojlanayotgan shaxs tashqi omillarga ham ta'sir qiladi. Tashqi holatlar rivojlanishning ichki sharoitlari orqali o'zgaradi.

2. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining maqsadi

Bolaning murg'ak qalbiga insonparvarlik xislatlari asosan oilada beriladi. Ota - ona va oila a'zolarining munosabatlaridan, bir - biriga bo'lgan hurmat - e'tibordan, ma'naviy ahloqiy xislatlardan kelib chiqib, farzand kelajakda o'z hayot yo'lini tanlab oladi. Chunki ma'lum yoshgacha bola asosan ota - onaga taqlid qilib rivojlanadi.

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida belgilanganidek, farzandlarimizni davr talabiga mos, go'zal ahloqli, komil inson qilib tarbiyalashdek muqaddas vazifalarni amalga oshirishimizga imkon yaratiladi.

Bu muqaddas zaminda yashayotgan har qaysi inson o'z farzandining baxtu saodati, fazlu kamolini ko'rish uchun butun hayoti davomida ko'rashadi, mehnat qiladi, o'zini ayamaydi. Bola tug'ilgan kundan boshlab oila muhitida yashaydi. Oilaga xos an'analar, qadriyatlar, urf - odatlar bola zuvalasini shakllantiradi. Eng muhimi, farzandlar oilaviy hayot maktabi orqali jamiyat talablarini anglaydi va his etadi.

O'zbek oilasi mustabidlik zamonida ham o'zining tarixan shakllangan qiyofasini yo'qotmadi. **Ulug' adibimiz Abdulla Qodiriy** qahramonlaridan birining: "Bu xonadondan hech kim norizo bo'lib ketgan emas", deya aytgan gaplarida elimizga xos katta hayotiy falsafa mujassam. Bu yo'q joydan paydo bo'lgan gap emas. Ota - onaning farzand oldidagi burchlari, o'zlarining oxiratini obod etuvchi qarzlari bor. Dinu diyonatli xonadon oqsoqollaridan so'rasangiz, ularni lo'nda qilib sanab beradi: yaxshi nom qo'yish, yaxshi muallim qo'lga topshirib, savodini chiqarish, ilmi, kasbli - hunarli qilish, boshini ikki, uyli - joyli qilish. Mana shuning uchun ham bugungi kunda biz bu masalaga jiddiy e'tibor bermoqdamiz. Shuning uchun ham bu maqsadga qaratilgan loyihalar jamoatchiligimiz diqqat - e'tibori markaziga o'tmoqda, tarbiya sohasi islohoti bugungi eng dolzarb, ertangi taqdirimizni hal qiluvchi muammoga aylanmoqda.

Lo'nda qilib aytganda, bugungi kunda oldimizga qo'ygan buyuk maqsadlarimizga, ezgu niyatlarimizga erishishimiz, jamiyatimizning yangilanishi, hayotimizning taraqqiyoti va istiqboli amalga oshirilayotgan islohotlarimiz, rejalarimizning samarasi taqdiri - bularning barchasi, avvalambor, zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali, ongli mutaxassis kadrlar tayyorlash muammosi bilan chambarchas bog'liqligini barchamiz anglab yetmoqdamiz. Shu bilan birga, hammamiz yana bir haqiqatni anglab yetmoqdamiz. Faqatgina chinakam ma'rifatli odam inson qadrini, millat qadriyatlarini, bir so'z bilan aytganda, o'zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o'ziga munosib obro'li o'rin egallash uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin.

Sir emaski, har qaysi davlat, har qaysi millat nafaqat yer osti va yer usti tabiiy boyliklari bilan, harbiy qudrati va ishlab chiqarish salohiyati bilan, balki birinchi navbatda o'zining yuksak madaniyati va ma'naviyati bilan kuchlidir.

Bunday boylikning ahamiyatini anglash uchun chor Rossiyasining Turkiston o'lkasidagi general - gubernatori M. Skobelev: "Millatni yo'q qilish uchun uni qirish shart emas, uning madaniyatini, san'atini, tilini yo'q qilsang bas, tez orada o'zi tanazzulga uchraydi", deb aytgan gapini eslashning o'zi

kifoya qiladi. Bunday yovuz qarashlarga qo‘shimcha izoh berishga hojat yo‘q, deb o‘ylayman. Lekin ulardan kerakli xulosa - saboq chiqarish uchun bugun ham kech emas. Shu bois mamlakatimizning istiqlol yo‘lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma’naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta’lim - tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg‘unlashtirish asosida jahon andozalari va ko‘nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda.

Maktabgacha ta’limda pedagogik diagnostikaning asosiy maqsadi bolalar pedagogikasining turli sohalaridan pedagogika va psixologiyaga oid bilimlar berish, ayniqsa shu fanlarning ilmiy tadqiqot metodlarini amalda qo‘llashga o‘rgatishdir.

Shuning uchun mazkur kurs asosan amaliy xususiyatga ega, lekin nazariya bilan uyg‘unlashgandir.

1) Ilmiy asoslangan diagnostik metodlarsiz bolalarning maktabga tayyorligini bilish mumkin emas;

2) Rivojlantiruvchi ta’lim samaraligini kuzatib bo‘lmaydi;

3) Turli metodlarning nisbiy mahsulligini, o‘qitishning shakl va vositalarini baholash:

a) diagnostik metodlarsiz bolalarning turli yosh davrlaridagi intellektual rivojlanganlik darajasini belgilash o‘ta mashaqqat;

b) bolalarga individual yondashish uchun zarur bo‘lgan ularning individual xususiyatlari haqidagi ma’lumotlarni to‘play olmaymiz.

Maktabgacha ta’limda pedagogik diagnostikaning maqsadi va vazifalari. Pedagoglarning kasbiy mahoratining asosiy komponentlaridan biri o‘quv tarbiya jarayonini to‘g‘ri va samarali boshqara olishidir. Buning uchun pedagog texnik va uslubi y bilimlarni puxta egallaganli yetarli emas. Pedagog o‘z ishi, faoliyati natijalarini tahlil qilishi, bolalarda qiyinchilik tug‘dirayotgan sabablarni o‘z vaqtida aniqlashi, bu qiyinchiliklarni bolaga individual yondashish jarayonida bartaraf qila olishi lozim. Shu o‘quv tarbiya jarayonini boshqarishni takomillashtirish vosita va yo‘llaridan biri ilmiy jihatdan

asoslangan pedagogik - psixologik diagnostikadir. Bugungi kunda pedagogik - psixologik diagnostikaning o'рни, ahamiyati qanchalik katta ekanini hech kim inkor qilmaydi. Individual yondashish, bola va bolalarning individual xususiyatlarini o'rganish shart ekanligi bir qancha davlat hujjatlarida aks ettirilgan.

Pedagogik prognozni aniqlash va asoslash ushbu ma'lumotlar asosida o'quv yurtining turi, o'quv rejasi va tuzatish - pedagogik jarayonni tashkil qilish belgilanadi. Differensial diagnostika psixo – tibbiy - pedagogik komissiya tomonidan amalga oshiriladi. Tashxisni amalga oshiradigan mutaxassislar guruhi rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolani o'rganishda kompleks yondashuvni amalga oshiradilar. Tashxis asosida qaror jamoaviy ravishda qabul qilinadi. Diagnostika guruhining ishi bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ma'lum bir tizimga asoslanadi.

Hozirgi vaqtda buzilishning differensial diagnostikasi bilan bog'liq bir qator muammolar mavjud.

Ma'lumki, shunga o'xshash psixologik xususiyatlar buzilgan rivojlanishning turli turlariga (toifalariga) tegishli bo'lgan bolalarda kuzatiladi. Masalan, **nutq rivojlanishidagi nuqsonlar yoki o'qish qobiliyatining pasayishi rivojlanish nuqsonli barcha bolalarga xosdir.** Differensial tashxis uchun mezon bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan buzilgan rivojlanishning har bir turini aniqlaydigan o'ziga xos xususiyatlar ma'lum darajada kamroq. Buning sababi g'ayritabiiy rivojlanish qonuniyatlari va maxsus psixologiyada bugungi kunda qiyosiy xarakterga ega ilmiy tadqiqotlar yetarli emasligi. Bunday ilmiy ishlanmalarni amalga oshirish differensial diagnostika imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi.

Uchinchi bosqich fenomenologik. Uning maqsadi - bolaning individual xususiyatlarini, ya'ni uning bilim faoliyati, hissiy - ixtiyoriy sohasi, mehnat qobiliyati, shahsiyati, faqat ushbu bolaga xos bo'lgan va individual tuzatish rivojlanishini tashkil etishda hisobga olinishi kerak bo'lgan xususiyatlarini aniqlash. Ushbu bosqichda diagnostika asosida bola bilan individual tuzatish

ishlari dasturlari ishlab chiqiladi. Ushbu bosqichda ta'lim muassasalarining psixologik, tibbiy va pedagogik maslahatlari muhim rol o'ynaydi.

Rivojlanish buzilgan chuqur psixologik va pedagogik tadqiqot diagnostika natijalariga asoslangan tuzatish dasturlarini ishlab chiqishga qaratilgan. Bunday o'rganish vaqt talab etadi, asosan ta'lim muassasasida va ba'zida maslahat muassasalarida olib boriladi. Bunday tadqiqotning o'ziga xos vazifalari, qoida tariqasida, turli yoshdagi bosqichlar uchun xilma - xil va o'ziga xosdir. Ular orasida quyidagini ajratish mumkin:

- bolaning individual psixologik va pedagogik xususiyatlarini aniqlash;
- individual tuzatishni rivojlantirish va o'quv dasturlarini ishlab chiqish;
- rivojlanish dinamikasi va tuzatish ishlari samaraliligini baholash;
- bolani tarbiyalash sharoitlarini, oila ichidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash;
- o'qishda qiyinchiliklarga duch kelganda yordam berish;
- o'smirlar uchun professional maslahat va kasbiy yo'naltirish;
- ijtimoiy - emotsional reja muammolarini hal qilish.

Ushbu muammolarni hal qilishda psixologik diagnostika usullarining (eksperiment, testlar, loyihalash usullari) bolalar faoliyatini maxsus tashkil etilgan kuzatish va tahlil qilish bilan birlashtirish muhim rol o'ynaydi. Ta'kidlash kerakki, hozirgi kunga qadar pedagogik diagnostika sohasidagi mutaxassislarning aksariyati asosan bolaning intellektual va nutqiy rivojlanish darajasini baholashga, kasalliklarni farqlashga qaratilgan. Mutaxassislar ma'lum bir funksiyaning rivojlanmaganligini yoki yo'qligini muvaffaqiyatli qayd etadilar, lekin ijobiy potensialni, ayniqsa ijobiy shaxs xususiyatlarini aniqlashga yetarlicha e'tibor bermaydilar, buning asosida bolaning nutqiy, ijtimoiy va shahsiy muammolarini hal qilish mumkin. Tuzatish va pedagogik jarayonning samaraliligi nafaqat salbiy omillarni aniqlash bilan, balki birinchi navbatda intellektual va shahsiy potensialni aniqlash bilan belgilanadi, uning asosida bolani individual psixologik va pedagogik qo'llab - quvvatlash tizimini qurish mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ayrim muammolar endigina o'rganila

boshlandi, **masalan, rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarga kasbiy tashxis qo'yish va professional maslahat berish masalalari.**

Shunday qilib, **buzilgan rivojlanishning pedagogik va psixologik diagnostikasining eng muhim vazifalari quyidagilardan iborat:**

- bolalarda rivojlanish buzilishlarini erta aniqlash;
- huquqbuzarliklarning sabablari va xususiyatlarini aniqlash;
- bolaning optimal pedagogik yo'nalishini aniqlash;
- rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolaning individual psixologik xususiyatlarini aniqlash;
- individual rivojlanish va o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Pedagogik - psixologik xulosa qilish

Bolaga tegishli xulosa ikki bosqichda tayyorlanishi yaxshiroqdir. Birinchidan, tekshiruvni o'tkazgan psixolog vazifalarni bajarish natijalarini ko'rib chiqadi, ularni muhokama qiladi va kognitiv faoliyatning rivojlanishi, nutq, hissiy - ixtiyoriy samarasi, shahsiyati, bolaning xulq - atvori va uning rivojlanishidagi o'ziga xoslik belgilari to'g'risida aniq xulosalar chiqaradi va shuningdek, bolaga berilishi mumkin bo'lgan tuzatish yordamining xususiyatini hal qiladi. Keyin psixolog natijalarni yozma fikr shaklida rasmiylashtiradi. Bunday xulosa erkin shaklda yozilgan, ammo shunga qaramay, uni yozishda muayyan qoidalarga rioya qilish kerak. Odatda, xulosa uchta nisbatan mustaqil qismdan iborat.

Birinchi qismida bolani ko'rikdan o'tkazishning sabablari, tekshiruvning maqsadi, tekshiruv paytida bolaning xulq - atvori ko'rsatilgan. Ishlarni bajarish uchun motivatsiyani, ayniqsa aloqani, psixolog bilan o'zaro ishlash usullarini, topshiriqlarni bajarish usullarini, faoliyatning tabiati, rag'batlantirishga bo'lgan munosabat, qobiliyatsizlik, izohlarni unutmang. Bolaning yordamdan unumli foydalanish qobiliyatiga, ushbu yordam turlariga, psixolog bilan birgalikda hal qilingan usulni shu kabi muammoga o'tkazish qobiliyatiga alohida e'tibor qaratish lozim. Og'zaki harakatlarning mavjudligi yoki yo'qligi, tabiatini psixologik tekshiruv uchun tinch vaziyat kerak. Tekshiruv bolaning e'tiborini

chalg'itmaslik uchun oz sonli narsalar bo'lgan alohida xonada o'tkaziladi. 4 yoshgacha bo'lgan bolada ko'rik kichik bolalar stolida yoki gilamda, 4 - 6 yoshdagi bola bilan - bolalar stolida, katta yoshdagi bolalar bilan - odatiy stolda, stolda hech qanday begona narsalar bo'lmasligi kerak.

Ikkinchi qismda bolaning ruhiyatini diagnostika bo'yicha o'rganish natijalari tahlil qilinadi. Ushbu qismning mazmuni har bir holatda qaysi ruhiy funksiyalar va jarayonlar o'rganilganligini aniqlangan tadqiqotning maqsadlariga bog'liq.

Xulosaning uchinchi qismida bolada ruhiy buzilishning tuzilishi haqida xulosa chiqariladi, nafaqat aniqlangan qoidabuzarliklar va ularning o'zaro bog'liqligi qayd etiladi, balki psixikaning xavfsiz tomonlari, bolaning keyingi rivojlanishini belgilaydigan potensial imkoniyatlari ko'rsatilgan. Bundan tashqari, bolaga psixologik yordamni tashkil etish va ta'minlash, tuzatish va pedagogik jarayonni optimallashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu tavsiyalar o'quv muassasasi mutaxassislari va ota - onalarga yuboriladi.

Xulosa matni albatta predmetning yoshi, tekshiruv sanasi va xulosa yozilgan sana to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak, psixologning imzosi talab qilinadi.

3. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika fanining vazifalari

Pedagogik va psixologik diagnostikaning asosiy maqsadi ta'lim muassasalarida rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarga diagnostika va tuzatish, psixologik, tibbiy va pedagogik yordam ko'rsatish, ularga ta'lim va tarbiya berish uchun sharoit yaratishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

- psixofizik rivojlanishida ma'lum og'ishlar bo'lgan bolalarni o'z vaqtida aniqlash va har tomonlama kompleks tekshirish;

- aniqlangan og'ishlarning tabiati va sabablarini aniqlash (deviant xatti - harakatlar, mojarolar va kattalar bilan o'zaro munosabatlardagi vaziyatlar, o'quv ko'rsatkichlarining pasayishi va boshqalar);

- bolaning ushbu ta'lim muassasasi sharoitida unga maqsadli maxsus (tuzatuvchi) yordam ko'rsatish uchun potensial imkoniyatlarini aniqlash yoki qo'shimcha ta'lim va tarbiya joyi masalasini hal qilish uchun uni psixologik, tibbiy - pedagogik komissiyaga yuborish (muassasaning turini, ta'lim shaklini aniqlash, bola uchun maqbul, o'quv va ta'lim dasturi);

- xavf ostida bo'lgan bolalarning individual rivojlanishi uchun kompleks maqsadli dasturlarni ishlab chiqish;

- rivojlanish dinamikasini kuzatib borish (kuzatish, o'quv yilining boshida va oxirida diagnostika "bo'limlari", yo'nalishni aniqlashtirish, tegishli o'zgartirishlar kiritish);

- jismoniy, intellektual va hissiy haddan tashqari yuklar va xatti - harakatlarning "buzilishlarini" oldini olish;

- ota - onalar bilan maslahat ishlari.

Ushbu vazifalarni maktabgacha ta'limning professor - tarbiyachilari, psixologik va pedagogik diagnostika mutaxassisleri o'zaro kelishilgan holda amalga oshiradilar.

Rivojlanish muammolari bo'lgan bolani pedagogik diagnostik tekshirish tizimli bo'lishi kerak, ya'ni psixikaning barcha tomonlarini o'rganishni o'z ichiga olishi kerak (bilim faoliyati, nutq, hissiy - ixtiyoriy soha, shahsiy rivojlanish).

Pedagogik diagnostik tekshiruv bolaning yoshini va aqliy rivojlanishining inobatga olingan darajasini hisobga olgan holda tashkil etiladi. Diagnostik jarayonning tashkiliy shakllarini, usullarni tanlashni va natijalarni talqin qilishni aynan shu ko'rsatkichlar belgilaydi.

Bolada diagnostika vazifalari mavjud bo'lishi kerak. Tekshiruv davomida bolaga u muvaffaqiyatli bajarishi mumkin bo'lgan topshiriq berilishi kerak va natijalarni tahlil qilayotganda u qaysi yosh guruhida ishlaganligi hisobga olinadi.

Vazifalarni tanlashda ularni amalga oshirishda har xil qiyinchiliklarni ta'minlash kerak: bu bolaning haqiqiy rivojlanish darajasini baholashga imkon

beradi va shu bilan birga tekshirilayotgan bolaning qobiliyatining eng yuqori darajasini aniqlashga imkon beradi.

Vazifalar bolaning yoshini hisobga olgan holda tanlanishi kerak, shunda vazifalar unga qiziqarli va maroqli bo‘ladi;

- topshiriqlarning mazmuni bolada salbiy reaksiyalarga olib kelmasligi kerak, aksincha, u bilan aloqa o‘rnatishga yordam berishi kerak, bu esa batafsil tekshiruv va ishonchli natijalarni olishga imkon beradi;

- vazifalarni tanlayotganda, natijalarni sharhlashda obyektiv bo‘lmaganlikni istisno qilish uchun, bolaning ta’sir samarasi uning faoliyati natijalariga ta’sirini hisobga olish kerak.

Vazifalarni tanlash iloji boricha intuitiv ravishda empirik bo‘lishi kerak, faqat ilmiy tanlash usullari natijalarning ishonchliligini oshiradi;

- diagnostika vositalarini ishlab chiqishda sezgi muhimligini istisno qilmasdan, diagnostika vazifalari tizimining majburiy nazariy asoslanishini ta’minlash kerak;

- usullar soni shunday bo‘lishi kerakki, bolani tekshirish ruhiy charchashga olib kelmaydi, uning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda bolaga yukni dozalash kerak.

Rivojlanishning pedagogik diagnozi uch bosqichda o‘tkazilishi kerak: yashirin diagnostikasi; differensial diagnostika; individual tuzatish dasturini ishlab chiqish uchun bolani chuqur o‘rganish.

Har bir bosqichning o‘ziga xos vazifalari bor va har bir bosqich bilan zamonaviy pedagogik diagnostika holatini tavsiflovchi muammolar mavjud.

Birinchi bosqich "yashirin" deb nomlandi. "Skring" so‘zi inglizcha "skring" so‘zidan kelib chiqqan va "elakdan o‘tkazish", "saralash" degan ma’noni anglatadi. Ushbu bosqichda bolaning psixofizik rivojlanishida nuqsonlarning mavjudligi, bu nuqsonlarning tabiati va chuqurligi aniq aniqlanmasdan aniqlanadi.

Yashirin diagnostikasining asosiy vazifalari turli xil og‘ish va ruhiy nuqsonli bolalarni o‘z vaqtida aniqlash, shu jumladan ommaviy o‘quv

muassasalari sharoitida, bolaning psixologik va pedagogik muammolari spektrini taxminiy aniqlashdan iborat. Bundan tashqari, yashirin diagnostikasi ta'lim muassasasida bolalarni o'qitish va tarbiyalash sifatini baholash bilan bog'liq muammolarni hal qilish, aniqrog'i ma'lum bir ta'lim muassasasidagi o'quv jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash, shuningdek, ma'lum bir ta'lim dasturining kamchiliklarini aniqlashga imkon beradi.

Yashirin diagnostikasini tashkillashtirish va o'tkazish muammosi hozirgi kunda turli yo'llar bilan hal qilinmoqda. Amalda, bir nechta variant mavjud. Masalan, o'z ishida o'qitishda va tarbiyalashda qiyinchiliklarga olib keladigan bolaning xususiyatlariga duch keladigan tarbiyachilar, ta'lim muassasasidagi psixologdan ushbu xususiyatlarni baholashni va bunday bola bilan ishlash uchun tegishli tavsiyalarni ishlab chiqishni so'raydilar.

Boshqa bir holatda, ota - onalar psixologdan xulq - atvorning xususiyatlarini yoki bolani tarbiyalashdagi qiyinchiliklarni va ta'lim faoliyati bo'yicha tavsiyalarni baholashni so'rashadi. Shuni ta'kidlash kerakki, yoshi kattaroq maktabgacha ta'lim yoshda bunday murojaatlar ko'proq uchraydi, chunki aynan shu yosh maktabgacha ta'limga "tayyorgarlik" sifatida qaraladi va ota - onalar bolaning muayyan psixologik muammolari borligini sezishni boshlaydilar.

Va nihoyat, rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalarni aniqlash maxsus tashkil etilgan yashirin tekshiruv natijalariga ko'ra amalga oshirilishi mumkin. Yashirin tekshiruv shakli bo'yicha individual yoki guruh bo'lishi mumkin. Ushbu yondashuv rivojlanish nuqsonlari bo'lgan bolalarni aniqlash uchun zamonaviy talablarga javob beradi, ammo, afsuski, kam ishlatiladi va uning muolajasi kamdan - kam hollarda zamonaviy talablarga javob beradi. Yashirin tekshiruvda qo'llaniladigan usullar to'plami ko'pincha yashirin tadqiqotining maqsadlariga javob bermaydi, tarbiyachilar va psixologlarning kasbiy tayyorgarligi odatda rivojlanish nuqsonlarini aniqlash uchun yetarli emas. Bugungi kunda yetakchi "yashirin diagnostikasi" yetakchi bo'lib kelmoqda, bu esa har bir bolaning xususiyatlarini har tomonlama o'rganishni va unga muhtoj

bolalarga psixologik va pedagogik yordam ko'rsatishni imkoni bermaydi. Shunday qilib, yashirin diagnostikasining hozirgi holatini tavsiflovchi bir qator muammolar mavjud:

- turli xil texnikalarning ko'pligiga qaramay, bolalarni tekshirishda yollangan, aniq muvaffaqiyatsizliklar mavjud dalillarga asoslangan va tasdiqlangan diagnostika vositasi yashirin tekshiruvlarida foydalaniladi. Ayniqsa, bu hayotning dastlabki uch yilidagi bolalarning yashirin tekshiruvlari bilan bog'liq;

- yashirin diagnostikasini ishlab chiqish juda qiyin farqlash mumkin bo'lgan mezonlar tizimini ishlab chiqish erta va maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar normal aqliy rivojlanish sur'ati bilan rivojlanish va psixologik, pedagogik hamda muhtojlarga yovvoyi ijtimoiy yordam;

- yashirin tekshiruvini o'tkazishda jiddiy muammo sinovning hissiy holati va shahsiyat xususiyatlari yashirin.

Differensial tashxis nogiron rivojlanish turini aniqlashga qaratilgan, natijada bolaning ta'lim yo'nalishi va uning tashkiliy shakllari aniqlanadi. Differensial tashxisning vazifalari quyidagilardan iborat:

- bolaning aqliy, nutqiy va hissiy rivojlanishidagi buzilishlar darajasi va tabiati o'rtasidagi farq;

- birlamchi va ikkilamchi qoidabuzarliklarni aniqlash, ya'ni buzilish tarkibini tizimli tahlil qilish;

- ko'rish, eshitish va mushak - skeletlari topilmaydigan aqliy rivojlanish buzilishlarining o'ziga xos xususiyatlarini baholash.

Pedagogik diagnostika - bu pedagogik psixologiyaning bir qismi, uning amaliy sohasi bo'lib, u shaxsning individual pedagogik - psixologik xususiyatlarini aniqlash uchun diagnostika muolajalarini tuzish va qo'llash usullari, uslubiy usullari va vositalarini o'rganadi.

Maxsus ta'lim amaliyotida pedagogik - psixologik diagnostikaning quyidagi yo'nalishlarini ajratish mumkin, ularning har biri muayyan muammolarni hal qiladi:

- Birinchi yoʻnalish – pedagogik - psixologik diagnostika. **Pedagogik - psixologik diagnostikaning asosiy vazifalari** aholida turli xil ogʻish va ruhiy nuqsonli bolalarni oʻz vaqtida aniqlash, shu jumladan ommaviy taʼlim muassasalari sharoitida, bolaning psixologik va pedagogik muammolarini taxminiy aniqlash va “xavf guruhini” aniqlashdan iborat. Bundan tashqari, pedagogik - psixologik diagnostika taʼlim muassasasida bolalarni oʻqitish va tarbiyalash sifatini baholash bilan bogʻliq muammolarni hal qilish, aniqrogʻi maʼlum bir taʼlim muassasasidagi oʻquv jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash, shuningdek, ota - onaga maʼlum bir taʼlim dasturining kamchiliklarini aniqlashga imkon beradi.

- Ikkinchi yoʻnalish - rivojlanishdagi ogʻishlarning differensial diagnostika. Maqsad rivojlanish buzilishining turini (turini, toifasini) aniqlashdir. Ushbu bosqich natijalariga koʻra bolani oʻqitish yoʻnalishi, taʼlim muassasasining turi va dasturi, yaʼni bolaning xususiyatlari va imkoniyatlariga mos keladigan optimal pedagogik yoʻnalish aniqlanadi. Differensial diagnostikada yetakchi oʻrin psixologik, tibbiy va pedagogik komissiyalar faoliyatiga tegishli.

Differensial tashxisning vazifalari quyidagilardan iborat:

- bolaning aqliy, nutqiy va hissiy rivojlanishidagi buzilishlar darajasi va tabiati oʻrtasidagi farq;
- birlamchi va ikkilamchi kasalliklarni aniqlash;
- koʻrish, eshitish va mushak - skeletlari topilmaydigan aqliy rivojlanish buzilishlarining oʻziga xos xususiyatlarini baholash;

- Uchinchi yoʻnalish - bu bolaning individual xususiyatlarini, uning bilim faoliyati, hissiy - ixtiyoriy sohasi, mehnat qobiliyati, shahsiyatini aniqlash. Chuqur tashxis qoʻyish asosida bola bilan individual tuzatish ishlari dasturlari ishlab chiqiladi. Ushbu bosqichda taʼlim muassasalarining psixologik, tibbiy va pedagogik maslahatlari muhim rol oʻynaydi.

Bunday tadqiqotning oʻziga xos vazifalari, qoida tariqasida, turli yoshdagi bosqichlar uchun xilma - xil va oʻziga xosdir. Ular orasida quyidagini ajratish mumkin:

- bolaning individual psixologik va pedagogik xususiyatlarini aniqlash;
- individual tuzatishni rivojlantirish va o‘quv dasturlarini ishlab chiqish;
- rivojlanish dinamikasi va tuzatish ishlari samaraliligini baholash;
- bolani tarbiyalash sharoitlarini, oila ichidagi munosabatlarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash;

- o‘qishda qiyinchiliklarga duch kelganda yordam berish;
- o‘smirlar uchun professional maslahat va kasbiy yo‘naltirish;
- ijtimoiy - emotsional reja muammolarini hal qilish.

Tuzatish va pedagogik jarayonning samaraliligi nafaqat salbiy omillarni aniqlash bilan, balki birinchi navbatda intellektual va shahsiy potensialni aniqlash bilan belgilanadi, uning asosida bolani individual psixologik va pedagogik qo‘llab - quvvatlash tizimini qurish mumkin.

Hozirgi vaqtda rivojlanish **nuqsonlari bo‘lgan bolalarning** bir nechta toifalarini (turlarini) ajratish odatiy holdir:

- eshitish qobiliyati past bolalar (kar va eshitish qiyin);
- ko‘rish qobiliyati zaif bolalar (ko‘r va ko‘rish qobiliyati zaif);
- mushak - skelet tizimining buzilishi bo‘lgan bolalar;
- nutqining og‘ir buzilishi bo‘lgan bolalar;
- aqli zaif bolalar;
- aqlan zaif bolalar;
- emotsional - ixtiyoriy sohada jiddiy buzilishlar bo‘lgan bolalar;
- xatti - harakati buzilgan bolalar;
- ikki yoki undan ortiq boshlang‘ich kasalliklarini birlashtirgan murakkab rivojlanishdagi bolalar.

Nogiron rivojlanishning pedagogik - psixologik diagnostikasi bolaning ta’lim yo‘nalishini, uning o‘ziga xos ta’lim ehtiyojlarini, uning mumkin bo‘lgan darajasini aniqlashi kerak, korreksional rivojlanish bo‘yicha ta’limning asosiy yo‘nalishlarini ko‘rsatishi kerak, ya’ni buzilgan rivojlanishning pedagogik - psixologik diagnostikasi differensial prognostikadir. Diagnostika jarayonida

bolani o'qitishning maqbul tashkiliy shakllari va individual rejalashtirilgan ta'lim tavsiyalari aniqlanishi kerak.

Hozirgi bosqichda buzilgan rivojlanish diagnostikasi yetakchi mutaxassislarning bir qator prinsiplarga asoslanishi kerak:

Bola ruhiyatining rivojlanishini har tomonlama o'rganish, og'ishning paydo bo'lishining chuqur ichki sabablari va mexanizmlarini ochishni o'z ichiga olgan bir guruh mutaxassislar (shifokorlar, tarbiyachilar, nutq terapevtlari, psixolog, ijtimoiy tarbiyachi) tomonidan amalga oshiriladi. Bolani nafaqat klinik va eksperimental - psixologik o'rganish, balki boshqa usullar ham qo'llaniladi: tibbiy va pedagogik hujjatlarni tahlil qilish, bolani kuzatish, ijtimoiy - pedagogik tekshiruv va eng og'ir holatlarda neyrofiziologik, neyropsixologik va boshqa tekshiruvlar.

Bolaning aqliy rivojlanishining tashxisiga tizimli yondashuv psixikaning tizimli tuzilishi g'oyasiga asoslanadi va uning har bir bosqichida bolaning aqliy faoliyati natijalarini tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Psixologik va pedagogik diagnostika jarayonida tizimli tahlil nafaqat individual qoidabuzarliklarni aniqlashni, balki ular o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatishni, aniqlangan qoidabuzarliklar iyerarxiyasini ham o'z ichiga oladi. Faqatgina salbiy hodisalarni aniqlash emas, balki tuzatuvchi harakatlar uchun asos bo'lib xizmat qiladigan shahsiyatning saqlanib qolgan funksiyalari va ijobiy tomonlarini aniqlash juda muhimdir.

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolani o'rganishga dinamik yondashish rivojlanish jarayonida yuz beradigan o'zgarishlarni kuzatishni, shuningdek, bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olishni o'z ichiga oladi. So'rovni tashkil qilish, diagnostika vositalarini tanlash va tadqiqot natijalarini tahlil qilishda bu juda muhimdir. Yoshga bog'liq sifatli neoplazmalar va ularni o'z vaqtida amalga oshirishni hisobga olgan holda, bolaning hozirgi holatini hisobga olish kerak. Diagnostik tayyorgarlikni amalga oshirishda yosh omilini hisobga olish juda muhim, bu faqat ma'lum bir yoshdagi bolalar foydalanishi mumkin bo'lgan vazifalar doirasida tashkil etiladi.

Bolaning potensial imkoniyatlarini aniqlash va hisobga olish prinsipi L. S. Vigoskiyning bolaning haqiqiy va tezkor rivojlanish sohalariga oid nazariy pozitsiyasiga asoslanadi. Bolaning rivojlanish zonasi ko‘rinishidagi potensial imkoniyatlari yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtirish imkoniyatlari hamda tezligini belgilaydi. Ushbu imkoniyatlar bola yangi harakat usullarini o‘zlashtirganda, bola va kattalar o‘rtasidagi hamkorlik jarayonida namoyon bo‘ladi.

Bolaning **pedagogik diagnostik tadqiqoti natijalarini sifatli tahlil qilish** quyidagi parametrlarni o‘z ichiga oladi.

- tadqiqot holati va vazifalariga munosabat;
- vazifalar sharoitida yo‘naltirish usullari va vazifalarni bajarish usullari;
- bola harakatlarining topshiriq shartlariga, eksperimental materiallar va ko‘rsatmalarning xususiyatlariga muvofiqligi;
- katta yoshlilarning yordamidan samarali foydalanish;
- vazifani analogiya bo‘yicha bajarish qobiliyati;
- o‘z faoliyati natijalariga munosabat, yutuqlarni baholashda tanqidiy munosabat.

Pedagogik diagnostika natijalarini sifatli tahlil qilish individual diagnostika vazifalari natijalarini miqdoriy baholashni istisno qilmaydi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarni o‘rganishda kompleks yondashuv qanday amalga oshiriladi ?
2. Rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalarni o‘rganishda qanday usullardan foydalaniladi ?
3. Bolani o‘rganish natijalari to‘g‘risida xulosa chiqarish uchun qanday talablar mavjud ?
4. Psixodiagnostik ishlarni olib borish davri qanday rejalashtiriladi ?
5. Diagnostik ishlar strategiyasini ishlab chikishiga qanday talablar qo‘yiladi ?
6. Diagnostik ishlar dasturiga nimalarni kiritish mumkin ?
7. Eng qulay psixologik metodlarni tanlash mezonlarini ayting.
8. Psixologik xulosa chiqarishga qanday talablar qo‘yiladi ?

2-MAVZU. O‘quv tarbiya jarayonida pedagogik diagnostika.

Reja:

- 1. Pedagogik diagnostikaning mohiyati va funksiyalari.**
- 2. O‘quv tarbiya jarayonida pedagogik diagnostika.**
- 3. Diagnostik tadqiqotlarning tuzilishi.**
- 4. O‘quv jarayonining diagnostikasi**

Tayanch iboralar: rejalashtirish, nazorat qilish va baholash qobiliyati, natijaga erishish, bilimlar, ko‘nikmalar, fazoviy idrok, intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish.

1. Pedagogik diagnostikaning mohiyati va funksiyalari.

"Pedagogik diagnostika" atamasining ta'riflari: birinchidan, individual ta'lim jarayonini optimallashtirishga, ikkinchidan, jamoat manfaatlarini hisobga olgan holda, o'quv natijalarini to'g'ri belgilashni ta'minlash, uchinchidan, ishlab chiqilgan mezonlarga amal qilish, o'quvchilarni topishda xatolarni minimallashtirishdan iborat. Bir o'quv guruhidan ikkinchisiga, ularni turli kurslarga yuborishda va o'qitishning ixtisosligini tanlashda namoyon bo'ladi. Diagnostik muolajalar davomida ushbu maqsadlarga erishish uchun, bir tomondan, o'qitish uchun zarur shart - sharoitlar. Individual shaxslar va umuman, o'quv guruhining vakillari, boshqa tomondan, o'rganish va bilishning tizimli jarayonini tashkil qilish uchun zarur bo'lgan shart - sharoitlarni aniqlaydilar.

Pedagogik diagnostikaning natijalari kadrlar tayyorlash va ularning kasbiy malakalarini oshirishda katta ahamiyatga ega. Diagnostikada mavjud pedagogik muammolar ravshanlashadi, ularning yechimini topish zarurati borligi aniqlanadi. Muammolar yechimi faoliyatning tarkibiy qismlarida, vazifalarni oqilona taqsimlashda o'z aksini topishi mumkin.

Pedagogik diagnostika o'quv - tarbiyaviy jarayonni tadqiq qiladi. Uning metodlari ilmiy - pedagogik tadqiqot metodlaridan shu bilan farq qiladiki, u alohida bolaga yoki bolalar - yoshlar guruhiga dolzarb pedagogik tadbirlarni qo'llashni ko'zda tutadi.

Ta'lim - tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik diagnostika har bir rejali o'quv jarayonining ajralmas qismi hisoblanib, tahsil oluvchi o'quv materialini qanday o'zlashtirayotganini doimo kuzatib boradi, tarbiyaviy jarayondagi muammolarning yyechimini topishga harakat qiladi. Mohir pedagog o'quv jarayonida tug'iladigan qiyinchiliklarni boshqalardan ko'ra yaxshiroq tushunadi.

Mashg'ulot o'tkaziladigan sharoitlardan qat'iy nazar o'quv jarayonining samaraligiga xizmat qiluvchi diagnostika quyidagi maqsadlarga yo'naltirilishi kerak:

- ta'lim natijasi noto'g'ri baholanganda ichki va tashqi tahrirga;
- ta'limdagi kamchiliklarni aniqlashga;
- ta'limning muvaffaqiyatli natijalarini tasdiqlashga;
- o'quv jarayonining keyingi bosqichlarini rejalashtirishga;
- ta'lim - tarbiyadagi muvaffaqiyatlarni rag'batlantirish orqali motivatsiya paydo qilishga va keyingi murakkab qadamlarni yo'naltirishga;
- o'quv - tarbiyaviy sharoitlarni yaxshilashga.

Nufuzli Amerika ma'lumotnomalarining (Lindquist) birida pedagogik diagnostika vazifalari (Educational Measurement)ga yirik boblar uchun o'rin ajratilgan: o'qitish jarayonida uslubiy yordam ko'rsatish, ta'lim - tarbiya jarayonini takomillashtirish, o'quv maskanidagi ijtimoiy pedagog maslahati, tarbiyaviy jarayonda ta'limning o'rnini aniqlashdan iborat. Demak, ilmiy asoslangan pedagogik diagnostika o'quv - tarbiyaviy jarayonning mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda pedagogik diagnostikaning shunday tamoyillarini ishlab chiqish lozimki, bu tamoyillar tarbiyalanuvchi yoshlarning shahsiyatiga zarar keltirmasligi, ularning pedagogik daxlsizligini ta'minlashi, milliy qadriyatlar, urf - odatlar, an'analar orqali ularga ijobiy ta'sir ko'rsatishi zarur. Bu esa milliy korreksiyalash metodikalarini ishlab chiqish dolzarbligini isbot etadi. Pedagogik diagnostika pedagogikaning ilmiy va amaliy jabhalaridan tashqari uning boshqa sohalarida keng qamrovda qo'llaniladi.

Tarbiyachi uchun muhim vazifa - bu bolalarning o'quv yutuqlarining turli darajalarini aniqlash va baholash.

Natijalarning ikkinchi darajali bahosida ikkinchi avlodga tavsiya etiladi: quyida bazaviy, asosiy, orttirilgan, yuqori.

Ta'limni rivojlantirishning zamonaviy paradigmasi bolalarning yutuqlarini baholashda diagnostik yondashuvni qo'llaydi.

Quyidagi vazifalar bolalar tomonidan yuzaga keladigan qiyinchiliklarning mohiyatini aniqlab, doimiy xatolar sabablarini aniqlashga qaratilgan.

Diagnostik komponent har doim tarbiyachining faoliyatida mavjud. Sertifikatlash uchun hujjatlarni qayta ishlashda diagnostika choralari natijalarini to'g'ri va aniq ravishda tuzish ayniqsa muhimdir.

Pedagogik diagnostika natijalarini tavsiflashda muallifni, diagnostika materiallarining manbalarini va o'tkazilish maqsadini ta'kidlash kerak. Ruhij jarayonlar yoki boshqa psixologik tarkibiy qismlarning diagnostikasi faqat psixolog tomonidan amalga oshiriladi va psixologik ma'lumotlar ilovaga kiritilishi kerak.

Pedagogik diagnostika muammosi bir necha ming yilliklarga ega, chunki pedagogik faoliyat boshlangan paytdan boshlab jamiyat ta'lim natijalarini baholashi kerak edi. Doimiy ravishda o'qitgan, doimo uning harakatlari natijalarini aniqlashga harakat qildi.

An'anaviy bilim olish va tinglovchilarning bilim va ko'nikmalarini sinashdan ko'ra ko'proq tashxis qo'yish uchun sarmoya yotadi. Tekshiruv natijalarini ularning kelib chiqishini izohlamagan holda aytadi. Tashxis natijalarni usullari, vositalari va yutuqlari bilan bog'liq holda ko'rib chiqadi, o'quv mahsulotlarini shakllantirish tendensiyalari, dinamikasini aniqlaydi. **Diagnostika tarkibiga nazorat qilish, tekshirish, baholash, statistik ma'lumotlarni to'plash, ularni tahlil qilish, dinamikani aniqlash, tendensiyalarni aniqlash, keyingi rivojlanishni prognozlash kiradi.** Shunday qilib, pedagogik diagnostika, birinchidan, individual ta'lim jarayonini optimallashtirishga, ikkinchidan, jamoat manfaatlarini hisobga olgan holda,

o'quv natijalarini to'g'ri aniqlashni ta'minlashga, uchinchidan, ishlab chiqilgan mezonlarni hisobga olgan holda, bolalarni bitta o'quv guruhiga o'tkazishda xatolarni minimallashtirishga qaratilgan.

O'quv jarayonini takomillashtirishga xizmat qiladigan diagnostika quyidagi maqsadlarga qaratilishi kerak.

1. O'quv natijalarini noto'g'ri baholagan taqdirda ichki va tashqi tuzatish;
2. Ta'limdagi bo'shliqlarni aniqlash, muvaffaqiyatli o'quv natijalarini tasdiqlash;
3. O'quv jarayonining keyingi bosqichlarini rejalashtirish;
4. Akademik mahoratni oshirish va keyingi bosqichlarning murakkabligini tartibga solish orqali rag'batlantirish;
5. O'quv sharoitlarini yaxshilash.

Pedagogik diagnostika - bu o'quv jarayonini optimallashtirish, bolalarni farqlash, shuningdek, o'quv dasturlari va pedagogik ta'sir usullarini takomillashtirish muammolarini hal etishga qaratilgan monitoring va baholash usullarining kombinatsiyasi.

Pedagogik diagnostika - bu bolalarga quyidagilarga imkon beradigan maxsus tanlangan va tizimlashtirilgan vazifalar to'plami.

- Bolalarning fan bilimlari, ko'nikmalarini o'rganish xususiyatlarini aniqlash;

- Bolaning qiyinchiliklarining mohiyatini aniqlash va ularning sabablarini aniqlash;

- Ta'lim faoliyatining mahorat darajasini aniqlash;

- Bolalar rivojlanishidagi o'zgarishlarni baholash.

Pedagogik diagnostika quyidagi natijalarini baholashga qaratilgan:

- Ta'lim faoliyatining maqsad va vazifalarini qabul qilish va qo'llab - quvvatlash, uni amalga oshirish vositalarini izlash qobiliyatiga ega bo'lish;

- ijodiy va izlash xarakteridagi muammolarni hal qilish usullarini ishlab chiqish;

- vazifa va uni amalga oshirish shartlariga muvofiq o'quv faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash qobiliyati; natijaga erishishning eng samarali usullarini aniqlash;

- o'quv faoliyatidagi muvaffaqiyatlar yoki muvaffaqiyatsizliklar sabablarini tushunish qobiliyati;

- taqqoslash, tahlil qilish, sintez qilish, umumlashtirish, tasniflash, taqqoslash va sabab - oqibat aloqalarini o'rnatish, mantiqiy fikrlarni tuzishning mantiqiy xatti - harakatlarini mahorat bilan o'rganish.

Maktabgacha yoshdagi ta'lim va tarbiya yaxlit bo'lib, ularni o'quv jarayonida faqat shartli ravishda taqsimlash mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'quv dasturlari, maktabgacha ta'lim dasturlaridan farqli o'laroq, guruhdagi bolalar hayotini tashkil qilish bilan bog'liq bo'lgan o'rganish va tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi diagnostika faqat bilim, ko'nikmalarni aniqlashga asoslangan bo'lishi mumkin emas.

Muhimligi - pedagogik diagnostika ilmiy asoslangan, prognostik va pedagogik jarayonning samarali rivojlanishi uchun xizmat qiladigan pedagogik monitoringni amalga oshirish uchun asosdir. Maktabgacha ta'lim muassasasida o'qitish natijasida maktabgacha ta'lim tarbiyachining mehnat mahsuloti o'rganiladi.

Pedagogik diagnostika vazifalari:

O'qish natijalarining diagnostikasi o'quv jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quv jarayonini muntazam ravishda monitoring qilish va hisobga olish orqali amalga oshirilganligi sababli, barcha diagnostika jarayonlari nazorat qilish, o'qitish, o'qitish, rivojlantirish, rag'batlantirish va tuzatish funksiyalarini amalga oshirishga xizmat qiladi.

Nazorat qiluvchi diagnostika funksiyasi materialning assimulyatsiya darajasini, uning norma va standartlarga muvofiqligini aniqlash bilan bog'liq.

Ta'limning diagnostika funksiyasi nazorat jarayonida bilim, ko'nikmalarning ko'payishi bilan belgilanadi. Bu diagnostika vazifasi o'quv

jarayonining elementi sifatida nafaqat tayyorgarlik darajasini aniqlash, balki birinchi navbatda bolalarni o'qitish, xatolarni tuzatish, ularga yordam berishdan iborat ekanligi bilan bog'liq. Sinov jarayonida bolalar o'rtoqlarining javoblarini tinglashadi va tushunadilar, so'rovda faol ishtirok etadilar (savol berish, savollarga javob berish, materialni o'zlariga takrorlash), bilim, ko'nikmalarni mustahkamlash va chuqurlashtirish, mashqlarni bajarish, darslarni bajarish, qo'shimchalarni tinglash va hk.

Tarbiya funksiyasi yetarli darajada o'zini o'zi anglash, javobgarlik, qat'iyatlilik, intizom va boshqa xarakter xususiyatlarini shakllantirish bilan bog'liq.

Rivojlanayotgan funksiya tekshirish va baholash jarayonida nutq, xotira, fikrlash va hokazolarning rivojlanishida namoyon bo'ladi.

Obyektiv nazorat bolalarni o'rganishga rag'batlantiradi, ularni ilxomlantiradi va kelgusi rivojlanishga ishonchni oshiradi.

Tuzatish funksiyasi tarbiyachining pedagogik fikrlashi o'qishni rejalashtirish va tashkil qilishni takomillashtirish bilan bog'liq.

Asosiy diagnostika funksiyalari monitoring va tuzatuvchidir, ular bir qator vazifalarda ko'rsatilgan: har bir bolaning bilim va ko'nikmalarini aniqlash; bilim, ko'nikmadagi bo'shliqlarni o'z vaqtida aniqlash; o'quv materialining ayrim qismlarini kam assimulyatsiya qilish sabablarini ochib berish; o'rganilganlarni takrorlash va tizimlashtirish; yangi materialni o'zlashtirishga tayyorlik darajasini belgilash va boshqalar.

Pedagogik diagnostika bolalarning bilim, ko'nikma va malakalarini o'zlashtirish xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi.

Bilimlarni, ko'nikmalarni egallashning uchta darajasi oldimizga vazifalarni qo'yadi:

- bilimlarni ko'paytirishni tekshirish,
- bilimlarni tanish vaziyatda qo'llash,
- notanish vaziyatda bilimlarni qo'llash.

Pedagogik tashxis bolaning qiyinchiliklarining tabiatini aniqlash va ularning sabablarini aniqlashga imkon beradi.

2. O‘quv tarbiya jarayonida pedagogik diagnostika.

Faoliyat jarayonida inson shaxsi, har tomonlama va bir butun, yaxlit holda rivojlanadi. Lekin faoliyatni maqsadga muvofiq amalga oshirishi uchun uni to‘g‘ri tashkil etish lozim. Lekin ko‘p holatlarda shaxsning rivojlanishi uchun imkoniyatlar yaratilmaydi, tarbiyalanuvchilarning ijtimoiy mehnat, bilish faoliyatlari cheklangan bo‘ladi.

O‘smir va bolalar faoliyatining asosiy turlariga o‘yin, o‘qish va mehnat kiradi. Ular yo‘nalishiga ko‘ra bilishga doir, ijtimoiy, sport, badiiy, texnik, hunarmandchilik hamda shahsiy qiziqishga ko‘ra tanlangan sohalardan iborat. Faoliyatning asosiy turi – muloqotdir.

Faoliyat faol va passiv bo‘lishi mumkin. O‘smir faoliyati muhit va tarbiya ta’sirida faollashishi yoki susayishi mumkin. Inson shaxsining rivojlanishida uning butun vujudi bilan sevib, o‘z imkoniyatlarini namoyon etib, mehnat qilish, o‘zini shaxs sifatida ko‘rsata olishi unda o‘z faoliyatidan qoniqish hosil qiladi. Uning ijtimoiy mehnatdagi ishtirokida faollik ko‘zga tashlanadi.

Ta’lim jarayonida faollik o‘quvchiga bilimlarni chuqur va mustahkam egallashga, o‘z qobiliyatini namoyon etishga yo‘llaydi. Bilishga bo‘lgan faollik o‘quvchining intellektual rivojlanishini ta’minlaydi.

Faollik ko‘rsatishning asosini esa hamma vaqt ehtiyoj tashkil etadi. Ehtiyojlarning xilma - xilligi faoliyatining ham turlarini kengaytiradi. Shunga ko‘ra, o‘quvchining turli yosh davrlarida ularning faoliyati turlicha bo‘ladi. Ta’lim muassasasida hamma vaqt bir xil talab shaxs rivojlanishida ijobiy natija beravermaydi. Turli yosh davrlarida faoliyatning turlari va mohiyati o‘zgarib turishi kerak.

Insonning ijtimoiy faolligi, qobiliyati barcha muvaffaqiyatlarining garovidir. Chunki har bir inson o‘z mehnati, g‘ayrati, intilishi bilangina faollashadi. O‘qituvchi qanchalik yaxshi o‘qitmasin yoki tarbiya bermasin,

tarbiyalanuvchining o‘zi harakat qilmasa, rivojlanish muvaffaqiyatli kechmaydi. Zero, barcha ma’naviy - ahloqiy kamchiliklarning asosiy sababi ham insonning o‘z faoliyatini to‘g‘ri yo‘lga qo‘ymaganligidir.

Shuning uchun ham inson faoliyati uning rivojlanishi natijasi hamdir. Demak, shaxs faolligi asosida ijtimoiy faollik, tashabbuskorlik, ijodkorlik hislatlarini shakllantirish – uning shahsiy imkoniyatlarini namoyon etishi orqali faoliyatini rivojlantirish muhim sanaladi.

Rivojlanishning yosh va o‘ziga xos xususiyatlari. Ma’lum bir yosh davriga xos bo‘lgan anatomik, fiziologik (jismoniy) va pedagogik xususiyatlari yosh xususiyatlari deb ataladi. Ana shu yosh xususiyatlarni hisobga olgan holda ta’lim va tarbiya ishi tashkil etiladi. Shunda bola rivojlanishiga tarbiya ta’siri kuchli bo‘ladi. Abdulla Avloniy o‘zining «Turkiy Guliston yoxud ahloq» asarida inson kamolotida tarbiyaning o‘rnini alohida ta’kidlab, «Janobi Haq insonlarning asl xilqatda iste’dod va qobiliyatli, yaxshi ila yomoni, foyda ila zararni, oq ila qorani ayiradigan qilib yaratgan. Lekin, bu insondagi qobiliyatni kamolga etkazmoq tarbiya vositasida bo‘ladir. Agar bola yaxshi tarbiya topib, buzuq xulqdan saqlanib, go‘zal xulqlarga odatlanib katta bo‘lsa, baxtiyor bir inson bo‘lib chiqadi. Agar tarbiyasiz, ahloqi buzilib ulg‘aysa, nasihatni qulog‘iga olmaydigan, har xil buzuq ishlarni qiladigan nodon, johil bir rasvoi odam bo‘lib chiqadi»- deb ta’kidlaydi . Shunday ekan, bugungi kunda pedagogik nazariya va amaliyot muammolarini tadqiq qilish va yechimini topishda pedagogik diagnostika hamda korreksiya muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarning tarbiyasiga to‘g‘ri yondashish, uni muvaffaqiyatli o‘qitish uchun bola rivojlanishidagi turli yoshdagi davrlariga xos xususiyatlarni bilish va uni hisobga olish muhimdir. Chunki bola organizmining o‘sishi ham, rivojlanishi ham, psixik taraqqiy etishi ham turli yosh davrlarida turlicha bo‘ladi. Abu Ali Ibn Sino, Yan Amos Komenskiy, K.D.Ushinskiy, Abdulla Avloniy ham bolani tarbiyalash zarurligini uqtirib o‘tganlar.

Bolaning o‘ziga xos xususiyatini hisobga olish juda murakkab. Chunki bir xil yoshdagi bolalar ham psixik jihatdan turlicha bo‘lishi mumkin.

Masalan, ko‘rish va eshitish qobiliyati, faolligi, tez anglash, sust fikr yuritishi, hovliqma yoki vazminligi, sergap yoki kamgapligi, serg‘ayrat yoki g‘ayrasizligi, yalqov yoki tirishqoqligi, pala - partish va chala ishlaydigan, yig‘inchoqligi yoki ishga tez kirishib ketishi, qobiliyati kabilar nerv faoliyati tizimining ta’siri bo‘lib, o‘qituvchi yoki tarbiyachi ularni bilishi zarur.

Bolaning individual – o‘ziga xos xususiyatini bilish uchun temperamentning umumiy tiplari va bolaning o‘ziga xos xususiyatini o‘rganish metodikasini bilish muhim.

Shuningdek, turli yosh davrlarining o‘ziga xos rivojlanish qonuniyatlari ham mavjud. Masalan, 5-guruh o‘quvchilari bilan 10-guruh o‘quvchisini tenglashtirib bo‘lmaydi. Shuning uchun bolaning jismoniy va psixik kamoloti quyidagi davrlarga bo‘linadi:

1. Go‘daklik davri – chaqaloqlik (1 oy) davri tugagandan to bir yoshgacha bo‘lgan davr.
2. Bog‘chagacha bo‘lgan yosh davri – 1 yoshdan 3 yoshgacha.
3. Maktabgacha ta’lim yoshi – 3 yoshdan 7 yoshgacha.
4. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar –7-11-12 yoshgacha.
5. O‘rta maktab yoshidagi o‘quvchilar (o‘smirlar) 14-15 yosh.
6. Katta yoshdagi maktab o‘quvchilari (bolalar) – 16-18 yosh.

Zero, O‘zbekiston Respublikasining «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»da ham ta’kidlab o‘tilganidek, uzluksiz ta’limni tashkil etish va rivojlantirish tamoyillari ta’limning ijtimoiylashuviga erishish dolzarb masaladir. Ta’lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni shakllantirish, ularda yuksak ma’naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish kabilar muhim ijtimoiy talablar hisoblanadi.

Pedagogik diagnostika yordamida o‘quv jarayoni tahlil qilinadi va o‘quv natijalari aniqlanadi. Diagnostika asboblari bilan yoki bo‘lmasdan, zarur ilmiy sifat mezonlariga rioya qilgan holda, o‘qituvchi bolalarni kuzatadi va savolnomalar asosida jarayonlarni olib boradi. Tadqiqotchi Nye kuzatuvlar va

intervyular va uning sabablarini tushuntirib yoki kelajakni bashorat qilish, qobiliyatini aniqlash uchun natijalar haqida xabar beradi.

V.G. Maksimovning fikriga ko'ra, aniq belgilanmagan shakldagi pedagogik diagnostika har qanday pedagogik jarayonda, o'qituvchi va bolaning darsdagi o'zaro ta'siridan boshlab, umuman ta'lim tizimini boshqarish bilan yakunlanadi. Bu test shaklida va o'quvchi uchun ham, o'qituvchi uchun ham har qanday xususiyatlarda, o'quv jarayonining samaradorligini aniqlashda va hokazolarda namoyon bo'ladi.

"Pedagogik diagnostika" tushunchasida diagnostikaning quyidagi xususiyatlarini tavsiflovchi pedagogik sifatlarga e'tibor qaratadi (bu yerda psixologik tashxis ham mavjud): birinchidan, tashxis pedagogik maqsadlarda amalga oshiriladi, ya'ni tahlil va sharxlashga asoslangan. Ta'lim sifatini oshirish (o'qitish, ta'lim) va bolaning shaxsini rivojlantirish bo'yicha yangi ma'lumotlarni olish; ikkinchidan, va bu juda muhim, u o'qituvchining o'zi tomonidan olib borilayotgan pedagogik ishning sifati to'g'risida tubdan yangi ma'lumot beruvchi ma'lumotlarni taqdim etadi; uchinchidan, u o'qituvchining pedagogik faoliyati mantiq'iga organik ravishda mos keladigan usullardan foydalangan holda amalga oshiriladi; to'rtinchidan, pedagogik diagnostika yordamida o'qituvchi faoliyatini nazorat qilish va baholash funksiyalari kuchaytiriladi; beshinchidan, hatto o'qitishning an'anaviy va noan'anaviy usullari ham pedagogik diagnostika vositalari va usullariga aylantirilishi mumkin.

Pedagogik tashxisning maqsadi - bu o'quv jarayonini samaradorligi bilan bog'liq o'z vaqtida aniqlash, baholash va tahlil qilish. O'quv jarayoni samaradorligining ko'rsatkichlaridan biri bu bolalarning ta'limdagi muvaffaqiyati, ammo uning me'yorini aniqlash juda qiyin. Diagnostika natijalari nafaqat obyektiv talablarni, balki har bir bolaning haqiqiy imkoniyatlari va muvaffaqiyatlarini ham aks ettirishi kerak. Diagnostik strategiya, **kognitiv (bilimlarni egallash va ularni qo'llash usullari), psixologik (shahsiyatni**

rivojlantirish) va ijtimoiy (ijtimoiy moslashuv) sohalarida o'quv natijalarini har tomonlama tekshirish talabini o'z ichiga oladi.

Kognitiv sohada bilimlarni egallash darajasi o'rganish maqsadlarining taksonomiyasi (B. Bloom), shuningdek standart va ijodiy harakatlarning tan olinishi, tushunilishi, assimulyatsiyasi, mahorat darajalariga muvofiq aniqlanadi.

Psixologik sohada nutq, fikrlash, xotira, e'tiborning rivojlanishi va standart (tipik) va nostandart vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati tekshiriladi. Qobiliyatlarning (bilim, kommunikativ, empatik, ijodiy va boshqalar) motivatsiyasini (qiziqish, bilimga intilish) rivojlanishini tushunish juda muhimdir.

Ijtimoiy sohada ijtimoiy normalarning ustuvorlik darajasi, ahloqiy va huquqiy o'zini anglash, ijtimoiy faollik, jamoada moslashuvchanlik va o'zgaruvchan ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyati aniqlanadi.

V.I. Zagvyazinskiy o'qish qobiliyatiga yoki o'qishni davom ettirish qobiliyatiga ta'lim muvaffaqiyatining muhim interfaol ko'rsatkichi sifatida ishora qiladi. V.G. Maksimov pedagogik diagnostika quyidagi funksiyalarini aniqladi va tavsifladi.

1. Qayta aloqa funksiyasi. Uning mohiyati shundan iboratki, o'quvchilarni tarbiyalash va o'qitish darajalari to'g'risidagi diagnostika ma'lumotlari ularning rivojlanishining muayyan bosqichida o'tgan pedagogik tajribani tahlil qilish va keyingi pedagogik jarayonni loyihalashda asosiy ma'lumot bo'lib xizmat qiladi.

- Baholash funksiyasi qiymatga yo'naltirilgan, tartibga soluvchi - tuzatuvchi, rag'batlantiruvchi va o'lchash kabi jihatlarida namoyon bo'ladi. Ushbu funksiyani amalga oshirish jarayonida bolalar odamlar va ular haqida o'zlarining g'oyalari va tushunchalari boyitiladi, ular o'zlarining fazilatlarini jamiyat talablari bilan taqqoslash imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa qiymat yo'nalishini o'zgartirishga yordam beradi. Obyektiv baholash o'quvchilarning o'zini rivojlantirishini rag'batlantiradi. O'zining fazilatlarini va o'qishdagi muvaffaqiyatlarini boshqa maktab o'quvchilarining yutuqlari bilan taqqoslab, bola o'zining ijtimoiy mavqeini belgilaydi. Jamoa va o'qituvchidan u o'zi

haqida ma'lumot oladi va bu ma'lumot orqali u o'zini biladi. Shunday qilib, diagnostika tashkillashtirilgan o'z - o'zini bilishni boshqarish vositasi sifatida xizmat qilishi mumkin.

Pedagogik diagnostikaning boshqaruv funksiyasi bolalar jamoasi va shaxsning rivojlanishini boshqarishning asosiy bosqichlari bilan bog'liq. Shunga ko'ra diagnostikaning uch turi aniqlanadi: 1) o'quvchilarning kognitiv faoliyatini rejalashtirish va boshqarish bilan bog'liq boshlang'ich; 2) o'quvchilar va o'qituvchilarning bilim faoliyatini tashkil etish jarayonida bolalar rivojlanishida yuz beradigan o'zgarishlarga yo'naltirilgan joriy (tuzatuvchi) diagnostika; 3) kelgusi davr uchun o'qituvchining o'quv faoliyatini to'g'rilash uchun asosiy ma'lumotlarni taqdim etadigan umumlashtirilgan diagnostika.

Diagnostika funksiyalarini aniqlashga biroz boshqacha yondashuv. Zagvyazinskiy. U ta'limiy, rag'batlantiruvchi, tahliliy va tuzatuvchi, o'qitish, rivojlantirish va nazorat qilish funksiyalarini ajratib turadi.

Ta'lim funksiyasi shundan iboratki, tekshirish, nazorat qilish, buxgalteriya hisobi mashg'ulotlarning organik elementlari bo'lib qolmoqda va ularning vazifasi shunchaki aniqlash, ishlarning holatini, o'qitish darajasini, o'qishga qanday hissa qo'shish, xatolarni tuzatish, ko'rsatmalar berish, keyingi olg'a siljishga yordam berishdir.

Ta'lim funksiyasining davomi va qo'shilishi sifatida rag'batlantiruvchi funksiya nazoratning bolaning faolligini buzmasligini, balki uni ilxomlantirishi, yangi maqsadlar, yuqori darajadagi o'qitish va rivojlanish darajasiga ishonchni uyg'otishini ta'minlashga qaratilgan. Analitik va tuzatish funksiyasi o'qituvchining pedagogik fikrlashi, o'qishni rejalashtirish va tashkil qilishni takomillashtirish bilan bog'liq. Ushbu funksiya, shuningdek, o'quvchiga, qiyinchiliklarni yengish usullariga, ta'lim faoliyatini tuzatishga va o'zini o'zi tuzatishga tegishli.

Tarbiyalash va rivojlantirish funksiyalari yetarli darajada o'zini o'zi anglash, javobgarlik, intilish, irodali o'zini o'zi boshqarish va boshqa ijtimoiy qimmatli qobiliyatlar va xarakter xususiyatlarini shakllantirish bilan bog'liq.

Nazorat funksiyasi yutuqlar darajasini, ularning me'yorlar va standartlarga muvofiqligini aniqlashni, shuningdek bilimlarni o'zlashtirish va rivojlantirishning yuqori darajalariga ko'tarilishini ta'minlaydi.

Vazifalar tarkibi shuni ko'rsatadiki, tashxis tinglovchilarning bilim va ko'nikmalarini an'anaviy sinovdan ko'ra kengroq va chuqurroq ma'noga ega. Tashxis tekshiruv natijalarini ularning kelib chiqishini izohlamagan holda aytadi. Hiyla - nayrang natijalarni yo'llar, ularga erishish usullari bilan bog'liq holda ko'rib chiqadi, o'quv mahsulotlarini shakllantirish dinamikasini, tendensiyalarini aniqlaydi. Jarayonning diagnostikasi va o'rganish natijalariga monitoring, tekshirish, baholash, statistik ma'lumotlarni to'plash, ularni tahlil qilish, dinamikasi, tendensiyalarini aniqlash, kelajakdagi rivojlanishni prognoz qilish kiradi. Tasdiqlash - bu bilimlarni rivojlantirishda yutuqlar va qiyinchiliklarni, o'rganish maqsadlariga erishish darajasini aniqlash jarayoni. Nazorat - rejalashtirish natijasini mos yozuvlar talablari va standartlari bilan taqqoslash, taqqoslash operatsiyasi. Buxgalteriya hisobi - bu bolalar bilimini o'zlashtirish va rivojlantirish jarayonining dinamikasi va to'liqligi to'g'risida tasavvurga ega bo'lishga imkon beradigan tekshirish va nazorat qilish indikatorlari tizimiga kiritish. Baholash - bu o'quv jarayoni va natijalari to'g'risidagi xulosalar, uning sifat va miqdoriy tahlilini o'z ichiga olgan va bolalarning o'quv ishlari sifatini yaxshilashni rag'batlantirishga qaratilgan. Belgilash - o'quv faoliyati natijalarini, uning muvaffaqiyat darajasini aniqlash uchun rasmiy qabul qilingan shkala bo'yicha ball yoki unvonni aniqlash. Jarayon, **diagnostika va nazorat qilish quyidagicha farqlanadi: tashxis qo'yish paytida, albatta, "muvofiqlashtirish nuqtasi" bo'lgan baholash standarti bo'lishi kerak. Yo'naltiruvchi nuqta "ideal namuna" sifatida qabul qilinmaydi, undan "olib tashlash usuli bilan" hisoblab chiqilgan xato va kamchiliklarni aniqlagan holda, bolaning bahosi bugungi kunda**

shakllantirilgan, ammo uzluksiz ta'lim uchun zarur bo'lgan va ko'pchilik bolalar erishgan o'quv yutuqlarining asosiy darajasi. Ushbu yo'naltirish darajasiga erishish bolaning so'zsiz ta'limdagi muvaffaqiyati sifatida izohlanadi. Ta'limning individual yutuqlarini baholash "qo'shimcha usul" yordamida o'tkazilishi tavsiya etiladi, unda yozilgan darajaga erishilganligi qayd qilinadi. Pedagogik o'lchovlar nazariyasi va amaliyoti talablariga muvofiq, natijalar asosida qaror qabul qilinadigan baholash jarayonlari yuqori obyektivlik darajasiga ega bo'lishi kerak, bu ikki asosiy xususiyat orqali namoyon bo'ladi: vositalar va baholash tartiblarining ishonchliligi va ishonchliligi. Yakuniy baholashning asosligi baholash mazmunining rejalashtirilgan natijalarga muvofiqligini anglatadi. O'lchovlar va baholash jarayonlarining to'g'riligi barcha rejalashtirilgan natijalarni qamrab olishning to'liqligini va ularning natijalarini baholashning yetarililigi anglatadi. Buning uchun kompleks yondashuv, ya'ni turli xil baholash usullari kiritilishi kerak. Yakuniy baholashning ishonchliligi vositalarning malakasini oshirish, jumladan, individual vazifalarni, umuman ishni eksperimental tekshirish, baholash mezonlari va o'lchovlari, shuningdek, baholash jarayonlariga standartlashtirishning barcha talablariga muvofiqligini ta'minlashi kerak.

Pedagogik o'lchovlarda ta'lim natijalarini tavsiflashning uchta darajasi hisobga olinadi: rejali, real va erishilgan.

Birinchi daraja - rejalashtirilgan - asosiy o'quv dasturlarini o'zlashtirishning rejalashtirilgan natijalarida bayon qilingan va ushbu darajadagi o'quv dasturida, individual o'quv fanlari uchun namunaviy dasturlarda amalga oshiriladigan natijalarni tavsiflaydi.

Ikkinchi daraja - amalga oshiriladigan - shahsiy o'qituvchiga intilayotgan natijalarni, uning shahsiy munosabati, mavzuga munosabati va kasbiy malakasiga qarab tavsiflaydi.

O'lchash jarayonida natijalarni tavsiflashning uchinchi darajasi paydo bo'ladi - bu bolalarning haqiqiy yutuqlari darajasini tavsiflovchi erishildi.

Pedagogik o'lov natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning haqiqiy yutuqlari har doim normativ hujjatlardagi rejalashtirilgan darajadan va o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladigan darajadan pastdir. Bu shuni anglatadiki, pedagogik o'lovlar davomida barcha o'quvchilar tomonidan o'quv dasturlarini o'zlashtirishning rejalashtirilgan natijalarini qayd etish deyarli mumkin emas. Boshlang'ich umumiy ta'limning federal davlat standarti natijalarning uchta asosiy guruhini belgilaydi - shahsiy, meta-mavzu va mavzu. Shahsiy, meta-fan va fan natijalarini baholash uchun tarkib va mezonlar bazasi boshlang'ich ta'limning rejalashtirilgan natijalari hisoblanadi. Faqat "Bitiruvchi o'rganadi" bo'limida tasvirlangan mavzu va meta-fan natijalari, shahsiylashtirilgan yakuniy baholashga taqdim etiladi. Boshlang'ich maktab bitiruvchilarining shahsiy natijalari standartlar talablariga to'liq muvofiq holda yakuniy baholanmaydi.

Ichki baholash tizimi doirasida individual shahsiy natijalarning shakllanishini cheklangan baholash mumkin, bu bolalarning shahsiy rivojlanishini optimallashtirish masalasini hal qilishga qaratilgan va uchta asosiy tarkibiy qismni o'z ichiga oladi:

- **o'quvchining yutuqlari va ijobiy fazilatlari xususiyatlari;**
- **bolaning yutuqlari va psixologik muammolarini hisobga olgan holda shahsiy rivojlanish ustuvor vazifalari va yo'nalishlarini belgilash;**
- **rivojlanish va profilaktika vazifalarini muvaffaqiyatli bajarilishini ta'minlashga qaratilgan psixologik va pedagogik tavsiyalar tizimi.**

Yakuniy baholashning mazmuni umumlashtirilgan shaklda taqdim etilgan rejalashtirilgan natijalarning tarkibi va tuzilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun asboblarni (individual topshiriqlar va tekshirish ishlari) ishlab chiqishdan oldin rejalashtirilgan natijalarni belgilash, ularni standart o'lov vositalarini yaratish qobiliyatini ta'minlaydigan shaklda taqdim etish kerak. Ushbu jarayon operatsionizasiya deb ataladi. Ushbu jarayon jarayonida har bir rejalashtirilgan natija "erishish" va "o'lchash mumkinligi" ga e'tibor qaratiladi, ya'ni bolalar o'quv jarayonida egallashi kerak bo'lgan va ularning rivojlanishining turli

darajalarida qoʻllaniladigan baholash tartiblari doirasida oʻlchanadigan koʻnikma va bilim elementlarini koʻrsatadi. Shunday qilib, operatsiya jarayonida baholashning mazmuni va mezonlari bazasi aniqlanadi, yaʼni bolaning javobiga boʻlgan aniq talablar (bu rejalashtirilgan natijaga erishish toʻgʻrisida qaror qabul qilish uchun ularga koʻrsatilishi kerak). Matematikadan va rus tilidan rejalashtirilgan natijalarning tezkor roʻyxati vazifalar misollari bilan kitobda keltirilgan: "Boshlangʻich maktabda rejalashtirilgan natijalarga erishishni baholash" (G.S. Kovaleva, O.B.Loginova).

Standartlar doirasida ishlab chiqilgan rejalashtirilgan natijalarga erishishni baholash boʻyicha yakuniy ishning oʻziga xos xususiyati ularning fan bilimlari va koʻnikmalarini oʻrganish va ularni oʻquv vaziyatlarida takrorlash qobiliyatini baholashga emas, balki boshlangʻich maktabda olgan bilim va koʻnikmalarini turli vaziyatlarda qoʻllash qobiliyatini baholashga yoʻnaltirilganligidir.

Oʻqitishning dastlabki bosqichida bolalar matematikada bilimlarni qoʻllab - quvvatlash tizimini va quyidagi meta-mavzular boʻyicha harakatlarni oʻrganishni oʻrganadilar:

- nutq, ular orasida maʼlumotni oʻqish va axborot bilan ishlash koʻnikmalarini ajratib koʻrsatish kerak;

- oʻqituvchi va tengdoshlari bilan oʻzaro hamkorlik qilish uchun zarur boʻlgan kommunikativ.

Bu oʻquvchilar olgan bilim va koʻnikmalarni takrorlamasliklari, balki ularni oʻquv, amaliy yoki oʻquv - kognitiv vazifalarni hal qilishda qoʻllashlari kerak boʻlgan ikkita guruh vazifalarini ishlab chiqilishi va ishiga qoʻshilishiga taʼsir koʻrsatdi. Birinchi guruhga asosiy (yoʻnaltiruvchi) darajadagi vazifalar kiradi. Bu darajaga erishishni baholash standart yechimlar aniq boʻlgan vazifalar yordamida amalga oshiriladi. Ikkinchi guruhning vazifalari (yuqori darajadagi vazifalar) tugatilganda, yechish usuli aniq belgilanmagan boʻlsa, bola unga tanish boʻlganlardan usulni tanlashi yoki oʻrganilayotgan ikkitadan yoki uchtasini qoʻshib yoki oʻzgartirish orqali yechim usulini mustaqil ravishda qurishi kerak. Ushbu darajaga erishishni baholash vazifalar yordamida amalga

oshiriladi, unda bajarilish usulini aniq ko'rsatib bo'lmaydi va bola o'rganilgan usullardan birini mustaqil ravishda tanlashi yoki yangi usulni yaratishi kerak.

3. Diagnostik tadqiqotlarning tuzilishi.

Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostika obyekti uning predmeti: bolaning rivojlanayotgan shahsiyati bilan belgilanadi. Obyekt shunday e'tiborga olinishi kerakki, u haqidagi ma'lumot bizga shaxsning rivojlanish darajasini tarbiyachiga kerak bo'lgan parametrlarda aniq belgilashga imkon beradi.

Bunga asoslanib, pedagogik diagnostika obyekti bo'lishi mumkin:

- guruhdagi o'quv jarayonining umumiy holatini tavsiflash;
- individual bolaning o'qitish darajasi;
- bolaning ijtimoiy fazilatlarining rivojlanish darajasi;
- bolaning umumiy jismoniy rivojlanishi darajasi;
- bolaning kasbiy yo'nalishi;
- guruh jamoasining ta'lim olish imkoniyati;
- bola oilasining ta'lim salohiyati.

O'qitish diagnostikasi - bu sizga quyidagilarga imkon beradigan maxsus tanlangan va tizimlashtirilgan vazifalar to'plami.

- bolalarning fan bilimlari, ko'nikmalarini o'zlashtirish xususiyatlarini aniqlash;
- bolaning qiyinchiliklari tabiatini aniqlash va ularning sabablarini aniqlash;
- o'quv faoliyatining mahorat darajasini belgilash;
- bolalar rivojlanishida ro'y berayotgan o'zgarishlarni baholash.

O'quv yilining boshida o'tkazilgan pedagogik diagnostika ma'lumotlari har bir bola uchun individual rivojlanish yo'llarini ishlab chiqish, butun guruh uchun va bolalarning alohida guruhlari uchun tuzatish ishlari dasturini tayyorlashda ishonchli asos bo'lib xizmat qiladi. O'quv yilining boshidagi diagnostika ishlari o'quv yili davomida olib borilgan ishlarga to'g'ri keladi. Bu

maqsadga muvofiq amalga oshiriladi: natijalarni taqqoslash obyektiv va universal harakatlarning assimulyatsiyasining kuchini baholaydi. Bu bilim va ko'nikmalarni qay darajada puxta egallaganligini ko'rish imkonini beradi; bolaning rivojlanishida haqiqatan ham sifatli o'zgarishlar bo'lganmi yoki ular yuzaki bo'lganmi; materialni batafsil takrorlashga muhtojmi yoki davom etish mumkinmi pedagog-tarbiyachining sa'y-harakatlari nimaga yo'naltirilishi kerak.

Yil davomida pedagogik diagnostika har bir bola nimani targ'ib qilayotganini va rejalashtirilgan natijalarga erishish uchun keyingi olti oy ichida mashg'ulotlarida nimani o'zgartirish kerakligini ko'rishga imkon beradi.

Yil oxirida o'tkazilgan diagnostika ishlarni sarhisob qilish, har bir bola zarur bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishda nimalarga erishganligini, maktabgacha ta'limda ta'lim faoliyati va bolalarning intellektual rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rish imkonini beradi.

Faqat birinchi guruhning boshida, yuqorida aytib o'tilganidek, bolaning intellektual va shahsiy o'qishga tayyorligini aniqlashga qaratilgan yagona tadqiqot o'tkaziladi. Buning sababi shundaki, og'zaki nutqning yuqori darajasi, eshitish nutqiy xotirasining rivojlanishi, ovoz tahlilini o'zlashtirish uchun zarur shart - sharoitlarni shakllantirish, nutq bo'lmagan bir qator funksiyalarni (ko'rish va mekansal idrok etish, qo'lni ko'z bilan muvofiqlashtirish, umumiy va nozik vosita ko'nikmalari), o'qish va yozishni muvaffaqiyatli egallash mumkin emas. Vizual - majoziy fikrlash, mantiqiy fikrlashning boshlanishi, shuningdek, bolaning umumiy (faoliyati, shahsiyati) rivojlanishining ma'lum darajasi.

Dasturni matematikada muvaffaqiyatli egallash uchun vizual va fazoviy idrok, vizual - majoziy fikrlash, yetarlicha yuqori darajadagi rivojlanish, mantiqiy fikrlash asoslari (shu jumladan, tasniflash operatsiyasi, tasniflangan atributni topish), vizual - motorli muvofiqlashtirish, sub - sonli vakilliklarning ma'lum bir darajasi zarur.

Shunday qilib, bolalar til va matematikani o'zlashtirishga tayyor ekanliklari ko'p narsa aniqlanadi.

Maktabga tayyorligini pedagogik diagnostikasi savodxonlik va matematikani o'zlashtirish uchun zarur shart - sharoitlarning shakllanishini tekshirishdan iborat. Bunday holda o'qish, yozish, sanash, ya'ni hisoblash ko'nikmalarini aniqlash kerak emas. 1-guruhda o'qitiladigan fanlarning bilim va ko'nikmalarini tekshirish. Bolalarning maktabga tayyorgarligini aniqlash uchun taklif qilingan vazifalar, olti yoshli bolalarning imkoniyatlari va imkoniyatlarini iloji boricha inobatga oladi, bolalarga ularning mazmunini yetarlicha tushunishni ta'minlaydi, birinchi guruh bolalarining mavjud tajribasiga tayanadi, o'qish va yozish ko'nikmalariga bog'liq emas.

Pedagogik diagnostika jarayonida quyidagilar tekshiriladi:

Fazoviy idrok holati;

- ko'rish idrokining holati;
- harakatchanlik va qo'llarni muvofiqlashtirish holati.

Tasniflash va belgilarni ajratib ko'rsatish qobiliyati;

- sezgir pastki so'zlarning mavjudligi;
- hisob asosidagi qarashlarni mohirlik bilan o'rganish; hisobning o'zi tomonidan (oltita ichida), qo'shish va olib tashlash operatsiyalari haqidagi g'oyalar;

- elementlar soniga ko'ra ikkita to'plamni taqqoslash qobiliyati.

Fonemik eshitish va idrokni rivojlantirish;

- ovoz tahlili va sintezini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur shart - sharoitlarni shakllantirish.

Pedagogik diagnostika muvaffaqiyatli olib borilishining sharti bu tarbiyachining tarbiyachidan tashxisni o'tkazadigan shaxs lavozimiga o'tishidir. Bu muqarrar ravishda uning faoliyatida o'zgarishga olib keladi. Agar kundalik ish jarayonida asosiy maqsad o'rgatish, hozirgi vaqtda to'g'ri javobga erishish, keyin tashxis qo'yish jarayonida - bolaning maktabga tayyorligi to'g'risida ishonchli ma'lumotlar olish.

Birinchi guruh bolalarining maktabga tayyorlik darajasini belgilaydigan vazifalarni bajarish tahlili, tarbiyachiga birinchi navbatda nimaga e'tibor

qaratish kerakligi haqida umumiy xulosa chiqarishimizga imkon beradi, bu esa predmetga tayyorgarlik jarayonida o‘tkazib yuborilmasligi kerak.

Tashxisni tekshirish tartibi oddiy. Ushbu ish guruh tekshiruvi shaklida amalga oshiriladi, uning davomida bolalar diagnostika shakllari bo‘yicha topshiriqlarni bajaradilar. Natijalarni tahlil qilgandan so‘ng, har bir bolalar bilan alohida suhbatlashaman, olingan natijalarni aniqlab beraman, yo‘l qo‘yilgan xatolar sabablarini bilib olaman. Birinchi guruhdagi pedagogik diagnostika keyingi barcha boshqalardan farq qiladi, chunki tarbiyachi diagnostika vazifalarini ovoz chiqarib o‘qiydi. Bu o‘qish uslubini mahorat bilan farq qilish vazifalarning natijalariga ta’sir qilmasligi uchun kerak.

Har bir topshiriqdan oldin ko‘rsatmalarga qat’iy muvofiq ravishda kerakli tushuntirishlarni beradi. Siz keyingi vazifaga bolalar oldingisini asosan tugatgandan keyingina o‘tishingiz mumkin.

Diagnostik vazifalarni bolalar bajarayotganda, vasvasa qanchalik katta bo‘lmasin, u yoki bu bolaga yordam bera olmaydi, savollarga tez va aniq javob bera olmaydi: diagnostika ishida mening bolalarim hamma narsani o‘zlari qilishlari kerak.

Pedagogik diagnostika o‘quv materiallarini bolalar tomonidan o‘zlashtirilishi sifatini aniqlashga imkon beradi. Sifatli assimulyatsiya reproduktiv daraja (eslash - ko‘paytirish) emas, balki bolaning olgan bilimlarini yangi (shu jumladan nostandart) vaziyatlarda qo‘llash qobiliyati sifatida tushuniladi; olingan bilimlardan mustaqil va ijodiy foydalaning; o‘quv vazifasiga muvofiq qo‘shimcha ma’lumot qidirish.

Tashxis sizga bolaning qiyinchiliklarining tabiatini aniqlashga va ularning sabablarini aniqlashga imkon beradi. Bu bola va tarbiyachi faoliyatini tartibga solishni ta’minlaydigan o‘quv jarayonining rivojlanishini ta’minlaydi. Didaktik jarayon ikki tomonlama xarakterga ega bo‘lib, bola tomonidan ham, o‘quvchi tomonidan ham muvaffaqiyatli o‘rganishga imkon beradi. Topshiriqlarni bajarishda duch kelgan qiyinchiliklarning xususiyatini aniqlab, bolalarning doimiy xatolarining sabablarini aniqlash aniqlangan sabablarni bartaraf etish

usullarini aniqlashga yordam beradi. Tarbiyachining pedagogik diagnostika o'tkazgandan so'ng olgan ma'lumotlari juda aniq va har bir bolaning o'qishdagi doimiy muvaffaqiyatsizliklarning haqiqiy manbalarini aniqlashga yordam beradi.

O'quv fanlari mazmuniga asoslangan pedagogik diagnostika vazifalari har bir bolaning o'quv faoliyatini o'zlashtirishdagi yutuqlarini tavsiflashga imkon beradi. Pedagogik diagnostika amalga oshirilgan diagnostika ishlarining tahlili o'quv faoliyatining qaysi tarkibiy qismlari shakllantirilganligini va qo'shimcha ishlarni talab qiladigan narsalarni aniqlash imkonini beradi. Shakllangan o'quv faoliyati eng samarali o'quv faoliyatidan foydalanishda, topshiriqni bajarish jarayonida savollarni berish, qarorning har bir bosqichini tekshirish va asoslash, harakatni bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni tanlash, bu yoki boshqa qaysi asosda amalga oshirilishini tushuntirish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Harakatlar va boshqalar diagnostika ishi o'z - o'zini nazorat qilish va o'z - o'zini anglash darajasini aniqlashga imkon beradi: bola ish boshlashdan oldin o'z harakatlarini qanday rejalashtirishni biladi (o'z - o'zini monitoring qilishni rejalashtirish), u ish paytida o'zini tekshiradimi (qadam-baqadam o'zini o'zi nazorat qiladimi) yoki ish oxirida o'zini tekshiradimi (o'z - o'zini nazorat qilish).

Tarbiyachi pedagogik diagnostika usulidan foydalanib, o'zi olib boradigan o'quv jarayonining rivojlanish samarasini aniqlay oladi. Diagnostik vazifalar bolalarga nostandart topshiriqning ma'nosini tushunish, mustaqil ravishda yangi harakat usulini topish, tahlil qilish, sintez qilish, taqqoslash, umumlashtirish kabi shakllantirilishi kerak. Bunday vazifalarning bajarilishini tahlil qilish, ta'lim umumiy rivojlanishning rivojlanishiga hissa qo'shadimi yoki yo'qmi, bolalarning intellektual rivojlanishida, shu jumladan mavzuda o'zgarishlar bo'ladimi - yo'qligini aniqlashga imkon beradi.

Diagnostika, nazorat qilish, tekshirish va bolalarning o'rganilayotgan mantiqiy ketma - ketlikda zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni aniqlashdir.

Tekshirish tizimidagi birinchi havola bolalarning bilim darajasini oldindan aniqlash sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Qoida tariqasida, u o'quv yilining boshida bolalarning oldingi o'quv yilidagi eng muhim elementlar to'g'risidagi bilimlarini aniqlash uchun o'tkaziladi. Dastlabki sinov bilim va ko'nikmalardagi bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan **kompensatsion trening** deb nomlanadi. Bunday tekshirish nafaqat o'quv yilining boshida, balki o'rtada, yangi bo'limni o'rganish boshlanganda ham mumkin va mosdir.

Bilimni tekshirishning ikkinchi bo'g'ini - o'rganilayotgan har bir mavzuni o'zlashtirish jarayonida ularning joriy tasdiqlanishi. Garchi bu darsdan darsga o'tilsa ham, bolalar tomonidan o'quv dasturining faqat ayrim elementlarining assimulyatsiyasini tashxislash imkoniyati mavjud. **Joriy testning asosiy vazifasi** - bu o'qitish. Bunday tekshirish usullari va shakllari har xil bo'lishi mumkin, ular o'quv materialining tarkibi, uning murakkabligi, bolaning yoshi va darajasi, o'qitish darajasi va maqsadlari, o'ziga xos sharoitlar kabi omillarga bog'liq.

Bilimlar va ko'nikmalarni sinashning uchinchi bo'g'ini - bu hozirgi singari tematik bo'lishi kerak bo'lgan **qayta testlash**. Yangi materialni o'rganish bilan bir qatorda bolalar ilgari o'rganilgan narsalarni takrorlaydilar. Takroran tasdiqlash bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi, ammo akademik ish dinamikasini tavsiflashga, assimulyatsiya kuchi darajasini aniqlashga imkon bermaydi. Bunday tekshiruv faqat tashxisning boshqa turlari va usullari bilan birlashganda kerakli samara beradi.

Tizimdagi to'rtinchi aloqa bu butun bo'lim bolalarning bilim, ko'nikmalarini davriy tekshirish. Ushbu **testning maqsadi** - kursning turli qismlarida o'rganilgan o'quv materialining tarkibiy elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganayotgan bolalarning sifatini aniqlash.

Tizimning beshinchi bo'g'ini - bu didaktik jarayonning barcha bosqichlarida bolalar tomonidan olingan bilim, ko'nikmalarning yakuniy sinovi va hisobi. Bu, birinchi navbatda, haqiqiy tayyorgarlik darajasi (sifati) va uning ushbu bosqichda qo'yilgan maqsadlarga muvofiqligi diagnostikasi.

Maxsus ko‘rinish - bu keng qamrovli tekshirish. Uning yordami bilan tinglovchilar turli xil ilmiy mavzularni o‘rganishda olingan bilim va ko‘nikmalarni amaliy muammolarni hal qilishda qo‘llash qobiliyati aniqlanadi. Keng qamrovli auditning asosiy vazifasi obyektlararo aloqalarni amalga oshirish sifatini aniqlashdir. Keng qamrovli tekshirishning amaliy mezoni bu ko‘pincha o‘rganilayotgan barcha fanlardan to‘plangan ma’lumotlarga tayanib, hodisalarni, jarayonlarni, voqealarni tushuntirish qobiliyatidir.

Diagnostika faoliyatining usul va usullari:

- **kuzatish;**
- **suhbat**
- **so‘roq qilish;**
- **sinov;**
- **martabali;**
- **ekspert bahosi;**
- **guruh va individual o‘zini o‘zi qadrlash;**
- **sosiometriya;**
- **rol o‘ynash**
- **tarkibi va boshqalar**

Barcha diagnostika usullaridan sinov eng istiqbolli hisoblanadi.

Diagnostika tarbiyachining qo‘lida samarali vositaga aylanishi uchun diagnostika ishlari muntazam ravishda o‘quv yilining boshida va oxirida olib borilishi kerak. Tizimli ravishda olib boriladigan pedagogik diagnostika, uning natijalariga doimiy murojaat qilish tarbiyachiga ko‘r - ko‘rona ishlashga imkon bermaydi, lekin har safar har bir bola bilan qaysi yo‘nalishda va qaysi yo‘nalishda ishlash kerakligini aniq bilib olishga imkon beradi.

4. O‘quv jarayonining diagnostikasi

O‘quv jarayonini takomillashtirish uchun maktabgacha ta’lim tomonidan amalga oshiriladigan tadbirlar to‘g‘risida fikr - mulohazalarni olish, o‘quv jarayonining holati va samaraliligini tashxislash, bola shaxsining rivojlanishi

uchun sharoitlarni tahlil qilish, atrof - muhitning ta'lim potensialini, uni amalga oshirish usullari va vositalarini aniqlashni o'z ichiga oladi.

Shu sababli zamonaviy sharoitda pedagogik diagnostika ko'nikmalariga ega bo'lish nafaqat tarbiyachilar malakasini oshirish vositasi, balki butun ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim omiliga aylanib bormoqda.

Diagnostika sizga o'quv jarayonining holati va samaraliligini obyektiv ravishda baholashga, muassasaning strategik jihatdan kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, bolalar shaxsi rivojlanishini pedagogik qo'llab - quvvatlashning asosiy kamchiliklari va muammolarini aniqlashga imkon beradi. Ushbu ma'lumotlarga asoslanib, muammolarning ta'lim sohasi samaradorligiga ta'sir etish darajasiga qarab muammolar joylashadigan joy deb ataladi. Bu o'quv ishini takomillashtirish va yangilash usullari hamda vositalarini yanada oqilona tanlashga yordam beradi.

Pedagogik diagnostika o'tkazishning maqsadi o'z kasbiy muammolaringizni aniqlash va hal qilishdir:

- biz tarbiyachilar, ma'muriyat, metodistlar sifatida ishlamagan joylarda;
- aniqlangan muammolarni hal qilish uchun nima qilish kerak ?
- bolaga, ota - onalarga, tarbiyachilarga qanday yordam ko'rsatilishi kerak?

Diagnostika bolani (bolalar jamoasi) hamma uchun umumiy bo'lgan standart bilan taqqoslamasligi kerak, ammo o'zgarish dinamikasini kuzatishi kerak (nima bo'ldi).

O'quv jarayonini tashxislashning asosiy maqsadlari:

- **bolalarning qiziqishlari va moyilligini aniqlash;**
- **qiziquvchanlik va uning darajasini aniqlash;**
- **tayinlangan ish uchun javobgarlik darajasini va uning faoliyati natijalarini aniqlash;**
- **o'rganish uchun motivlarni aniqlash;**
- **kasb tanlashga tayyorgarlik darajasini aniqlash;**
- **ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlash;**
- **oilaning ta'lim potensialini aniqlash va boshqalar.**

Pedagogik hodisalarni anglash jarayoni - bu har xil pedagogik yoki boshqa usullar, vositalar va ta'sir shakllari orqali erishilgan bola shaxsining rivojlanish jarayonining turli jihatlari to'g'risida bilishga qaratilgan.

Xolislik prinsipi quyidagilarni talab qiladi:

Har bir faktni bolani o'rganishning bir necha usullari bilan tekshirish:

- **barcha eksperiment yoki tajriba ishlari davomida olingan faktik materiallarni tekshirish, aniqlashtirish;**

- **faqatgina eksperimentning ijobiy natijalari haqida gapiradiganlarni emas, balki shahsiyatning barcha ko'rinishlarini tuzatish (ilm-fan uchun bu tasdiqlangani va natijasi ish bermasligi muhim);**

- **o'z tadqiqotlari ma'lumotlarini boshqa tadqiqotchilar ma'lumotlari bilan taqqoslash, o'rganilgan fazilatlar va hodisalarning xususiyatlarida o'xshashlik va farqlarni aniqlash;**

- **tarbiyachi, ota - onalar, o'rtoqlari va bolaning o'zi fikrlarini taqqoslash orqali obyektiv ma'lumotlarni olish (o'rganilayotgan hodisa, jarayon, sifatning qiyosiy tavsifi);**

- **tadqiqotchining o'z tajribasi, his - tuyg'ulari, yoqtiradigan va yoqtirmaydigan narsalari ustidan doim o'zini tuta bilishi, ko'pincha subyektiv ravishda faktlarni qayd etadi (hamma bir xil voqea, hodisalarni o'z - o'zidan anglashi ma'lum).**

Tadqiqotchi o'zini o'rganilayotgan jarayonning ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlashdan teng darajada manfaatdor bo'lgan holatga qo'yishi kerak.

1. Maktabgacha ta'lim bolalarini o'rganish va tarbiyalashda birdamlik prinsipi.

Pedagogik diagnostika tarbiyaviy funksiyaga ega ekanligi sababli u mahoratli va organik ravishda pedagogik jarayon tarkibiga mos kelishi kerak. Shuning uchun diagnostika tadqiqot usullarini ishlab chiqishda tarbiyachining eng muhim vazifasi diagnostika usullarini o'qitish va o'qitish usullariga mohirona o'zgartirish hisoblanadi. Buning uchun asoslar mavjud, shaxs eng obyektiv ravishda faoliyatda namoyon bo'ladi va u faoliyatda shakllanadi;

suhbat o'qish va bolalarni o'qitish uchun ishlatiladi. Biroq, har bir holatda samimiy ravishda shaxsni o'rganishning yangi usullarini ixtiro qilish bu chiqish yo'li emas. Tadqiqot usullarini takomillashtirishning umumiy yo'nalishi o'xshash muammolarni o'rganishda yagona yondashuvni yaratish va shaxsni o'rganish uchun o'quv jarayonidan maksimal darajada foydalanish hisoblanadi. Bu yerda bolalarni o'rganish usullari kelib chiqishi kerak.

2. *Jamoa va shahsiyatni bir vaqtning o'zida o'rganish prinsipi.* Yosh tadqiqotchilarning keng tarqalgan xatolaridan biri shundaki, shahsiyatni o'rganish kollektivni o'rganishdan ajratilgan va bolani individual o'rganish usuli ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga, shahsiyatning mohiyati uning tashqi dunyo bilan aloqasi; odamni tushunish, uni faqat uning jamoaviy faoliyatini, jamoaviy munosabatlarni o'rganish jarayonida baholash. Shuning uchun shahsiyatni o'rganish bu shaxsni shakllantiradigan, yashaydigan, harakat qiladigan jamoani o'rganishdan boshlanishi kerak. Biz quyidagi bog'liqlikni aniqladik: **har bir namoyon bo'lish va o'ziga xos xususiyatning ikki tomoni bor: biri jamoaga, ikkinchisi o'z ma'naviy hayotiga.** Shunday qilib, vijdon bu burch hissi subyektiv aks ettirishdan boshqa narsa emas, muloqot va kommunikativlik kollektivism namoyon bo'lishining ikki tomonidir, o'zini o'zi tarbiyalash - o'ziga nisbatan intizom va boshqalar. Bolani jamoadan alohida holda o'rganar ekanmiz, o'rganilayotgan sifatning bir tomonlama namoyon bo'lishini tavsiflovchi ma'lumotlarga ega bo'lamiz.

Shaxsni o'rganish uchun jamoani o'rganish kerak, jamoani o'rganish kerak, shahsiyatni va uning atrofdagi dunyo bilan munosabatlarini o'rganish kerak.

3. *O'zgarish, rivojlanishdagi hodisani o'rganish prinsipi:* Tadqiqotchi o'rganilayotgan sifatning mohiyatini aniqlashga va uning turli sharoitlarda muayyan shaxsda qanday paydo bo'lishi, shakllanishi, rivojlanishi va namoyon bo'lishini kuzatishga intiladi. Ammo har qanday sifat boshqalar bilan bog'liq. Shuning uchun pedagogika rad etadi, xususiy tartibning hodisalari va jarayonlarini o'rganish, agar butun oldin o'rganilmagan bo'lsa. Bundan tashqari, bizga butun ta'lim tizimining elementlari o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek,

jarayon, hodisa elementlari o'rtasidagi ichki aloqa kerak. Bugungi kunda aniq va ishonchli deb har xil faoliyat turlarida, turli vaziyatlarda shaxsning uning ma'naviy dunyosi bilan o'zaro munosabatlarida o'zini namoyon qiladigan hamda vaqt o'tishi bilan sifat o'zgarishi dinamikasi aniq va ishonchli deb hisoblanadi. Shaxsning umumiy rivojlanishi fonida muayyan o'zgarishlarni aniqlash mumkin. Pedagogika bu yerda taniqli dialektika prinsipiga asoslanadi: o'rganilayotgan hodisa, jarayon, sifat mohiyatini faqat boshqa hodisalar, fazilatlar, jarayonlar, rivojlanish va qarama - qarshiliklarga nisbatan o'rganish, tushunish, o'lchash mumkin.

Pedagogik diagnostika quyidagi bosqichlarga asoslanadi:

Tashxis qo'yishning boshlang'ich bosqichi

Maqsad:

1-guruhda - bolaning ta'lim imkoniyatlarini, dastur talablarini o'zlashtirish imkoniyatlarini, maktabgacha ta'limda o'qishga tayyorligini aniqlash. (Jurova "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning maktabgacha ta'limda o'qishga tayyorligini diagnostikasi").

2-4-guruhlarda o'tgan o'quv yili yakunlarini kelgusi o'quv yilining boshida olingan natijalar bilan tarbiyachining umumlashtirilgan texnologik xaritalarda aks ettirilgan natijalari bilan taqqoslash va bolalar bilimlaridagi muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish choralarini belgilash.

2-bosqich - Oraliq tashxis

Maqsad: unga yo'naltirilgan yordam ko'rsatib, ma'lum bir vaqt davomida o'rganilayotgan kursning muayyan mavzusi bo'yicha ta'lim faoliyatining individual tarkibiy qismlarini egallash darajasining dinamikasini aniqlash va individual bolalarning muvaffaqiyatini oshirish yo'llarini belgilang.

O'zini tutish shakli: mustaqil ish, nazorat bo'limi, og'zaki so'rov, natijalari texnologik xaritalarda qayd etilgan testlar.

3-bosqich - Yakuniy tashxis

Maqsad: o'quv yili oxirida umumiy akademik ko'nikmalarning shakllanish darajasini aniqlash (fanning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda), har

bir guruhda o'quv jarayonining holati va muammolari to'g'risida obyektiv ma'lumot olish; o'quv yili oxiridagi maqsadlar va natijalarning muvofiqligini aniqlash.

Shakllar: testlar.

Natijalar "Shahsiy yutuqlar xaritasida" qayd etiladi

Shunday qilib, pedagogik diagnostika quyidagilarni aniqlashga imkon beradi:

O'quv faoliyatining qaysi tarkibiy qismlari shakllantirilgan va qo'shimcha ishlarni talab qiladigan;

O'zini o'zi boshqarish darajasi (rejalashtirish, bosqichma - bosqich, yakuniy);

- Doimiy xatolarning sabablari va duch kelgan qiyinchiliklarning tabiati;
- matematik va tilni rivojlantirishda o'zgarishlar mavjudmi;

O'qish bolalarning umumiy rivojlanishiga yordam beradimi?

(Pedagogik diagnostikaning roli va o'rni, o'quv jarayonida)

Pedagogik diagnostikadan misollar

Pedagogik diagnostika sizga o'quv faoliyatining mahorat darajasini aniqlashga imkon beradi.

Diagnostika ishi o'quv faoliyatining qaysi tarkibiy qismlari shakllanganligini va qo'shimcha ishlarni talab qiladigan narsalarni aniqlashga imkon beradi.

Diagnostika ishi o'z - o'zini nazorat qilish (rejalashtirish, bosqichma - bosqich, yakuniy) va o'zini o'zi baholash darajasini aniqlashga imkon beradi.

Pedagogik diagnostika bolalarning rivojlanishida yuzaga keladigan o'zgarishlarni baholashga imkon beradi

Pedagogik diagnostika topshiriqlarining bajarilishi bizga bolalarning moslashuvchan fikrlashlarini baholashga imkon beradi.

Vazifalar, o'rganish tilni rivojlantirishda o'zgarishlar bo'ladimi yoki yo'qmi, umumiy rivojlanishning rivojlanishiga hissa qo'shadimi - yo'qligini aniqlashga imkon beradi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar :

1. Hozirgi davr talabi nimadan iborat?
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoev yoshlarga tegishli 5 ta tashabbusini ayting
3. Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarni har tomonlama intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish maqsadida qanday qonun va farmoyishlar qabul qilinmoqda?
4. Diagnostika tushunchasiga ta'rif bering.
5. Pedagogik diagnostika fanining maqsad va vazifalarini ayting.
6. O'quv jarayonini tashxislashning asosiy maqsadlari nimadan iborat ?
7. O'quv jarayonining diagnostikasi haqida gapiring
8. Test so'zining ma'nosini ayting. O'quv testi nima ?

3-MAVZU. Pedagogik diagnostikaning umumiy tamoyillari va pedagogik hodisalarning darajalari.

Reja:

1. **Pedagogik tadqiqotlarning asosiy tamoyillarining mohiyati va mazmuni.**
2. **Pedagogik diagnostikaning darajalari.**
3. **Diagnostik muomalalarni o'tkazishga qo'yiladigan tashkiliy - pedagogik talablar.**

Tayanch iboralar: tamoyillar, metodlar, ta'lim - tarbiya, ilmiy, amaliy tajribalar, korreksiyalash, funksiya, yuksak madaniyat, moddiy - texnik baza; intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish.

1.Pedagogik tadqiqotlarning asosiy tamoyillarining mohiyati va mazmuni.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimovning: «Ma'naviyat haqida gap ketar ekan, men, avvalo, insonni ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan, inson ichki olamini boyitadigan, uning iymon - irodasini, e'tiqodini mustahkamlaydigan, vijdonini uyg'otadigan qudratli kuchni tasavvur qilaman» deyishida chuqur nazariy va ilmiy ma'no bor.

Pedagogik diagnostika quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

-birinchisi - shaxsni har tomonlama o'rganish, tashxis qilish yoki o'zini - o'zi tashxislash;

-ikkinchisi - pedagoglar jamoasi tomonidan ta'limiy - tarbiyaviy jarayonning samaraligiga erishishni ta'minlash.

Rus olimi N.S. Sunsovning ta'kidlashicha, pedagogik diagnostika quyidagi **tamoyillar** asosida olib boriladi: maqsadga yo'naltirilganlik; aniqlik va ishonarlilik; tizimlilik va uzviylik.

Diagnostikaning maqsadga yo'naltirilganligi avvalambor, tashkiliy shakl, vosita va metodlarning oxirgi natijalar bilan mutanosibli va pedagoglarning kasbiy talablari: o'quv - tarbiyaviy ishlarning samaraliligini oshirishga qaratilganligi bilan belgilanadi.

Diagnostikaning ma'lum obyektga yo'naltirilganligi ta'lim berishda bolalar - yoshlarning, tarbiyachi - murabbiylarning individual tafovutlarini hisobga olish, ularning intellektual rivojlanishlari, jinsi, ijtimoiy nufuziga qarab belgilanadi.

Diagnostikaning aniqlik va ishonarlilik muolajalari metod va vositalarning ilmiy asoslariga bog'liqligi bilan belgilanadi.

Yoshlarning tarbiyalanganlik darajasini uzviy va tizimli diagnostika qilish ko'p jihatdan ta'limiy - tarbiyaviy faoliyatning qo'p qirraligi va shaxsning ijtimoiy - individual xususiyatlarining xilma - xilligi bilan tavsiflanadi. Ma'lumki, yoshlarning bilimlarni idrok etishiga uning ilgarigi tajribasi, aqliy rivojlanish darajasi salmoqli ta'sir ko'rsatadi. Agar yangi materialga aniq bo'lmagan yoki noto'g'ri tasavvurlar va tushunchalar qo'shilsa, bu yangi taassurot yoshlar ongida noadekvat tarzda joy egallaydi. Natijada ularda xato bilimlar, noto'g'ri malakalar to'planib qolishi mumkin. Bu esa yoshlarning xatti - harakatlarida, ahloqiy xulq normalaridan chekinish alomatlarining paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Albatta, har qanday fan sohasi o'ziga xos obyektga va predmetga va ularga mos keladigan tadqiqot yoki amaliy o'rganish metodlariga, o'z tamoyillariga egadir. Pedagogik - psixologik diagnostikada qo'llaniladigan metodlar va tamoyillar hozirgi zamon pedagogika fani va pedagogika fanida orttirilgan ilmiy, amaliy tajribalar, shakllangan tamoyillar asosida shakllanmoqda. Shu bilan birga o'z xususiyatlariga ega hamdir. Buning sababi pedagogik - psixologik diagnostikada qo'llaniladigan metodlar va tamoyillar fanda biror

yangilik ochishdan ko‘ra ko‘proq mavjud bilimlar, metodlar, tamoyillarning amalda samarali qo‘llanishiga xizmat qiladi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, pedagogik - psixologik diagnostikaning quyidagi tamoyillarini ko‘rsatib o‘tish mumkin.

1. Diagnostika nazariyasi va metodlarining ilmiy asoslanganligi. Diagnostika obyektini yaxlit ravishda genetik va tizimli tahlil qilish, ularni modellashtirish, qo‘llaniladigan metodikalar, ko‘rsatkichlarning ilmiy aniqligini puxta ishlab chiqilgan metodologik asoslarda ta‘minlash. Ilmiy asoslanganlik tamoyili qo‘llanilayotgan metodikalarning etnik ijtimoiy muhitga, shu jumladan diagnostika o‘tkazilayotgan o‘quv yurti va o‘quv guruhiga mosligini talab qiladi. Bu tamoyilga amal qilish pedagog - diagnostlarni turli xil yengil, ko‘ziga yaxshi ko‘ringan yoki qo‘liga tushib qolgan metodikalarni bilib - bilmay qo‘llashdan saqlaydi.

2. Diagnostikaning izchilligi va aniq yo‘nalganligi. Pedagogik - psixologik diagnostika boshqa pedagogik diagnostik, psixologik diagnostikadan farqli ravishda aniq yo‘nalishga, aniq obyekt va maqsadga qaratilgan. Shu sababli diagnostika faoliyati (jarayonining) natijalari umumiy xulosalar, abstrakt mulohazalardan emas, balki aniq shaxsga, aniq guruhga tegishli bo‘lishi, diagnostika natijasida aniq xulosa chiqarib, kamchiliklarni bartaraf qilish, yordam berishning aniq yo‘llarini ko‘rsatib berish lozim.

3. Diagnostika shakl va metodlarining optimalligi. Qo‘llanilayotgan metodikalar, shaxsga yondashish usullarining amaliyotchi pedagog, pedagog yoki pedagog - diagnostga kam kuch va vaqt sarflab muhim, sifatli, katta amaliy ahamiyatga ega ma‘lumotlar yig‘ishga imkon berishi. Diagnostikaning shakl va metodlarining optimalligini ta‘minlash uchun pedagogikada ko‘p yillar davomida qo‘llanib kelayotgan, qulay, oddiy va shu bilan birga samarali metodlarini tanlash zarur.

4. O‘rganish obyektini haqidagi faktlarni yig‘ish, bayon qilish va to‘g‘ri yo‘lga solishning birligi. O‘rganilayotgan obyekt haqida ma‘lumotlar yig‘ish, ularni pedagoglarga ko‘rsatish va diagnostika jarayonida o‘rganilayotgan

shaxsga yoki o'quv - tarbiya jarayonini takomillashtirishda, kamchiliklarni bartaraf qilishda o'quv yurti rahbarlariga, pedagoglarga ma'lum pedagogik, pedagogik yordamlar berish, to'g'ri yo'lga solish, qo'llab - quvvatlash funksiyalarining birgalikda olib borilishi.

5. Diagnostikaning ketma - ketligi va uzluksizligi diagnostikaning bosqichma - bosqich amalga oshira borib, o'quv jarayoniga, shaxsning o'zlashtirishiga halaqit berayotgan sabablarni ochish, olingan natijalarni keyingi bosqichlarda, o'quv - tarbiya jarayonida uzluksiz foydalanishda yuzaga chiqadi.

6. Diagnostika metodlari va jarayonlarining qulayligi va ommabopligi. Diagnostika metodlarining oddiyligi, pedagoglar, amaliy pedagoglar, o'quv yurti rahbarlari, tekshiriluvchi uchun qulayligi, ularda diagnostikaga nisbatan qiziqish, intilish uyg'otishga xizmat qilishini ta'minlovchi tamoyil.

7. Didaktikaning har tomonligi (kompleksliligi). Bu tamoyil shaxs shaxsini, o'zining individual - pedagogik xususiyatlarini, ruhiy jarayonlarining rivojlanganlik darajasini, o'quv faoliyatining boshqa xususiyatlarini o'rganish uchun tanlangan metodlar va metodikalar shaxsning bir butun har tomonlama o'rganish, ta'riflash, yondashish imkonini berishda yuzaga chiqadi. Diagnostik metodikalar bir - biri bilan bog'liq bo'lishi, bir - birini to'ldirishi bu tamoyilning asosiy tadbirlaridan biridir.

8. Diagnostikaning shaxs rivojlanishining kelajagini, oqibatlarini oldindan ko'ra olish (prognoz qilish) imkonini bera olish. Har qanday pedagogik - psixologik diagnostika shaxsning kechagi yoki bugungi kundagi rivojlanish darajasini, o'quv jarayonining tashkil qilinganlik darajasini ko'rsatib berish bilan cheklanib qolmasligi lozim. Diagnostik jarayonida o'rganilayotgan obyektning kelajagi, ertangi kuni ham taraqqiyot tendensiyalari, ham ma'lum omillar ta'sirining oqibatlari ochib berilishi kerak. Shu holdagina prognoz mohiyatidan kelib chiqqan holda ta'lim - tarbiya jarayonida yo'l qo'yilayotgan xatolar, shaxs taraqqiyotidagi ko'zga tashlangan kamchiliklarni bartaraf qilish, to'g'ri yo'lga solish imkoniga ega bo'lamiz. Shu sababli pedagogik - psixologik diagnostika metodlarining prognostik bo'lishi eng muhim talablardan biridir.

Pedagogik diagnostika funksiyalari aynan shu nuqtai nazardan kelib chiqadi:

-teskari aloqa funksiyasi - ko'zlangan o'quv - tarbiyaviy maqsadlarga erishish shakllari va yo'llarini tahlil qilish;

-maqsad va vazifalarni belgilash funksiyasi - jamoaning taraqqiy qilish istiqbollari, istiqbolij rejalarini aniqlash;

-taqsimot funksiyasi - jamoa a'zolari o'rtasida burch va vazifalarni taqsimlash;

-yaratish funksiyasi - tarbiyachilarning bolalar bilan muloqot qilishining sog'lom muhitini tarkib toptirish;

-pedagogik tajribani o'rganish va umumlashtirish funksiyasi;

-pedagogik korreksiyalash funksiyasi - bolalar xulqidagi, ta'limiy faoliyati, tarbiyaviy jarayondagi nuqsonlarni bartaraf etish vazifasini o'taydi, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchilarni attestasiyalashda qo'l keladi;

-motivatsiya va rag'batlantirish funksiyasi - tarbiyachilar bolalarning ta'lim olish faoliyatini rag'batlantirishni, tashqi stimullarni adekvat qabul qilishni nazarda tutadi.

Tarbiyaviy jarayonda komillikka intilishni kuchaytiradi nazorat funksiyasi - ta'limiy - tarbiyaviy jarayonda turli xil nazorat turlarini o'tkazishni nazarda tutadi, chunki diagnostika ma'naviy - ma'rifiy jarayon holati to'g'risidagi axborotga ega bo'lishni bildiradi.

2. Pedagogik diagnostikaning darajalari.

Pedagogik diagnostika obyektini aniqlab, biz bolalar va tarbiyachilarning birgalikdagi faoliyati bo'lib, uning maqsadi har tomonlama va barkamol rivojlangan shaxsni tarbiyalash vazifalarini amalga oshirishdan iborat bo'lgan haqiqiy ta'lim jarayonidan kelib chiqamiz.

Pedagogika fanida «pedagogik tashxis qo'yish» so'zining ikki xil tushunchasi mavjud. Birinchisi, «pedagogik diagnostika» - amaliyotda turli pedagogik diagnostik usullardan foydalanish mumkin bo'lgan pedagogik

bilimlarni ifodalab, u o'z ichiga tashxis jarayonini amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadigan quyidagi qator masalalarni qamrab oladi:

1. Pedagogik xususiyatlar tabiati va ularni ilmiy baholash imkoniyatlarining mavjudligi qanday?

2. Pedagogik xususiyatlarni aniqlash jarayonida va miqdoriy baholash vaqtdagi umumiy bo'lgan ilmiy asoslar holati qay tarzda?

3. Hozirgi vaqtda qo'llanilayotgan pedagogik diagnostik usullar qabul qilingan umumilmiy, metodologik talablarga qanchalik mos keladi?

4. Pedagogik diagnostikaning turli usullariga qo'yiladigan metodologik talablar nimalardan iborat?

5. Amaliy pedagogik diagnostika, jumladan, tashxis jarayonlarini amalga oshirish sharoitlariga qo'yiladigan talablar, olingan natijalarni qayta ishlash va tahlil qilish usullarining ishonchlilik darajasini asosligi qanday?

6. Pedagogik diagnostik metodlarning ilmiylikini tekshirish va ularni yaratish jarayonlari qanday amalga oshadi?

Ikkinchisi, «Pedagogik diagnostika» - pedagogik tashxisning amaliy jihati bilan bog'liq bo'lgan pedagogning maxsus faoliyat doirasini o'z ichiga qamrab oladi. Bunda, nafaqat ilmiy, nazariy balki, pedagogik diagnostikani tashkillashtirish va uni amalga oshirish jarayoniga aloqador amaliy masalalar yoritiladi. Uning tarkibini:

1. Pedagogik diagnostik sifatida pedagog uchun qo'yiladigan maxsus talablarni aniqlash;

2. O'z faoliyatini malakali tashkil etishda kerak bo'lgan bilim va ko'nikmalar tartibini joriy qilish;

3. Pedagogning pedagogik diagnostik metodlarni muvaffaqiyatli va malakali o'zlashtirilishidagi ayrim amaliy shart - sharoitlarni yaratish hamda ularga rioya qilish zarurati;

4. Pedagogik diagnostik doirada faoliyat ko'rsatadigan pedagogni amaliy jihatdan tayyorlash hamda uning kompetentligini baholashda dastur, metod va usullarni ishlab chiqish masalalari tashkil etadi.

Yuqoridagi nazariy va amaliy masalalar bir - biri bilan o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ushbu sohada yetuk mutaxassis bo‘lish uchun pedagog, pedagogik diagnostikaning har ikkala asoslari bilan yaxshi qurollangan bo‘lishi kerak. Faqatgina nazariy, amaliy yoki barcha metodlarning ilmiy asoslarini tushuna bilmasdan mutaxassis sifatida professionalizmga erishib bo‘lmaydi. Demak, pedagogik diagnostika - pedagogik - psixologik diagnostikaning eng yaxshi rivojlangan va muhim yo‘nalishlardan biri bo‘lib, unga shaxsning aqliy rivojlanish darajasini aniqlash, o‘z - o‘zini baholashi, pedagogik himoya usullarini shaxs o‘zining psixik holatlarini, ularning xarakterining asosiy sifatlarini va boshqa individual-pedagogik xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgandir.

3. Diagnostik muomalalarni o‘tkazishga qo‘yiladigan tashkiliy - pedagogik talablar

Maktabgacha ta’limdagi o‘quv jarayoni diagnostik tadqiqotlarni o‘tkazish prinsiplari shaklida ma’lum talablarni qo‘yadigan o‘z qonunlariga ega. Ular diagnostika muolajalarining mazmuni, shakllari va usullarini, natijalarni tahlil qilish usullarini aniqlaydilar.

Ularning eng muhimlari quyidagi prinsiplardir.

1. Pedagogik hodisani yaxlit holda o‘rganish prinsipi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

a. tadqiqotda tizimli yondashuvdan maksimal darajada foydalanish; o‘rganilayotgan sifat va shaxsning muhim kuchlari o‘rtasida bog‘liqlik o‘rnatish, ya’ni uning ma’naviy dunyosidagi asosiy narsa - yo‘nalish, yaxlitlik, yosh xususiyatlari, umumiy rivojlanish darajasi, asosiy e’tiqodlar;

b. shaxs sifatining shakllanishiga ta’sir qiluvchi tashqi hodisalarning xilma - xilligini, pedagogik jarayonning borishini va tarbiyachilar tomonidan ushbu ta’sirlarni boshqarish metodikasining ekspozitsiyasini namoyish etish;

c. o‘rganilayotgan hodisa mexanizmini - harakatlantiruvchi kuchlarni, ularning paydo bo‘lishi, rivojlanishi, o‘zaro ta’sirlashishi, tarkibiy qismlari va

o'zaro munosabatlari, rivojlanish bosqichlari, ushbu rivojlanish bog'liq bo'lgan sharoitlar va omillarni ochib berish;

d. o'rganilayotgan pedagogik hodisaning yaxlit o'quv jarayonidagi o'rnini aniq belgilash - uning o'ziga xosligi, umumiy va xususiy funksiyalari.

2. Tadqiqot usullaridan integral foydalanish prinsipi quyidagi talablarni qo'yadi:

- bir nechta tadqiqot vazifalari nominatsiyasida aks ettirilgan pedagogik hodisalarni o'rganishda ko'p maqsadli o'rnatish - bu barcha nazariy qoidalar asosida hodisaning mohiyatini, uning harakatlantiruvchi kuchlarini, ichki omillarni, tashqi sharoitlarni o'rganish;

- o'rganilayotgan jarayonning, hodisalarning boshqalar bilan eng ko'p ulanishini va eng muhimlarini ajratish;

- tadqiqot ishlari davomida barcha tashqi ta'sirlarni hisobga olish, pedagogik jarayonning rasmini buzadigan tasodifiy ta'sirlarni bartaraf etish;

- turli xil tadqiqot usullaridan foydalangan holda bir xil pedagogik haqiqatni takroran tekshirish, ma'lumotlarni doimiy tekshirish va tozalash;

- ishda olingan natijalarni falsafiy, mantiqiy va pedagogik - psixologik tahlil qilish.

Ilmiy pedagogik muammolarni hal etishga kompleks yondashish prinsipi pedagogik jarayonning o'zi, uning dialektikasining murakkabligidan kelib chiqadi. Pedagogikadagi har qanday fakt va har qanday hodisa boshqalar bilan chambarchas bog'liq, ular ochiq va yopiq aloqalarga ega, sodda va murakkab bog'liqliklarga ega, ular odatiy, o'ziga xos, umumiy va individual, bolalar va kattalarni turli xil kombinatsiyalarda birlashtiradilar. Faqat integratsiyalashgan yondashuv o'rganilayotgan pedagogik hodisa to'g'risida obyektiv fikr berishga qodir.

Obyektivlik prinsipi pedagogik jarayonning o'zida juda ko'p subyektiv omillar mavjudligi sababli pedagogikada alohida o'rin tutadi. Har bir bola noyobdir va unga nisbatan yaxshi narsa boshqasiga mos kelmaydi. Har bir tarbiyachi - bu umumiy qoidalarga juda ehtiyotkorlik bilan amal qiladigan

individualdir. Tarbiyachi va bolalar o'rtasidagi munosabatlar ba'zan butunlay subyektiv omillarga asoslanadi: **har bir tarbiyachi har bir bola haqida o'z fikriga ega, xuddi shu tarzda har bir bola har bir tarbiyachini tushunadi va o'rganadi.** Bunday vaziyatda xolislik prinsipi, haqiqatni izlab topishga intilish, vijdonlilik juda zarurdir. Aks holda, bitta masala bo'yicha bir - biridan farqli o'laroq, butunlay boshqa pedagogik tushunchalar va pedagogik tavsiyalar olinadi.

Pedagogika - pedagogik haqiqat sifatida subyektiv qarashlarni taqdim etishga toqat qilmaydi, aniq va isbotlanadigan fanga aylanadi. Ilmiy fikr mutaxassislarning izlanishlariga asoslanishi kerak. Ammo subyektivizmga qarshi kurashning eng muhim vositasi tarbiyachining o'ziga bo'lgan yuqori talablari, olingan natijalarga tahliliy yondashish va har qanday olingan fakti ko'p marta tekshirish bo'lishi kerak. Tadqiqotchining tanqidchisi o'zi bo'lishi kerak. Hamma narsa shubhada, lekin o'z g'oyalari va xulosalari ayniqsa sinchkovlik bilan baholanadi.

Diagnostik muomalalarni o'tkazishga qo'yiladigan tashkiliy - pedagogik talablar quyidagilardan iborat:

1. Pedagogik diagnostika har qanday ta'lim bolaga alohida e'tibor, alohida sezgirlik, uning majburiy roziligi va moyilligini talab qiladi.

2. Pedagogik diagnostika tarbiyachilar va bolalarning birgalikdagi faoliyati va o'zaro yordamiga asoslanishi kerak. Hamma foydali va qiziqarli bo'lishi kerak.

3. Pedagogik diagnostika muolajalarini amalga oshirishdan oldin barcha bolalar aqliy va psixologik jihatdan diagnostika natijalarini xotirjamlik bilan, tashvish va tashvishlarsiz qabul qilishga tayyor bo'lishlari kerak.

4. Diagnostik muolajalar paytida har qanday tashqi ta'sirni yoki bolalarning o'zaro ta'sirini istisno qilish kerak, buning uchun ular sinov paytida alohida stollarga joylashtirilishi kerak.

5. Sinovlar bilan ishlash mutlaqo sukut saqlanishi kerak.

6. Pedagogik diagnostika bilan shug'ullanadigan tarbiyachi kasbiy sirlarni saqlashi kerak. Diagnostik tadqiqotlar jarayonida olingan ma'lumotlardan faqat o'quv jarayonini yaxshilash uchun foydalanish mumkin.

Pedagogik diagnostik tadqiqotlar amaliyotida pedagogik diagnoz qo'yishning 3 bosqichi farqlanadi:

Simptomatik diagnozda dasturi mavjud har qanday EHM bajarishi mumkin bo'lgan tadqiqotda olingan natijalar qayta ishlanadi.

Etnologik diagnozda (kelib chiqish sabablari) biror xususiyatning mavjudligini emas, balki uning vujudga kelish sabablari ham hisobga olinadi.

Tipologik diagnozda sinaluvchi shaxs tuzilishida olingan natijalarning ahamiyati va o'rni aniqlanadi.¹

Pedagogik diagnostika pedagogikaning ilmiy va amaliy jabhalaridan tashqari uning boshqa sohalarida keng qamrovda qo'llaniladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Pedagogik diagnostikaning tamoyillarini sanab bering
2. Pedagogik — psixologik diagnostikaning qo'llanish jarayonini tushuntirib bering
3. Diagnostika qo'llanishida ahamiyatga ega bo'lgan sohalar?
 - a) ta'lim tarbiya nazariyasi metodikasi.
 - b) boshqarish nazariyasi va amaliyoti.
 - v) ijtimoiy pedagogika
 - g) psixologik pedagogika va hokazo...
4. Pedagogik — psixologik yo'nalishlariga asosan nimalar kiradi?
 - a) tarbiyalanganlik darajasini aniqlash.
 - b) ijtimoiy pedagogik — psixologik diagnostika va hokazo...
5. Pedagogik - psixologik diagnostikaning asosiy tamoyillarini ko'rsatib o'ling?

¹ Matmurotova.N.B. Psixodiagnostika fanidan ma'ruzalar matni. - T., 2000y.

4-MAVZU. Maktabgacha ta'limda pedagogik diagnostikani tashkil etishning ilmiy asoslari.

Reja:

- 1. Pedagogik nazoratning asosiy vazifalari.**
- 2. Pedagogik diagnostikaning eng muhim kriteriyalari**
- 3. Pedagogik diagnostikani o'tkazish uchun materiallarni tayyorlash.**

Tayanch iboralar: ta'lim - tarbiya, yuksak madaniyat, moddiy - texnik baza; intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish.

1. Pedagogik nazoratning asosiy vazifalari.

Ilmiy va amaliy pedagogik diagnostika qayd etilgan barcha holatlarda ham o'ziga xos muhim vazifalarni hal etadi. Ularga quyidagilar kiradi:

1. Insondagi mavjud biror pedagogik xususiyat yoki xulq - atvor holatini aniqlash;
2. Mazkur xususiyatning shakllanganligi, ya'ni uning miqdoriy va sifatiy ko'rsatkichlarda namoyon bo'lishi darajasini o'rganish;
3. Zarur bo'lgan holdagina shaxsning tashxis qilinayotgan xulq - atvoridagi pedagogik xususiyatlarini ochib berish;
4. O'rganilayotgan xususiyatlarning shakllanganlik darajasini taqqosiy ishlanmasini yaratish.

Amaliy pedagogik diagnostikada sanab o'tilgan vazifalarning har biri alohida yoki kompleks tarzda olib borilayotgan tadqiqot maqsadiga muvofiq amalga oshiriladi. Demak, pedagogik diagnostika pedagogdan professional faoliyati jarayonida maxsus tayyorgarlik talab qiluvchi murakkab sohadir. Pedagog (tashxischi) egallashi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar shunchalik keng va murakkabki, uning o'zlashtirilishi bilan pedagogik diagnostikani professional pedagog faoliyatining negizi sifatida e'tirof etilishiga sabab bo'ladi. Haqiqatan ham amaliy pedagoglarni malakali mutaxassis etib tayyorlash ahamiyatga molik omildir.

Pedagogik diagnostika va uning tahlilini o'tkazish, albatta, mashaqqatli ishdir, ammo agar tarbiyachi o'zining pedagogik faoliyatining samaradorligi haqida o'ylasa, u boshlang'ich ta'limning yangi standartida belgilangan natijalarga erishishni xohlaydi, ular orasida universal ta'lim harakatlarining shakllanishi alohida o'rin egallaydi, pedagogik diagnostika yordam beradi, lekin buni haddan tashqari baholash qiyin.

Ta'lim natijalarini baholash davlat ta'lim standartlari talablari tizimini amalga oshirish uchun zaruriy shartdir. Ta'lim tizimida ikkinchi avlod standartlari joriy etilishi bilan o'quv jarayonining samaraliligini tahlil qilish va baholashga bo'lgan munosabat o'zgaradi. Ta'lim uchun maktabgacha ta'lim bolasining asosiy vakolatlarini shakllantirish lozim. Asosiy qobiliyatlar nafaqat shahsiy bilim va ko'nikmalarni, balki shahsiy fazilatlariga va mavzu ko'nikmalariga tayanib, ularni real hayotda qo'llash qobiliyatlarini o'z ichiga olgan shahsiy neoplazmalar deb qaraladi.

Bunday sharoitda bolalarning ta'lim natijalarini baholash fan bilimlarini o'zlashtirish darajasini miqdoriy belgilashdan bolaning shahsiy rivojlanish dinamikasi va uning asosiy vakolatlari sohasiga o'tadi.

Ta'lim uchun dolzarb vazifalardan biri, yosh bolalar tomonidan asosiy ta'lim dasturini o'zlashtirishning rejalashtirilgan natijalariga erishish uchun nazorat va o'lchash materiallari ishlab chiqishdir.

Ta'lim standartlarida ko'rsatilgan dasturlarni o'zlashtirish talablariga erishishni baholash mezonlarga asoslangan yondashuv asosida amalga oshiriladi. Bu uning yutuqlarining ideal modeli bola uchun o'rnatilishini anglatadi. Berilgan natijalarni o'zlashtirish yo'lidagi har bir bolaning rivojlanishini kuzatish ta'limga vakolatlariga asoslangan yondashuvdagi baholashning mohiyatidir, baholashda har bir bolaning individual muvaffaqiyati qayd etiladi.

Ta'lim natijalariga qo'yilayotgan talablarni baholash uchun natijalarni taqdim etishda bosqichma - bosqich yondashish kerak. Barcha bolalarni bir xil

darajada o'rganish mumkin emas. Har qanday guruhda turli xil qobiliyat va qiziqishlarga ega bolalar bor.

Pedagogik diagnostika mazmuniga qisqacha to'xtalib o'tamiz:

Tarbiyalanganlik darajasini diagnostika qilish - bu yo'nalish shaxslarning tarbiyalanganligini, ularning xulq - atvorini, odob - ahloqini, tarbiyalanganligini (tarbiyaviy ta'sirlarga berilishi)ni o'rganishdan iboratdir.

Tashkiliy - metodik diagnostika - pedagoglarning kvalifikatsiyasini, o'quv jarayonining uslubiy ta'minlanganlik darajasini baholashdir.

Didaktik diagnostika - pedagogik jarayonni takomillashtirish uchun xizmat qilishdir (o'quv jarayonining tashkiliy metodik tomonlaridan tashqari). Shaxslarning og'zaki va yozma javoblarini, javoblardagi tipik xatolarni, ularning sabablarini, o'quv faoliyatidagi salbiy o'zgarishlarni, shaxslarda o'quv mehnat malaka va ko'nikmalarning rivojlanganlik darajasini, ta'lim olishga nisbatan moyilliklari diagnostika qilinadi.

Ijtimoiy - pedagogik diagnostika - shaxslarning pedagogik qarovsizligi, moslashganlik darajasi, tarbiyasi og'ir bolalarni diagnostika qilishda ijtimoiy omillarni hisobga oluvchi yo'nalishdir. Diagnostika pedagoglar tomonidan maktabgacha ta'limda, maktabgacha ta'limdan tashqarida olib boriladi. Shu sababli diagnostika jarayonida oila sotsiologiyasi va iqtisodi, huquq sotsiologiyasi, dam olish sotsiologiyasi, iqtisodiy sotsiologiya kabi sohalarda qo'llaniladigan metodikalar va ko'rsatkichlardan foydalanishni taqozo etadi.

Ijtimoiy pedagogik - psixologik diagnostika - bu yo'nalish sotsiologiya, ijtimoiy pedagogika, pedagogikani o'z ichiga qamrab olgan bo'lib, shaxslar, pedagoglar, ota - onalar guruhlarini, shaxslarga ommaviy kommunikatsiya vositalarining (radio, televizor, gazetalar va h.k.) ta'sirini, shaxslarning burch va huquqlari, ular orasidagi munosabatlarni o'rganishga yo'naltirilgandir.

Maktabgacha ta'limning zamonaviy tizimida psixologik va pedagogik diagnostika faqat bolalar bog'chasi tomonidan amalga oshiriladigan ma'lum o'quv dasturining samaraliligini boshqarish vazifasini bajaradi. Bunday holda, diagnostika usullari ushbu dasturni o'zlashtirishda bolaning rivojlanish

dinamikasini, uning bolaning rivojlanishiga ta'sirini, shuningdek ushbu dasturda tarbiyachining ta'lim faoliyati samaraliligini kuzatish uchun ishlatiladi.

Diagnostik tekshiruv tamoyillari

- **diagnostika ketma - ketligi va uzluksizligi prinsipi** - diagnostika jarayonining bosqichma - bosqich murakkablashishi va chuqurlashuvida shaxs rivojlanishi, o'qishi va o'qishi natijasida bir bosqichdan, mezonlardan va diagnostika usullaridan ikkinchisiga ketma - ket o'tishda namoyon bo'ladi;

- **diagnostika usullari va jarayonlarining mavjudligi prinsipi** - ko'rinishi zarur ma'lumotlarni olishning asosiy shartiga aylanadi (rasmlar bilan testlar);

- **bashorat qilish prinsipi.**

Dasturni amalga oshirish darajasini aniqlash va bolalarning rivojlanish darajasini baholash uchun asosiy usullar sifatida quyidagi usullardan foydalaniladi:

- kuzatish
- bolalar faoliyati mahsulotlarini o'rganish
- oddiy tajribalar
- suhbatlar.

Diagnostik tizim tuzilishi:

O'qishga qaratilgan:

- tengdoshlar va kattalar bilan aloqa (aloqani o'rnatish va saqlash usullari, qo'shma qarorlar qabul qilish, nizolarni hal qilish, yetakchilik va boshqalar) qanday o'zgarimoqda;

- o'yin faoliyati;
- bilim faoliyati (bolalarning qobiliyatlarini rivojlantirish, kognitiv faollik);
- loyiha faoliyati (bolalar tashabbusi, mas'uliyati va avtonomiyasi qanday rivojlanmoqda, o'z faoliyatini rejalashtirish va tashkil etish qobiliyati qanday rivojlanadi);

- san'at faoliyati;
- jismoniy rivojlanish.

Tashxis qo‘yish texnikasini tanlash

Maktabgacha ta‘lim mutaxassisleri psixologik va pedagogik adabiyotda tavsiflangan tanlangan diagnostika usullarini tanlaydilar.

Tarbiyachi diagnostikani pedagogik kuzatuv, suhbat, bolalar faoliyati mahsulotlarini tahlil qilish orqali amalga oshiradi

2. Pedagogik diagnostikaning eng muhim kriteriyalari

Tarbiyachilar (mutaxassislar) har bir bola uchun olingan diagnostika natijalarini, dasturni ishlab chiqish darajasini (past, o‘rta, yuqori) tahlil qilishadi, dasturni ishlab chiqishda u yoki bu natijalarning sabablarini aniqlashadi.

Ko‘rsatkichlarni tahlil qilish natijalari asosida bolaning individual ta‘lim yo‘nalishi ishlab chiqiladi (tuzatiladi).

Tashxis natijalarini tarbiyachilar va mutaxassislar tomonidan kollegial muhokama qilish.

Natijalarni jamoaviy muhokama qilish (har bir bola uchun) mavjud ish shakllari - pedagogik kengashlar, yig‘ilishlar, komissiyalarning psixologik, tibbiy va pedagogik maslahatlari maktabgacha ta‘lim doirasida o‘tkazilishi mumkin.

Natijalarni muhokama qilish yakunlari bo‘yicha:

- olingan ijobiy va salbiy natijalarning sabablari va ularga eng katta ta‘sir ko‘rsatgan omillar aniqlandi;

- natijalar maktabgacha ta‘lim dasturining maqsadlari va amalga oshirish darajasi bilan bog‘liq;

- maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni o‘qitish va rivojlantirishning individual yo‘nalishlari, rivojlanishning to‘g‘rilanish darajasi belgilanadi;

- bolalar bilan ishlashni tashkil etishda tarbiyachilar va mutaxassislarning kelgusi faoliyatini muvofiqlashtirish amalga oshiriladi.

Maktabgacha ta‘limning har bir guruhida quyidagilar zarur:

- natijalar darajasini (past, o‘rta, yuqori) baholang, har bir guruh uchun ma‘lumotlarni bir - biri bilan taqqoslang;

- eng past natijaga ega ko'rsatkichlar guruhini aniqlash, ma'lumotlarning mumkin bo'lgan sabablarini birgalikda aniqlash;

- oldingi o'xshash ko'rsatkichlar bilan taqqoslash, dinamikaning xususiyatini aniqlash (ijobiy, salbiy);

- o'zgarishlarning mumkin bo'lgan sabablarini va natijalarga ta'sir ko'rsatgan omillarni aniqlash.

Tarbiyachilar kengashining qatnashchilari quyidagilarni muhokama qiladilar:

A. bolaga yoki bolalar guruhiga qanday yordam kerak;

B. tarbiyachilar qanday tadbirlarni o'tkazishlari kerak;

C. boshqa mutaxassislar o'zlariga qanday ishlashi mumkin;

D. qaysi individual rivojlanish (tuzatish) ishlarini bajarish maqsadga muvofiq;

E. keyingi o'quv faoliyati jarayonida qanday xususiyatlarni hisobga olish kerak;

F. bolalarning ota - onalariga qanday maslahat va tavsiyalar berilishi kerak.

Bolalar rivojlanishining pedagogik - psixologik diagnostikasi - pedagogik jarayonning tarkibiy qismi hisoblanadi.

Egallagan malakani aniqlashga qaratilgan pedagogik diagnostika yoki diagnostik faoliyatning ayrim jihatlari:

a) taqqoslash;

b) pedagogik tahlil;

v) avvaldan ayta bilish (prognoz);

g) interpretasiya;

d) pedagogik diagnostika natijalarini aniqlash;

ye) amalga oshirilgan turli diagnostik metodlarni o'tkazish;

j) pedagogik diagnostika metodlarini to'g'ri belgilash.

Pedagogik diagnostikaning eng muhim kriteriyalari qo'yidagilar:

- ◆ haqqoniylik (obyektivnost);

- ◆ ishonchlilik (nadejnost);

◆ puxtalik (validnost) ka asoslanadi.

Diagnostik tahlillar qachon obyektiv bo‘ladi?

1. ◆ Agar: sinov natijalari turli tekshiruvlarda bir xil natijalar ko‘rsatilib, ko‘rsatkichlar o‘zaro bir - biriga yaqin bo‘lsa;

◆ Agar: sinov mezonlari, o‘lchovlari birligi hamda uning natijalari sinovni amalga oshiruvchi, aniqlovchining shaxsi xislati va munosabatlariga bog‘liq bo‘lmasa;

◆ Agar: sinov bir xil talab, bir xil munosabat va pedagogik kayfiyatda amalga oshirilsa, haqiqiy ahvolni aniqlashda obyektiv natijalar olinishi mumkin.

Modomiki maqsad haqiqiy ta’limiy ahvolni aniqlash ekan, unga to‘g‘ri, halollik, haqqoniylik bilan yondashish zarur. Aks holda, diagnostikadan ko‘zlangan natijaga erishish, to‘g‘ri tashxis belgilash mumkin emas. Bundan tashqari, ayrim guruh ishlarini, ba’zan yozma ishlarni, ko‘pincha esa og‘zaki berilgan javoblarni baholashda har xil yondashuvlar qayd etilishi mumkin. Bu sinovchi, ya’ni diagnostik tahlil o‘tkazuvchi qilinayotgan ishlarning tub maqsadiga tushunib yetishiga, mas’uliyatiga, ishga bo‘lgan yondashuviga, va nihoyat uning saviyasiga bog‘liq.

Bola shaxsiga milliy ta’limning yo‘nalishi insonparvarlik prinsiplariga asoslangan yangi ta’lim strategiyasini belgilab beradi, bu esa bolaning shahsiyatini eng yuqori ijtimoiy qadriyat sifatida tan olishni ta’minlaydi. Bolaning shahsiyati butun jamiyatning mahsulidir. Bolalarning aqliy rivojlanishini muntazam ravishda kuzatib borish zaruriyati mahalliy bolalar psixologiyasida va maktabgacha ta’lim pedagogikasida allaqachon tan olingan, chunki erta hamda maktabgacha ta’lim yoshida bolaning shahsiyati faol shakllanadi, bu uning ijtimoiy - madaniy sharoitlariga bevosita bog‘liqdir. Olimlarning fikriga ko‘ra (L. Artyomov, I. Beh, N. Gavrish, A. Kononko, I. Pinchuk, N. Pobirchenko, V. Tarasun, M., (pedagogik jarayonni tez o‘zgarib turadigan bolaga zamonaviy ijtimoiy talablar bilan muvofiqlashtirish) Sheremet va boshqalar.). Ta’limning didaktik asoslarini fanga oid ta’lim strategiyasini

amalga oshirish, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish orqali yangilash.

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni tarbiyalash va o'qitish jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish uchun asos pedagogik diagnostika hisoblanadi. Erta bolalikdan boshlab, qiyinchiliklarni yengib, yangi vaziyatlarda harakat qila oladigan shaxsni shakllantirish kerak, keyin yosh bolalarning rivojlanishini tashxislash tarbiyachilar va ota - onalarga pedagogik jarayonni to'g'ri tashkil etishga yordam berish uchun ishlab chiqilgan. Darhaqiqat, erta yoshdan boshlab shaxs hayoti davomida uning ichki dunyosini o'zgartirish, faol qurish va qayta qurish qobiliyatini saqlab qoladi. Shu sababli, erta yoshdan boshlab bola rivojlanishining barcha jihatlarini sinchkovlik bilan o'rganish juda muhimdir, chunki Masaru Ibukaning (Yaponiya) so'zlariga ko'ra, "uchdan keyin juda kech bo'ladi".

Shu munosabat bilan, yosh bolalarning tashxisi har bir bolaning tug'ilishdan boshlab shaxsan to'liq rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan shaxsga yo'naltirilgan o'quv jarayonini tashkil etishga umumiy yondashuv sifatida qaralishi kerak. Bundan tashqari, diagnostikani umumiy yondashuv sifatida va diagnostikani amaliy pedagogik faoliyat jarayonining tarkibiy qismi sifatida ajratish kerak.

Diagnostika, uning natijalarini aniqlashga qaratilgan didaktik jarayonning barcha jihatlarini uchun asosdir. Diagnostika - bu o'quv jarayonini va bolaning individual rivojlanishini o'z vaqtida aniqlash, baholash va tahlil qilish. Kichik yoshdagi bolalarni tekshirishda, qoida tariqasida, standart bo'lmagan usullar qo'llaniladi, ya'ni bolaga tanish bo'lgan obyektlar bilan o'yin usullari - piramidalar, kublar va boshqalar. Tekshiruv jarayoni har qanday shaklda amalga oshiriladi, yetakchi usul - bu kuzatish.

Shunday qilib, yosh bolaning rivojlanishini tashxis qilish turli xil tadbirlarda bolalarni diqqat bilan, do'stona kuzatish, har xil individual ishlardan foydalanishdir.

3. Pedagogik diagnostikani o'tkazish uchun materiallarni tayyorlash.

Bolaning yetakchi faoliyatining shakllanish darajasini o'rganish uchun pedagogik jarayonda **diagnostika usullaridan foydalanish** bolani yosh rivojlanishining oldingi darajasidan keyingisiga ko'taradigan tabiiy tug'ma neoplazmalarni aniqlash uchun mo'ljallangan. Rivojlanish jarayonini yangi shaxs bilan to'ldirib, bolaning individual xususiyatlarini sinab ko'rish orqali ular asta - sekin kelajakdagi shaxsning o'ziga xos fazilatlarining o'ziga xos ansamblini shakllantiradilar.

Biroq, so'nggi yillardagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaning shahsiyatini shakllantirish, shu jumladan atrofdagi mavzu va ijtimoiy dunyoga, shuningdek o'ziga o'zi bo'lgan shahsiy munosabatni shakllantirish hayotning birinchi oylaridan boshlanadi va bola haqida ma'lumot to'plashga asoslangan bo'lishi kerak, qoida tariqasida, bu hayot tarixi. Ota - onalar, bolaning rivojlanishi, suhbat davomida ota - onalarning so'zlaridan aniqlandi. Obyektiv tarix tadqiqotning bir qismi bo'lib, tadqiqot rejasini tuzish va usullarni tanlash uchun asosdir. Shu sababli, tekshiruvni o'tkazadigan mutaxassis rivojlanish yoshidagi me'yorlarni yaxshi bilishi va bolaning individual rivojlanish sharoitlarini hisobga olishi kerak.

Zamonaviy pedagogik amaliyotda aqliy rivojlanishning ayrim jihatlari va aqliy rivojlanish darajalarining diagnostikasi alohida o'rin tutadi, chunki uch yoshgacha bo'lgan bolalar asosan oilada tarbiyalanadi (onaning ota - onalik ta'tili "uzoq") va tashxis tarkibiy qismi bo'lgan pedagogik jarayon bo'lib, xalq ta'limi tizimida qamrab olinmaydi. Tarbiyachilar va ota - onalar bolaning imidjini ichki tomondan boshqariladigan, faol, mustaqil va ijodiy, o'z hayotiga tegishli qarorlarni qabul qilishga qodir shaxs sifatida boshqarishlari kerak. Shuning uchun tashxis quyidagicha ko'rib chiqilishi kerak:

- oilada majburiy va bolalarning ijtimoiy tarbiyasi;
- ta'limga shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish vositasi;
- har bir bolaning individual va shahsiy rivojlanishi va o'zini namoyon qilishi uchun sharoit yaratish uchun asos;

- zamonaviy tez o'zgaruvchan jamiyatda intellektual, nutq va ijtimoiy buzilishlar, bola shaxsini moslashtirish muammolari paydo bo'lishining oldini olishning yetakchi sharti;

- oila, maktabgacha ta'lim va ijtimoiy muassasalarning bolaga ko'rsatadigan pedagogik ta'sirining maqsadga muvofiqligi va samaraliligini sinash usulidir.

Yuqoridagi tashxis bolalar, tarbiyachilar va ota - onalarning amaliy faoliyatining tarkibiy qismiga aylantiradi. A. Savchenko fikriga ko'ra, **har bir tarbiyachi tashxis qo'yishi kerak**, chunki tarbiyachining psixologik qobiliyati tarbiyaviy ishlarni insoniylashtirish shartidir va pedagogik jarayon samaraliligining kafolati bo'lib, tarbiyachilarning pedagogik muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini kengaytiradi. Zamonaviylik tarbiyachidan xususiyatlarni chuqur o'rganishni va bolaning individual xususiyatlarini hisobga olishni talab qiladi. Tashxis mavzusi bo'lishi mumkin: jismoniy, aqliy, nutq va ijtimoiy rivojlanish, hissiyotlar, xatti - harakatlar, shuningdek individual xususiyatlar.

Shunday qilib, biz tashxisni erta maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni shaxsga yo'naltirilgan o'qitish va tarbiyalashning asosiy sharti sifatida belgilaymiz, bu bizga rivojlanish dinamikasini aniqlashga, tuzatuvchi va profilaktik tadbirlarning pedagogik ta'sirini tashkil etish samaraliligini ta'minlashga imkon beradi.

Erta yoshda nafaqat yil, balki oy, hafta va kun ham muhimdir. Shu sababli, erta yoshda ota - onalarning etishmasligi tuzatib bo'lmaydigan yo'qotishlar bilan birga keladi. Agar hayotning birinchi yilidagi kattalar, bola 2 oylikdan boshlab narsalar bilan harakat qila boshlaganiga va barmoq harakatlarini rivojlantirayotganiga ishonch hosil qilmasa, demak, hayotning ikkinchi yilida bu nutq va fikrlashning rivojlanishiga, shuningdek, bolaning keyingi yutuqlariga sezilarli ta'sir qiladi. Har qanday amaliy va bilim faoliyati, chunki yosh bolalarning psixomotor rivojlanishidagi kechikish uning hayotining keyingi davrlarida to'liq qoplanmaydi.

Uzoq vaqt davomida bolalar tugʻilishining pasayishi davom etdi, bu koʻplab maktabgacha taʼlim tashkilotlarda bolalar bogʻchalarining yoʻq boʻlib ketishiga olib keldi. Bugungi kunda tugʻilishning bosqichma - bosqich oʻsishi kuzatilmogʻda, ammo yosh ota - onalar, qoida tariqasida, yangi tugʻilgan chaqaloqlarni, yosh bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish masalalari boʻyicha, ayniqsa psixomotor, nutqiy va emotsional rivojlanish bilan bogʻliq boʻlgan oʻz farzandlari toʻgʻrisidagi bilimlarga "ogʻirlashmaydilar", bu esa keyingi salbiy taʼsir qiladi. Bolaning maktabgacha taʼlimga borishi maktabgacha taʼlimda notoʻgʻri ishlashning sababi hisoblanadi.

Amaliyot shuni koʻrsatadiki, zamonaviy jamiyatda rivojlanishida nuqsonlari boʻlgan bolalar soni sezilarli darajada oshdi, xususan, kattalar axolisi va yosh bolalarning sogʻligʻi yomonlashishi sezilarli tendensiya mavjud - 70% hollarda zamonaviy bolalar onaning homiladorligi patologiyasining oqibatlari bilan tugʻiladi; 60-75% bolalarda erta yoshda buzilishlar va boshqalar mavjud. Shu bilan birga, bolalar rivojlanishida "rivojlanishida muammolar boʻlgan bolalar" tushunchasi bilan birlashtirilgan sifatli va miqdoriy oʻzgarishlar mavjud. Rivojlanish buzilishlarining miqdoriy oʻsishi bilan bir qatorda, ular tobora koʻproq tabiatga ega boʻlib, jismoniy va aqliy sohalarga ham taʼsir qiladi, xatti - harakatlarning buzilishiga olib keladi, bolalarning shahsiyatini oʻzgartiradi va hokazo. Shu munosabat bilan psixologik bilimlarning ahamiyati, ayniqsa ota - onalar, tibbiyot xodimlari, tarbiyachilar, psixologlar va ushbu jarayonga jalb qilingan boshqa mutaxassislar, shuningdek, rivojlanishida nuqsonlari boʻlgan bolalarga har tomonlama yordam koʻrsatadigan psixologik, tibbiy va pedagogik xizmatlar koʻrsatish har bir pedagog – tarbiyachining vazifasi hisoblanadi.

Mamlakatda muvaffaqiyatli sinovdan oʻtgan va joriy etilgan ushbu xizmat modellaridan biri psixologik, tibbiy va pedagogik maslahat edi. Ushbu xizmat oʻz faoliyatida BMTning bola huquqlari toʻgʻrisidagi konvensiyasiga, amaldagi qonunlarga amal qiladi va rivojlanishida nuqsonlari boʻlgan bolalarni oʻqitish tizimida muhim oʻrin tutadi. Mahalliy maxsus psixologiyada differensial tashxis

bolani har tomonlama psixologik, pedagogik va klinik jihatdan o'rganishga asoslangan. Bu joriy etilgan ushbu xizmat modellaridan biri psixologik, bolalarni muammolarini idoralararo darajada hal qiladi, sog'liqni saqlash, ta'lim va aholini ijtimoiy himoya qilish bo'limlari mutaxassislarining sa'y - harakatlarini birlashtiradi. **Yosh bolalarning psixomotor rivojlanishini diagnostik tekshirishning maqsadi: bolaning rivojlanish darajasini aniqlash; bolaning kelgusida rivojlanishi va unga munosib sharoitlar yaratilishini yoki rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan tuzatish ishlari olib borilishini ta'minlaydigan pedagogik ishlarni rejalashtirish hisoblanadi.**

Mutaxassislarning erta aralashuvi va ota - onalarning faol ishtiroki yoshi kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarda kompensatsion ta'limga bo'lgan ehtiyojning oldini oladi yoki yo'q qiladi. Shuning uchun bugungi kunning muhim amaliy vazifalaridan biri bu psixik kasalliklar yoki disontogenezli bolalarni erta aniqlash, ularning differensial tashxisi hisoblanadi. Konseptual va terminologik lug'atda "disontogenez" atamasining qisqacha ta'rifi berilgan (yunoncha - buzuqlik, ontos - mavjud, genesis - kelib chiqishi, rivojlanishi) - tananing individual rivojlanishining buzilishidir. Shvalbe birinchi marta "disontogenez" tushunchasini 1927 yilda taklif qilgan. Tana tuzilmalarining intrauterin shakllanishining normal rivojlanishdan og'ishini ko'rsatish uchun, ammo keyinchalik kengroq foydalanila boshlandi.

"Norma" tushunchasi shaxs va jamiyatning to'qnashuvsiz va unumdorliksiz ishlab chiqarish faoliyatini nazorat qilganda, uning yoshi, jinsi va ruhiy - ijtimoiy rivojlanishiga qarab, jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan asosiy ehtiyojlarini qondirganda, shahsiyat va jamiyatning bunday kombinatsiyasini ta'minlaydi. Normaga yo'naltirish yo'nalishni va maxsus yordamni aniqlash uchun rivojlanish nuqsonlarini aniqlash bosqichida muhimdir.

Tadqiqotchilar chaqaloqni quyidagi sharoitlarda normal deb bilishadi:

- rivojlanish darajasi o'zi a'zo bo'lgan jamiyatning rivojlanish shart - sharoitlarini hisobga olgan holda, uning yoshi va undan katta bolalarining darajasiga mos kelganda;

- bola o'zining tabiiy fazilatlari va qobiliyatlarini rivojlanishiga hissa qo'shadigan, o'z tanasi va atrof - muhit tomonidan yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlarni yengib o'tadigan o'ziga xos tarzda rivojlanayotganda;

- bola intellektual xulq - atvor shaklini va uning etuklik davridagi munosib ijodiy ijtimoiy faoliyatining kelajakdagi istiqbollarini belgilaydigan jamiyat talablariga muvofiq rivojlanganda (L. Fire).

Anomal rivojlanish doimo asab tizimining organik yoki funksional buzilishlariga yoki bitta analizatorning periferik buzilishlariga asoslanadi. Markaziy asab tizimining organik shikastlanishi bilan bog'liq rivojlanish kasalliklari organik deyiladi. Rivojlanishdagi nuqsonlar funksional bo'lishi mumkin, ya'ni funksional sabablarga ko'ra (ijtimoiy - pedagogik beparvolik, hissiy teskari rivojlanish va boshqalar). Qoidaga ko'ra, funksional buzilishlar o'z vaqtida tuzatish ishlari bilan tiklanadi va yo'qoladi. Har bir rivojlanish nuqsonining o'ziga xos tuzilishi bor. Har qanday nuqsonning tuzilishi ma'lum bir kasallikka xos bo'lgan belgilarning barqaror to'plami sifatida tushuniladi.

G'ayritabiiy bolalar yoki psixofizik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar - (yunoncha. **Anomolos - noto'g'ri**) - bu tug'ma nuqsonlarning ta'siri tufayli yoki noqulay ekologik sharoitlar tufayli orttirilgan jismoniy yoki aqliy rivojlanishning normal, o'qitish va ta'limda tabiiy yo'ldan sezilarli og'ishlarga ega bo'lgan bolalar va maxsus sharoitlarni talab qiladigan bolalardir.

Psixofizik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarning ismlari nima bo'lishidan qat'iy nazar, ular kam rivojlangan bolalar, ammo ular o'ziga xos, aks holda rivojlangan deb aytish kerak. L. Vigoskiy uchun g'ayritabiiy bolalar ruhiyatining rivojlanishi oddiy bolaning rivojlanishida kuzatiladigan asosiy shakllarga ega, xususan:

- siklik aqliy rivojlanish;
- notekis aqliy rivojlanish;

- ilgari shakllanganlarga asoslangan individual aqliy funksiyalarni rivojlantirish;

- asab tizimining egiluvchanligi;

- aqliy rivojlanish jarayonida biologik va ijtimoiy omillarning nisbati.

Burilishlarni aniqlash va rivojlanish buzilishlarini tasniflashda oddiy ontogenez qonuniyatlaridan, ya'ni normal va g'ayritabiiy rivojlanish qonunlarining birligini hisobga olish kelib chiqish kerak. Normal va g'ayritabiiy o'rganishda rivojlanishning o'zaro bog'liq ikkita yo'nalishidan ajratilishi: **biologik va ijtimoiy - psixologik**: biologik va bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirish, shahsiyatni shakllantirish; bittasini buzish - aqliy rivojlanishiga to'sqinliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu qoidalarga asoslanib, V. Lebedinskiy bir qator aqliy tabiatini aniqlaydigan psixologik parametrlarni aniqladi:

- buzilishning funksional lokalizatsiyasi, nuqsonning asosiy turlari o'rtasidagi farqni ta'minlaydi: birinchisi, individual funksiyalarning etishmasligi sababli (gnoz, praksis, nutq va boshqalar), ikkinchisi - umumiy, tartibga solish tizimlarining buzilishi bilan bog'liq;

- shikastlanish vaqti va holatning davomiyligiga bog'liqlik, xususan, sezgir shakllanish davridagi funksiyalar, keyin zarar bilan bog'liq funksiyalar birinchi navbatda azoblanadi. Qanchalik tez sodir bo'lgan bo'lsa, regressiya va parchalanish hodisalari shunchalik barqarorroq;

- birlamchi va ikkilamchi nuqson o'rtasidagi munosabatlarning tabiati: ijtimoiy rivojlanish jarayonida bilvosita yuzaga keladigan birlamchi buzilishlar va ikkilamchi, birlamchi oqibatlar;

- tizimlarning anomal sistemogenez jarayonida, xususan, normal ontogenezda bir necha turlarga ajratiladi: funksiyalarning vaqtincha mustaqilligi, assosiativ va iyerarxik munosabatlar kiradi.

Ro'yxatdagi parametrlar intellektual, vosita va hissiy sohalarni buzmaslikning turli xil variantlarida o'zlarini boshqacha namoyon qiladi. Shaxs rivojlanishining buzilishining patogenezi nuqtai nazaridan, G. Suhareva aqliy disontogenezning uch turini ajratadi: kechiktirilgan, shikastlangan va buzilgan

rivojlanish; L. Kanner rivojlanmagan va buzilgan rivojlanish bilan ajralib turadi; G. Ushakov va V. Kovalevning fikriga ko'ra, aqliy disontognozning asosiy klinik turlari ikkita: gerilim - sekin va barqaror aqliy rivojlanish, umumiy va alohida, asenkroniya, notekis, uyg'un bo'lmagan rivojlanish, rivojlanishning tezlashishi va tezlashuv belgilarini o'z ichiga oladi.

Aqliy rivojlanish buzilishlarining quyidagi turlarini aniqlandi: rivojlanishning sustligi, rivojlanishning kechikishi, rivojlanishning buzilishi, yetishmovchilik, buzilgan rivojlanish, nomuvofiq rivojlanish - ya'ni disontogenezning olti turi. Ularning xususiyatlari:

A. Barqaror rivojlanish. Bu erta shikastlanish, miya tuzilmalarining yetukligi bilan tavsiflanadi. Barqaror rivojlanishning misoli oligofreniya.

B. Rivojlanishning kechikishi. Bu kognitiv va hissiy - ixtiyoriy sohalarning kechiktirilgan sur'ati bilan tavsiflanadi. Kechiktirilgan rivojlanishning misoli aqliy rivojlanish bo'lib, uning variantlari quyidagilar: konstitutsiyaviy (uyg'un va uyg'un bo'lmagan infantilizm), somatogenik, psixogen, miya (miya - organik).

C. Buzilgan rivojlanish. Bu 2-3 yildan keyin rivojlanishning buzilishi bilan tavsiflanadi. Buzilgan rivojlanishning misoli organik demakdir.

D. Kamomatning rivojlanishi. Bu individual analizator tizimlarining jiddiy buzilishlari bilan tavsiflanadi: ko'rish, eshitish, nutq, mushak - skelet tizimi.

E. Egri rivojlanish. Shahsiy aqliy funksiyalarning umumiy, kechiktirilgan, shikastlangan va jadal rivojlanishining kombinatsiyasi mavjud. Buzilgan rivojlanishning misoli - bu bolalar autizmi.

F. Uyg'un bo'lmagan rivojlanish. Bu hissiy - ixtiyoriy sohadagi rivojlanish nomutanosibli bilan tavsiflanadi. Noto'g'ri rivojlanishning misoli psixopatiya, patologik shahsiyatni shakllantirishdir.

Dizontogenezning barcha turlari disontogenezning uchta asosiy guruhiga bo'linadi:

- I guruh - rivojlanishning kechikishi (rivojlanish kechikishi) va kamolot etishmovchiligining turiga qarab og'ish. Ushbu guruh quyidagilarni

o'z ichiga oladi: umumiy barqaror rivojlanmaslik (aqliy rivojlanish); rivojlanish kechikishi.

- **II guruh - zarar turi bo'yicha og'ish.** Guruh tarkibiga quyidagilar kiradi: rivojlanish zararlari; etishmovchilik (analizator tizimlarining jiddiy buzilishi: ko'rish, eshitish, mushak - skelet tizimi, nutq; surunkali somatik kasalliklar sharoitida rivojlanish).

- **III guruh – hissiy - ixtiyoriy buzilishlarning ustunligi bilan asinxroniya turining og'ishi.** Guruh tarkibiga quyidagilar kiradi: buzilgan rivojlanish (erta bolalik autizmi); nomuvofiq rivojlanish (psixopatiya).

Shuning uchun, ma'lum bir nuqsonli bolani tekshirganda, psixolog kasalliklarning psixologik tasnifiga, ularning tuzilishi va jiddiyligiga e'tibor qaratadi. Bola joylashgan yoshning rivojlanish bosqichidan og'ishlarni baholash, ya'ni og'riqli jarayon yoki uning oqibatlari natijasida kelib chiqqan distogeneznining xususiyatlaridir.

Huquqiy hujjatlarda bolalarning maxsus ta'lim tizimida o'qitilishi va tarbiyalanishi shartlarini belgilovchi bir qancha tushunchalar qo'llaniladi. Bular "rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar", "psixofizik rivojlanishida nogiron bolalar", "nogiron bolalar", "alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar" kabi tushunchalar. Bugungi kunda mahalliy adabiyotlarda va hukumat hujjatlarida eng aniq belgilangan "psixofizik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar" tushunchasi quyidagi guruhlarni qamrab oladi:

- **aqliy nogiron bolalar (aqli zaif)**
- **kognitiv rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar (ZPR bilan bolalar);**
- **analizatorlari (ko'rish yoki eshitish qobiliyati buzilgan) bolalar;**
- **mushak - skelet tizimining buzilishi bo'lgan bolalar;**
- **nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar;**
- **hissiy kasalliklari bo'lgan bolalar**
- **xatti - harakati va faoliyati buzilgan bolalar;**

- kombinatsiyalangan (murakkab) kasalliklari bo'lgan bolalar (markaziy asab tizimining buzilishi va analizatorlarning kombinatsiyasi).

Ta'kidlanganidek, g'ayritabiiy, shuningdek, aqliy rivojlanish inson ruhiyatining kognitiv, hissiy-ixtiyoriy sohasini, faoliyat va aloqani shakllantirishni qamrab oladi. Maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslar og'ishlarsiz ruhiyatining rivojlanishining umumiy shakllarini saqlab qolishadi.

Xususan, shuningdek quyidagilar amalga oshiriladi:

- ontogenezning barcha bosqichlari (go'dak, erta, maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, o'smirlik, yoshlik va boshqalar);

- sezgir, ya'ni ma'lum aqliy funksiyalarni, davrlarni shakllantirish uchun eng qulay;

- yetakchi faoliyat va ularning ketma - ketligi - o'yin, o'qish, ish.

Biroq, bu o'zgaradi: rivojlanish sur'ati, uning vaqti; sifat va miqdoriy xususiyatlar.

Aqliy rivojlanishning boshlang'ich bosqichida g'ayritabiiy, shuningdek normal bola bola ijtimoiy omil, uning tarbiyasi va tarbiyasi, haqiqiy va tezkor rivojlanish zonasiga va sezgir davrga bog'liqdir. Shu bilan birga, g'ayritabiiy bolalarning rivojlanishi ularning asab tizimining yoki analizatorining organik yoki funksional buzilishidan kelib chiqadigan o'ziga xoslik, zarar darajasi, nuqson paydo bo'lish vaqti, tuzilishi va rivojlanishning ijtimoiy holati (nuqsonni aniqlash vaqti, o'z vaqtida va maxsus pedagogik ta'sirning mavjudligi, rivojlanishning kompensatsion yo'li) bilan tavsiflanadi va boshq.

Ontogenezdagi buzilishlarni o'z vaqtida aniqlash uchun bolaning aqliy rivojlanishini kuzatish, rivojlanishning ikkinchi darajali anormalliklarini tuzatish, kompensatsiya qilish va oldini olish ishlarini tashkil qilish imkonini beradi. Bolalarda kognitiv buzilishlarni erta tashxislash juda murakkab va shu bilan birga o'ta zarurdir. Endi bola bilan maqsadli ish qanchalik tez boshlansa, buzilishlarni tuzatish va qoplash qanchalik samaraliroq bo'lishi mumkinligi va ba'zi hollarda rivojlanishning ikkinchi darajali anormalliklarini oldini olish mumkinligi isbotlandi. Erta tashxis qo'yish zaruriyati bolaning asab tizimining

eng muhim qobiliyati bilan belgilanadi - plastiklik, ya'ni yosh tananing asab tizimi tashqi ta'sirlarga moslashuvchan tarzda javob beradi va boshqa hech qanday davrda ijobiy ta'sirga erishish va to'liq kompensatsiya qilish deyarli mumkin emas.

Erta va maktabgacha yoshdagi bolalarni pedagogik - psixologik tekshirishning boshlang'ich nuqtalari rus psixologlarining fikricha, bolaning psixikasi uning faol ishlash jarayonida jamoat tajribasini o'zlashtirish orqali rivojlanadi. Shu bilan birga, erta yoshdan boshlab yetakchi faoliyat mavzu va maktabgacha yoshdagi - o'yin, vosita qobiliyatlari, fikrlash, nutqni rivojlantirish hisoblanadi.

Psixologik va pedagogik tekshirish usullarini tanlashga kelganda, haqiqat yosh bola uchun tajribani o'rganishning yetakchi usuli kattalarning harakatlariga taqlid qilish ekanligi hisobga olindi. Bolaning harakatlarini baholashda muhim nazariy asos aqliy rivojlanishning ikki darajasi bo'yicha tushunchasi: haqiqiy (hozirgi paytda erishish) va potensial (proksimal rivojlanish zonasi bilan bog'liq). Ikkinchisi, bolaning kattalar bilan hamkorlik qilish qobiliyati, yangi harakat usullarini o'zlashtirish va aqliy rivojlanishning yuqori darajasiga ko'tarilishi bilan belgilanadi. Proksimal rivojlanish zonasi ta'lim ta'siri ostida bolaning rivojlanishi istiqbollarning muhim ko'rsatkichidir, ammo u aqliy zaif va aqli zaif bolalarni farqlash nuqtai nazaridan katta differensial diagnostik ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan aqliy rivojlanishning yoshga bog'liq diagnostikasi to'g'risida ilmiy tushuncha, bolani psixologik va pedagogik tekshirish usullarini tanlash prinsiplarini ishlab chiqish, shuningdek, aqliy rivojlanishni baholash parametrlari, yosh bolalarning rivojlanish xususiyatlarini har tomonlama o'rganish, ularning xilma - xilligidagi normal va g'ayritabiiy rivojlanish zarur. Hozirgi vaqtda mahalliy tadqiqotchilar bolaning rivojlanishining ijtimoiy holatini hisobga olgan holda yoshga qarab har tomonlama tadqiqotlar olib borishmoqda.

Diagnostik o'qitish usullaridan foydalangan holda zamonaviy tekshiruv usullari sizga erta maktabgacha yoshdagi bolalarda buzilishlarni aniqlash

imkonini beradi. Ushbu differensial diagnostika usullari shaxsga yo'naltirilgan bo'lib, bolaning yashash sharoiti va rivojlanishini ijtimoiy - psixologik tahlil qilishni taklif qiladi. Muammoli bolalarni tekshirganda, birlamchi buzilishlarning tuzilishi va darajasini, shuningdek, ikkinchi darajali rivojlanish anormalliklarini aniqlash kerak. Mutaxassislar har xil birlamchi qoidabuzarliklar bilan ikkilamchi xususiyatga ega ekanligini hisobga olishlari kerak. Ammo turli xil kasalliklar bolaning rivojlanishiga ta'sir qiladi, uning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi.

Hozirgi bosqichda diagnostika faoliyatining muhim tomoni - bu asosan maslahat va diagnostika xizmati tomonidan amalga oshiriladigan maslahat ekanligini ta'kidlash kerak. Ish, birinchi navbatda, tarbiyachilar, tibbiyot xodimlari va otalar o'rtasida psixologik bilimlarni faol targ'ib qilishga, bolalar bilan tuzatish va pedagogik ishlarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqishga va rivojlanishida nuqsonlarni oldini olishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Ota - onalar bilan ishlash ikki shaklda individual va guruhiy amalga oshiriladi. Shahsiy maslahatning davomiyligi 1 soatdan 1,5 soatgacha, ammo 20-30 daqiqani tashkil qiladi. Bu bolani to'g'ridan - to'g'ri tekshiruvdan o'tkaziladi, so'ngra - ota - onalar bilan suhbat o'tkazish va bolaning har qanday o'yinlarini kuzatish lozim. Bolani tekshirish ota - onalari ishtirokida va ularning roziligi bilan amalga oshiriladi. Ushbu shakl mos keladi va birinchi navbatda bolaning yoshidagi psixologik xususiyatlarga bog'liq: yosh bola onadan yoki uni tarbiyalagan kishidan psixologik jihatdan ajralmasdir. Tadqiqot davomiyligining ko'payishiga bolaning faoliyati turlarining o'zgarishi va jarayonga qiziqishni saqlab qolish uchun uslubiy uslublarni tanlash va ulardan foydalanish tufayli yo'l qo'yiladi.

Shahsiy ish shaklidan foydalanganda, ota - onalar bola bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini va u bilan tuzatish ishlari - tarbiyaviy ishlarni rivojlantiradilar. Guruh shaklida psixologik va pedagogik bilimlar oilada bolani tarbiyalash asoslari, ota - onalarning u bilan o'zaro munosabatlari uchun pedagogik texnologiyalar haqida ma'lumot beriladi.

Psixologik va pedagogik maslahatning asosiy maqsadi - bu jarayonning normativ mazmuni va davriyligi haqidagi g'oyalar asosida bolaning aqliy rivojlanishini kuzatishdan iborat.

Shu maqsadda bolalarni **pedagogik - psixologik ko'rikdan o'tkazishning aniq vazifalari** ajratib ko'rsatiladi:

- rivojlanish anomaliyalarini erta aniqlash, ularni tuzatish va xulq - atvor va faoliyatdagi buzilishlarning oldini olish;

- tekshirilayotgan bolaning rivojlanishidagi asosiy qoidabuzarliklarning sabablari va xususiyatlarini aniqlash, bunday huquqbuzarlikning jiddiyligini aniqlash;

- tekshirilayotgan bolaning (shahsiy va intellektual) rivojlanishining individual psixologik xususiyatlarini aniqlash;

- bolani tarbiyalash shartlarini aniqlash;

- pedagogik prognozni asoslash;

- tuzatish ishlarining individual dasturini ishlab chiqish;

- ota - onalar va bolalar bilan tuzatish ishlarini tashkil qilish.

Psixologik va pedagogik tekshiruvning o'ziga xos xususiyati - bu bola rivojlanishi hodisalarini tizimli tahlil qilishdir. Bu bola rivojlanishining ijtimoiy holatini o'rganish, bolaning ongi va shahsiyati sohasidagi faoliyat va psixologik neoplazmalarning ierarxiasini ko'rib chiqish lozim. Bolani rivojlantirish, o'qitish va tarbiyalash bilan bog'liq har qanday muammolarni muayyan yosh bosqichining mazmuni va shartlari nuqtai nazaridan, umuman ontogenez qonuniyatlarini hisobga olmasdan hal qilish muvaffaqiyatli bo'lmaydi.

Ijtimoiy tajribani assimulyatsiya qilish bolaning faol faoliyati jarayonida - aloqa, mazmunli faoliyat, o'yinlar va o'qitish jarayonida sodir bo'ladi. Shu bilan birga, individual rivojlanish jarayonlarini tahlil qilish uchun, bola faoliyatining tuzilishi sifat jihatidan farqlanishi juda muhimdir, chunki u yoki bu faoliyat ma'lum ijtimoiy sharoitlarga bog'liq. Aqliy rivojlanish uchun zarur bo'lgan shartlar orasida aloqa va bolaning kattalar bilan yaqin amaliy aloqasi mavjud.

Rivojlanishning yosh bosqichidagi o'zgarishlarga ko'ra, bola birinchi bosqichda kattalar bilan birgalikda harakatlarni, ikkinchisida taqlid merosxo'rlikni rivojlantiradi. Keyinchalik ular mustaqil faoliyatga yo'l ochib, ijodkorlik xususiyatiga ega bo'ladilar. Shuning uchun, maslahat paytida ota - onalar bolaning kattalar bilan bo'lgan munosabatlarining o'ziga xos tizimini aks ettiradigan ba'zi xususiyatlarni ochib berishadi: **birinchidan**, bolaning "kattalashtirish" kompleksi bo'lgan kattalar bilan o'zaro munosabati bo'lib, kelajakda u vizual jihatdan samarali, so'ngra lingvistik og'zaki aloqani o'zgartiradi. **Ikkinchidan**, bolaning aqliy rivojlanishi va shahsiyatini shakllantirish ta'lim va tarbiya jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Ma'lumki, atrof - muhit haqidagi g'oyalarni shakllantirish ikki shaklda bolaning tashqi dunyo va tengdoshlari bilan o'z - o'zidan va amaliy o'zaro munosabati hamda kattalar tomonidan tashkillashtirilgan yo'naltirilgan ta'lim amalga oshiriladi. Ikkala usul ham - har biri o'z - o'zidan, bola ruhiyatining shakllanishiga hissa qo'shadi. Atrofdagi voqelik, kattalar tomonidan bola faoliyatini tashkil etish usullari va mustaqil faoliyat va muloqotni tashkil etish shakllari haqidagi uning barcha fikrlarini tahlil qilish zarurati mavjud.

Shunday qilib, tashxisning strategik yo'nalishi bolaning aqliy rivojlanishining borishi, mazmuni va holatini kuzatish, uning faoliyati hamda muloqotining maqbul shakllarini tashkil etishga yordam berishdan iborat.

Bolalarning rivojlanishidagi buzilishlarni tashxislash, A. Strebelevaning so'zlariga ko'ra, bir qator prinsiplarni hisobga oladi, ularning asosiysi bolani o'rganishga kompleks yondashish prinsipidir. Bu bolaning rivojlanishining xususiyatlarini har tomonlama o'rganish va baholashni talab qiladi va nafaqat bilim faoliyati, balki xatti - harakatlar, hissiyotlar, shuningdek ko'rish, eshitish, vosita sohasi, nevrologik holat, somatik holatni qamrab oladi. Bolalarning kognitiv rivojlanishining tashxisi ularning ruhiy rivojlanishi uchun ta'limning yetakchi rolini hisobga olgan holda, ularning tarbiya va o'qitish jarayonida rivojlangan haqiqiy yutuqlarini ko'rsatadi. Shuni yodda tutish kerakki, aqliy rivojlanish buzilganligi faktida nafaqat psixologik va pedagogik tajriba usulini,

bolaning tarixini o'rganish, xulq - atvorini kuzatish, o'ynash; murakkab holatlarda - klinik, balki boshqa usullarni ham neyrofiziologik, patopsixologik va boshqa tadqiqotlarda qo'llash kerak.

Aqliy rivojlanish tashxisiga zamonaviy yondashuv va bolaning rivojlanishidagi buzilishlarni o'rganishning har tomonlama xususiyatlarini hisobga olgan holda, **bolaning kognitiv faoliyatini baholashning asosiy parametrlari aniqlanadi: vazifani belgilash, vazifani bajarishga urinish, imtixon paytida o'rganish va uning faoliyati natijalariga munosabatlar ushbu ko'rsatkichlar bolalarni tekshirish natijalarini sifatli baholashni tashkil etadi.** Bolaning harakatlarini baholashga bo'lgan bunday yondashuv bizga nafaqat rivojlanishning hozirgi darajasini, balki potensialini ham aniqlashga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, har bir bola uchun individual tuzatuvchi **ta'lim va tarbiya dasturini tuzishga** imkon beradi. Ushbu **dasturning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:**

- shahsiy va intellektual rivojlanishdagi istalmagan salbiy tendensiyalarning oldini olish;

- aqliy rivojlanishdagi og'ishlarni bolaning shahsiy va intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun maqbul shart - sharoitlarni yaratish asosida tuzatish, bu faqat "proksimal rivojlanish zonasi" tushunchasi bilan ifodalangan, rivojlanish ehtimolining yaqin prognozini to'liq tashxis qilish va baholash asosida aniqlanishi mumkin.

Tuzatishli ta'lim va tarbiya, shaxsni rivojlantirish va ikkinchi darajali og'ishlarning oldini olish bo'yicha individual dasturning mazmuni birlamchi buzilishlar va ularning og'irlik darajasiga bog'liq. Tuzatish ishlarining ajralmas qismi, shuningdek, somatik va neyropsik kasalliklarni samarali davolash, xulq - atvor, shahsiy, psixopatik namoyon bo'lganda psixiatrik yordam ko'rsatish.

Bolalarga psixologik, tibbiy va pedagogik maslahat **bosqichma - bosqich** amalga oshiriladi.

Birinchi bosqichda mutaxassis ota - onalar bilan qisqa suhbat o'tkazadi, birinchi shikoyatlarni tinglaydi va tuzatadi.

Ikkinchi bosqich bolani tekshirishga bag'ishlangan. Kognitiv faollik darajasi o'rganiladi, so'ngra kerak bo'lganda eshitish tekshiruvi o'tkaziladi va yakunida nutq tekshiruvi o'tkaziladi.

Erta maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim doirasini o'rganish usullarini tanlash ularning yosh xususiyatlari va yangi sharoitlarda o'zini tutishi bilan bog'liq. Mutaxassislar bolaning yangi muhitdagi xatti - harakatlariga, diagnostika texnikasi materiallari asosida muloqotga, yangi kattalar bilan hissiy aloqaga e'tibor berishadi.

Uchinchi bosqichda oila va bolaning rivojlanishi haqida anamnestik ma'lumotlar yig'iladi. Erta yoshdagi bolalarni tarbiyalash shartlari, oiladagi mikroiklim va ota - onalarning bola rivojlanishi muammolarini tushunishlari aniq ko'rsatilmoqda.

To'rtinchi bosqichda oilada bolaning yashash sharoitlarini yaratish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Bolani tarbiyalashda oilaning ahamiyatini tushuntirish va bolani tarbiyalashda ota - onalarning pedagogik imkoniyatlaridan foydalanish, ularga bola bilan pedagogik ishning umumiy shakllari texnologiyasini, oilaviy aloqa ko'nikmalarini o'zlashtirishga yordam berish juda muhimdir.

Shunday qilib, yosh bolalarning rivojlanishini tekshirish zarur va maqsadga muvofiqdir, bu sizga takroriy imtixonlar paytida rivojlanish darajasi va rivojlanish dinamikasining obyektiv tavsifini tuzishga imkon beradi. (1 yoshgacha bo'lgan nazorat tekshiruvlari yiliga 4 marta, 1 yildan keyin - 2 marta, 2 yildan keyin - kechikish yoki kechikishlarni aniqlash uchun ogohlantirishni taqdim etadigan yiliga 1 marta).

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. Metodik ish tizimida pedagogik diagnostikaning ahamiyati va vazifalari nimalardan iborat?
2. Pedagogik diagnostika nima? Uni joriy etish yo'llari va ahamiyati qanday?
3. Pedagogik diagnostika fanining hozirgi kundagi ahamiyati nimalardan iborat?
4. Pedagogik diagnostikaning eng muhim kriteriyalariga nimalar kiradi?

II.BOB. Pedagogik diagnostikani o‘tkazishning pedagogik asoslari

1-MAVZU. Pedagogik diagnostikani o‘tkazishda test metodidan foydalanishning pedagogik asoslari

Reja:

- 1. Testlarni tashkil etishning nazariy asoslari haqida tushuncha.**
- 2. Pedagogik testlarni ishlab chiqishning umumiy metodikasi.**
- 3. Pedagogik diagnostikani o‘tkazishda testlardan foydalanish**

Tayanch iboralar: ta’lim - tarbiya, yuksak madaniyat, moddiy - texnik baza; intellektual, ahloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish.

1.Testlarni tashkil etishning nazariy asoslari haqida tushuncha.

Testlash individual farqlarni tahlil qilishning obyektiv metodi sifatida XX asrning boshlarida vujudga kelgan.

Test tushunchasi birinchi bo‘lib u yoki bu ruhiy jarayonlarni va shaxs xususiyatlarining rivojlanganligini darajasini obyektiv o‘lchashga qaratilgan qisqa standartlashtirilgan vazifalar (savollar) topshiriqlar tizimi sifatida ingliz psixologi F.Galton tomonidan kiritilgan. Inson psixik xususiyatlarining irsiyat goyasiga tayangan holda asoslangan. Galton sensomotor sifatlarini, sinaluvchilarning turli xil sezuvchanlik xislatlarini o‘lchash ishlarini olib oradi. Galton goyalari keyinchalik amerikalik psixolog D.Kettell tadqiqotlarida rivojlantirildi.

Pedagogik diagnostika natijalari bolalar va ularning ota - onalariga xabar qilinishi, yetkazilishi kerak. Aks ta’sir sifatida ularning kelajakdagi faoliyatiga ham ta’sir ko‘rsatish mumkin. Ma’lumotning bolalarga ta’sirini, qo‘yilgan maqsadga erishilganlikni nazorat qilish mumkin. Shunday nazorat turlaridan biri - testlar hisoblanadi.

Test - aniq maqsad asosida muayyan holat darajasini sifat va miqdoriy ko‘rsatkichlarda belgilashga imkon beruvchi sinov vositasi.

Ingliz tilidagi "test" so‘zi va asl tilida "test", "tekshirish" degan ma’noni anglatadi. O‘quv testi - bu ta’lim mazmunining muayyan jihatlarini (qismlarini) o‘zlashtirish darajasini aniqlashga qaratilgan vazifalar to‘plami.

To'g'ri ishlab chiqilgan o'quv testlari bir qator talablarga javob berishi kerak. Ular quyidagilar bo'lishi kerak:

- nisbatan qisqa muddatli, ya'ni ko'p vaqt sarflashni talab qilmaydi;
- bir ma'noli, ya'ni test topshirig'ini o'zboshimchalik bilan talqin qilishdan qochish;
- to'g'ri, ya'ni ko'p qiymatli javoblarni shakllantirish imkoniyatini istisno qilish;
- nisbatan qisqa javoblarni talab qiladigan;
- ma'lumot, ya'ni sinov uchun miqdoriy baholashni oraliq yoki oraliq o'lchov shkalasi bilan o'zaro bog'lash qobiliyatini ta'minlaydiganlar;
- qulay, ya'ni natijalarni tez matematik qayta ishlash uchun mos;
- standart, ya'ni bir xil darajadagi bir xil bilimga ega bo'lgan, tinglovchilarning imkon qadar keng tarkibini o'qitish darajasini o'lchash keng amaliy foydalanish uchun javob beradi.

Sinov nazorati uchun materiallarni tayyorlashda quyidagi asosiy qoidalarga rioya qilish kerak:

1. Siz test vaqtida noto'g'riligi bolalar tomonidan tasdiqlanmagan javoblarni kiritma olmaysiz.
2. Noto'g'ri javoblar odatiy xatolar asosida tuzilishi kerak va ular ishonarli bo'lishi kerak.
3. To'g'ri javoblar barcha taklif qilingan javoblar orasiga tasodifiy tartibda joylashtirilishi kerak.
4. Savollar darslikning so'zlarini takrorlamasligi kerak.
5. Ba'zi savollarga javoblar boshqalarga sir bo'lmasligi kerak.
6. Savollarda "tuzoq" bo'lmasligi kerak.

Xorijiy davlatlarda diagnostik testlarni qo'llash uzoq tarixga ega. Pedagogik testlar ta'lim va tarbiya jarayonlarini o'rganish uchun qo'llanilib kelmoqda.

O'zlashtirishni test orqali aniqlash 1864 yili ingliz olimi Jorj Fisherning «scale books» (shkalalangan kitoblar)idan boshlangan. 1894 yili amerikalik

J. M. Rays «Orfografiya bo'yicha bilimlarni aniqlash» jadvalini qo'lladi. 1908 yili Torndaykning shog'irdi Stoun arifmetikadan birinchi testni nashr qildi. Boshqa sohalarda ham testlar keng qo'llanila boshlandi.

Pedagogik testlar sohasining yirik asoschilaridan biri Edvard Torndayk (1874-1949) amerika maktabgacha ta'limlariga testlarni kirib kelishini 3 bosqichda ko'rsatadi:

1. Izlanishlar davri 1900-1915 yillarni o'z ichiga qamrab oladi. Bu bosqichda fransuz pedagogi Alfred Bine taqlif etgan xotira, diqqat, qabul qilish testlarini anglash va dastlabki qo'llash davri bo'ldi. Aqliy rivojlanish darajasini aniqlovchi intellekt testlari ishlab chiqilib tekshirila boshlandi.

2. Keyingi necha yillik maktabgacha ta'lim testlari sohasida «shovqinli» yillar bo'lib hisoblanadi. Bu davrni testlarning ahamiyatini, uning o'rnini, imkoniyatlari va cheklanganliklarini anglash davri deb hisoblashadi. O. Stounning arifmetikaga oid testlari, B. Zekingemning husnixatga oid testlari, E. Torndaykning ko'plab maktabgacha ta'lim predmetlari bo'yicha testlari ishlab chiqildi va tadbiiq etildi. T. Kelli qiziqishlarni o'lchash vositalarini ishlab chiqdi. G. Mattesning qobiliyatlarni aniqlash testlari hanuzgacha o'z dolzarbligini yo'qotganicha yo'q.

3. 1931 yildan maktabgacha ta'lim testlashtirishining hozirgi zamonaviy bosqichi boshlandi. Mutaxassislar testlarning obyektivligini oshirishga, yangi samarali diagnostik usullarni yaratishga harakat qilishdi.

1963 yilda Y. Farenberg, X. Zarg, R. Gampellar shaxsning ko'pqirrali xususiyatlarini aniqlaydigan, R. Bernsning(1983) xulqni tashxislashga oid testlari, A. Anastazining bola ruhiy dunyosini aniqlash testlari ishlab chiqildi. Fransiyada odatdagi maktabgacha ta'limdan aqliy jihatdan rivojlanishi past bo'lgan bolalar tahsil oladigan maktabga o'tkazish uchun pedagogik va tibbiy imtixonlar o'tkazilgan. Shu maqsadda Alfred Bine hamda Teodor Simon 30 ga yaqin topshiriqni o'z ichiga qamrab olgan, murakkablik darajasiga qarab joylashtirilgan intellektual rivojlanishni aniqlovchi ko'p bosqichli testlarni o'quv maskanlariga taqdim etishdi. Bu testlar dunyodagi eng mashhur testlar qatoridan

o‘rin oldi.

Diagnostik testlardan foydalanish tarixi mavjud diagnostika usullarining barchasida sinov eng istiqbolli hisoblanadi.

Xorijiy maktabgacha ta’limda diagnostika testlaridan foydalanish uzoq tarixga ega. Pedagogik testlar sohasida tan olingan hokimiyat vakili E. Torndike (1874-1949) Amerika maktabgacha ta’limining amaliyotiga testlarni joriy etishning uch bosqichini belgilaydi:

Qidiruv davri (1900-1915). Ushbu bosqichda fransuz psixologi A. Binet tomonidan taklif etilgan xotira, e’tibor, idrok va boshqalarni sinab ko‘rish bo‘yicha xabardorlik va dastlabki tatbiq etish amalga oshirildi. Aqliy rivojlanish koeffitsiyentini aniqlash uchun aql - idrok sinovlari ishlab chiqiladi va sinovdan o‘tkaziladi.

Keyingi o‘n besh yil maktabgacha ta’lim sinovlarini rivojlantirishdagi "shovqin" yillari bo‘lib, bu uning roli va o‘rni, imkoniyatlari va cheklanishlarini yakuniy anglashga olib keldi. Arifmetikada O. Stounning, B. Zekingemning imlo tekshiruvi uchun, E. Torndikening ko‘pgina maktabgacha ta’lim fanlarini tashxislashda sinovlari ishlab chiqilgan va amalga oshirilgan. T. Kelli bolalarning qiziqishi va moyilligini (algebrani o‘rganayotganda) o‘lchash usulini ishlab chiqdi va C. Spearman testlarni standartlashtirish uchun korrelyatsion tahlildan foydalanishning umumiy prinsiplarini taklif qildi.

1931 yildan boshlab maktabgacha ta’lim sinovlarining zamonaviy rivojlanish bosqichi boshlanadi. Mutaxassislarni qidirish testlarning xolisligini oshirishga, maktabgacha ta’lim sinovlarini tashxislashning uzluksiz tizimini yaratishga, yagona g‘oya va umumiy tamoyillarga bo‘ysunishga, testlarni taqdim etish va qayta ishlashning yangi, yanada takomillashtirilgan vositalarini yaratishga, diagnostika ma’lumotlarini to‘plashga va ulardan samarali foydalanishga qaratilgan.

Rivojlangan mamlakatlarda maktabgacha ta’limda testlarni kiritish va takomillashtirish jadal sur’atlar bilan rivojlanmoqda. Maktabgacha ta’limda ishlashning diagnostik testlari keng qo‘llaniladi, bir nechta maqbul

bo'lganlardan to'g'ri javobni tanlashning alternativ shaklidan foydalanish, juda qisqa javobni yozish (blankalarni to'ldirish), harflar, raqamlar, so'zlar, formulalarning qismlari va hk.

Ushbu sodda vazifalar yordamida muhim statistik materiallarni to'plash, uni matematik qayta ishlashga o'tkazish, testlarni tekshirishga taqdim etilgan vazifalar doirasida obyektiv xulosalar chiqarish mumkin. Sinovlar to'plamlar shaklida chop etiladi, darsliklarga biriktiriladi, kompyuter disketkalarida tarqatiladi.

O'quv testlari yoki maktabgacha ta'lim testlari shahsiyatning rivojlanishi va shakllanishining turli tomonlarini tashxislash uchun psixologik - pedagogik testlarning turlaridan biri holos. Agar testlarni tasniflash insoniy fazilatlarining rivojlanishi va shakllanishining turli jihatlariga (tarkibiy qismlariga) asoslangan bo'lsa, u quyidagicha ko'rinadi.

- 1) Umumiy aqliy qobiliyatlar, aqliy rivojlanish sinovlari.
- 2) Faoliyatning turli sohalarida maxsus qobiliyatlarni sinash.
- 3) O'qish, akademik ko'rsatkichlar, o'quv yutuqlari sinovlari.
- 4) Shahsiy individual xususiyatlarni (xotira, fikrlash, xarakter va boshqalar) aniqlash uchun testlar.
- 5) Ta'lim darajasini aniqlash uchun testlar (umuminsoniy, ahloqiy, ijtimoiy va boshqa fazilatlarini shakllantirish).

Muayyan testlardan foydalanish eng samarali bo'ladi va ular boshqa barcha sinov guruhlarini bilan to'g'ri birlashtirilgan taqdirdagina ishonchli xulosalar beradi. Shuning uchun, sinov sinovlari har doim keng qamrovli hisoblanadi.

Sinov shaxslar bilan ham, guruhlarda ham o'tkaziladi. Pedagogikada maktabgacha ta'lim guruhlarida o'tkazilgan guruh sinovlari ustunlik qiladi, chunki ular murabbiy uchun eng tejamkor hisoblanadi. Shahsiy testlardan foydalanish (murabbiy-maslahatchi tomonidan o'tkazilgan intellektual testlarni hisobga olmaganda) faqat o'qilgan xulq - atvor, masalan ovoz chiqarib o'qish, talaffuz va hokazolarni guruh sinovlarida o'lchab bo'lmaganda tavsiya etiladi.

2. Pedagogik testlarni ishlab chiqishning umumiy metodikasi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining muhim tarkibiy qismi o'rganilayotgan mezonlarga va umuman muammoga mos keladigan maxsus usul va texnikalarning mavjudligi hisoblanadi. Har bir metodikada standartlarga muvofiq ravishda tashxis mavzusi, qo'llanilish doirasi, predmetlar tarkibi, qo'llash tartibi to'g'ri ishlatilishini ta'minlaydigan tavsifga ega bo'lishi kerak. Metodikaning tavsifida metodikani ishlab chiqish tartibi, olingan ma'lumotlar, ularning ishonchliligi va asosiligi to'g'risidagi batafsil ma'lumotlar hisobga olinishi kerak. Yuqoridagi me'yorlarga standartlashtirishning rivojlanishi va ekspertizada diagnostik vaziyatning xarakteristikasi boshqalarga yordam berish uchun ijtimoiy pedagog bilan vijdonan hamkorlik qiladigan subyektlarning ixtiyoriy ishtiroki aniq ta'rifi bilan birga kelishi kerak. Metodikadan tashqari, muammoni o'rganish turli xil ilmiy bilimlardan foydalangan holda ularning empirik statistikalari amalga oshiriladi.

Ta'limiy testlar - shaxs rivojlanishi va shakllanishining turli tomonlarini tashxislashning xilma - xil pedagogik va psixologik shakllaridan bir turidir. Mazkur testlarni quyidagicha tavsiflash mumkin:

- Idrok kuchi, aqliy qobiliyat, aqliy rivojlanish testlari.
- Faoliyatning turli sohalaridagi maxsus qobiliyat testlari.
- Ta'lim, o'zlashtirish, akademik natija testlari.
- Shaxsning alohida sifatlari (idrok, xotira, tafakkur, intellekt)ni aniqlash testlari.

Tarbiyalanganlik darajasini aniqlash testlari:

- Umuminsoniy sifatlarni shakllantirish testlari.
- Ahloqiy tushunchalarni shakllantirish testlari.
- Ijtimoiy va boshqa sifatlarning shakllanganligini aniqlash testlari.
- Shaxsning alohida sifatlari (temperament, iroda, xarakter)ni aniqlash testlari.

Yoshlarning tarbiyalanganlik darajasini uzviy va tizimli diagnostika qilish ko'p jihatdan ta'limiy - tarbiyaviy faoliyatning ko'p qirraligi va shaxsning

ijtimoiy - individual xususiyatlarining xilma - xilligi bilan tavsiflanadi. Ma'lumki, yoshlarning bilimlarni idrok etishiga uning ilgarigi tajribasi, aqliy rivojlanish darajasi salmoqli ta'sir ko'rsatadi. Agar yangi materialga aniq bo'lmagan yoki noto'g'ri tasavvurlar va tushunchalar qo'shilsa, bu yangi taassurot yoshlar ongida noadekvat tarzda joy egallaydi. Natijada ularda xato bilimlar, noto'g'ri malakalar to'planib qolishi mumkin. Bu esa yoshlarning xatti - harakatlarida, ahloqiy xulq normalaridan chekinish alomatlarining paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Pedagogik diagnostika shaxsni individual rivojlantirishda har bir pedagog tomonidan bolalar bilimni tahlil qilish va baholash ko'nikma malakalarini egallashga yo'naltirilgan jarayondir. Bu hol bolalarda olib boriladigan ta'lim - tarbiyaviy ishlarning tartibga solish va korreksiyalashning faol tartibiga o'tkazishga imkon beradi.

Pedagogik diagnostika - pedagogik bilish, har birining ko'ngliga yo'l topa olish singari murakkab masalalarni muvaffaqiyatli yechishda rahbar – metodistlarga yordam beradi. U bolalarning shahsiy xususiyatlarini bilishga imkon beradi va shu bilan birga pedagog kadrlar metodik ishlarning tashkil etilishidagi samarasini oshiradi.

- yillik va istiqbol rejalari tuzishda qaysi masalalarga ko'proq e'tibor berishni ongli ravishda belgilab beradi;

-hammaga nisbatan adolatli bo'lish - shahsiy munosabatlar bilan sinov natijalarini chalkashtirib yuborilmaganda eng ishonchli xulosalar beradi;

-tarbiyalanuvchi tomonidan butun ta'limni qay darajada o'zlashtirib olganligini to'g'ri baholab beradi;

-tarbiyalanuvchi va pedagog faoliyatidagi tipik xato va nuqsonlarni ishonchli tarzda ochib beradi.

Demakki, kelgusida faoliyatni qanday belgilash kerakligi ayon bo'ladi.

Pedagogik diagnostika natijalari bolalar va ularning ota - onalariga xabar qilinishi, yetkazilishi kerak. Aks ta'sir sifatida ularning kelajakdagi faoliyatiga ham ta'sir ko'rsatish mumkin. Ma'lumotlar bolalarga ta'sirini, qo'yilgan

maqsadga erishilganlikni nazorat qilish mumkin. Shunday nazorat turlaridan biri-**testlar hisoblanadi.**

Sinovlarni ishlab chiqishda ularning bolalarni o'qitish va rivojlantirish maqsadlariga qanchalik mos kelishi muhimdir. Diagnostik o'quv testlarining eng muhim mezonlari:

- samaradorlik (asosliligi, ko'rsatkichliligi),
- ishonchlilik (ehtimollik, to'g'rilik),
- farqlash (farqlash).

Sinovning mazmuni uning mazmuni to'liqligi, tekshirishning har tomonlama aniqligi, o'rganilgan bilim va ko'nikmalarning barcha elementlarini mutanosib taqdim etish talabiga yaqinligidir. Sinovni tuzuvchi o'quv dasturining barcha bo'limlarini, o'quv qo'llanmasini diqqat bilan o'rganishi, mashg'ulotning maqsadi va aniq vazifalarini yaxshi bilishi kerak. Shundagina u muayyan toifadagi bolalar uchun samarali bo'lgan testlarni tuzishga qodir bo'ladi. Olingan bilimlar doirasida savolni aniq va ravshan bayon qilish test samaradorligining muhim shartidir. Agar test o'zlashtirilgan tarkibdan tashqariga chiqsa yoki ushbu chegaralarga etib bormasa, rejalashtirilgan tayyorgarlik darajasidan oshib kesa, unda u murojaat qilingan bolalar uchun samarali bo'lmaydi. Sinovning samaradorligi statistik usullar bilan aniqlanadi.

Ishonchlilik darajasi bir xil sinov yoki unga tenglashtirilgan almashtirish vositasidan foydalangan holda takroriy o'lchovlar paytida ko'rsatkichlarning barqarorligi, barqarorligi bilan tavsiflanadi. Miqdoriy ravishda, ushbu ko'rsatkich rejalashtirilgan natijalarga (to'g'ri qiymatlarga) erishish ehtimoli bilan tavsiflanadi.

To'g'ri ishlab chiqilgan va sinovdan o'tgan o'quv sinovlari xavfsizlik koeffitsiyentini 0,9 ga oshirishga imkon beradi. Ishonchlilik test topshiriqlari sonining ko'payishi bilan ortib borishi aniqlandi.

Shuningdek, test topshiriqlarining tematik, mazmunli xilma - xilligi qanchalik yuqori bo'lsa, testlarning ishonchliligi shunchalik past bo'ladi.

O'qish testlarining ishonchliligi ularni amalga oshirish qiyinligiga bog'liq. Qiyinchilik test savollariga to'g'ri va noto'g'ri javoblarning nisbati bilan belgilanadi. Barcha bolalar to'g'ri yoki aksincha noto'g'ri javob bergan bunday vazifalarni testlar tarkibiga kiritish umuman testning ishonchliligini keskin pasaytiradi. 45-80% tinglovchilar to'g'ri javob bergan vazifalar katta amaliy ahamiyatga ega.

Sinov nazorati uchun materiallarni tayyorlashning asosiy qoidalari.

Sinov nazorati uchun materiallarni tayyorlashda quyidagi asosiy qoidalarga rioya qilish kerak:

- Sinov vaqtida noto'g'riligi bolalar tomonidan asoslab bo'lmaydigan javoblarni qo'sha olmaysiz.
- Noto'g'ri javoblar odatiy xatolar asosida tuzilishi kerak va ular ishonarli bo'lishi kerak.
- To'g'ri javoblar barcha taklif qilingan javoblar orasiga tasodifiy tartibda joylashtirilishi kerak.
- Savollar darslikning so'zlarini takrorlamasligi kerak.
- Ba'zi savollarga javoblar boshqalarga tushunarli bo'lib qolmasligi kerak.
- Savollarda "tuzoq" bo'lmasligi kerak.

Farqlashning xarakteristikasi bunday testlardan foydalanish bilan bog'liq, bu yerda bir nechta mumkin bo'lgan alternativalardan to'g'ri javobni tanlash kerak. Aytaylik, barcha bolalar bitta savolga to'g'ri javobni to'g'ri topsalar va bir ovozdan boshqasiga javob bera olmasalar, demak bu testni umuman takomillashtirish uchun signaldir. U farqlanishi, ajralib turishi kerak.

Ko'rib chiqilgan mezonlarga qo'shimcha ravishda, test samaradorligining ko'rsatkichi ham qo'llaniladi. Boshqa narsalar tengligini, vaqt birligiga javoblarning ko'proq sonini ta'minlaydigan test yanada samarali deb hisoblanadi.

3. Pedagogik diagnostikani o'tkazishda testlardan foydalanish

Testlashishining rivojlanishdagi keyingi qadam test metodining oddiy sensomotor sifatlarini va xotirani tekshirishdan «aql», «intellekt» terminlari bilan belgilanuvchi oliy psixik funksiyalarni o'lchashga o'tishi bo'ldi. Bu qadam taniqli psixologi A.Bine bilan G.Simonning hamkorligida qo'yiladi.

Bu konsepsiyaga ko'ra Bine shunaqangi vazifalarni tanlashga harakat qiladiki, ularni yechish ta'limiga ya'ni olingan bilimlarga asoslangan bo'lmasin, har bir yosh davri uchun shunday testlarning seriyasini topishimiz kerakki, ularning yechilishi shu yoshdagi bolalarga xos mu'tadil xususiyatli hisoblansin. Testlar maktab bilimlariga nisbatan mustaqil bo'lsin, bu ya'ni sinovlarning natijasi bolaning haqiqiy aqliy qobiliyatlarining ko'rsatkichi, vazifasini bajarsin: ular xulosaga oxirigi natijalarni bersinki, buni biz sinaluvchining umumiy aqliy is'tedodi sifatida qabul qilaylik.

Bolaning intellekti har qanday vazifani bajarishda namoyon bo'ladi degan g'oyadan kelib chiqqan holda Bine, o'zi tanlayotgan test topshiriqlarini nazariy asoslash zarur, deb bilmadi va testlarni tuzishda asosan intuitsiyasiga tayandi. Binening bu masalaga nisbatan munosabati uning quyidagi mulohazalaridan aniq ko'rsatib berilgan: **«Farqi yo'q qanday testlar bo'lishidan qat'iy nazar, eng asosiy ular ko'p bo'lsin».**

Bine va Simon 3 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan vaqtlarda, diqqat, xotira, tafakkurni o'rganishga qaratilgan bir qator eksperimentlarni o'tkazganlar. Statistik metodlar yordamida ishlab chiqilgan natijalar har bir yosh guruhi uchun norma, ya'ni mezoniy o'lchov deb qabul qilindi. Bu bilan individual farq belgilash o'z - o'ziga emas, balki bolaning boshiga nisbatan olinib, uning rivojlanishini ko'rsatuvchi normativlarga yo'l ochildi.

Agarda bola o'z tengdoshlarining ko'pchiligi bajargan masalalarni bajara olsa, bu norma deb belgilangan. Biroq bunday masalalar bola uchun juda ham yengil yoki aksincha juda ham qiyin bo'lishi mumkin. Shunga ko'ra «aqliy yosh» tushunchasi kiritilib, u bolaning xronologik yoshiga mos kelishi yoki undan farq qilishi ehtimol. Ularning mos kelmasligi yoki aqliy qoloqlikni, yoki

undan ilgarilab ketishi iste'dodlikning ko'rsatkichi bo'lib xizmat qilishi kerak edi.

Shu narsani ham aytib o'tish kerakki, Bine o'z hayotining so'nggi yillarida ijtimoiy ta'sirning, avvalambor ta'limning bola intellektual rivojlanishidagi ahamiyati katta ekanligini ta'kidlab o'tgan.

XX yillarda testlari butun dunyoda keng tarqala boshlandi. Biroq, tez orada testologlar o'rtasida intellektual testlar nimani o'lchashi kerak va intellektning o'zi nima? degan savol muammo yuzasidan kelishmovchiliklar yuzaga keladi.

1921 yil «Ta'lim psixologiyasi» jurnali sahifalarida bahs - munozara uyushtirildi, bunda yirik Amerika psixologlari ishtirok etdilar. Ularning har birining intellektiga ta'rif berish va intellektni aniqlashning eng ma'qul metodini tahlil qilish so'raladi.

Intellektni o'lchashning (baholashning) eng ma'qul uslubi sifatida deyarli katta olimlar testni tanlashdi, biroq ularning intellektga bergan ta'rifi paradoksal tarzda bir - birini inkor qilar darajada edi.

Intellekt «abstrakt tafakkur qilish qobiliyati» sifatida belgilanadi. (L.Termen);

«Rostgo'ylik, haqiqat mezon bo'yicha yaxshi javoblar berish jinoyati» (E.Torndayk). Muhitga moslashish imkoniyatini ta'minlovchi bilimlarning yig'indisi yoki ta'lim oluvchanlik qobiliyati (S.Kolvin).

«Nerv sistemasining modifikatsiyalariga nisbatan qobiliyati» (R.Psinter) va boshqalar.

Ch.Spirmen 20 ga yaqin intellektga berilgan qator hollarda bir - birlarining inkor qiluvchi ta'riflarni to'plasma va hamma ta'riflarda testlar haqiqatdan ham aniq bir sifatlarni o'lchamasligini isbotlaydi. Shunday vaziyat vujudga keldiki, bunda har bir testolog qandaydir psixik funksiya yoki uning yig'indisini tekshirib keyin uni intellektning taqiq etilishi, deb e'lon qila boshladilar.

Aynan bir subyekt intellekti diagnostikada turli xil testlardan foydalanish, bir - biridan tubdan farq qiluvchi ma'lumotlarning olinishi mana shu holat bilan tushuntiriladi.

Hozirgi davrda ham testologiya nazariyasida taxminan 20 - 40 yillardagi hol saqlanib qolgan.

Angliyalik psixolog G.Ayzenk inson intellektini aqliy jarayonlarning kechishi tezligiga tenglashtirib qo'yadi. Amerikalik psixologlar R.Kettell va D.Karl intellektini tashkil qiluvchi 2 ta tarkibni ajratib ko'rsatadilar.

Hozirgi davrga kelib butun intellekt testlash tizimida yuzaga keladi.

Turli testlarni bajarishda intellektning har bir komponentlari ishtirok etadi. Shunday qilib, intellektning har bir komponenti yoki faktor test yoki ma'lum turdagi vazifani bajarishga zarur bo'lgan o'ziga xos takrorlanmas qobiliyat bo'lib va har bir faktor shunday xususiyatlari bilan xarakterlandiki, natijada ular yoki bu xildagi testlarda umumiy bo'lib hisoblanadi. Bu xildagi intellekt faktorlarining tushunilishi uni aniqlash usullaridan kelib chiqadi.

Sinaluvchilar guruhiga bir qator testlar beriladi. Bundan keyin turli testlarni bajarish natijalari o'rtasidagi bog'liqlik koeffitsiyenti - koeffitsiyent korrelyatsiya hisoblab chiqildi. Agarda bunda bir nechta testlar o'rtasida yuqori darajadagi bog'liq mavjud bo'lsa, bu testlarni bajarishda yagona faktor qobiliyat ishtirok etganligi haqida fikr bildiriladi. Bundan keyin esa ajratib ko'rsatilgan faktorga ma'lum nom beriladi.

Agarda bir nechta faktorlar o'zaro yuqori korrelyatsion bog'liqlikka ega bo'lsa, u holda ularni ikkinchi bor faktorli analizga qo'yishadi. Olingan ikkinchi qator faktori deb ataluvchi Spirmenning general faktoriga to'g'ri keladi.

Hozirgi davrda Gilford tomonidan yuqori berilgan usul yordami bilan eksperimental tarzda intellektning 120 dan 90 faktori ajratib ko'rsatilgan.

Sinaluvchining intellektual rivojlanganligi haqidagi ma'lumotlarni olish Gilford buyicha intellektni tashkil qiluvchi hamma faktorlar shakllanganlik darajasini aniqlash lozim. Buning uchun ularga bir qator testlar havola qilinib, ularning har qaysi faktorlardan bittasi rivojlanganlik darajasini o'lchash uchun belgilangan.

Gilfordning intellekt xarakteristikasi va uni o'lchashiga yondoshishini tahlil qilgan, ko'pgina tadqiqotchilar uning pozitiv tomonlarini ta'kidlaganlar.

L. I. Ansiferova ko‘rsatgandek, faktorli analiz intellektual faoliyatning yangi tomonlarini ilgari suradi, bu esa oldin shakllangan tushunchalarga psixologik tadqiqotlar doirasidagi yana ham chuqurroq yondoshishga imkon beradi.

Buning isboti sifatida testologiyadagi faktorli yondoshishning yirik namoyondasi L. Terstounning tadqiqotlari xizmat qilishi mumkin.

Terstoun Gilford foydalangan matematik metodlardan foydalangan holda intellektning modelini yaratdi. U Gilforddagidek 120 emas, balki 7 faktordan iboratdir.

1. Fazoviy qobiliyat.
2. Idrokning tezligi.
3. Sonli materialni o‘zlashtirish yengilligi.
4. So‘zlarni tushunish.
5. Assotsiativ xotira.
6. Nutqning o‘ynoqiligi.
7. Tushunish yoki mulohaza qilish.

Shunday qilib, Gilford tuzgan intellektning modeli ko‘p jihatdan ixtiyoriy xususiyaga ega.

Hatto shuni Gilfordning o‘zi tan oladiki «obrazli elementlarni bilish» deb ajratilgan faktor aslini olganda o‘ziga xos **3 xususiyatdan tashkil topgan: kinestetik formalarni tanish, tovush obrazlarini idrok qilish, tanish obrazlarni qayta tanish.**

Boshqa tomondan Gilford ajratgan faktorlar amalda bir qobiliyatni namoyish qilishi mumkin.

Gilfordning tafakkur «faktor»larini o‘lchash uchun yaratgan testlari ham ko‘p darajada subyektiv xarakterga egadir. Chunki inson intellektning yaqqol ajratilmagan xarakteristikani o‘lchaydi. Haqiqatdan Gilford testlari divergent tafakkurga Toranson va Djeksonlar tomonidan ishlab chiqilgan shu kabi testlarga juda sust korrelyatsiyaga ega.

Barcha texnologiyaning rivojlanishidagi hozirgi zamon yo‘nalishlari ijobiy xarakterga egadir, chunki ular u yoki bu darajada testologiyaga xos bo‘lgan

emperizmdan intellektual rivojlangan ma'noli sifatli psixologik talqinga o'tganligi bilan tavsiflanadi.

Biroq sanab o'tilgan ijobiy tendensiyalar bilan bir qatorda unga qarama-qarshi bo'lganlari ham borki, ularning namoyondalari aslini olganda testologiya bilan psixologiyani butunlay ikkiga ajratishga chaqiradilar. Uning pozitsiyasi quyidagilardan iborat:

- Individ aqliy rivojlanish darajasining 80 % i genetik jihatdan va faqatgina 20 % i ta'lim va tarbiya bilan belgilanadi.
- Genetik jihatdan berilgan odamlar orasidagi intellektual farqlar fikriy jarayonlarning tezligini ifodalaydi.

Intellektual testlarning har biri individning qobiliyati va bilimiga qo'yadigan talablar nuqtai nazaridan tahlil qiladilar. Bu bilan testning haqiqiy validligi uning diagnostika qilishiga qaratilgan mazmun aniqlanadi. Bu yo'nalish namoyondalarining ta'kidlashicha ishning muvaffaqiyatli ketishida bu kabi izlanishlar psixometrik xulosalarning tabiatini o'zgartirish imkoni tug'iladi. Statistik baholarning o'rniga korreksion amallar qilish borasida muayyan talablar ilgari suriladi. Shu vaqtgacha bir qancha tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lib, ularda bir qator intellektual testlarning asosida yotuvchi qobiliyatlarning mashqlar asosida erishilishi mumkinligini ko'rsatilgan:

Bu ishlar intellektual testologiyaning kriterial - oriyentir (mezoniyl mo'ljal) uning katta qurilishida birinchi qadam bo'lib hisoblanadi. Bu tipdagi testlashning farq qiluvchi tomoni shundaki, bunda qandaydir muhim mazmunli soha (bilimlar va ko'nikmalar) va test tuzilmasi tiklab olinadi. Undagi vazifalarning har biri - bu mazmunli sohaning ma'lum tomonini diagnostika qilishga yo'naltirilganligidadir.

Kriterial - oriyentirlangan testlash individining bilimlarni o'zlashtirish darajasini shakllantirishga qaratilgan pedagogik testlardan keng qo'llaniladi.

Kriterial - oriyentir yondoshish asosida yaratilgan test individ aqliy darajasi bilan boshqa odamlar orasida qanday o'rin egallaganini ko'rsatibgina

qolmasdan, balki individ aqliy rivojlanishi haqida ahamiyatga molik tushuncha berishi mumkin.

Testologiyadagi yangi bir yoʻnalish qiziqarli va kelajagi porloq deb qaraladiki, ularning namoyondalari intellektual testlar sistemasini aqliy rivojlanishining ontogenezidagi psixologik nazariyasiga asoslangan holda yaratishga harakat qiladi. Gilford yondoshishidagi asosiy kenglik, bu oʻz intellekti strukturasi matematik hisoblash yordamida aniqlangan boʻlib, tashqi korrelyatsiyalar asosida koʻrib, topilgan intellekt faktorlarining oʻziga xosligi, mohiyatini uning ichki psixologik bogʻliqligini ochib berishga harakat qilmaydi.

Shunday qilib, faktorli yondashish testologiyada koʻp uchraydigan kamchiliklarni bartaraf qila olmaydi, chunki ularda eng asosiy intellekt tushunchasining nazariy jihatdan ishlab chiqilmaganligidir.

Koʻpgina gʻarbning progressiv psixologlari test tuzishning statistik metodlarini yaxshilash va ularni ishlab chiqishning metodlarini mukammallashtirish bilan cheklanib qolmasdan, balki testlarning nazariy asoslarini tubdan qayta koʻrib chiqishni taklif qiladilar.

Bu oʻrinda M.Koul va S.Skribnerlarning ishlari katta qiziqish uygʻotadi. Turli madaniy sharoitlarda yashayotgan odamlarni bilish faoliyatining oʻziga xosligini oʻrgana turib mualliflar bu ularning bilish qobiliyatlarini baholashda testlardan foydalanmaslikni maʼqul koʻradilar.

Ular ayni bir xil masalalarning muvaffaqiyatli bajarilishi, sinaluvchilar yashayotgan real sharoitga bogʻliq ekanligini koʻrsatib beradilar. Avtorlar u yoki bu masala yechilganligining natijasini emas, balki uni yechish jarayoni oʻzini subyektining muammo hal qilish jarayonida qoʻllaydigan usullarini oʻrganish muhim, deb bilishlari prinsipial jihatdan alohida ahamiyatga egadir.

Testologiyani qamrab olgan krizis uning asosida yangi yoʻnalishlarni paydo boʻlishiga sabab boʻladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar :

1. Test nima va test sinovi haqida maʼlumot bering ?
2. Diagnostika tushunchasiga taʼrif bering.
3. Pedagogik diagnostika fanining maqsad va vazifalarini ayting.

4. Pedagogik diagnostikani o‘tkazish yo‘nalishlari va tartibi haqida gapiring
5. Diagnostik faoliyatda quyidagi yo‘nalishlarini sanab bering

2-MAVZU. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy dagnostikasi.

Reja:

- 1. Shaxsning rivojlanishi haqida tushuncha.**
- 2. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy diagnostikasi**
- 3. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarni aqliy yetuklik darajasini diagnostika qilish**

Tayanch tushunchalar: ijtimoiy rivojlanish, namunaviy suhbatlar, fenotipik qiymati, genotip va atrof - muhit o‘zaro ta’siri, o‘lchash, xotira hajmi, irsiyat berilgan qiyma, moslashuvlar va qobiliyatlar o‘rtasida shahsiyatni rivojlantirish

1. Shaxsning rivojlanishi haqida tushuncha.

Shaxs tushunchasi insonga taalluqli bo‘lib, konkret kishi, ya’ni, muayyan jamiyatning a’zosini ifodalashga xizmat qiladi. Odam shaxs bo‘lishi uchun psixik jihatdan rivojlanishi, o‘zini yaxlit inson sifatida his etishi, o‘z xususiyatlari va sifatleri bilan boshqalardan farq qilmog‘i kerak.

“Individ” nima? Bola ma’lum yoshga qadar “individ” sanaladi. Individ lotincha “individium” so‘zidan olingan bo‘lib, «bo‘linmas», «alohida shaxs», «yagona» ma`nolarini anglatadi.

Individuallik esa tarbiya jarayonini amalga oshirishda bolaning shahsiy xususiyatlari va yashash sharoitlarini chuqur bilish hamda hisobga olishdan iborat.

Individual yondashuv o‘quvchilarning aqliy qobiliyatlari, bilishga bo‘lgan qiziqish hamda iste’dodini namoyon etishda muhim ahamiyatga ega.

Bola harakatlari ongli, ijtimoiy munosabatlar jarayonidagi ishtiroki natijasida shakllana boradi.

Shaxs – muayyan jamiyatning a’zosi bo‘lib, u pedagogik jihatdan taraqqiy etgan, o‘z xususiyatlari va xatti - harakatlari bilan boshqalardan ajralib turadi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelida ham shaxs – kadrlar tayyorlash tizimining bosh subyekti va obyekt, ta'lim sohasidagi xizmatlarining iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi sifatida ta'riflanadi.

Kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy - ahloqiy jihatdan tarbiyalash, uning har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida namoyon bo'lishiga erishishni nazarda tutadi. Mazkur ijtimoiy talabning amalga oshirilishi har bir fuqaroning bilim olish, ijodiy qobiliyatini namoyon etish, intellektual jihatdan rivojlanishi hamda muayyan kasb yo'nalishi bo'yicha mehnat qilish huquqini kafolatlaydi.

Odamning ijtimoiy mavjudot sifatida shaxsga aylanishi uchun ijtimoiy muhit sharoitlari va tarbiya kerak bo'ladi. Ana shular ta'sirida odam inson sifatida rivojlanib boradi va shaxsga aylanadi.

Rivojlanishning o'zi nima?

Rivojlanish oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga, eski sifatlardan yangi holatlarga o'tish, yangilanish, yangining paydo bo'lishi, eskining yo'qolib borishi, miqdor o'zgarishining sifat o'zgarishiga o'tishini ta'minlovchi murakkab harakat jarayoni sanaladi. Rivojlanishning manbai qarama-qarashliklarni o'rtasidagi kurashdan iboratdir.

Inson ijtimoiy mavjudotdir, degan falsafiy ta'limotga asoslanadi. Ayni vaqtda inson tirik, biologik mavjudot hamdir. Demak, uning rivojlanishida tabiat rivojlanishining qonuniyatlari ham muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, shaxs bir butun mavjudot sifatida baholanar ekan, uning rivojlanishiga biologik va ijtimoiy qonuniyatlar birgalikda ta'sir etadi, ularni bir - biridan ajratib bo'lmaydi.

Chunki shaxsning faoliyati, hayot tarziga yoshi, bilimi, turmush tajribasi bilan birga boshqa fojiali holatlar, kasalliklar ham ta'sir etadi.

Inson butun umri davomida o'zgarib boradi. U ham ijtimoiy, ham psixik jihatdan kamolga yetadi, bunda bolaga berilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq bo'lsa, u jamiyat a'zosi sifatida kamol topib, murakkab ijtimoiy munosabatlar

tizimida o'ziga munosib o'rin egallaydi. Chunki rivojlanish tarbiya ta'siri ostida boradi.

Shaxsning fazilatlarini to'g'ri ko'rish va bexato baholash uchun uni turli munosabatlar jarayonida kuzatish lozim.

Demak, shaxsni rivojlantirish vazifasini to'g'ri hal etish uchun uning xulqiga ta'sir etuvchi omillar hamda shaxs xususiyatlarini yaxshi bilish zarur.

Tarbiya bolaga samarali ta'sir etishi uchun o'sish va rivojlanish qonuniyatlarini bilish va hisobga olish maqsadga muvofiq. Shunday qilib, rivojlanish va tarbiya o'rtasida ikki tomonlama aloqa mavjud.

Odam shaxsini shakllantirish bu tevarak - atrofdagi dunyoga, tabiatga, mehnatga, boshqa odamlarga va o'ziga munosabat sistemasini izchil o'zgartirish va murakkablashtirishdir. Bu uning butun hayoti davomida ro'y beradi. Bunda bolalik va o'smirlik yoshi ayniqsa muhimdir.

Odamning shaxs sifatida rivojlanishi uning jismoniy va ma'naviy kuchlari birligida har tomonlama va yaxlit amalga oshiriladi. Dunyoqarash, e'tiqod, ma'naviy sifatlar, his - tuyg'ular (burch, vijdon, mas'uliyat, muhabbat) madaniyati aniq tarixiy ijtimoiy sharoitda yaratiladi va shaxsning shakllanishiga ta'sir etadi.

Pedagogikada odam shaxsi faoliyati va muomalada shakllanadi hamda rivojlanadi. Agar odam ijtimoiy faoliyatning turli xillarida: o'quv, ishlab chiqarish faoliyati va hokazolarda ishtirok esa, bu faoliyat shaxsni rivojlantiradi, lekin faoliyat odamni u yoki bu ijtimoiy munosabatlardan chegaralab qo'ysa, u yo shaxsning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, yoki uning rivojlanishini buzadi. Shaxsning yetakchi xususiyatlari shaxsga, uning ichki dunyosiga tashqi ta'sir natijasida rivojlanadi. Shaxsning ma'naviy mazmuni — bu shaxsning o'z ichki ishining yakuni bo'lib, bu jarayonda tashqi ta'sirlar qayta ishlanadi va o'zlashtiriladi.

Bola shaxsga faqat ijtimoiy munosabatlar subyekti sifatida aylanadi. **Shaxs tushunchasi odatda shaxs tushunchasi bilan taqqoslanadi.** "Shaxs" tushunchasi hayotning dastlabki bosqichlarida paydo bo'lgan ma'lum

bir subyektivning ajralmasligini, yaxlitligini va o'ziga xosligini anglatadi. Shaxs filogenetik va ontogenetik rivojlanish mahsulidir. Shaxs - bu shaxsning ijtimoiy - tarixiy va ontogenetik rivojlanishining nisbatan kech mahsulotidir; u "yaratgan", jamoat tomonidan yaratilgan shaxs o'z faoliyatiga kiradigan munosabatlar bo'lib, shaxsning tuzilishi ularga motiv va faoliyat tushunchasi orqali oshkor bo'ladi.

Uning ta'kidlashicha, "shaxsning individual psixologik yoki ijtimoiy - psixologik xususiyatlari asosida hech qanday" shahsiyat tuzilishi "olinmaydi, inson shahsiyatining asl asosi uning ichiga o'rnatilgan genetik dasturlarda emas, balki uning tabiiy moyilligi va drayverlarining tubida emas va hatto u ichida ham emas. Olingan ko'nikmalar, bilim va ko'nikmalar, shu jumladan professional va ushbu bilim va ko'nikmalar tomonidan faoliyat tizimida amalga oshiriladi".

Shaxsning rivojlanish davrini erta maktabgacha ta'lim bolalikdan bolalik davrigacha qamrab olgan va shaxsni tasvirlash uchun shaxsning ichki psixologik xususiyatlaridan foydalangan holda ajratish mumkin. Yetakchi faoliyat konsepsiyasiga asoslanib, hayotning turli davrlarida bolaning faoliyati va aloqalari o'rtasidagi o'zaro munosabat jarayonida ichki pozitsiya deb atalgan dunyoga ma'lum bir qarash qanday shakllanishini ko'rsatdi. Ushbu pozitsiya bola shahsiyatining asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, uni rivojlantirish uchun zaruriy shartdir, bu faoliyat uchun yetakchi motivlar to'plami sifatida tushuniladi.

Shahsiyatning shakllanishi madaniy rivojlanish jarayonidir. U bolaning shaxsi va uning madaniy rivojlanishi o'rtasida tenglik belgisini qo'yishingiz mumkinligini yozgan. Shaxs shunday tarixiy rivojlanish natijasida shakllanadi va o'zi tarixiydir. Shaxsning ko'rsatkichi bu tabiiy va undan yuqori ruhiy funksiyalarning nisbati hisoblanadi. Biror kishida madaniylik qanchalik ko'p namoyon bo'lsa, u dunyoni va o'z xatti - harakatlarini o'zlashtirish jarayoni shunchalik aniq namoyon bo'ladi, shaxs shunchalik muhimdir.

Pedagogik - psixologiyani rivojlanishining dastlabki bosqichlarida shahsiy prinsip tushunchasini kiritish funksionalizm g'oyalarini yengish, shaxsni ong va faoliyatdan ajratishni yengish bilan bog'liq edi. Ushbu bosqichda asosiy e'tibor shaxsni rivojlantirishdagi faoliyatning roliga qaratildi. Shahsiy funksiyalarning akkumulyatori sifatida shaxs tushunchasidan shunday shaxsni o'rganishga o'tish uchun shahsiyat tuzilishini aniqlash kerak edi. Umuman odam, uchlik orqali: inson nimani xohlaydi (ehtiyotlar, munosabat), nimaga qodirligi (qobiliyatlar, iste'dodlar), o'zini o'zi (xarakterga bog'liq ehtiyotlar va sabablar) ifodalanadi.

Shaxs hayot subyekti sifatida uchta tashkiliy darajaga ega:

- 1) ruhiy ombor - ruhiy jarayonlarning individual xususiyatlari;
- 2) shahsiy ombor - xarakter va qobiliyat fazilatlari;
- 3) hayot zaxirasi - ahloq, ong, hayotiy vazifalarni belgilash qobiliyati, dunyoqarash, faoliyat, hayot tajribasi.

Tarbiyani baholash mezonlari nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki asosan ommaviy amaliyotda foydalanish uchun mo'ljallanganligi sababli, belgilar soni ma'lum oqilona chegaralar bilan cheklanishi kerak. Ushbu muammoni hal qilish uchun har bir sifatning rivojlanish darajasi qancha ekanligini aniqlash va qayd etish tavsiya etilishini yodda tutish kerak. Darajalar soni qanchalik ko'p bo'lsa, ya'ni barcha darajalarni aks ettiruvchi mezonlar va ularning tarkibidagi atributlar soni qancha ko'p bo'lsa tabiiy ravishda batafsilroq ma'lumot kerak.

Aslida har bir sifat uchun tarbiyalash darajasi kamida ikkita bo'lishi mumkin va maksimal cheksiz son sifatida. Bu holatda maksimal qiymat haqiqiy emasligi aniq; shuning uchun ikki yoki undan ortiq darajalar soni maqbul bo'lishi mumkin. Agar, masalan, biz ikkita darajani olsak, unda ulardan biri mezonga mos keladigan eng yuqori, ikkinchisi - sifatning minimal rivojlanishini aks ettiradigan eng past deb hisoblash mantiqiy. Biroq, amalda, bolalar ko'pincha o'rtacha ma'lumot darajasi bilan ajralib turadigan bolalar bilan uchrashishlari kerak. Shunday qilib, biz maktabgacha ta'limda ishlatiladigan bolalar xulq - atvorining uchta bahosiga mos keladigan uchta daraja haqida gapirishimiz mumkin.

Bolalarni o'qitish samaradorligini o'rganish jarayonida uchta darajadan foydalangan holda, murabbiy ma'lumotli rejalashtirish va guruhda keyingi o'quv ishlarini tashkil qilish uchun zarur ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega. Masalan, u yoki bu ko'rsatkich bo'yicha yuqori darajadagi bilimning mavjudligi unga o'z kuchini boshqa sohalarga jamlashga imkon beradi, past darajadagi ta'lim chuqur, shu jumladan individual, bolalar bilan ishlashni talab qiladi va guruhda ishlash o'rtacha daraja ustun bo'lgan taqdirda frontal yoki amaliy mashg'ulotlarni o'tkazish tavsiya etiladi.

Ta'kidlash kerakki, tarbiyalash darajalariga aniq, mazmunli ismlarni berish (masalan, yuqori, o'rta, past), chunki raqamli yoki shunga o'xshash belgilar mavhum bo'lib, tarbiya bilan bog'liq bo'lgan hodisalar haqida aniq tasavvur bermaydi, ular maktabgacha ta'lim bolalari uchun tushunarli va shuning uchun ularning amaliy qo'llanilishiga to'sqinlik qiladi.

Tarbiyani aniqlash uchta darajadan iborat bo'lishiga asoslanib, mezon kamida uchta belgini o'z ichiga olishi kerak, chunki ularning kichik sonlari uch balli baholashni qo'llashni imkonsiz qiladi. Bu holda belgilarning maksimal soni har qanday bo'lishi mumkin, agar ular tegishli sifatning mohiyatini aks ettirsa - bu tarbiyaning ko'rsatkichidir. Shunga qaramay, tajriba shuni ko'rsatadiki, belgilarning maksimal soni oltitadan oshmasligi kerak, chunki aks holda mezon juda noqulay bo'ladi. Maktabgacha ta'lim bolalari bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning holatiga kelsak, bu belgilar soni yetarli.

Shunday qilib, agar mezon bola tarbiyasining maksimal shartli o'lchov birligi bo'lsa, unda har bir belgi o'ziga xos minimal shartli birlikdir. Albatta, ma'lum bir ko'rsatkichni tavsiflovchi turli xil belgilar bir - biriga teng emas; ammo, ushbu belgilarni tenglashtirishning iloji bo'lmagani uchun, ularni ma'lum darajadagi yaqinlashishga teng deb hisoblash kerak.

Maktabgacha ta'lim bolalarining tarbiyasini ochish muammosiga o'xshash yondashuv uning darajasini aniqlash masalasiga quyidagi yechimni belgilaydi. Tarbiyaning belgisi bo'lib xizmat qiladigan shaxsning u yoki bu sifatining yuqori darajadagi rivojlanishi ushbu ko'rsatkichga xos bo'lgan barcha

belgilarning namoyon bo'lishi bilan tavsiflanadi. O'rtacha daraja tegishli mezonning belgilarining yarmi yoki yarmidan ko'pi borligida aniqlanadi. Past daraja belgilarning yarmidan kamining namoyon bo'lishini mezonni yoki ularning yo'qligini ochib beradigan umumiy sondan ajratib turadi.

2. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy diagnostikasi

Odamning rivojlanishi — bu miqdor va sifat o'zgarishi, eskining yo'q bo'lishi va yangining vujudga kelishi jarayoni bo'lib, uning manbai va harakatlantiruvchi kuchlari shaxsning ham tabiiy, ham ijtimoiy tomonlarining ziddiyatli o'zaro aloqasida yashiringandir.

Odamning tabiiy tomoni uning butun umri davomida rivojlanadi va o'zgaradi. Bu rivojlanish va o'zgarishlar yosh xususiyatiga ega bo'ladi. Shaxsning ijtimoiy rivojlanish manbai shaxs bilan jamiyatning ziddiyatli o'zaro aloqasida yashiringandir. Jumladan, bolaning odamlar hayotida ishtirok etish ehtiyoji bilan u intilishni amalga oshirish imkoniyatlari o'rtasidagi ziddiyat faoliyat sifatida o'yinning vujudga kelishi, rivojlanishiga hamda bolalardagi o'yin faoliyatida ijtimoiy xulq-atvor shakllari, ijtimoiy munosabatlar va hokazolarning shakllanishiga olib keladi.

Shaxsni shakllantirish tarbiya jarayonida ro'y beradi, inson tarbiyasi «uning halq baxt - saodati yo'lidagi bunyodkorlik mehnatida, ijtimoiy hayotda, ijtimoiy - iqtisodiy va madaniy qurish vazifalarini hal etishda amaliy ishtirokidan ajralmasdir».

Shaxsni shakllantirishga uchta omil: tarbiya, ijtimoiy muhit va irsiyat nishonalari ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha pedagogika tarbiyani yetakchi omil deb qaraydi, chunki bu to'plangan ijtimoiy tajribani yetkazish uchun yosh avlodga ta'sir ko'rsatishning maxsus uyushtirilgan sistemasidir. U oilada, bolalar bog'chasida, maktabda, mehnat jamoalarida amalga oshirilib, turmushni, faoliyatni, muomalani tashkil etishga qaratilgandir.

Shaxsni shakllantirishga muhit — ijtimoiy va tabiiy muhit katta ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy muhit shaxsni rivojlantirishda ustun ahamiyatga ega:

ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasi va ijtimoiy munosabatlar xususiyati kishilar faoliyati va dunyoqarashi xususiyatini belgilab beradi.

Tabiiy muhit: iqlim sharoitlari, o`simliklar, hayvonot dunyosining ahvoli ham shaxsning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy jamiyat tabiiy boyliklarni muhofaza qilib va ko'paytirib, kishilarini hayvonlarni, o'simliklarni, suv havzalarini va hokazolarni muhofaza etishga jalb qiladi, tabiat bilan faol muloqotda bo'lish uchun keng imkoniyatlar yaratadi, bu esa o'z navbatida odamga har tomonlama ta'sir ko'rsatadi.

Maktabgacha ta'lim bolalarining ijtimoiy rivojlanish darajasini aniqlash bo'yicha ishlarni oqilona tashkil etish turli usullarni (kuzatish, suhbat, so'roq qilish, bolalarning shahsiy hujjatlarini o'rganish va boshqalar) keng qo'llanilishini o'z ichiga oladi. Biroq, asosiy usul - bu ijtimoiy fazilatlar ijtimoiy muhitda namoyon bo'lishi - bola yashaydigan va o'rganadigan odamlar tomonidan baholanishi kerakligi sababli jamoaviy ekspert baholash usulidir.

Ammo har qanday diagnostika usulini muvaffaqiyatli qo'llash bir qator qoidalarni hisobga olishni o'z ichiga oladi. Birinchidan, bolalarni tarbiyalashni tashxislash jarayoni o'z - o'zidan emas, balki o'quv jarayonining samaradorligini oshirishning samarali vositasi ekanligini yodda tutish kerak: bunday ishlarga sarflangan vaqt va kuch maktabgacha ta'lim bolalarini o'qitishdagi muvaffaqiyat uchun sarflaydi.

Shaxslararo ta'sir haqida gap ketganda, tarbiyachi roli haqida ham aytish lozim. Chunki, obro'li odam doimo o'sha obro' qozongan guruhida o'z mavqeiga va ta'siriga ega bo'ladi. Shaxs obro'yi uning boshqa shaxslarga irodaviy va emotsional ta'sir ko'rsata olish qobiliyatidir. Ma'lumki, obro' amal yoki hayotiy tajriba bilangina orttirilmay, uning haqiqiy asosi — shaxsning odamlar bilan to'g'ri munosabati, undagi odamiylik hislatlarining, boshqa ijobiy hislatlarining uyg'unlashuvidadir.

Yoshlarning tarbiyalanganlik darajasini uzviy, tizimli diagnostika qilish ko'p jihatdan ta'limiy - tarbiyaviy faoliyatning ko'p qirraligi va shaxsning ijtimoiy - individual xususiyatlarining xilma - xilligi bilan tavsiflanadi.

Ma'lumki, yoshlarning bilimlarni idrok yetishiga uning ilgarigi tajribasi, aqliy rivojlanish darajasi salmoqli ta'sir ko'rsatadi. Agar yangi materialga aniq bo'lmagan yoki noto'g'ri tasavvurlar va tushunchalar qo'shilsa, bu yangi taassurot yoshlar ongida noadekvat tarzda joy egallaydi. Natijada ularda xato bilimlar, noto'g'ri malakalar to'planib qolishi mumkin. Bu yesa yoshlarning xatti - harakatlarida, ahloqiy xulq normalaridan chekinish alomatlarining paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Pedagogik diagnostika shaxsni individual rivojlantirishda har bir pedagog tomonidan bolalar bilimini tahlil qilish va baholash ko'nikma malakalarini egallashga yo'naltirilgan jarayondir. Bu hol bolalarda olib boriladigan ta'lim - tarbiyaviy ishlarning tartibga solish va korreksiyalashning faol tartibiga o'tkazishga imkon beradi.

Pedagogik diagnostika pedagogik bilish, har birining ko'ngliga yo'l topa olish singari murakkab masalalarni muvaffaqiyatli yechishda rahbar – metodistlarga yordam beradi. U bolalarning shahsiy xususiyatlarini bilishga imkon beradi va shu bilan birga pedagog kadrlar metodik ishlarning tashkil etilishidagi samarasini oshiradi.

- yillik va istiqbol rejalari tuzishda qaysi masalalarga ko'proq e'tibor berishni ongli ravishda belgilab beradi;

-hammaga nisbatan adolatli bo'lish - shahsiy munosabatlar bilan sinov natijalarini chalkashtirib yuborilmaganda eng ishonchli xulosalar beradi;

-tarbiyalanuvchi tomonidan butun ta'limni qay darajada o'zlashtirib olganligini to'g'ri baholab beradi;

-tarbiyalanuvchi - pedagog faoliyatidagi tipik xato va nuqsonlarni ishonchli tarzda ochib beradi.

Demakki, kelgusida faoliyatni qanday belgilash kerakligi ayon bo'ladi.

Pedagogika bolaning xulq - atvor shakllari, kattalar, tengdoshlari bilan munosabatlari, ahloqiy bilimlari, hissiyotlari mavjudni chuqurlashtirish va yangisini o'zlashtirish, ahloqiy xatti - harakatlarning yangi shakllarini, ongini, hissiyotlarini, munosabatlarini rivojlantirish asosidir.

Psixologik past darajadan yuqoriroq darajaga ko'tarilish jarayoni sifatida ko'rib chiqiladi va ijobiy, ilgari olingan hayot tajribasiga tayanishni o'z ichiga oladi.

Maktab o'quvchilari tomonidan ahloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda davomiylikning mohiyatini ochib berish uchun biz quyidagi jihatlarni tanladik:

1) "shaxsning ma'naviy rivojlanishi" tushunchasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash;

2) maktab o'quvchilarining ahloqiy qadriyatlarini rivojlantirishda uzluksizlikning belgilari, turlari va xususiyatlarini aniqlash;

3) maktab o'quvchilari tomonidan ahloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda davomiylikning nazariy modelini asoslash.

Jamiyat miqyosida oladigan bo'lsak, odamlarning turli sharoitlarda o'zlarini tutishlari, xulq - atvorlarining boshqarilishi ma'lum pedagogik qonuniyatlarga bog'liqligini ko'rish mumkin. Bunga sabab jamiyatda qabul qilingan turli normalar, qonun-qoidalaridir. Chunki, o'zaro muloqot va o'zaro ta'sir jarayonlarida shunday xatti - harakatlar obrazlari kishilar ongiga singib boradiki, ularni har bir kishi norma sifatida qabul qiladi. Masalan, o'smir bola, umuman yoshlar jamoat joylarida kattalarga o'rin bo'shatib berishlari kerakligi ham xulq - atvorning bir normasidir. Shu normaga amal qilish yoki qilmaslik ijtimoiy nazorat tizimi orqali boshqariladi, ya'ni, yuqoridagi sharoitda agar o'smir bola avtobusda qariyaga joy bo'shatmasa, jamoatchilik o'sha zahoti uni ijtimoiy tartibga chaqiradi. Demak, har bir shaxs turli sharoitlarda turlicha rollarni bajaradi, bu rollarning qanday bajarilayotganligi, odamlarning kutishlariga mos kelishligi ijtimoiy nazorat tizimi orqali kuzatib turiladi. Shuning uchun ham muloqotga kirishgan kishilar doimo o'z xulq - atvorlarini, qolaversa, o'zgalarning xulq - atvorini nazorat qilib, harakatlarda bir - birlariga moslashadilar. Lekin gohida shaxsdagi rollarning ko'p bo'lishi rollarning ziddiyatiga olib kelishi mumkin. Masalan, maktab tarbiyachisining o'zi o'qitayotgan guruhda farzandi bo'lsa, dars paytida shunday ziddiyatni boshdan kechirishi mumkin, ya'ni bir vaqtning o'zida ham ota yoki ona, ham tarbiyachi

rolini bajarishga majbur bo‘ladi. Yoki xulqi yomon bolaning uyiga kelgan tarbiyachi bir vaqtning o‘zida ham tarbiyachi, ham mehmon rollari o‘rtasida qiynaladi.

Turli rollarni bajarayotgan shaxslarning o‘zaro muloqotlari kutishlar tizimi orqali boshqariladi. Masalan, xohlaydimi yoki xohlamaydimi, tarbiyachidan ma’lum harakatlarni kutishadiki, ular tarbiyachi roliga zid bo‘lmasligi kerak. O‘z rollariga mos harakat qilgan, doimo me’yor mezonida ish to‘tgan kishining harakatlari odobli harakatlar deb ataladi. Masalan, tarbiyachining odobi, o‘z kasbini ustasi ekanligi, bolalar qalbini tushuna olishi, ularning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ish tutishi uning odobga ega ekanligining belgisidir. Odobsiz odam esa buning aksidir.

Demak, o‘zaro muloqot jarayonida bir odam ikkinchi odamga pedagogik ta’sir ko‘rsatadi. Bu ta’sir ikkala tomondan ham anglanishi yoki anglanmasligi mumkin. Ya’ni, ba’zan biz nima uchun bir shaxsning bizga naqadar kuchli ta’sirga ega ekanligini, boshqa biri esa, aksincha, hech qanday ta’sir kuchiga ega emasligini tushunib yetmaymiz. Bu esa pedagogikada muhim muammodir. Har bir pedagogning o‘z ta’sir uslublari va ta’sir kuchi bo‘ladi. Tarbiyachi shaxsining bolalarga ta’siri quyidagi eksperimentda juda yaqqol kuzatilgan. Boshlang‘ich guruh bolalariga anchagina o‘yinchoqlar berib, shularning ichida faqat bittasiga, qizil yog‘och o‘yinchoqqa tegmaslik aytilgan. Bolalar yolg‘iz qoldirilib, harakatlari pinxona kuzatilgan. Juda ko‘p bolalar taqiqlangan o‘yinchoqqa baribir tegishgan. Eksperimentning ikkinchi seriyasida esa endi barcha o‘yinchoqqa tegish mumkin - u, faqat qizil qutichaning qopqoqini ochish mumkin emas, deb aytilgan. Shu quticha tepasiga esa shu bolalarning tarbiyachisi surati ilib qo‘yishgan. Bu seriyada birinchisiga qaraganda «ta’qiqni buzuvchilar» soni keskin kamaygan. Demak, bu narsa tarbiyachi shaxsining bola harakatlariga ta’sirini yaqqol isbotlab turibdi.

Shaxslararo ta’sir haqida gap ketganda, tarbiyachi obro‘yining roli haqida ham aytish lozim. Chunki, obro‘li odam doimo o‘sha obro‘ qozongan guruhida o‘z mavqeiga va ta’siriga ega bo‘ladi. Shaxs obro‘yi uning boshqa shaxslarga

irodaviy va emotsional ta'sir ko'rsata olish qobiliyatidir. Ma'lumki, obro' amal yoki hayotiy tajriba bilangina orttirilmay, uning haqiqiy asosi — shaxsning odamlar bilan to'g'ri munosabati, undagi odamiylik hislatlarining, boshqa ijobiy hislatlarining uyg'unlashuvidadir. Pedagogik obro' — ta'sir ko'rsatishning eng muhim mezonidir.

Asosiy diagnostika usuli sifatida jamoaviy ekspertiza usuli bog'chada ta'limning asosiy fazilatlari va ularning namoyon bo'lish belgilari haqida suhbatlashish usuli qo'llaniladi.

Dastlabki bosqichda murabbiy diagnostika mavzusi bo'lgan sifat haqida maxsus suhbat tayyorlaydi. Suhbat mazmuniga quyidagi fikrlarni kiritish kerak: inson (bola) uchun berilgan sifatning ahamiyati, uning qanday namoyon bo'lishi va bu namoyon nimada ifodalanishi, bu sifatni amalda qanday baholash mumkin. Namunaviy suhbatlar (rejalar, eslatmalar) ilovada keltirilgan. Har bir suhbat oxirida bolalarga guruhdoshlaridan ushbu sifatni baholash vazifasi beriladi. Natijalar maxsus tayyorlangan varaqada qayd etiladi, unda har bir bolaning familiyasi yozilgan holda shartli ravishda qabul qilingan harflar: c, s, n (yuqori, o'rta, past) yoziladi. Ushbu ijtimoiy sifatning yakuniy ekspert bahosi, u o'zini o'zi baholamagani uchun, guruhdagi barcha bolalarning baholarining o'rtacha arifmetik qiymati sifatida aniqlanadi. Arifmetik o'rtacha qiymat har bir darajani miqdoriy ifodaga tenglashtirish yo'li bilan hisoblanadi: ichida - 3 ball, s - 2 ball va n - 1 ball.

Kelajakdagi kasbni tanlashda

Maktabgacha ta'limda axborot bilan ishlash imkoniyatlarini maqbul ravishda amalga oshirish uchun, birinchi navbatda, bolaning shaxsini kasbiy yo'nalishini uning aqliy, jismoniy va ijtimoiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga va shu jarayonning talablariga muvofiq ravishda faol shakllantirilishini ta'minlaydigan ilmiy asoslangan tizim zarur. O'zi tanlagan nom; ikkinchidan, maktabgacha ta'lim bolasini ta'limning keyingi bosqichiga yoki tanlangan mutaxassisligi bo'yicha ishlab chiqarishga yo'naltirish, bu yerda kundalik mehnat maksimal ijtimoiy ahamiyatga ega, normal rivojlanish tufayli

zarur qobiliyat va mahorat, shahsiy va kasbiy mamnuniyat ta'minlanadi. Bunday tizimni qurishga va har bir bola uchun kasb tanlash uchun ilmiy asoslangan tavsiyalarni ishlab chiqishga qaror qilgan murabbiy, irsiy belgilar va bolaning tabiiy moyilligi haqida zamonaviy g'oyalarga ega bo'lishi kerak.

Irsiylik tabiiy hodisa sifatida tirik materiyaning nasldan - naslga o'tishi uchun ota - onalar rivojlanishining belgilari va xususiyatlarini berish xususiyati hisoblanadi. Bir qator avlodlarda tirik mavjudotlarning morfologik, fiziologik va biokimyoviy tashkil etilishini doimiyligini ta'minlaydi. Inson irsiyati inson tanasining anatomik tuzilishini, metabolizmini, kamolot bosqichlarini, jismoniy xususiyatlarini, jinsini, terining rangini, ayrim individual psixik xususiyatlarini va boshqalarni belgilaydi.

Irsiyatning moddiy tashuvchilari - genlar - bu tananing barcha hujayralari xromosomalari tarkibiga kiradigan deoksiribonuklein kislotasi molekulasining bir qismi bo'lib, u ota - ona avlodidan meros bo'lib o'tgan. Ikki mikroob hujayralari birlashganda, ota - ona irsiy materialining rekombinatsiyasi qonuniyatlari shundayki, har bir odamning genotipi o'ziga xosdir; monozigotik (bir xil) egizaklar bundan mustasno, yerda mutlaqo bir xil genotiplarga ega bo'lgan odamlar deyarli yo'q. Shunday qilib, har bir kishining o'ziga xosligi allaqachon uning irsiyatiga xosdir.

Biroq, har qanday gen unga mos keladigan vosita mavjud bo'lgandagina faollashadi. Busiz, faollik umuman namoyon bo'lmasligi yoki keskin pasayishi mumkin (hatto ba'zi irsiy kasalliklarning oldini olish ham shunga asoslanadi). Bu fenotip - tashqi kuzatiladigan xususiyatning aniq ifodasi - anatomik, fiziologik va boshqalarni beradigan genotip va atrof - muhitning o'zaro ta'siri. Psixikaning individual xususiyatlarini shakllantirish uchun muhim bo'lgan atrof - muhit ta'siri har bir inson uchun o'ziga xosdir. Rasmiy ravishda bir muhitda bo'lish (masalan, bitta maktabgacha ta'lim guruhida), har bir bola o'zlariga tegishli bo'lgan turli xil tarkibiy qismlarni tanlaydi. Ushbu tanlov ixtiyoriy ravishda genetik jihatdan aniqlangan xususiyatlar (masalan, temperament xususiyatlari) va barcha oldingi tajribalar asosida yuzaga keladi.

Muayyan odamda belgining o'ziga xos, fenotipik qiymati, albatta, genotip va atrof - muhit o'zaro ta'sirining natijasi bo'lib, uni o'lchash (masalan, xotira hajmi), shuning uchun bu irsiyat berilgan qiymat deb hisoblab bo'lmaydi; atrof - muhit ta'sirining natijasi bo'lishi ehtimoldan holi emas. Meros orqali o'tadigan bu o'ziga xos belgi emas, balki ma'lum bir "reaksiya tezligi" - ma'lum bir genotipning ma'lum muhitga reaksiyasi, shuning uchun uni amalga oshirish asosan genetik bo'lmagan omillarga bog'liq. Ko'p psixologik xususiyatlardagi odamlar o'rtasidagi farq ma'lum darajada irsiy omillarga bog'liq. Biroq, shahsiy xususiyatlar bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa, masalan, insonning dunyoqarashi, ahloqiy qadriyatlar irsiyat bilan bevosita bog'liq emas deb taxmin qilish uchun asos bor. Ruhiiy rivojlanish genlarda qayd etilmaydi. U ta'lim orqali uzatiladigan ijtimoiy dasturda shakllanadi. Biroq, tarbiya o'zi tananing irsiy jihatdan aniqlanishi mumkin bo'lgan xususiyatlarini ham hisobga olishi kerak. Kasbiy yo'naltirish ishlarida murabbiy bolaning aqliy rivojlanishidagi ushbu xususiyatlarga, ayniqsa bolaning tabiiy moyilligiga e'tibor berishi kerak.

Qavatlar asabiy, yurak - qon tomir, mushak va endokrin tizimlarning genetik jihatdan aniqlangan anatomik va fiziologik xususiyatlaridan iborat bo'lib, ular qobiliyatlarni shakllantirish va rivojlantirishning murakkab jarayoni uchun individual shartdir. Plitalar har xil bo'lishi mumkin. Umumiy va maxsus qobiliyatlar, markaziy va periferik, sezgi va vosita bilan bog'liq moyilliklar mavjud.

Intellektual qobiliyatlarning asoslari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1) asab tizimining tipologik xususiyatlari (kuch, harakatchanlik, dinamizm, o'zgaruvchanlik va o'zgaruvchanlik); vaqtincha asab ulanishlarining shakllanish tezligi, ularning kuchi, farqlanish qulayligi, diqqat markazining kuchi, ulanishlar va munosabatlarni umumlashtirish, aqliy qobiliyat va hk. Turli analizatorlarning ishini tavsiflovchi qisman xususiyatlar;

2) analizatorlarning tuzilishi va faoliyatining individual imkoniyatlari, miya yarim korreksining alohida sohalari;

3) haqiqatni aks ettirishning ikkita signal tizimining o'zaro bog'liqligi;

4) miyani qon bilan ta'minlash va boshqalar.

Asabiy faoliyat turi insonning qobiliyatlarini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, asabiy jarayonlarning kuchliligi shovqin va harakatchanlik bilan ("jonli tur") birgalikda ko'plab ko'ngilli va kommunikativ xususiyatlarning shakllanishiga yordam beradi, bu ayniqsa tashkiliy qobiliyatlarni shakllantirish uchun muhimdir. V.D. Nebilinning fikriga ko'ra, yuqori sezgirlikka ega bo'lgan zaif asab tizimi badiiy qobiliyatlarning rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Har bir yuqori asabiy faoliyat turi o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. Masalan, monoton ish sharoitida eng yaxshi natijalarni asab tizimining zaif turi bo'lgan odamlar ko'rsatadilar, katta va kutilmagan yuklar bilan bog'liq ishlarga o'tishda, aksincha, kuchli asab tizimiga ega odamlar.

Qobiliyatlar ular yaratgan narsalardan farq qiladi. Tegishli makonsiz yaxshi qobiliyatlarni amalga oshirish mumkin emas, lekin har doim ham odam yaxshi qobiliyatlarni rivojlantirishi kafolati bo'lmaydi. Odamning qobiliyatlari uning maketlari asosida tezkor shakllanishi va rivojlanishi uchun bir qator shartlar zarur: erkak yaxshi maketlarga ega bo'lishi kerak; tegishli qobiliyatlarni rivojlantirishni xohlash; irodali, maqsadli va qat'iyatli bo'ling; ushbu qobiliyatlar eng yaxshi rivojlangan tadbirlarda faol ishtirok etish. Bundan tashqari, bizga oqilona dasturlar, vositalar va o'qitish usullari kerak. Tegishli qobiliyatlarni qanday shakllantirishni biladigan yuqori malakali, qobiliyatli murabbiylar kerak. Aniqrog'i odamlar o'rtasidagi boshlang'ich tabiiy farqlar tayyor qobiliyatlardagi farqlar emas.

Moslashuvlar va qobiliyatlar o'rtasida shahsiyatni rivojlantirishning butun yo'li yotadi. Turli qobiliyatlarni rivojlantirish uchun maketlarning qiymati bir xil emas. Shunday qilib, u musiqiy qobiliyatlarda aniq mavjud bo'lib, uning muhim sharti nozik eshitishdir. Ammo periferik (eshitish) va markaziy asabiy apparatlarning tuzilishi aniq musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun asos bo'lib, ularning rivojlanishi uchun zarur shart - sharoitlardir. Musiqiy qobiliyat so'zning asl ma'nosida musiqiy faoliyat uchun zarur bo'lgan xususiyatlar va

ma'lumotlardir. Miyaning tuzilishi insoniyat jamiyatida musiqa uchun quloq bilan bog'liq bo'lgan qaysi kasblar va mutaxassisliklar rivojlanishini ta'minlamaydi, garchi juda qobiliyat va mutaxassisliklar odamlar mehnatining tarixiy taqsimotining mahsulidir. Shuningdek, inson o'zi uchun qaysi faoliyat sohasini tanlayotgani va unga ushbu moyilliklarni rivojlantirish uchun qanday imkoniyatlar berilishi ko'zda tutilmagan. Ushbu rivojlanish natijalariga ko'ra, ya'ni mavjud qobiliyatga ko'ra, bu qobiliyatning rivojlanishiga moyillikning "hissasi" nima ekanligini aytish mumkin emas. Qobiliyatlarni rivojlantirishda genotipik omilning qay darajada ishtirok etishini aniqlashning hech qanday usuli yo'q.

Shaxsni o'rganishning ijtimoiy - psixologik konteksti - umumiy psixologik farqli o'laroq, shahsiyatning xususiyatlari va xususiyatlarini o'rganishga asoslangan bo'lib, ular tabiatiga ko'ra ijtimoiy - psixologik, ularda namoyon bo'ladi va to'g'ri qayd etilganidek, ya'ni odamlar o'rtasidagi munosabatlar jarayonida shakllanadi. Shuning uchun, ushbu va keyingi boblarda "sof" shaklda kognitiv jarayonlarni, shuningdek individual hissiy - ixtiyoriy shahsiyat xususiyatlarini o'rganish bilan bog'liq psixo-diaagnostik vositalar mavjud emas.

Shaxsni aniqlashning ijtimoiy - psixologik o'ziga xosligi shaxsning ijtimoiy va hayotiy qadriyatlarining tuzilishini (terminal va instrumental), shaxslararo munosabatlardagi roli, interfaol shahsiyat yo'nalishi, ijtimoiy yetuklik va ijtimoiy qulaylikni aniqlashga qaratilgan. Birinchi qismning diaagnostika matrisasida ichki sinovlardan o'tgan va so'nggi o'n yillikda psixologlarning amaliy ishlarida keng qo'llaniladigan metodlar mavjud.

Guruhning dominant ijtimoiy - psixologik va faoliyat yo'nalishini belgilaydigan va uning tarkibiy tarkibini tashkil etadigan individual psixologik xususiyatlarni o'rganishga bag'ishlangan.

3.Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni aqliy yetuklik darajasini diaagnostika qilish

Pedagogik diaagnostika fani pedagogik diaagnostikasining taraqqiyotiga faol faoliyati rolini hisobga oladi. Chunki, bola tarbiyaning faqat passiv obyektigina

emas, balki o‘z faoliyatlari bilan ham o‘ziga, ya’ni o‘zining psixik taraqqiyotiga faol ta’sir qilib turadigan mavjudotlar.

Ta’lim - tarbiya insonning kamolga yetishida yetakchi omildir. Chunki:

a) ta’lim va tarbiya jarayonida, kishi organizmining o‘sishi va muhitning stixiyali ta’siri berolmaydigan narsalarni o‘rganib olish mumkin. Masalan, savod chiqarish.

b) ta’lim - tarbiya yordami bilan bolalarning ba’zi tug‘ma kamchiliklarini ham kerak tomonini o‘zgartirish mumkin. Masalan, ko‘r, soqov, kar.

v) ta’lim - tarbiya yordamida salbiy ta’sir natijasida yuz bergan kamchiliklarni tugatish mumkin. Masalan, qo‘pollik, so‘kish.

g) ta’lim va tarbiya o‘z oldiga maqsad va vazifalar qo‘yadi va komil inson tarbiyasini rivojlantirishni ko‘zlaydi.

d) ta’lim jarayonida bola bilimlar ko‘nikma va malakalarini hosil qilibgina qolmay, o‘zi ham kamolga yetishib boradi, bilim darajasini ongli ravishda oshiradi.

Demak, ta’lim - tarbiya tabiiy qobiliyatlarni rivojlantirishning, bolalarni komil inson qilib tarbiyalashning muhim omilidir.

Tarbiya bolaning faol faoliyatlarini har doim to‘g‘ri tashkil qilib, yo‘lga solib tursa, undagi mavjud sifatlar faoliyatning har xil turlarida (o‘yin, mehnat, o‘qish) nomoyon bo‘lib mustahkamlana boradi. Chunonchi, bola psixikasi o‘yin, o‘qish o‘rganish, mehnat va turli ijtimoiy faoliyat jarayonlarida taraqqiy qiladi. Faoliyatning bu turlari bolaning o‘sishi va yosh xususiyatlariga mos ravishda o‘zgarib biri ikkinchisi bilan almashinib turadi. M: bog‘cha va maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati o‘yindir. Chunki, o‘yin bola tabiatining asosiy xususiyati hisoblanadi. Bola o‘yin orqali atrofdagi hayotni va kishilar o‘rtasidagi turli munosabatlarni bilib ola boshlaydi. *O‘yin to‘g‘risida Gorkiy «O‘yin bolalar yashayotgan o‘zgartirishi lozim bo‘lgan dunyoni bilish yo‘lidir» deb aytadi.*

Shaxs ontogenez taraqqiyotida bir nechta yosh davrlari mavjud. Ularning asosiylari quyidagilar:

1. Maktabgacha bo‘lgan yosh davri.
2. Kichik maktab yoshi davri.
3. O‘smirlik yoshi davri.
4. Bolalik yosh davri.
5. Yoshlik davri.
6. Kattalik yosh davri.
7. Keksalik yosh davri.

Pedagogik diagnostika o‘quv - tarbiyaviy jarayonni tadqiq qiladi. Uning metodlari ilmiy - pedagogik tadqiqot metodlaridan shu bilan farq qiladiki, u alohida bolaga yoki bolalar - yoshlar guruhiga dolzarb pedagogik tadbirlarni qo‘llashni ko‘zda tutadi.

Ta’lim - tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik diagnostika har bir rejali o‘quv jarayonining ajralmas qismi hisoblanib, tahsil oluvchi o‘quv materialini qanday o‘zlashtirayotganini doimo kuzatib boradi, tarbiyaviy jarayondagi muammolarning yechimini topishga harakat qiladi. Mohir pedagog o‘quv jarayonida tug‘iladigan qiyinchiliklarni boshqalardan ko‘ra yaxshiroq tushunadi.

Mashg‘ulot o‘tkaziladigan sharoitlardan qat’iy nazar o‘quv jarayonining samaradorligiga xizmat qiluvchi diagnostika quyidagi maqsadlarga yo‘naltirilishi kerak:

- ta’lim natijasi noto‘g‘ri baholanganda ichki va tashqi tahrirga;
- ta’limdagi kamchiliklarni aniqlashga;
- ta’limning muvaffaqiyatli natijalarini tasdiqlashga;
- o‘quv jarayonining keyingi bosqichlarini rejalashtirishga;
- ta’lim - tarbiyadagi muvaffaqiyatlarni rag‘batlantirish orqali motivatsiya paydo qilishga va keyingi murakkab qadamlarni yo‘naltirishga;
- o‘quv - tarbiyaviy sharoitlarni yaxshilashga.

Nufuzli Amerika ma’lumotnomalarining birida pedagogik diagnostika vazifalariga yirik boblar uchun o‘rin ajratilgan: o‘qitish jarayonida uslubiy yordam ko‘rsatish, ta’lim - tarbiya jarayonini takomillashtirish, o‘quv

maskanidagi ijtimoiy pedagog maslahati, tarbiyaviy jarayonda ta'limning o'rnini aniqlashdan iborat. Demak, ilmiy asoslangan pedagogik diagnostika o'quv - tarbiyaviy jarayonning mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda pedagogik diagnostikaning shunday tamoyillarini ishlab chiqish lozimki, bu **tamoyillar tarbiyalanuvchi yoshlarning shahsiyatiga zarar keltirmasligi, ularning pedagogik daxlsizligini ta'minlashi, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar orqali ularga ijobiy ta'sir ko'rsatishi zarur.** Bu esa milliy korreksiyalash metodikalarini ishlab chiqish dolzarbligini isbot etadi.

Pedagogik - psixologik diagnostik vositalarga quyidagi mezonlar bo'yicha kichik guruhlarning kompozision monotipini o'rganishga qaratilgan usullar o'z - o'zini anglashning kommunikativ-psixodinamik: hissiy - ixtiyoriy va ijodiy darajasi kiradi. Oxirgi mezonlar hissiy, ixtiyoriy va intellektuallik guruhning psixologik birligini yetarlicha aks ettiradi (L. I. Umanskiy).

Barcha aqliy jarayonlar - diqqat, xotira, fikrlash - faol, tanlangan, ya'ni shahsiyat xususiyatlariga (motivatsiya, qiziqishlar, maqsadlar, xarakter) va shaxsni o'rganish nuqtai nazaridan - uning tuzilishi, shakllanish va rivojlanish xususiyatlari, o'zini anglash va o'zini o'zi anglashdir.

Masalan, shaxsning tuzilishi ikkita prinsip bo'yicha - bo'ysunuvchi yoki iyerarxik bo'lib, bunda murakkab ijtimoiy xususiyatlar ko'proq elementar, psixofiziologik va muvofiqlashtirishga bo'ysunadi, bunda xususiyatlarning o'zaro ta'siri teng asosga asoslangan. Integratsiya muammosi **aqliy rivojlanishi**- ontogenez, ijtimoiy va personogenezni qamrab olishga imkon berdi.

Ijtimoiy munosabatlar tizimi insonning voqelikning barcha sohalariga subyektiv munosabatlarini shakllantiradi.

Shaxsning o'zaro munosabati - uning ehtiyojlari, qiziqishlari, moyilligi insonning o'ziga xos muhit bilan o'zaro ta'sirining samarasidir. O'zaro munosabatlarning turlari orasida u hissiy munosabat, qiziqish va qiymat munosabatlari mavjud. Munosabatlar - bu qiziqish, hissiyotni ifoda etish

darajasi, xohish yoki ehtiyojning kuchlanish darajasini belgilaydigan kuch, potentsialdir. Shuning uchun munosabatlar insonning harakatlantiruvchi kuchidir. Bu munosabatlarni insonning kundalik xatti - harakatlarida ifodalashning odatiy usullarida namoyon bo'ladigan har bir kishining voqelikning turli tomonlariga aloqador barqaror tizimidir. Shahsiyat tuzilishida bir nechta rejalar aniqlandi. Birinchisi, hukmron shaxsning o'zaro munosabati, ikkinchisi - aqliy daraja yoki orzu va yutuqlar darajasi, uchinchisi - reaksiyalar dinamikasi (yoki temperament).

Shahsiyat buzilishining manbai, uning patologiyasi - bu faoliyatning turli sohalarida munosabatlarni o'rnatish yoki amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan muammolardir.

Shaxs psixologiyasi sohasidagi zamonaviy ichki tadqiqotlar belgilaridan biriga muvofiq, shahsiy tashkilotning ahloqiy xususiyatlari faol o'rganilmoqda. Bu shahsiyat ideallarini, shahsiy va ahloqiy mexanizmlarning o'zaro bog'liqligini, ahloqiy va intellektual mexanizmlarni o'rganishdir.

Shunday qilib, intellektual shaxs tomonidan ahloqiy rivojlanishning rivojlanishi haqidagi gipotezasi sinab ko'rildi. Mahalliy tadqiqotda tipologiya olindi, uning birinchi turi L. Kolbergning ahloqiy rivojlanishning intellektga bog'liqligi haqidagi fikriga mos keladi (intellektual darajaga etmagan bolalar ahloqiy muammolarni muammo deb bilishmaydi). Biroq, ikkinchi tur - aqliy rivojlanish darajasi past bo'lgan bolalar ahloqiy rivojlanishning yuqori darajasini ko'rsatdilar. Ushbu yo'nalish tushunish psixologiyasiga muvofiq rivojlanishda davom etmoqda.

Boshlangan insonning hayot yo'lini o'rganish bo'yicha ishlar davom etmoqda. Abulxonova, T.N. Berezina va boshqalar L.I. Ansyferova shahsiyatning dinamik konsepsiyasini ishlab chiqadi. Ushbu konsepsiyaga muvofiq, shaxs chegaralaridan tashqariga chiqadigan g'oyalar, hayotiy faoliyatning maqbul holatiga erishish shartlari, yangi g'oyalarni izlash va boshqalar.

Shaxs ilmiy nazariya nuqtai nazaridan emas, balki yashirin tushuncha nuqtai nazaridan o'rganiladi. Ushbu yondashuv ong va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlikka asoslanadi. Ta'kidlanishicha, til ong kabi qadimiydir; til amaliy, boshqa odamlar uchun mavjud va faqat shu bilan men uchun haqiqiy ong mavjud.

Psixanalitik nazariyalar insonning ichki dunyosidagi nomuvofiqliklarni aniqlashga, shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning psixologik tomonlarini o'rganishga qaratilgan.

Inson psixikasining sohasi uchta darajani o'z ichiga oladi:

- "Bu" darajasi, ya'ni ongsiz (tabiiy instinktlar);
- "men" darajasi, ya'ni o'zi va atrof - muhit, harakatlarning motivatsiyasi, baholash va o'z - o'zini hurmat qilish g'oyalari o'z ichiga olgan shaxsning ongi;
- "Super-I" darajasi, ya'ni shaxs tomonidan o'zlashtirilgan kollektiv ong, shu jumladan urf - odatlar, qadriyatlar, e'tiqodlar, qonunlar, til va boshqalar.

Bunday uch qatlam odamni juda ziddiyatli holga keltiradi, chunki ijtimoiy me'yorlarga bo'ysunishga qaratilgan tabiiy instinktlar, qo'zg'atuvchilar, istaklar va jamiyat talablari va standartlari o'rtasida kurash bor.

Shaxsning rol nazariyasi (R. Merton, R. Minton, T. Parsons) uning ijtimoiy xulq - atvorini ikki asosiy atamada tavsiflaydi: "ijtimoiy maqom" va "ijtimoiy rol". Ijtimoiy maqom - muayyan huquq va majburiyatlarni nazarda tutuvchi ijtimoiy tizimdagi shaxsning o'ziga xos pozitsiyasini anglatadi. Biror kishi bir nechta maqomga ega bo'lishi mumkin - belgilangan, tabiiy, professional, rasmiy va ikkinchisi, qoida tariqasida, shaxsning jamiyatdagi, guruhdagi mavqeini belgilovchi asosiy yoki ajralmas holatning asosidir.

Har bir holat odatda bir qator rollarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy rol deganda jamiyat kutgan xatti - harakatlar, ijtimoiy tizimda ushbu maqomga ega bo'lgan shaxs bajarishi kerak bo'lgan harakatlar majmui tushuniladi. Shu sababli, shaxs shaxsning o'zi va uning jamiyatdagi ijtimoiy rollarining mavqeini ifodalaydi. Shaxs o'zining "I-tasvirini" ularning bu haqda qanday fikrlashlari, boshqalar

buni qanday baholashi asosida shakllantiradi. Bunday idrok muvaffaqiyatli bo'lishi uchun odam boshqalarning rollarini o'z zimmasiga oladi, boshqalarning ko'zlari bilan uning xatti - harakatlariga va ichki dunyosiga qaraydi.

Shaxsning o'zini qadrlashi bu shaxsning o'zini anglashini shakllantiradigan jarayonlarning bir qismidir. O'z - o'zini hurmat qilish bilan, inson o'zining fazilatlari, xususiyatlari va imkoniyatlarini baholashga harakat qiladi. Bu o'z - o'zini kuzatish, introspeksiya, o'z - o'zini xabar qilish, shuningdek, odamni bevosita aloqada bo'lishi kerak bo'lgan odamlar bilan doimiy taqqoslash orqali amalga oshiriladi.

Shaxsni o'z - o'zini hurmat qilish - bu genetik jihatdan aniqlangan qiziqishni oddiygina qondirish emas, shuning uchun uzoq ajdodimizga xos xususiyat (Darvinga ko'ra). Bu yerda motiv o'zini takomillashtirish, sog'lom mag'rurlik tuyg'usi va muvaffaqiyatga erishish istagi. O'z - o'zini hurmat qilish nafaqat hozirgi "men" ni ko'rishga, balki uni o'tmishingiz va kelajagingiz bilan bog'lashga imkon beradi. Darhaqiqat, bir tomondan, o'z - o'zini anglashning shakllanishi dastlabki yillarda amalga oshiriladi. Boshqa tomondan, o'zini o'zi qadrlash eng barqaror shahsiyat xususiyatlariga tegishli. Shuning uchun, bu odamga zaif tomonlarini va kuchli tomonlarini ko'rib chiqish, obyektivlikni tekshirish va har xil kundalik vaziyatlarda o'zlarining xatti - harakatlarining yanada mos modellarini topish imkonini beradi. T. Mannning so'zlariga ko'ra, o'zini tanigan odam boshqa odamga aylanadi.

Shahsiy o'zini o'zi qadrlash yetarli, ortiqcha va kam baholanishi mumkin. O'zini yetarli darajada baholashdan kuchli og'ish bilan, odam psixologik noqulaylik va ichki nizolarga duch kelishi mumkin. Achinarlisi shundaki, odam o'zi bu hodisalarning asl sabablarini anglamaydi va o'zidan tashqarida sabablarni qidiradi.

O'z - o'zini baholash quyidagi parametrlar bilan tavsiflanadi:

- 1) daraja (yuqori, o'rta, past);
- 2) haqiqiy muvaffaqiyat bilan bog'liqlik (yetarli yoki yetarli emas yoki haddan tashqari oshirib yuborilgan va kam baholanadigan);

3) tarkibiy xususiyatlar (nizolar va nizolarsiz). Barqaror va shu bilan birga juda moslashuvchan o'zini o'zi baholash (yangi ma'lumotlar ta'siri ostida o'zgarishi, tajriba to'plash, boshqalarni baholash va boshqalar) rivojlanish va samaradorlik uchun maqbuldir. O'z - o'zini hurmat qilish individual da'volar darajasi bilan chambarchas bog'liq. Ya'ni, inson o'zini qodir deb bilgan murakkablik darajasidagi maqsadlarga erishish istagidir. Shahsiy da'volar darajasining asosi ularning qobiliyatlarini baholash bo'lib, uni saqlash inson uchun zarur bo'lib qolgan. Da'volar va insonning haqiqiy imkoniyatlari o'rtasidagi tafovut, u o'zini noto'g'ri baholay boshlaydi, natijada uning xatti - harakati yetarli emas (hissiy buzilishlar, xavotirning kuchayishi, tajovuzkorlik va boshqalar). Haqiqiy intilish darajasi bo'lgan odamlar o'zlarining qobiliyatlariga ishonchlari, maqsadga erishishda qat'iyligi, yuqori samaradorlik va erishilganlarni baholashda tanqidlari bilan ajralib turadi.

O'z - o'zini hurmat qilish - bu shaxs o'zini yaxlit qilib beradigan va uning shahsiyati, faoliyati, xulq - atvorining muayyan jihatlari bo'lgan qadriyat.

O'z - o'zini hurmat qilish nisbatan barqaror tarkibiy shakllanish, o'zini o'zi bilishning tarkibiy qismi va o'zini o'zi anglash jarayoni sifatida ishlaydi.

O'z - o'zini anglashning asosi bu shaxsning shahsiy ma'nolari tizimi, u tomonidan qabul qilingan qadriyatlar tizimi. O'z - o'zini anglash shaxsning faol ishtirokida shakllanadi va uning ichki dunyosining o'ziga xosligini aks ettiradi. O'z - o'zini hurmat qilish insonning o'ziga, uning fe'l - atvoriga, tashqi ko'rinishiga, nutqiga va boshqalarga taxminiy munosabatini ko'rsatadi. Bu iyerarxik jihatdan tashkil etilgan va turli darajalarda ishlaydigan murakkab psixologik tizim. Inson o'zi uchun maxsus bilim obyekti sifatida harakat qiladi. O'zini anglash tashqi dunyoni bilish va insonning dunyo bilan uzluksiz aloqada bo'lishining yanada kengroq tizimiga kiradi. O'z - o'zini hurmat qilish insonning aqliy hayotining barcha belgilari bilan bog'liq. **O'z - o'zini baholashning asosiy vositalari: o'z - o'zini kuzatish, introspeksiya, o'z - o'zini hisobot, taqqoslash hisoblanadi.** Shu asosda shaxs o'zini o'zi, uning qobiliyati, fazilatlari, boshqa odamlar orasida to'tgan o'rni, hayotning turli

sohalarida erishilgan natijalar, odamlar bilan o'zaro tushunish, o'zini o'zi anglaydi.

Muvaffaqiyatdan keyin tanlangan maqsadning qisqarishi yoki muvaffaqiyatsizlikdan keyin uning ko'payishi (da'volar darajasining ataylab o'zgarishi) da'volarning haqiqiy bo'lmagan darajasini yoki o'z - o'zini hurmat qilishning yetarli emasligini ko'rsatadi. O'zlarining qobiliyatlarini namoyish qilish maqsadlarni tanlashda mavzuni beqaror qiladi: uning da'volari muvaffaqiyatdan so'ng keskin ko'tariladi va muvaffaqiyatsizlikdan so'ng keskin tushadi. Muvaffaqiyatning ta'siri muvaffaqiyatni oshirgandan ko'ra o'z - o'zini hurmatni pasaytiradi. Ma'lumki, eksperimental psixologiyada o'z - o'zini hurmat qilish xususiyatlari ko'pincha da'volarning parametrlari bilan belgilanadi. Da'volar darajasi shaxsning harakatlarida o'ziga bo'lgan hurmatning namoyon bo'lishi hisoblanadi.

Uch yoshga kelib, bolalar allaqachon atrofidagi odamlarning jinsini yaxshi ajratib olishadi, ular odamga har xil talablar qo'yilishini bilishadi: qizlar odatda qo'g'irchoqlar bilan o'ynashadi, ayollar kabi kiyinishadi, o'g'il bolalar mashina, o't o'chiruvchilar va boshqa shu kabi o'yinlar bilan o'ynashadi. Bu yoshda, bolalar jinsiy stereotiplarning yanada mavhum psixologik tarkibiy qismlarini tushuna boshlaydilar. O'g'il bolalar katta, shovqinli, jangovor, mustaqil, aqlli bo'lishi kerak, deb ishoniladi; qizlar - kichik, sokin, odobli, itoatkor va sezgir. Qizlar, qoida tariqasida, yumshoq o'yinchoqlar va qo'g'irchoqlar bilan o'ynashni afzal ko'rishadi; o'g'il bolalar - kublarga aylantiring, o'yinchoqlar va boshqa narsalarni boshqaring (Bolaning shahsiyatini rivojlantirish, 1987. S. 168-169).

Yetti yoshgacha bo'lgan bolalarning o'zini o'zi baholashini aniq o'lchash qiyin. Yosh bolalar aniq vazifalarda muvaffaqiyatga erishishni kutmoqdalar, ular har bir vaziyatda o'zlarini baholaydilar, ammo ular umumlashtirilgan o'z - o'zini hurmat qilishdan mahrum. Maktabgacha ta'lim tarbiyachi o'zi bilan to'la qoniqadi, o'zini juda yaxshi ko'radi va faqat bir muncha vaqt o'tgach (to'qqiz yoki o'n yilgacha), bola o'z qadriyatining juda aniq tuyg'usini rivojlantiradi,

o'zini baholash shakllanadi (Bolaning shahsiyatining rivojlanishi, 1987 y. 177-178-betlar).

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolada bola muhim kattalarni baholashga e'tibor qaratadi. (Markazlashtirish qobiliyati maktabgacha ta'lim yoshdagi aks ettirishni rivojlantirish uchun zaruriy shartdir. Muloqot bolada aks ettirishning elementar shakllarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan asosiy shartlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ijtimoiy - psixologik nuqtai nazardan, aks ettirish deganda "shaxsning o'zini aloqa sherigi tomonidan qanday qabul qilinishini tushunishi" tushuniladi. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tarbiyachining tashqi baholashga bo'lgan ehtiyoji juda yuqori, ammo u har doim ham to'liq qondirilmaydi. L.L.Bojovichning fikriga ko'ra, bola o'z turiga mos kelishga intiladi. Bolaning o'zini o'zi qadrlashi yo'nalishi uning rivojlanishining ideal istiqboli va bolaning ijtimoiy muhitdagi haqiqiy holati bilan o'zaro aloqasi bilan bog'liqdir. Ko'p kuzatuvlarga ko'ra, o'zini o'zi qadrlash hayotning ikkinchi yilining oxirida aniq namoyon bo'ladi, ammo bu bolaning harakatlariga bo'lgan bahosidan kelib chiqmaydi, tabiatan hissiy ilgari paydo bo'ladi. Ko'rinishidan, oqilona tarkibiy qism birinchi darajali o'zini o'zi qadrlashda deyarli yo'q, bu bolaning kattalarning roziligini olish va shu bilan hissiy farovonlikni saqlab qolish istagi asosida vujudga keladi. Ya'ni, bola rivojlanishining dastlabki bosqichlarida o'zini o'zi qadrlash ko'pincha ongsiz darajada ishlaydi va o'zini boshqalarning baholarini bevosita aks ettiradi. O'z - o'zini hurmat qilishning rivojlangan darajasi odamning o'zini oqlash va uni ta'minlash uchun ishlatiladigan vositalarni amalda qo'llash qobiliyati bilan bog'liqdir.

O'z - o'zini hurmat qilishning shakllanishi ham bolaning rivojlanishidagi ijtimoiy vaziyatning o'zgarishi bilan bog'liq: boshqalardan unga yangi talablar paydo bo'lishi bilan (yuqorida aytib o'tganimizdek) mustaqillikning kengayishi va o'ziga nisbatan yangi qarashlarning paydo bo'lishidir.

O'z - o'zini anglashni ixtiyoriy aqliy tartibga solish mexanizmi sifatida shakllantirish, bir tomondan, o'z - o'zini anglash jarayonlarining kuchayishi bilan, ikkinchi tomondan, ularning koagulyasiyasi va avtomatizasiyasi bilan

bog‘liq. O‘z - o‘zini anglashdagi refleksivlik, shuningdek uning vositalarini tan olish qobiliyati uning rivojlanishining yetarlicha yuqori ko‘rsatkichidir. O‘z xulq - atvorini o‘zboshimchalik bilan boshqarish eng chambarchas bog‘liqligi yaqqol aks etadi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. “Insonning ijtimoiy rivojlanishi” tushunchasining ma’nosi nima ?
2. Maktabgacha ta’lim bolasining ijtimoiy rivojlanish darajasini baholash uchun qanday ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin ?
3. Bola shaxsining ijtimoiy rivojlanish darajasi diagnostikasi qanday amalga oshiriladi ?
4. Muayyan guruhda bolalarning ijtimoiy fazilatlari rivojlanish darajasini tavsiflovchi diagnostika kartasi qanday tuziladi ?

3-MAVZU. Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanganlik darajasini aniqlash.

Reja:

1. **Shaxsning jismoniy rivojlanishi haqida tushuncha.**
2. **Maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanganlik darajasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari.**
3. **Bolalarning jismoniy rivojlanishi bo‘yicha diagnostik karta tuzish. Turli yosh guruhlarda jismoniy diagnostika o‘tkazishning metodlari.**

Tayanch tushunchalar: ta’lim sifati va rivojlanishi, jismoniy rivojlanish, fizikaviy ko‘rik, psixofizik fazilatlar, antropometrik ko‘rsatkichlar

1.Shaxsning jismoniy rivojlanishi haqida tushuncha.

Jismoniy rivojlanish bolalarning boshqa ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda bolalar salomatligining muhim ko‘rsatkichidir. Jismoniy rivojlanish holati tug‘ma xususiyatlarga, shuningdek organizm o‘sadigan va shakllanadigan atrof - muhit sharoitlariga bog‘liq. Bolalarning jismoniy rivojlanishini, xususan antropometriyani tekshirish uchun o‘qitilgan tibbiyot xodimlariga ruxsat berilishi kerak, chunki antropometrik o‘lchovlar texnikasi va usullari ma’lum bilim va amaliy ko‘nikmalarni talab qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishini doimiy ravishda kuzatib borish juda muhimdir. Ushbu tadqiqotning maqsadi morfologik, funksional, somatoskopik xususiyatlar to‘g‘risida tushunchani shakllantirish,

antropometrik va funksional tadqiqotlar uchun ishlatiladigan usul va qurilmalar bilan tanishish, antropometrik va fiziometrik xususiyatlar bo'yicha bolalarning jismoniy rivojlanishini baholash ko'nikmalarini shakllantirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim sifati va rivojlanishi masalasi keskinligicha qolmoqda. Sifatni ta'minlaydigan samarali yetakchilik turli xil vositalarni jalb qilish va oqilona foydalanishni o'z ichiga oladi. Buning uchun siz o'zingizning harakatlaringizni rejalashtirishingiz va baholashingiz, sizning ixtiyoringizda ishonchli va obyektiv ma'lumotlarga ega bo'lishingiz kerak.

Xususan jismoniy rivojlanish bo'yicha maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning rivojlanish darajasi to'g'risida sifatli ma'lumot olish muammosi mavjud. Buning sababi, yangi avlod dasturlari ta'lim sifatini baholash mezonlarini taklif qilmasligi, maktabgacha tarbiyachining rivojlanish darajasini aniqlash uchun testlar topshirmasligidir. Bu bizning maktabgacha muassasamiz ishlaydigan "Bolalik" keng qamrovli ta'lim dasturiga ham tegishli.

"Bolalarni sog'lom, baquvvat va quvnoq qilib tarbiyalash" bo'limidagi dastur bolalarning yosh xususiyatlariga, dasturiy vazifalarning mazmunini o'zlashtirish darajalariga (yuqori, o'rta, past), minimal natijalarga erishish taklif etiladi, ammo test topshiriqlari yo'q, shuning uchun bu yo'nalishdagi ishlarni tizimlashtirish zarurati tug'ildi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni fizikaviy ko'rikdan o'tkazish ikki qismdan iborat:

1. jismoniy rivojlanish (uzunlik va tana vaznini o'lchash, ko'krak atrofi);
2. psixofizik fazilatlarni rivojlantirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishining diagnostikasi. Bolalarni ko'rikdan o'tkazish xonada (jismoniy tarbiya, musiqa zallari) ham, sport maydonchasida ham amalga oshiriladi. Sport maydonchasida quyidagi sinovlar o'tkaziladi: to'pni masofaga uloqtirish, masofadan yugurish: 10, 30, 90, 120, 150, 300 m, "yugurish" 3 x 10 m. Tekshiruv bir necha kun, bahor va kuzda, iliq mavsumda o'tkazilishi kerak. Kiyim qulay, yengil va toza bo'lishi kerak (sintetik emas). Ochiq havoda bolalar kostyum bilan shug'ullanishlari yaxshiroq,

poyabzal kauchuk taglikda bo'lishi kerak, yopiq forma har xil - sport shorti, futbolka, sport poyafzali. Jismoniy tayyorgarlikni o'lchash tarbiyachi tomonidan jismoniy tarbiya tarbiyachisi bilan birgalikda amalga oshiriladi. Barcha tekshiruv ma'lumotlari diagnostika haritasiga har bir yosh guruhiga alohida kiritiladi.

"Bolaning jismoniy rivojlanishi" atamasi bolalikning turli davrlarida dinamik o'sishni (uzunlik, vazn, tananing ayrim qismlarini ko'payishi) anglatadi. Bolalarning jismoniy rivojlanishiga ko'plab omillar ta'sir qiladi, bu ba'zida uning buzilish sabablarini aniqlashni juda qiyinlashtiradi. Jismoniy rivojlanishning asosiy mezonlari orasida tana og'irligi va uzunligi, tayyor va ko'kraging atrofi, tananing nisbati (jismoniy holat, holat).

Antropometrik ko'rsatkichlar - bu jismoniy rivojlanishning yosh va jinsiy xususiyatlarini tavsiflovchi morfologik va funksional ma'lumotlar to'plami. Ular uch guruhga bo'lingan:

- somatoskopik - mushak-skelet tizimining holati (umurtqa pog'onasi, ko'krak qafasi, oyoqlar shakli, mushaklarning rivojlanishi), yog' birikishi va balog'atlanish darajasi;

- somatometrik - tananing uzunligi va og'irligi, atrofi ko'krak qafasi, son, pastki oyoq, bilak va boshqalar.

- fiziometrik (funksional) - o'pkaning muhim qobiliyati, qo'llarning mushak kuchi, o'lik kuch.

Somatoskopik ko'rsatkichlar.

Jismoniy rivojlanishning eng barqaror ko'rsatkichi bolaning o'sishi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bir yoshgacha bo'lgan bolalarni tarozida tortish har 10 kunda, 1 yoshdan 3 yoshgacha - oyda bir marta amalga oshiriladi.

Katta yoshda tana vaznining yillik o'sishi o'rtacha 2 kg ni tashkil qiladi: 4-yil uchun - 1,6 kg, 5 yoshda - 2 kg, 6 va 7 - 2,5 kg. 6-7 yoshga kelib, 1 yoshida bolaning tana og'irligi taxminan ikki marta tana vazniga teng bo'ladi. Bolaning jismoniy rivojlanishini (jismoniy rivojlanish) aniq baholash faqat uning bo'yi va

tana vaznining ko'rsatkichlarini standart balandlik jadvallari yoki egri chiziqlari ko'rsatkichlari bilan taqqoslash orqali amalga oshiriladi.

Jismoniy fazilatlar va qobiliyatlar deganda biz uning jismoniy holatini tavsiflovchi shunday fazilatlar va qobiliyatlarni nazarda tutamiz, bu, birinchi navbatda, uning morfofunktsional rivojlanish holati: tanasining konstitutsiyasi va ikkinchisining fiziologik funksiyalari. Organizmning konstitutsiyasini xarakterlovchi alomatlar qatoriga, xususan, uning jismoniy holatining ko'rsatkichlari, bo'yi, vazni, tana atrofi va boshqalar kiradi. Inson tanasining turli xil fiziologik funksiyalari orasida odamning muayyan harakat va darajadagi harakat qilish qobiliyati bilan tavsiflanadigan vosita funksiyalari kiradi. Motor (jismoniy) fazilatlarni rivojlantirish va erta, maktabgacha yoshda deyarli barcha jismoniy fazilatlarni tarbiyalash muammolarini hal qilish muhimdir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi uzluksiz jarayon bo'lib, o'ziga xos xususiyatlarga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ushbu jarayon uchun javobgar bo'lgan mexanizmlar nomukammal, shuning uchun bolalarni haddan tashqari sovib ketmaslik yoki haddan tashqari qizib ketishdan saqlanish kerak. Siz qariganingizda terining funksiyalari yaxshilanadi.

Maktabgacha tarbiyachining jismoniy rivojlanishini qanday baholash kerak?

Maktabgacha yoshdagi bolaning jismoniy rivojlanish darajasini baholash mashqlarni aniqlashga yordam beradi:

- chidamlilik;
- kuch;
- tezlik;
- epchillik;
- egiluvchanlik.

Qoida tariqasida, buning uchun maxsus o'yin mashqlari qo'llaniladi, ular bolalarga raqobat shaklida taqdim etiladi.

Bola tanasining stressga bo'lgan umumiy munosabati maktabgacha yoshdagi bolaning yoshiga qarab funksional testlar yordamida baholanadi.

Bolaning jismoniy rivojlanishini tashxislash uni baholash va u bilan keyingi ish uchun individual rejani ishlab chiqish uchun zarurdir. Bu holatda muhim ko'rsatkich - bu chidamlilik, bu jismoniy mashqlar paytida charchoqqa qarshi turish qobiliyatini anglatadi. Bu bir qator asab markazlarining funksional barqarorligi, shuningdek ichki organlar va mushak - skelet tizimining funksiyalari bilan belgilanadi. Chidamlilik darajasi, qoida tariqasida, yugurish paytida aniqlanadi, uning masofasi maktabgacha tarbiyachining yoshiga qarab hisoblanadi. Bola qanchalik katta bo'lsa, u qancha masofani bosib o'tish kerak bo'ladi. Tezlik - bu maktabgacha tarbiyachining vazifalarni eng qisqa vaqt ichida bajarish qobiliyati. Bolalar 30 metrga yugurish yordamida tezlikni sinab ko'rishadi. Bolaning buyrug'i bilan bayroq bilan belgilangan maqsadga yugurish boshlanadi. Natijalarni aniq aniqlash uchun siz bolani mashqni uchta urinishda bajarish uchun berishingiz kerak. Kuch bu - maktabgacha tarbiyachining tashqi qarshilikka dosh berish qobiliyatidir. Kuchlanish mushaklarning ishini tartibga solishga mas'ul bo'lgan asabiy jarayonlarning konsentratsiyasi tufayli namoyon bo'ladi. Kuch ko'rsatkichlarini maxsus qurilma bilan o'lchash mumkin - qo'llar va oyoqlar uchun dinamometr.

2.Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanganlik darajasini aniqlashning o'ziga xos xususiyatlari.

Rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bo'lib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini o'z ichiga oladi.

Jismoniy rivojlanish bo'yicha o'sishi, vaznning kuchini ortishi, sezgi a'zolarini mukammallashuvi, harakatlarni to'g'ri boshqara bilish bilan bog'liqdir.

Ruhiy rivojlanishda esa kishi shaxsidagi pedagogik sifatlar va belgilarning shakllanishi, emotsional irodaviy, bilish jarayonida muhim o'zgarishlar ro'y beradi.

Bolaning ijtimoiy rivojlanishi u ijtimoiy hayotda qatnasha boshlaganda uning xulqida, tevarak - atrofga bo'lgan munosabatida namoyon bo'ladi.

Shaxsning shakllanishi kishilik jamiyati tomonidan yaratilgan ijtimoiy - tarkibiy tajribani o'zlashtirish, ta'lim - tarbiya berish orqali amalga oshiriladi. Bu har xil faoliyatlarda yuzaga keladi. Bolalar egallashlari lozim bo'lgan mazmuni tanlash, uning egallab olishiga rahbarlik qilish kattlar tomonidan ta'lim - tarbiya jarayonda amalga oshiriladi. Tarbiya va ta'limning mazmuni, vositalari, metodlari, bolaning rivojlanish jarayoni ularning yoshi bilan izohlanadi. Jumladan, kichik yoshdagi bolalar bilan ish olib borilganda ularning mustaqil hayotga butunlay moslashmaganligi hisobga olinadi.

Mashg'ulotlardagi o'quv faoliyati orqali bolalar tevarak atrofidagi tabiat to'g'risidagi, ijtimoiy hayot, kishilar to'g'risidagi bilimlarni o'zlashtirib oladilar. Shuningdek ularning aqliy va amaliy bilimlari kengayib boradi.

Agar ta'lim jarayonida 3 - 4 yoshli bolalar diqqati tabiat, kishilar to'g'risidagi konkret faktlarga qaratilsa, 5 - 6 yoshli bolalarga ta'lim berishda asosiy e'tibor muhim bog'likliklar va munosabatlarga, ulardagi oddiy tushunchalarni shakllantirishga qaratiladi. Bular orqali bolalarda tushunarli tafakkur rivojlantiriladi.

Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun o'qish asosiy faoliyat bo'lib qoladi va bu faoliyatni bolalar ijtimoiy ahamiyatli faoliyat deb anglay boshlaydilar. Bola o'zini maktab o'quvchisi deb tushuna boshlaydi.

Demak, bolani tarbiyalashda, uning rivojlanishida faoliyat yetakchi rol o'ynaydi. Shuning uchun ta'lim - tarbiya muassasalarida va oilada bolaning hayotini u turli - tuman faoliyatlar bilan shug'ullana oladigan qilib tashkil etish kerak. Bunga albatta, bolalar faoliyatining mazmunini boyitib borish, yangi bilim malakalarni singdirish mustaqilligini rivojlantirish bilan erishiladi.

Odam shaxsini shakllantirish bu tevarak - atrofdagi dunyoga, tabiatga, mehnatga, boshqa odamlarga va o'ziga munosabat sistemasini izchil o'zgartirish va murakkablashtirishdir. Bu uning butun hayoti davomida ro'y beradi. Bunda bolalik va o'smirlik yoshi ayniqsa muhimdir.

Odamning shaxs sifatida rivojlanishi uning jismoniy va ma'naviy kuchlari birligida har tomonlama va yaxlit amalga oshiriladi. Dunyoqarash, e'tiqod, ma'naviy sifatlar, his - tuyg'ular (burch, vijdon, mas'uliyat, muhabbat) madaniyati aniq tarixiy ijtimoiy sharoitda yaratiladi va shaxsning shakllanishiga ta'sir etadi.

Pedagogika va psixologiya odam shaxsi faoliyati va muomalada shakllanadi hamda rivojlanadi. Agar odam ijtimoiy faoliyatning turli xillarida: o'quv, ishlab chiqarish faoliyati va hokazolarda ishtirok esa, bu faoliyat shaxsni rivojlantiradi, lekin faoliyat odamni u yoki bu ijtimoiy munosabatlardan chegaralab qo'ysa, u yo shaxsning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi, yoki uning rivojlanishini buzadi. Shaxsning yetakchi xususiyatlari shaxsga, uning ichki dunyosiga tashqi ta'sir natijasida rivojlanadi. Shaxsning ma'naviy mazmuni — bu shaxsning o'z ichki ishining yakuni bo'lib, bu jarayonda tashqi ta'sirlar qayta ishlanadi va o'zlashtiriladi.

Odamning rivojlanishi — bu miqdor va sifat o'zgarishi, eskining yo'q bo'lishi va yangining vujudga kelishi jarayoni bo'lib, uning manbai va harakatlantiruvchi kuchlari shaxsning ham tabiiy, ham ijtimoiy tomonlarining ziddiyatli o'zaro aloqasida yashiringandir.

Odamning tabiiy tomoni uning butun umri davomida rivojlanadi va o'zgaradi. Bu rivojlanish va o'zgarishlar yosh xususiyatiga ega bo'ladi. Shaxsning ijtimoiy rivojlanish manbai shaxs bilan jamiyatning ziddiyatli o'zaro aloqasida yashiringandir.

Maktabgacha pedagogika fani bu ziddiyatli o'zaro aloqani ochib tashlaydi va ulardan shaxsni shakllantirish uchun foydalanadi. Jumladan, bolaning odamlar hayotida ishtirok etish ehtiyoji bilan u intilishni amalga oshirish imkoniyatlari o'rtasidagi ziddiyat faoliyat sifatida o'yinning vujudga kelishi, rivojlanishiga hamda bolalardagi o'yin faoliyatida ijtimoiy xulq - atvor shakllari, ijtimoiy munosabatlar va hokazolarning shakllanishiga olib keladi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning tanasining ko'rsatkichlari katta yoshdagi organlarning rivojlanish darajasiga mos keladi. Maktabgacha yoshdagi bola

jiddiy jismoniy mashqlarni bajarishga hali tayyor emasligini va uning imkoniyatlari yoshi anatomik xususiyatlari bilan cheklanganligini unutmaslik kerak. Uchdan to'rt yoshgacha bo'lgan bolalar uchun professional sport bu ularning sog'lig'iga foyda keltirmaydigan juda katta yukdir. Bolalar uchun yoshga mos keladigan, jismoniy - aqliy rivojlanishiga hissa qo'shadigan va bunga halaqit bermaydigan jismoniy mashqlarni tanlash juda muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ajoyib tanlov yengil atletika, tennis va stol tennisi, suzish, gimnastika.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, maktabgacha tarbiyachining asosiy xususiyati uning o'sishi va rivojlanishining doimiyligidir. O'sish deganda tana massasi va uzunligining oshishi, rivojlanish orqali esa tananing tizimlari va ayrim a'zolarining yaxshilanishi tushuniladi. Ushbu jarayonlar doimiy, ammo ba'zida bir - biridan alohida sodir bo'ladi. Agar bir yoshda o'sish jarayonlariga ustunlik berilsa, boshqa yoshda u rivojlanish jarayonlariga o'tadi va bu normaldir. Aynan shu jarayonlar tufayli maktabgacha yoshdagi bolalarning yosh farqlarini aniqlash mumkin.

3. Bolalarning jismoniy rivojlanishi bo'yicha diagnostik karta tuzish. Turli yosh guruhlarda jismoniy diagnostika o'tkazishning metodlari.

O'qitish amaliyotida o'quv jarayoni texnologiyasining tarkibiy qismlaridan biri bu ta'lim mazmunining maqbul maqsadli yo'nalishini, bolalar bilan o'zaro munosabatlarni tashkil etish shakllarini, bolalarga ta'sir qilish vositalarini va uni amalga oshirish usullarini tanlashdir. Tajribali jismoniy tarbiya o'qituvchilari ushbu ishni har bir sikl boshida olib boradilar. Eng maqbul tarkibiy qismlarni tanlab olish - bu o'zaro bog'liqlik, chunki u o'quv jarayoni texnologiyasining nisbatan mustaqil tarkibiy qismi hisoblanadi.

O'qituvchi va bolalar faoliyati to'g'ridan - to'g'ri didaktik o'zaro bog'liqlik tarkibidagi o'zaro bog'liqlik va o'zaro bog'liqlik nima ? O'qituvchi o'zining ta'lim faoliyatini guruhning kognitiv faoliyati, hamma uchun umumiy bo'lgan o'quv dasturida qatnashadigan deyarli bir xil darajadagi bolalarning doimiy

(o'quv yili davomida) tarkibiga bevosita bog'liq holda amalga oshiradi. Bunday o'zaro ta'sirlash jarayonida bilimlar, vosita va instruktorlik qobiliyatlari tizimi bolalarning shahsiyat tuzilishi, ularning motorli xususiyatlarini rivojlantirish o'quv rejasi talablaridan kam bo'lmagan, shuningdek ma'naviy, ahloqiy va ixtiyoriy fazilatlarni rivojlantirish elementlariga aylantiriladi. Operasion - faoliyat komponenti oldindan tanlangan va asosli vositalar, o'qitish va o'qishni tashkil etish usullari va shakllaridan foydalangan holda amalga oshiriladi.

O'qituvchi va bolalarning bevosita o'zaro munosabatlarining xususiyati uning sababidir. O'zaro ta'sir o'tkazuvchi tomonlarning har biri boshqasining sababi va bir vaqtning o'zida qarama - qarshi tomonning teskari ta'siri natijasida harakat qiladi.

O'qituvchi bolalar bilan o'zaro munosabatda bo'ladi, chunki u ta'lim mazmunining ma'lum qismini unga jismoniy tarbiya orqali o'tkazilishini nazorat qilish majburiyatini oladi va natijada maktabgacha ta'lim bolalari o'zlarining ta'sirlarini aks ettiradilar.

Haqiqiy o'qitilgan bolalarning ahvoriga, guruhdagi o'quv intizomiga, maktabgacha ta'lim bolalarining ta'lim imkoniyatlariga va boshqa holatlarga, didaktik o'zaro bog'liqlik turli usullar bilan yuzaga kelishi mumkin (1 va 2-variantlar).

Jismoniy tarbiya darslarida muammoli va tushunarli tushuntirish mashg'ulotlaridan foydalanishning boshqa variantlari bo'lishi mumkin. Ularni amalga oshirish o'qituvchining bevosita didaktik o'zaro ta'siridan oldingi yoki ularga ergashgan bosqichlarida ma'lumotli, yo'naltirilgan va tizimli ishlashni talab qiladi. Ma'lumki, o'qituvchining dars oldidan va undan keyingi ishi uning mazmuni va xarakteri bilan bolalar bilan bilvosita o'zaro bog'liqdir.

O'qituvchi maqsadlarni belgilash, dasturlash, tanlash, asoslash, hokazolar tarkibiy qismlarida maktabgacha ta'lim bolalari bilan bilvosita o'zaro hamkorlik doirasida katta hajmli va muhim ishlarni bajaradi.

Tegishli sharoitlar uchun eng maqbul bo'lgan to'g'ridan - to'g'ri o'zaro ta'sir turini tanlash bilvosita o'zaro ta'sir o'tkazish tartibining eng muhim

elementidir. O'qituvchining vazifasi har bir holatda didaktik shovqinning eng muvaffaqiyatli variantini tanlashdir, bunda bolalarning qobiliyatlari darsda kognitiv mustaqillikni namoyon eta oladigan darajada to'liq hisobga olinadi. Biroq, o'quv jarayoni texnologiyasining asosiy bo'g'inini stereotipsiz tarzda qurish mumkin emas, bunda ijodiy bo'lish muhimdir.

O'qituvchini darsga tayyorlashning mohiyati va mazmuni nimada? Tayyorgarlik bosqichlari qanday va ularning xususiyatlarini bering. Darsning maqsadi qanday shakllantirilgan? O'qituvchini darsga tayyorlashda darsning maqsad va vazifalari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlang.

Operasion - faoliyat komponentining mohiyati jismoniy tarbiya darsiga tayyorgarlik ko'rish bilan qisqartiriladi, uning mazmuni oldingi tarkibiy qismlarga: maqsadlarni belgilash va dasturlash mos keladi.

Darsga oldindan tayyorgarlik ko'rish o'quv jarayonining funksional tuzilishida oltita bog'lanishning to'rttasida zarurat tug'iladi. Ushbu vaziyat uchinchi bosqichda qat'iy aks ettirilgan. O'qituvchi darsga kirishdan oldin guruhdagi bolalar jamoasi bilan bo'lajak o'zaro munosabatlar rejasini tuzadi. Umuman olganda va xususiy didaktikada darsga tayyorgarlik ko'rish zarurati haqida savol tug'ilmaydi.

Mashhur o'qituvchi V.A.Suxomlinskiyning so'zlariga ko'ra, o'qituvchi butun umri davomida yaxshi darsga tayyorgarlik ko'rgan. Maktab jismoniy tarbiya darsining nazariyasi va amaliyotidagi eng qadimgi mutaxassislardan biri K.X. Grantin ta'kidlashicha, hatto yuqori malakali o'qituvchilar ham darsga tayyorgarlikni e'tiborsiz qoldirolmaydi. Darhaqiqat, darsga muntazam tayyorgarlik ko'rish ayni paytda o'qituvchining o'zi tomonidan amalga oshirilayotgan pedagogik malaka oshirishning eng samarali shakli va usullaridan biridir.

Darsning nazariyasi va amaliyoti bo'yicha mutaxassislar darsga tayyorgarlik bosqichlarini aniqlaydilar. Ba'zi hollarda ikki bosqich: bir fanni o'qitishga umumiy tayyorgarlik va har bir darsga tayyorgarlik.

Jismoniy tarbiya darslarida o'quv jarayonining tarkibiy va mantiqiy diagrammasi o'qituvchining ushbu fan bo'yicha darsga bosqichma - bosqich tayyorgarligini ham belgilab beradi.

O'qituvchini darsga tayyorlash ko'p vaqt talab etadi. Ko'p o'qituvchilar yangi o'quv yili boshlanishidan 1-2 hafta oldin tayyorgarlikning dastlabki to'rt bosqichi uchun reja tuzadilar. Bu umumiy tayyorgarlik. Joriy o'quv yili tugashidan oldin o'qituvchilar kelgusi o'quv yilida qaysi guruhlar ishlashini bilishlari juda muhimdir. Agar guruhlar o'qituvchi uchun yangi bo'lsa, qolgan vaqt davomida ularni o'rganish, bolalarning individual xususiyatlarini aniqlash kerak: umumiy va jismoniy - sport qiziqishlarining yo'nalishi, intizomi, jismoniy tarbiya darslariga munosabat va maktabdan tashqari jismoniy - sog'lomlashtirish va sport - ommaviy tadbirlar hamda boshqalar.

Foydali ma'lumotlar ilgari ular bilan ishlagan o'qituvchi, guruh o'qituvchisi va maktab gimnastikasi tomonidan taqdim etiladi. Bunday ish jarayonida kelgusi yilda o'quv materiallarini o'zlashtirishga to'sqinlik qiladigan bolalarning tayyorgarligidagi bo'shliqlar aniqlanishi mumkin.

O'qituvchi ishlashi kerak bo'lgan guruhlar guruhini o'rganib, nafaqat salbiy tomonlarini, balki ularning sabablarini ham aniqlaydi. Bunday materiallar yangi o'quv yilida jismoniy tarbiya bo'yicha o'quv jarayonini tashkil etishning maqsadi, vazifalari, mazmuni va usullarini aniqlashtirishga imkon beradi.

Tayyorgarlikning asosiy vazifalaridan biri o'quv yili (olti oy), chorak (oy) va alohida dars uchun maqsad va vazifalarni aniqlashdir.

O'quv jarayonini tashkil qilish uchun namuna bo'lgan dars rejasini tuzgandan so'ng, quyidagilarni tayyorlash kerak:

- a) o'zingiz ishlashga;
- b) guruh aktivlari;
- c) dars o'tkazish joyi;
- d) jihozlar va o'quv jihozlarining holati va boshqalar.

Dars mazmunini tayyorlash (loyihalash) uning pedagogik maqsad va vazifalari: ta'lim, sog'liqni saqlash va tarbiyaviy asoslarini belgilash, aniqlash

va aniqlashtirishdan boshlanadi. O'qituvchilar o'quv (didaktik) maqsad va vazifalarini aniq belgilashda eng katta qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

Misol (uzoq muddatda texnik sakrash bo'yicha mashg'ulotlar):

To'rt bosqichda yugurishni o'rgatish, itarish zonasida itarish oyog'ini urish;

Qanday qilib 5 marotaba zinapoyadan yugurish orqali birga muvaffaqiyatli yurishni o'rgating.

Ta'lim vazifasini aniq shakllantirish darsning mazmuni o'qituvchi faoliyatining oqilona turlarini, bolalar uchun vazifalarni, usullarning turlarini (og'zaki va vizual) tanlash, ularning birligi va o'zaro bog'liqligini ta'minlashni yanada chuqurroq rivojlantirishga imkon beradi.

Darsning mo'ljallangan maqsadi va vazifalariga muvofiq, bolalar faoliyatini tashkil etishning xatti - harakatlari va shakllari tanlanadi, o'qituvchining faoliyati bilan aloqasi o'rnatiladi, bolalarga xos bo'lgan qiyinchiliklar, sabablar, chora-tadbirlar, o'qitishning ushbu bosqichiga xos bo'lgan va aniq motorli harakatlar mumkin bo'lgan xatolarning oldini olish, tuzatish usullari ko'rsatilgan.

Shu maqsadda jismoniy mashqlar deb ataladigan karta fayllari keng qo'llaniladi. Karta indeksleri darsning asosiy qismini boshlash va boshlash uchun mablag' tanlashda ayniqsa yordam beradi: asosiy mushak guruhlarini kuchaytirishga qaratilgan umumiy rivojlanish mashqlari; asosiy qismning mazmuni bilan bog'liq yetakchi va tayyorgarlik mashqlari.

Eng oqilona variant, agar umumiy rivojlanish mashqlarining bir xil majmuasi 2-3 ta darsda, agar u 6-8 ta mashqdan iborat bo'lsa; 4-5 darslarida, agar ularning majmuasi 12-13 bo'lsa. Mantiqan, dastlab loyihalashtirilganida, darsning asosiy qismi modellashtiriladi, so'ngra kirish va yakuniy.

Darsga tayyorgarlik ko'rishda o'qituvchi uning nutqiga va vosita tayyorgarligiga e'tibor berishi kerak. Og'zaki usulning turlari (hikoya yoki suhbat) maktabgacha ta'lim bolalarini qiziqtirish va darsning maqsadiga erishishda ongli munosabatda bo'lish uchun oldindan o'ylab topilishi kerak; takliflar tuziladi, ularning yordamida bolalarga darsning maqsadi (vazifalari)

to'g'risida ma'lumot beriladi; jismoniy mashqlarni bajarish uslubini barkamol va aqlli tushuntirishni tayyorladi. Rejada (plan - compendium, compendium) texnikani o'zlashtirishning barcha bosqichlarida jismoniy mashqlarni bajarishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolarga e'tibor berish kerak.

So'nggi paytlarda o'qituvchilarni sertifikatlashtirishni joriy etish munosabati bilan darsni tahlil qilish va uni muhokama qilish uchun materiallarni sertifikatlash materiallari tarkibiga kiritish amaliyotga aylandi.

Eng tizimli dars tahlilidan jismoniy tarbiya sohasida o'rta va oliy o'quv yurtlari bolalarining o'quv amaliyotida foydalaniladi. Bunday holda, darsni tahlil qilishning maqsadi milliy jismoniy tarbiya tizimining sog'lomlashtirishga yo'naltirilganligi prinsipiga rioya qilgan holda o'qituvchilarning o'quv, tarbiya, rivojlanish sohasidagi shahsiy didaktik ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

"Jismoniy madaniyat" fanini o'qitish nazariyasi va metodikasida darsni tahlil qilishning quyidagi usullari qo'llaniladi: pedagogik kuzatish, vaqtni belgilash (vaqtni nazorat qilish), yurak urishini kuzatish. Yaqinda reyting usuli paydo bo'ldi.

Har bir o'qituvchi o'z intizomida darsni tahlil qilish usullarini bilishi va ulardan ishda foydalana olishi kerak.

Pedagogik kuzatish usuli jismoniy tarbiya darsini tahlil qilish amaliyotida eng keng tarqalgan va shu bilan birga tadqiqot usuli hisoblanadi. Kuzatish tadqiqot usuli sifatida pedagogika va pedagogikada keng qo'llaniladi.

Metodik materiallarda bu usul: "darsni metodik tahlil qilish", "darsni pedagogik tahlil qilish", "darsni pedagogik baholash", "pedagogik kuzatish", "to'liq pedagogik kuzatish va jismoniy madaniyat darsini tahlil qilish" va boshqalar.

Pedagogik kuzatish jismoniy madaniyat darsini tahlil qilish usuli sifatida o'rganilayotgan hodisani kollektiv aks ettiruvchi ko'rsatkichlarni bevosita va bevosita ro'yxatga olish orqali o'qituvchi va bolalar faoliyati tabiati to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, umumlashtirish va baholashning maqsadli va tizimli jarayoni: rivojlanish, bolalarga sog'lomlik ta'siridir.

Jismoniy tarbiya o'qituvchilari, bolalar, jismoniy tarbiya muassasalari o'qituvchilari pedagogik kuzatuvni sxema bo'yicha tahlilni chaqiradilar, chunki kuzatuvchi vazifasini bajaruvchi shaxs uchun zarur ma'lumotlarni aniqlash va ro'yxatdan o'tkazish murakkab va ko'p vaqt talab etadigan jarayondir. Ushbu ishning samaradorligi ko'p jihatdan tayyorgarlikka bog'liq.

Pedagogik kuzatuvning mohiyati - jismoniy tarbiya o'qituvchisining darsning maqsad va vazifalarini amalga oshirishdagi faoliyatini baholash, ushbu faoliyatning ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlash, ularning sabablarini aniqlash va o'qituvchining ta'lim faolligini yanada oshirish bo'yicha tavsiyalarni asoslashdir. Kuzatuvning bu turi kundalik kuzatuvdan kuzatish obyekti, maqsadi, vazifasi, kuzatish vaqti, faoliyati va kutilayotgan natijasi, o'quv jarayonidagi kutilayotgan o'zgarishlar va uning natijalari, qayd etadigan hujjatlar mavjudligi bilan aniq rejaning mavjudligi bilan farqlanadi. Kuzatuv natijalari, kuzatuv davomida olingan obyektiv ma'lumotlarga asoslangan xulosalar va kuzatilayotgan jarayonni takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar. Kuzatuv rejasi quyidagi savollarga javob beradi: nimani kuzatish kerak, nima uchun kuzatish kerak, qachon va qancha vaqtni kuzatish kerak hamda kuzatuvlar natijasida nimani kutish mumkin? Ushbu usul nisbatan murakkabdir, chunki ta'lim faoliyatining barcha tomonlarini (o'qituvchi va bolalarning xulq - atvori, pedagogik faoliyatning shart - sharoitlari va samaradorligi) e'tiborga olish kerak.

Ushbu murakkablik, kuzatuvchi idrok qiladigan barcha narsalar dars oxirigacha o'qituvchiga tushunish, tasniflash, baholash va tavsiyalar tayyorlashga majburdir.

Darsni pedagogik **kuzatish usuli** bilan tahlil qilish jarayonida o'qituvchining darsga tayyorgarligini, bolalarni tashkillashtirishni, darsning mazmuni va tuzilishini umuman va qismlarga mantiqiylik, qurilishning maqsadga muvofiqligi nuqtai nazaridan baholashga imkon beradigan aniq faktik materiallar to'plash kerak. Bu darslar jadvalini tuzishga yordam beradi.

Dars vaqtini hisoblash usulidan foydalanishning maqsadi, tabiati va metodikasini tushuntiring. Jismoniy tarbiya darsida jismoniy faoliyatni tartibga

solishning rasionalligini aniqlash uchun qanday usul qo'llaniladi. Jismoniy tarbiya darsini tahlil qilish uchun reyting usulidan foydalanishning mohiyati, maqsadi va xususiyatlari qanday?

Vaqtning hisoblash usuli (xronografiya). Tahlil usulining mohiyati jismoniy tarbiya darsida o'qituvchi va bolalarning turli xil o'quv mashg'ulotlariga sarflangan vaqtning aniqlash va shu asosda uning zichligini, umumiy va motorini aniqlash va baholashdir.

Umumiy zichlik - bu pedagogik jihatdan asoslangan yoki o'qituvchi tomonidan darsning umumiy davomiyligiga yoki uning qismlariga sarflangan vaqt, foiz sifatida ko'rsatilgan. Ratsional ravishda ishlatilgan vaqt deganda, bolalarni tashkil qilish, og'zaki usullardan foydalanish (va bolalarni tinglash), vizual effektlar (bolalarni kuzatish), mashqlarni bajarish, dam olish uchun sarflangan vaqt kiradi, majburiy nashr qilish bundan mustasno.

Dvigatel (yoki motor) zichligi - bu to'g'ridan-to'g'ri jismoniy mashqlar, shu jumladan jangovar mashqlarni bajarish vaqtining butun dars davomiyligiga yoki uning alohida qismlariga nisbati, foiz sifatida ifodalangan.

Vaqtning boshqarish ushbu guruh bolalaridan birining faoliyati monitoringi jarayonida olib boriladi. Katta obyektivlik uchun bolani o'rtacha faoliyat bilan kuzatish kerak. U biron bir mashqni bajarish uchun burilishni o'tkazib yubormasligi va undan oldin bo'lmasligi kerak. Uning faolligi pasaygan yoki haddan tashqari ko'paygan bo'lsa, kuzatish boshqa bola uchun o'tkaziladi. Shuning uchun bunday bolalarni oldindan aniqlash kerak. Siz o'qituvchi va bolaning faoliyatini bir vaqtning o'zida yoki alohida ravishda ajratishingiz mumkin.

Vaqtning belgilash protsedurasi tegishli shaklning oldindan tayyorlangan protokolini talab qiladi. Vaqtning o'lchash protokoli va sekundomer bilan kuzatuvchilar zalda yoki sport maydonchasida (yer, hovuz va boshqalar) qulay joyni egallaydilar, ammo o'qituvchiga halaqit bermaslik uchun. Esda tutish kerak: 1) sekundomer (xronometr) darsga qo'ng'iroq qilish bilan bir vaqtda boshlanadi (agar qo'ng'iroqlar eshitilmasa, u holda o'qituvchi bilan oldindan

kelishilgan vaqt bo'yicha) va dars oxirigacha to'xtamaydi; 2) darsda ushbu protokol shaklining faqat dastlabki uchta ustunlari to'ldiriladi. Bundan tashqari, faoliyatning tugash vaqti (daqiqalar va soniyalarda) qayd etilgan.

Ushbu usul darsdagi jismoniy yuklamaning individual bolalarning yoshi va individual xususiyatlariga, shuningdek darsning mazmuni va shartlariga muvofiqligini tabiatini aniqlashga imkon beradi.

Baholash usuli. Usulning mohiyati shundaki, u o'rganilayotgan hodisalarda namoyon bo'ladi. O'lchash va baholash mumkin bo'lgan bunday elementlar. Bunday holda, bu jismoniy tarbiya darsida o'qituvchining pedagogik faoliyati. Uning elementlari uslubiy ko'nikmalardir, ularning darsda namoyon bo'lishi ehtimoli katta. Tanlangan ko'nikmalarni baholash shkalasi va baholash mezonlari aniqlanadi. Darsdagi faoliyat elementlarining jiddiyligini baholash uchun sudyalarning sifatida jalb qilingan mutaxassislarni o'qitish.

Shunday qilib, jismoniy tarbiya darsida o'qituvchining faoliyatini birgalikda va o'zaro bog'laydigan 34 xususiy didaktik ko'nikma va qobiliyatlar aniqlanadi. Komponentlarni baholash uchun 6 balli shkala ishlab chiqilgan: "katta" (5-reytingga mos keladi), "yetarli" (4), "qoniqarli" (3), "kichik" (2), "minimal" (1) va "ko'rinmaydi" (0).

Darsni tahlil qilishning birinchi bosqichi. Darsda ekspert sudyalarning o'zboshimchalik shakli va mazmunini qayd etadilar, unda o'qituvchi faoliyatining ijobiy va salbiy tomonlarini qayd etadilar.

Darsni tahlil qilishning ikkinchi bosqichi o'qituvchi, har bir mutaxassis tomonidan belgilangan har bir mahorat uchun baholarni yig'ib, arifmetik o'rtacha qiymatni hisoblash bilan boshlanadi.

Pedagogik mahorat va qobiliyatlarni ifodalash koeffitsienti dars uchun guruhga o'tkaziladi:

Ushbu darsni tahlil qilish usuli aniq pedagogik mahoratning shakllanish darajasini va o'qitish jarayonida namoyon bo'lish darajasini aniqlashga imkon beradi.

Ushbu holat o'qituvchi yoki stajyor bola uchun tavsiyalarni asoslashda yordam beradi, eng yaxshi dars uchun tanlovlarda ishtirokchilarni aniqlashning reyting tizimini yaratishga va jismoniy tarbiya o'qituvchilari, kasbiy jismoniy tarbiya institutlarining fakultetlarini attestasiyadan o'tkazishga yordam beradi. Eng yaxshi usul, jismoniy tarbiya darsini tahlil qilishda, ushbu usulning materiallari yurak urish tezligi va vaqt bilan tasdiqlanganda eng yaxshi usul bo'ladi.

Biroq, yaxshilash uchun zaxiralar hali tugamagan. Ushbu muammoning maqbul yechimlari tizimli tadqiqotlar va o'quv jarayonining texnologiyalariga nazariy yondashuvlarda mavjud.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisining nazorat faoliyati boshqalar bilan birgalikda (maqsadlarni belgilash, maqbul o'quv tarkibini tanlash va asoslash, uni tashkil etish va amalga oshirish usullari; dasturiy didaktik jarayonlar; o'qituvchilarning bevosita didaktik o'zaro ta'siri va bolalar) - bu fandagi o'quv jarayoni texnologiyasi.

Nazorat funksiyalari o'quv jarayonining kutilgan natijalarga muvofiqligini aniqlashdan iborat.

Pedagogik texnologiya tarkibida bunday tarkibiy qism mavjudligi sababli o'qituvchi haqiqiy o'quv jarayoni rejalashtirilgan jarayonga qanday mos kelishi to'g'risida aniq ma'lumot olish imkoniyatiga ega.

Nazoratning maqsadi - o'quv jarayonining yakuniy natijalari belgilarini tavsiflovchi, aniq o'quv materialini o'zlashtirishda bolalarning tipik va individual qiyinchiliklarini aniqlaydigan aniq ma'lumotlar olish va o'qituvchilar va bolalar o'rtasidagi didaktik o'zaro munosabatlardagi salbiy tendensiyalarni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar tayyorlashdir. Shu bilan birga, nazorat va tuzatish komponenti bolaning o'quv faoliyatining elementi bo'lishi kerak. Aks holda, o'qituvchining nazorat funksiyasi bola tomonidan uning irodasi, yakka fikrining namoyon bo'lishi sifatida qabul qilinishi mumkin.

Eng tajribali jismoniy tarbiya o'qituvchilari misolida o'qituvchi faoliyatini boshqarish tarkibiy qismida uning elementlari alohida ta'kidlangan. O'qituvchi

uchun uni o'rgatish va boshqarish jarayonida uning o'rni va ahamiyatini, o'qitishning turli bosqichlaridagi xususiyatlarini va boshqaruv darajasini bilish juda muhim deb bilamiz.

O'quv jarayonida ijodiy faoliyat tajribasini maqsadli shakllantirish bugungi kunda eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassis o'zining kasbiy faoliyatida ijodiy yondashuvni amalga oshirishi va o'zini o'zi anglashi cho'qqisiga chiqishiga ishonish qiyin.

Bolalarning ijodiy faoliyatdagi tajribasini shakllantirish talab qilingan natijaga olib keladigan o'quv jarayonini tashkil etish usullarini aniqlashni talab qiladi.

So'nggi o'n yilliklarda ta'lim tizimiga umumiy va ta'lim pedagogikasi, umumiy va innovatsion pedagogika nazariyotchilari asarlarida shakllangan g'oyalar, nazariyalar, tushunchalar ta'sir ko'rsatdi. Bu jarayonga innovatsion o'qituvchilar ham salmoqli hissa qo'shmoqdalar.

Ta'lim jarayonida pedagogik hamkorlik fanlarning o'zaro munosabatlari tizimi sifatida quyidagi variantlarda amalga oshirilishi mumkin:

- a) o'qituvchi - bola (bo'yoqlar, uchliklar, kichik guruhlarda);
- b) bola (bo'yoqlar, uchliklar, 4-7 kishidan iborat kichik guruhlar);
- c) umumiy guruhning o'zaro ta'siri (o'qituvchi - bolalar jamoasi, bola - bolalar jamoasi, kichik guruh - bolalar jamoasi).

Ushbu o'zaro ta'sir variantlari turli xil ta'lim texnologiyalari bilan ishlatilishi mumkin.

Masalan, didaktik o'yinlar kabi o'quv texnologiyalaridan foydalanishda yuqoridagi barcha variantlarni amalga oshirish mumkin. Bu sizga o'quv jarayonida bolalarning ijodiy faoliyati tajribasini yanada muvaffaqiyatli shakllantirishga imkon beradi. Buni eksperimental ma'lumotlar tasdiqlaydi: didaktik o'yinlardan foydalanilgan uchta akademik fan eng yuqori reytingga ega edi.

Baholash uchun uchta guruhga bo'lingan omillar tizimi taklif qilindi.

1. O'qituvchi bilan bog'liq omillar:

- Ko‘nikma;
- Pedagogik texnologiya;
- O‘qituvchining shaxsi, faoliyatga ijodiy munosabati.

2. Bolalar bilan bog‘liq omillar:

- Bilim, ko‘nikma;
- Reproduktiv va ijodiy faoliyatning uyg‘unligi;
- Kollektiv fikrlash faoliyatiga tayyorlik.

3. O‘qituvchi va bolalarning o‘zaro munosabatlari bilan bog‘liq omillar.

Guruhdagi mikroiklim;

- bola va o‘qituvchini hamkorlik uchun shaxsan o‘rnatish;

- o‘qitish jarayonida o‘qituvchi va bolalarning o‘zaro munosabati, hamkorligi.

Bolalarning ijodiy faoliyati tajribasini shakllantirishga ta’sirining ahamiyati jihatidan sanab o‘tilgan omillar quyidagi ketma - ketlikda joylashtirildi.

O‘qituvchining mahorati, o‘qituvchining shahsiyati, uning faoliyatga ijodiy munosabati, guruhdagi mikroiklim, o‘qitish texnologiyasi (pedagogik jarayonni tashkil etish), o‘quv jarayonidagi hamkorlik, tushunish va hamkorlikka shahsiy yo‘naltirilganlik, bolalarning bilimlari, qobiliyatlari, ko‘nikmalari; reproduktiv va ijodiy faoliyatning kombinatsiyasi; bolalarning jamoaviy fikr faoliyatiga tayyorgarligi.

Bolalarga ko‘ra, o‘qituvchiga va uning faoliyatiga tegishli bo‘lgan omillar ijodiy faoliyatda ularning tajribasini shakllantirish uchun eng muhimdir va ular bilan bog‘liq bo‘lgan omillar eng kam ahamiyatga ega. Shuning uchun birinchi guruh omillari kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’sirning oraliq joyini o‘qituvchi va bolalarning o‘zaro ta’siri bilan bog‘liq omillar egallaydi. Ushbu muammoni hal qilishda omillarning ahamiyatini oshirish zaxiralari barcha guruhlarda mavjud.

Pedagogik ijod. Hozirgi kunda pedagogik faoliyat ijodiy xarakterga ega ekanligi tasdiqlash keng tarqalgan. Ijodkorlik - bu mavjud tajribani qayta tashkil etish va bilim, ko‘nikma va mahsulotlarning yangi kombinatsiyasini

shakllantirish asosida yangi narsalarni yuzaga keltiradigan faoliyat (Falsafiy ensiklopedik lugʻat. - M., 1983.- 670 - bet). Ijodkorlik natijasi innovatsion taʼlim jarayoniga kirishdir.

Innovatsiyalarning bir necha darajasi mavjud:

1. pedagogik voqelikni oʻzgartirishi mumkin boʻlgan gʻoyalarni tasdiqlovchi kashfiyot;

2. ixtiro, pedagogik texnologiyalarning yangi elementlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

3. pedagogik innovatsiya - ilgari qoʻllanilgan taʼlim va tarbiya usullari va vositalarining zamonaviy sharoitlariga moslashish va moslashtirish bilan bogʻliq yaxshilanishlar.

Boshqa sohalardagi (fan, texnika, sanʼat) ijodkorlikdan farqli oʻlaroq, oʻqituvchining ijodi ijtimoiy ahamiyatga ega yangi, oʻziga xoslikni yaratishni maqsad qilmaydi, chunki uning mahsuloti har doim shahsiy rivojlanish boʻlib qoladi. Albatta, ijodiy ishlaydigan oʻqituvchi va bundan tashqari innovatsion oʻqituvchi oʻzining shahsiy pedagogik texnologiyasini yaratadi, ammo bu berilgan sharoitda eng yaxshi natijaga erishish uchun vositadir.

Oʻqituvchining ijodiy salohiyati ikki komponent pedagogik kasbiy va ijtimoiy tajriba asosida shakllanadi.

Maxsus tayyorgarlik va bilimlarsiz muvaffaqiyatli pedagogik ijod mumkin emas. Faqatgina oʻqimishli va maxsus tayyorlangan oʻqituvchi, yuzaga kelgan vaziyatlarni chuqur tahlil qilish, ijodiy tasavvur va fikrlash tajribasi orqali muammoning mohiyatini anglash asosida yangi asl usul va yechimlarni topishga qodir.

Oʻqituvchi koʻpincha oʻzgaruvchan sharoitda koʻplab tipik va nostandart pedagogik vazifalarni hal qilishga majbur. Ushbu muammolarni hal qilishda oʻqituvchi, har qanday tadqiqotchi singari, oʻz faoliyatini evrististik izlashning umumiy qoidalariga muvofiq quradi: pedagogik vaziyatni tahlil qiladi; natijani dastlabki maʼlumotlarga muvofiq tuzadi; taxminlarni tekshirish va kerakli

natijaga erishish uchun zarur bo'lgan mablag'larni tahlil qiladi; olingan ma'lumotlarni baholaydi; yangi muammolarni shakllantiradi.

Binobarin, ijodiy pedagogik faoliyat quyidagi bosqichlardan iborat: gipoteza, reja va g'oyani amalga oshirish usulini izlash tushunchaning paydo bo'lishi, uni ishlab chiqish va g'oyaga aylantirish. Ijodkorlik tajribasi o'qituvchi tomonidan pedagogik voqelikni aks ettiruvchi maxsus tanlangan vazifalarni hal qilishda va kelajak o'qituvchilarning ham ta'lim, ham kasbga yo'naltirilgan faoliyatini tashkil etishda tizimli mashqlar sharti bilan olinadi.

Ko'pincha o'qituvchi ijodining namoyon bo'lish sohasi bexosdan torayib, uni pedagogik muammolarni nostandart, asl yechimiga qaytaradi. Shu bilan birga, o'qituvchining ijodi ham kommunikativ vazifalarni hal qilishda namoyon bo'ladi, pedagogik faoliyatning o'ziga xos asosi va asosi bo'lib xizmat qiladi.

Shahsiyat sohasida pedagogik ijodkorlik o'qituvchini o'zini o'zi anglash asosida ijodiy individuallik, ularning kasbiy o'sishining individual usullarini belgilash va o'zini takomillashtirish dasturini qurish sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik ijod darajalari. Pedagogik ijodkorlikning quyidagi darajalari ajratiladi:

1. Tayyor tavsiyalarni takrorlash (guruh bilan elementar o'zaro aloqa): o'qituvchi o'zaro aloqadan foydalanadi. O'z ta'sirini natijalariga ko'ra tuzatadi, ammo u boshqa o'qituvchilar tajribasiga ko'ra "o'quv qo'llanmasiga ko'ra", "qolipga ko'ra" ishlaydi.

2. Ijodkorlik mahoratli tanlovda va o'qituvchiga allaqachon ma'lum bo'lgan ta'lim mazmuni, usullari va shakllarining mos kombinatsiyasida namoyon bo'lganda, uni rejalashtirishdan boshlab, darsdagi faoliyatni optimallashtirish.

3. Bolalar bilan jonli muloqotning ijodiy imkoniyatlaridan foydalanish.

4. O'qituvchining ijodiy shaxsiga, bolaning shahsiy xususiyatlariga, guruhning o'ziga xos rivojlanish darajasiga mos keladigan shahsiy boshlang'ichni kiritish bilan tayyor uslublardan foydalanish.

Demak, pedagogik ijod o'zi allaqachon to'plangan narsalarni (moslashtirish, takrorlash, bilim va tajribani ko'paytirish) assimulyatsiya qilishdan, mavjud tajribani almashtirishdan boshlanadigan jarayondir. Bu pedagogik vaziyatga moslashuvdan uning o'zgarishiga qadar bo'lgan yo'l, bu o'qituvchi ijodining dinamikasining mohiyati.

Ko'pincha, ijodkorlik faqat ilg'or pedagogik tajriba bilan bog'liq. Biroq, bu mutlaqo to'g'ri emas. Eng yaxshi amaliyotlar ostida o'qituvchining yuqori mahoratini tushunish kerak. Uning tajribasida yangi, o'ziga xos hech narsa bo'lmasligi mumkin, ammo pedagogik mahoratni hali o'zlashtirmagan o'qituvchilar uchun namuna bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu ma'noda usta ustozning yutuqlari tarqalishga loyiq fazilatdir. Bu pedagogik ijodning birinchi va ikkinchi darajalariga xosdir. Pedagogik ijodning uchinchi va to'rtinchi darajalari ijodiy izlanish, yangilik, o'ziga xoslik elementlarini o'z ichiga oladi va odatda yangilikka olib keladi. Bu o'quv amaliyotida va pedagogik fanda yangi yo'llarni ochadi. Buning oqibati ta'lim tarkibidagi va pedagogik texnologiyalarning qisman o'zgarishi, shuningdek, ta'lim sohasidagi global o'zgarishlar bo'lishi mumkin. Shuning uchun birinchi navbatda tahlil qilish, umumlashtirish va tarqatish kerak bo'lgan innovatsion tajriba.

Ijodiy shaxsning belgilari. Har qanday insonning, shu jumladan o'qituvchining ijodiy salohiyati bir qator shahsiy xususiyatlar bilan ajralib turadi, ular ijodiy shaxsning belgilari deb ataladi. Bunday xususiyatlarning turli xil ro'yxatlari mavjud. Ba'zi mualliflar odamning alternatalarni sezish va shakllantirish qobiliyatini ta'kidlaydilar, birinchi qarashda shubhalanadilar va yuzaki formuladan qochadilar; muammoni hal qilish va shu bilan birga haqiqatdan uzoqlashish, kelajakni ko'rish qobiliyati; hokimiyatga yo'naltirishdan voz kechish qobiliyati; tanish obyektini mutlaqo yangi nuqtai nazardan, yangi kontekstda ko'rish qobiliyati; qora va oqga bo'linib, noaniqlik va qidirish uchun odatiy hayot muvozanatidan uzoqlashishga, nazariy hukmlardan voz kechishga tayyorlik.

Boshqalar birlashma qulayligini ijodiy shaxsning belgilari bilan bog'laydilar (fikrlarni tez va erkin almashtirish, ongda tasvirlarni uyg'otish va ulardan yangi kombinatsiyalar yaratish qobiliyati); mulohaza va tanqidiylikni baholash qobiliyati (sinovdan oldin ko'plab alternatalardan birini tanlash qobiliyati, qarorlarni o'tkazish qobiliyati); xotiraning tayyorligi (yetarlicha katta miqdordagi tizimlashtirilgan bilimlarni egallash, bilimlarning tartibliligi va dinamikasi) va zarur bo'lmagan narsalarni umumlashtirish va o'chirish qobiliyati.

Uchinchi mualliflar, agar ijodkorlik xarakterida bo'lsa, shahsiyatni ijodiy deb hisoblashadi, ya'ni bajarilgan faoliyatni ijodiy jarayonga aylantirish qobiliyati.

Sport o'qituvchisi - jismoniy tarbiya va sport sohasida ishlaydigan mutaxassis. Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya o'qituvchisi, tanlangan sportga murabbiy, jismoniy mashqlar bo'yicha o'qituvchi, tanlangan sport bo'yicha murabbiy, jismoniy tarbiya o'qituvchisi, oliy o'quv yurtlarida sport va nazariy fanlar o'qituvchisi vazifalarini bajaradi.

Sport o'qituvchisi faoliyatining pedagogik tavsifi bir qator tushunchalar orqali ko'rib chiqiladi: kasbiy faoliyat turlari; funksional tarkibiy qismlar, o'quv jarayonidagi faoliyat bosqichlari.

Bundan tashqari, sport o'qituvchisining faoliyati shakllari, kasbiy qobiliyatlari, ishlab chiqarish faoliyatini baholash, sport o'qituvchilarining o'ziga xos xususiyatlari.

Sport o'qituvchisining kasbiy faoliyati quyidagi ish shakllarini o'z ichiga oladi.

- jismoniy tarbiya va sport sohasidagi ta'lim;
- motorli dam olish va reabilitasiya;
- sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish;
- xizmatlar, turizm sohasidagi faoliyat;
- ilmiy-tadqiqot va konstruktorlik ishlari;
- ijro mahorati.

Shu bilan birga, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi mutaxassisning kasbiy faoliyati insonning jismoniy, aqliy va funksional imkoniyatlarini o'rganishga va takomillashtirishga, faol va sog'lom turmush tarzi tamoyillarini ishlab chiqish hamda tasdiqlashga, shuningdek jismoniy tarbiya va sport vositalarida prinsiplarni amaliy ravishda hayotga tatbiq etishga, uni umuminsoniy qadriyatlar, jismoniy madaniyat va sport qadriyatlari bilan tanishtirish.

Sport o'qituvchisi quyidagi kasbiy faoliyat turlariga tayyorlanadi:

- pedagogik;
- murabbiylik;
- dam olish;
- tashkiliy va boshqaruv;
- tadqiqot;
- madaniy va ma'rifiy.

Sport o'qituvchisining kasbiy vakolati bu ma'lum bir qadriyatlar, g'oyalar va pedagogik ongning tashuvchisi sifatida uning pedagogik faoliyati, pedagogik aloqasi va shahsiyatining shakllanishini belgilovchi zarur bilimlarga, sport mahoratiga ega bo'lishdir.

Pedagogik faoliyat:

- pedagogik tafakkurni rivojlantirish, pedagogik nazorat usullari va o'qitish sifatini nazorat qilish, tegishli didaktik texnologiyalar;
- jismoniy tarbiya sohasidagi asosiy ta'limotlarni hayotga tatbiq etish;
- bolalarni ijtimoiy va shahsiy fazilatlarga o'rgatish qobiliyati: qat'iyatlilik, tashkilotchilik, mehnatsevarlik, mas'uliyat, fuqarolik, kommunikativlik, bag'rikenglik;
- muayyan guruhlar uchun o'quv rejalari va dasturlarini ishlab chiqish qobiliyati;
- maktabgacha, maktab yoshidagi bolalar va umumta'lim muassasalarida, o'rta va oliy kasb - hunar ta'limi muassasalarida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini mustaqil ravishda o'tkazish, bolalar bilan maktabdan tashqari sport mashg'ulotlarini tashkil etish;

- bolalarning jismoniy qobiliyatlari va funksional holatini yetarli darajada baholash, bolalarning holatini individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tuzatish uchun vosita faoliyatining tegishli vositalari va usullarini tanlash;

- jarohatlarning oldini olish, o'quv jarayonida jabrlanganlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsatish.

Murabbiylik faoliyati:

Tanlangan sport, jismoniy tarbiya va sport sohasidagi faoliyatning sanitariya - gigiyenik asoslari bo'yicha sport mashg'ulotlari nazariyasi, biotibbiy - psixologik asoslari va o'qitish texnologiyasi shakllanishining kelib chiqishi va evolyutsiyasi haqida xabardor bo'lish;

- bolalar va yoshlarni tanlangan sport turlariga jalb qilish, halol sport musobaqalarining ahloqiy tamoyillarini tarbiyalash qobiliyati;

- shaxsning antropometrik, jismoniy va psixologik parametrlarini aniqlashning zamonaviy usullaridan foydalangan holda tanlangan sport turida tanlov tizimi va sport yo'nalishini amalga oshirish qobiliyati;

- yoshlar sporti va ommaviy toifadagi sportchilar bilan muayyan guruhlar uchun uzoq muddatli va operatsion rejalar va dasturlarni ishlab chiqish qobiliyati;

- tanlangan sport turlari bo'yicha bolalar sportida va ommaviy sportchilar bilan mustaqil ravishda mashg'ulotlar o'tkazish, jarohatlarning oldini olish;

- tanlangan sport turiga, insonning holatini boshqarish vositalari va usullariga tegishli pedagogik nazorat va tuzatish texnologiyalariga ega bo'lish.

Dam olish faoliyati:

- mashg'ulotlarning rekreatsion shakllari jarayonida ishtirok etadigan shaxslarning shahsiyatini shakllantirish, umuminsoniy qadriyatlarga jalb qilinganlarni tanishtirish;

- hordiq chiqarish tadbirlarida qatnashishda aloqa va tashkiliy ko'nikmalardan foydalangan holda aholini qiziqtirish qobiliyati;

- turli xil muassasalarda, dam oluvchilarning xususiyatlarini, shuningdek gigiyena va atrof - muhit omillarini hisobga olgan holda mustaqil dam olish faoliyati;

- bolalarning jismoniy qobiliyatlari va funksional holatini nazorat qilish ma'lumotlari asosida bolalarning yoshini, jinsini, kasbiy faolligini va psixofiziologik holatini hisobga olgan holda dam olish uchun vosita va vositalarni tanlash qobiliyati;

- jismoniy madaniyatdan ongli ravishda foydalanishni ishlash qobiliyatini tiklash, faol uzoq umr ko'rishni ta'minlash omili sifatida shakllantirish qobiliyati;

- jalb qilingan turli bolalar uchun sog'lomlashtirish bo'yicha o'quv dasturlarini amalga oshirish, shu jumladan tana vaznini boshqarish texnologiyalari, ovqatlanish va aqliy holatni tartibga solish, tiklanish uchun o'rnatiladigan odamlarning morfofunktsional, psixologik va yoshga bog'liq xususiyatlarini hisobga olgan holda.

Tashkiliy va boshqaruv faoliyati:

- rejalashtirish va hisobot hujjatlarini tuzish, ommaviy jismoniy tarbiya tadbirlari va sport tadbirlarini tashkil qilish va o'tkazish qobiliyati;

- jismoniy tarbiya sohasidagi davlat va jamoat idoralarning hujjatlaridan amaliy foydalanish imkoniyati;

- operatsion ish rejalarini tuzish va boshlang'ich tarkibiy bo'linmalarda bajarilishini ta'minlash qobiliyati;

- jismoniy tarbiya sohasida buxgalteriya hisobi va hisoboti uchun individual moliyaviy hujjatlarni tuzish, moliyaviy-iqtisodiy hujjatlar bilan ishlash qobiliyati;

- dars paytida xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni ta'minlash qobiliyati.

Ilmiy-tadqiqot faoliyati:

- jismoniy tarbiya va sport sohasidagi dolzarb muammolarni aniqlash qobiliyati;

- tasdiqlangan uslublardan foydalangan holda jismoniy tarbiya va sport sohasidagi faoliyatning turli yoʻnalishlarining samaradorligini aniqlash uchun ilmiy tadqiqotlar oʻtkazish qobiliyati;

- matematik statistika, axborot texnologiyalari usullaridan foydalangan holda tadqiqot natijalarini qayta ishlash usullari, umumlashtirish va xulosalarni shakllantirish va taqdim etish qobiliyati;

- tadqiqot natijalarini ilmiy tahlil qilish va ulardan amaliyotda foydalanish qobiliyati.

Madaniy va maʼrifiy tadbirlar:

- jismoniy tarbiya, sportning yutuqlari toʻgʻrisida maʼlumot toʻplash, umumlashtirish, ulardan foydalanish usullari, vositalariga, aholini sport va sogʻlomlashtirish mashgʻulotlariga jalb qilish uchun targʻibot ishlari usullariga ega boʻlish;

- jismoniy tarbiya va sport sohasida toʻplangan maʼnaviy qadriyatlardan foydalanish, vatanparvarlik, deviant xulq - atvorning oldini olish, sogʻlom turmush tarzini shakllantirish, shahsiy mashgʻulotlarni muntazam oʻtkazish zaruriyati bilan bogʻliq shahsiyat xususiyatlari haqida olingan bilimlardan foydalanish;

- bolalar jamoasi va har bir kishi bilan ishlashda aloqa texnikasiga va ulardan foydalanish qobiliyatiga ega boʻlish;

- ommaviy madaniyat, sogʻliqni saqlash omili sifatida jismoniy tarbiya toʻgʻrisida jamoatchilik fikrini ommaviy axborot vositalari, axborot va reklama agentliklari orqali shakllantirish usullariga ega boʻlish.

Sport oʻqituvchisi kasbiy faoliyatining funksional tarkibiy qismlari: Oʻz - oʻzidan, oʻqituvchining kasbiy faoliyati bu juda murakkab va koʻp qirrali hodisa boʻlib, unga nisbatan aniq ilmiy yondashuvlar va natijada bu haqda fikrlar rivojlangan.

Keyinchalik keng tarqalgan funksional yondashuv, unga koʻra kasbiy pedagogik faoliyat - bu koʻnikmalarni shakllantiradigan oʻzaro bogʻliq va pedagogik jihatdan muvofiq harakatlarning maʼlum bir tizimi. Shunisi eʼtiborga

loyiqki, ushbu ko'nikmalarni shakllantirish sifati o'qituvchi ishining muvaffaqiyati mezon sifatida ishlatiladi: ko'nikmalar sifati qanchalik yuqori bo'lsa, o'qituvchi pedagogik muammolarni qanchalik muvaffaqiyatli hal qilsa, o'quv jarayonining sifati shunchalik yuqori bo'ladi. O'qituvchining kasbiy bo'lmagan harakati uning sifatini tabiiy ravishda pasaytiradi.

O'qituvchi faoliyatining tuzilishini rivojlantirgan N.V. Kuzmina besh funksional komponentni aniqladi: 1) gnostik; 2) dizayn; 3) konstruktiv; 4) tashkiliy va 5) kommunikativ.

1. Gnostik tarkibiy qism (yunoncha gnosis - bilim) o'qituvchining bilim doirasiga tegishli. Bu nafaqat sizning predmetingizni bilish, balki pedagogik aloqa usullarini, bolalarning psixologik xususiyatlarini bilish, shuningdek o'z - o'zini bilish (o'zini va faoliyati) haqida.

2. Dizayn tarkibiy qismi ta'lim va ta'limning istiqbolli vazifalari, shuningdek ularga erishish strategiyalari va usullari haqidagi g'oyalarni o'z ichiga oladi.

3. Konstruktiv tarkibiy qism - bu o'qitishni va ta'limning bevosita maqsadlarini (dars, dars, guruh sikli) hisobga olgan holda o'qituvchining shahsiy faoliyati va bola faoliyatining dizayn xususiyatlari.

4. Kommunikativ komponent - bu o'qituvchining kommunikativ faoliyatining xususiyatlari, uning bolalar bilan o'zaro munosabatlarining o'ziga xos xususiyatlari. Aloqa didaktik (o'quv - tarbiyaviy) maqsadlarga erishishga qaratilgan pedagogik faoliyatning samaradorligi bilan bog'liqligiga e'tibor qaratiladi.

5. Tashkiliy qism - bu o'qituvchilarning o'z faoliyatini, shuningdek bolalarning faol ishini tashkil etish qobiliyatlari tizimi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu modelning barcha tarkibiy qismlari ko'pincha o'qituvchilarga tegishli mahorat tizimi orqali tavsiflanadi.

Jismoniy tarbiya pedagogikasida ta'kidlashicha, jismoniy tarbiya o'qituvchisining mahorati to'rt tarkibiy qismga asoslangan: pedagogik yo'nalish,

bilim, ko‘nikma va kasbiy muhim fazilatlar, shuningdek ushbu tarkibiy qismlarning ajralmas xususiyati - vakolat.

Yo‘naltirish - bu unga kuchli va doimiy qiziqishga asoslangan muayyan kasbga bo‘lgan xohish. Pedagogik yo‘nalish - shaxsning pedagogik faoliyat bilan shug‘ullanish istagi.

Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining kasbiy yoki maxsus bilimlari nazariy, amaliy va uslubiy jihatdan bo‘linadi.

Nazariy bilimlar jismoniy madaniyat tarixi, inson tanasi qonunlari, motor harakatlarining biomexanik qonunlari, ta‘lim va tarbiya prinsiplari va boshqalar bilan bog‘liq. Jismoniy tarbiya o‘qituvchisining amaliy bilimlari, avvalambor, bu yoki boshqa mashqni qanday bajarish kerakligi bilan bog‘liq. Ushbu bilimlar fanlarni tayyorlash fanlari bo‘yicha mashg‘ulotlar jarayonida olinadi.

Metodik bilimlar buni qanday amalga oshirish kerakligi haqidagi savolga javob berishga imkon beradi, ammo ular endi mashqni o‘zlari uchun emas, balki bolalar tomonidan bajarilishi haqida o‘ylashadi. Bu boshqalarga qanday o‘rgatish kerakligi haqidagi bilim.

Birinchi (tayyorgarlik) bosqichi umumiy va har bir darsni alohida o‘quv jarayoni sifatini ta‘minlash uchun sharoit yaratishga qaratilgan. U quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- yil uchun o‘quv jarayoni jadvalini ishlab chiqish;
- har o‘quv choragi uchun tematik rejani ishlab chiqish;
- har bir dars uchun mavhum rejalarni ishlab chiqish;
- jismoniy tarbiyaning o‘ziga xos vositalari va usullarini tanlash, o‘quv jarayonini tashkil etish shakllari (asosiy, yetakchi va maxsus mashqlar; har bir mashqning takrorlanish soni; individual mashqlarning davomiyligi; umumiy pedagogik usullar - motorli harakatlarni o‘qitishning og‘zaki, vizual va o‘ziga xos usullari va jismoniy sifatlarni oshirish).

O‘qituvchining professiogrammasi 1967 yilda E. V. Kuzmina tomonidan ishlab chiqilgan. O‘qituvchining shaxsiga qo‘yiladigan talablar zarur ijtimoiy va kasbiy fazilatlarining uyg‘unligi bilan belgilanadi: yuqori fuqarolik mas‘uliyati,

ijtimoiy faollik, bolalarni sevish, chinakam aql, ma'naviy madaniyat, yuqori professionallik, ilmiy va pedagogikaning innovatsion uslubi, fikrlash, ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyati, doimiy o'z - o'zini tarbiyalashga ehtiyoj, jismoniy va ruhiy salomatlik, professional ishlash.

O'qituvchi shaxsining o'ziga xos xususiyati ishonchlik (burch hissi, mas'uliyat, kamchiliklarga va ahloqiy nuqsonlarga nisbatan murosasizlik va boshqalar), shaxsga yo'naltirilganlik (kasbga qiziqish, pedagogik niyat va moyillik), pedagogik taktika kabi muhim fazilatlarning namoyon bo'lishi bilan bog'liq. Intuitiv mutanosiblik hissi, pedagogik adolat - o'qituvchining obyektivligi, uning ahloqiy ta'lim darajasi, o'qituvchining obro'si.

O'qituvchi faoliyati o'zaro bog'liq uchta komponent bilan ifodalanadi: konstruktiv (o'quv materialini tanlash, rejalashtirish va qurish); tashkiliy (boshqaruv); kommunikativ (o'qituvchining bolalar, o'qituvchilar, ota - onalar bilan pedagogik jihatdan munosib munosabatlarini o'rnatish).

Jismoniy madaniyat o'qituvchilariga faoliyatning funksional tarkibiy qismlari deb atagan narsani aytib beradi. Bular konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ, gnostik va qo'shimcha ravishda motorli ko'nikmalardir.

Motor qobiliyatlari, birinchi navbatda, o'qituvchining jismoniy mashqlarni bajarish texnikasini aks ettiradi. Mashqlarning to'g'ri namoyish etilishi ko'p jihatdan bolalar uchun mashg'ulotlar samaradorligini belgilaydi.

Jismoniy tarbiya o'qituvchisining bolalar bilan muloqotiga o'ziga xoslik beradigan, turli ko'nikmalarni o'zlashtirish tezligi va darajasini belgilovchi kasbiy muhim fazilatlar quyidagilardan iborat: mafkuraviy va siyosiy (dunyoqarash), ahloqiy, kommunikativ, irodali, intellektual, psixomotor va motorli.

Sport o'qituvchilarining vazifalari jismoniy tarbiyaning asosiy vazifalarini uchta asosiy bosqichga muvofiq hal qilish qobiliyatlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi: jismoniy tarbiya jarayoniga tayyorgarlik; darsdagi amaliy ishlar; pedagogik jarayonning samaradorligini monitoring qilish.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Jismoniy rivojlanishning muhim ko'rsatkichlarini anqlang?
2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni fizikaviy ko'rikdan o'tkazish necha qismdan iborat?
3. "Barkamollik" va "kompetensiya" tushunchalari o'rtasidagi farq nima? Kasbiy kompetensiyaning turli turlarini tavsiflang.
4. Sport o'qituvchisining kasbiy mahoratini ko'rib chiqing.
5. Boshqaruv tizimida asosiy diagnostik mexanizmlarning ahamiyatli xususiyatlari nimada?
6. Metodik ishlarni tashkil etishda diagnostik yondashuv qanday ahamiyatga ega?

4-MAVZU. Shaxsning rivojlanishi haqida tushuncha. Shaxs rivojlanishining ijtimoiy diagnostikasi.

Reja:

1. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ijtimoiy rivojlanishini tashxis qilish.
2. Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ta'lim - tarbiya jarayonini diagnostika qilish
3. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ijtimoiy rivojlantirishga oid metodik ishlarni tashkil etish usullari

Tayanch tushunchalar: Shaxs tushunchasi, shahsiyatning shakllanishi, madaniy rivojlanish, shaxs tushunchasi, diqqat, xotira, fikrlash, faol, tanlangan, shahsiyat xususiyatlari, motivatsiya, qiziqishlar, maqsadlar, xarakter

1. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ijtimoiy rivojlanishini tashxis qilish.

Shahsiyat - bu faoliyatning ichki lahzasidir. Bola shaxsga faqat ijtimoiy munosabatlar subyekti sifatida aylanadi. Shahsiyatning shakllanishi madaniy rivojlanish jarayonidir. Bolaning shaxsi va uning madaniy rivojlanishi o'rtasida tenglik belgisini qo'yish mumkin. Shaxs shunday tarixiy rivojlanish natijasida shakllanadi va o'zi tarixiydir. Shaxsning ko'rsatkichi - bu tabiiy va undan yuqori ruhiy funksiyalarning nisbati. Biror kishida madaniylik qanchalik ko'p namoyon bo'lsa, u dunyoni va o'z xatti - harakatlarini o'zlashtirish jarayoni shunchalik aniq namoyon bo'ladi, shaxs shunchalik muhimdir.

Vigoskiy, shahsiyatni rivojlantirishda ijtimoiy qat'iyatning o'rni haqida bahs yuritadi. Shaxs nazariyasi konsepsiyasining asosi A.N. Leont'evni uning

asosiy muhim vazifani - shahsiyatning naturalistik tushunchasini yengib o'tishga asoslanib tushunishi mumkin.

Bojovichni psixodinamik, eksperimental, tarkibiy - dinamik, shaxsning rivojlanish davrini erta maktabgacha bolalikdan bolalik davrigacha qamrab olgan va shaxsni tasvirlash uchun shaxsning ichki psixologik xususiyatlaridan foydalangan holda ajratish mumkin. Yetakchi faoliyat konsepsiyasiga asoslanib, L. I. Bozovich hayotning turli davrlarida bolaning faoliyati va aloqalari o'rtasidagi o'zaro munosabat jarayonida ichki pozitsiya deb atalgan dunyoga ma'lum bir qarash qanday shakllanishini ko'rsatdi. Ushbu pozitsiya bola shahsiyatining asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, uni rivojlantirish uchun zaruriy shartdir, bu faoliyat uchun yetakchi motivlar to'plami sifatida tushuniladi.

Faoliyat odamga ta'sir qiladi, balki tanlash huquqiga ega bo'lgan odam ham faol va faol pozitsiyani egallaydi. Ong va faoliyatning o'zaro bog'liqligi bu bog'liqlikni qayerda tashkil etilishini ochib berishni talab qiladi. Shahsiyat bu bog'liqlikning asosidir. Ong va faoliyat o'rtasidagi bog'liqlik haqidagi savolni ko'tarishning sodda ko'rinishi ortida ongni shaxsdan ajratish va uni odamga almashtirishni yengish qiyin.

Shaxs rivojlanishining dastlabki bosqichlarida shahsiy prinsip tushunchasini kiritish funksionalizm g'oyalarini yengish, shaxsni ong va faoliyatdan ajratishni yengish bilan bog'liq edi. Ushbu bosqichda asosiy e'tibor shaxsni rivojlantirishdagi faoliyatning roliga qaratildi. Shahsiy funksiyalarning akkumulyatori sifatida shaxs tushunchasidan shunday shaxsni o'rganishga o'tish uchun shahsiyat tuzilishini aniqlash kerak edi. Umuman odam, S.L. Rubinshteyn uchlik orqali ifodalanadi: inson nimani xohlaydi (ehtiyotlar, munosabat), nimaga qodirligi (qobiliyatlar, iste'dodlar), o'zini o'zi (xarakterga bog'liq ehtiyotlar va sabablar). Shaxs materiyani tashkil qilishning eng yuqori darajasi, faoliyat bilan bog'liq ongni tartibga soluvchi sifatida ko'rib chiqilgan. Shaxs va uning aqliy xususiyatlari natija ham, faoliyat uchun zarur shartdir. Rubinshteynning fikriga ko'ra, shahsiyatni o'rganishda muhim nuqta - bu nafaqat faoliyatda, balki

hayotiy faoliyatda ham kengroq doiraga kiritilishining o'ziga xos xususiyatlari. Rubinshteynning ta'kidlashicha: "Insonning mohiyati, o'zining tarixi bilan ajralib turadi."

Shaxs hayot subyekti sifatida uchta tashkiliy darajaga ega:

- 1) ruhiy ombor - ruhiy jarayonlarning individual xususiyatlari;
- 2) shahsiy ombor - xarakter va qobiliyat fazilatlari;
- 3) hayot zaxirasi - ahloq, ong, hayotiy vazifalarni belgilash qobiliyati, dunyoqarash, faoliyat, hayot tajribasi.

Shaxsni ijtimoiy belgilash g'oyasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. U ijtimoiy omilni bilvosita, ijtimoiy mavqe, ijtimoiy vaziyat, turmush tarzi va boshqalar tushunchalari orqali ko'rib chiqadi. U insonning individual rivojlanishi muammosini batafsil o'rgangan. Ushbu murakkab muammoda u shaxs, shaxs, mavzu, shaxs tushunchalarini ajratib ko'rsatdi.

Shaxsni u shaxsga nisbatan eng so'nggi ta'lim sifatida qabul qiladi. Bu "normalar va qoidalar bilan tartibga solinadigan doimiy ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi bilan bog'liqdir. Xuddi shaxsning boshlanishi embriogeneznining uzoq va ko'p bosqichli jarayoni bo'lgani kabi, shahsiyatning boshlanishi ham shaxsning erta sotsializatsiyasining uzoq va ko'p bosqichli jarayonidir. Tizimli va uzoq muddatli genetik tadqiqotlar orqali amalga oshirilgan insonni o'rganishda antropologik yondashuvni taklif qildi. Ushbu tadqiqotlarda u individual rivojlanish ko'pgina determinantlarga bog'liq bo'lgan ichki ziddiyatli jarayon ekanligini ko'rsatadi. Rivojlanish - bu o'sib borayotgan integratsiya, psixofiziologik funksiyalar sintezi. Ushbu integratsiya turli xil mexanizmlar tomonidan ta'minlanadi. Masalan, shaxsning tuzilishi ikkita prinsip bo'yicha - bo'ysunuvchi yoki iyerarxik bo'lib, bunda murakkab ijtimoiy xususiyatlar ko'proq elementar, psixofiziologik va muvofiqlashtirishga bo'ysunadi, bunda xususiyatlarning o'zaro ta'siri teng asosga asoslangan. V.N. Myasishev munosabatlar psixologiyasini rivojlantirdi. Ijtimoiy munosabatlar tizimi insonning voqelikning barcha sohalariga subyektiv munosabatlarini shakllantiradi. Xulosa - bu inson tomonidan atrofdagi voqelikni aks ettirish

shakllaridan biridir. Shaxsning o‘zaro munosabati - uning ehtiyojlari, qiziqishlari, moyilligi insonning o‘ziga xos muhit bilan o‘zaro ta’sirining samarasidir. O‘zaro munosabatlarning turlari orasida u hissiy munosabat, qiziqish va qiymat munosabatini nomlaydi. "Munosabatlar bu qiziqish, hissiyotni ifoda etish darajasi, xohish yoki ehtiyojning kuchlanish darajasini belgilaydigan kuch, potensialdir. Shuning uchun munosabatlar insonning harakatlantiruvchi kuchidir. Uning fe’l - atvori muammosi alohida qiziqish uyg‘otdi. U bu munosabatlarni insonning kundalik xatti - harakatlarida ifodalashning odatiy usullarida namoyon bo‘ladigan har bir kishining voqelikning turli tomonlariga aloqador barqaror tizimi sifatida belgilaydi. Shahsiyat tuzilishida u bir nechta rejalarni aniqladi. Birinchisi, hukmron shaxsning o‘zaro munosabati, ikkinchisi - aqliy daraja yoki orzu va yutuqlar darajasi, uchinchisi - reaksiyalar dinamikasi (yoki temperament). Dastlabki ta’sir qilish paytida paydo bo‘lgan va noaniqlik bilan ajralib turadigan, ma’lum bir yo‘nalishda harakatni yo‘naltira olmaydigan va farqlanishi bilan ajralib turadi.

V. S. Merlin shahsiyatning yaxlit nazariyasini ishlab chiqdi, unda u quyidagi darajalarni ajratdi: biokimyoviy, somatik, neyrodinamik, psixodinamik (temperament darajasi), shahsiyat xususiyatlari, ijtimoiy rollar. Ushbu darajalar o‘rtasida hech qanday qiymatga ega emas, lekin juda ko‘p qiymatga ega ulanishlar mavjud, ya’ni bir darajadagi xususiyat boshqa darajadagi bir nechta xususiyatlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shaxs psixologiyasi sohasidagi zamonaviy ichki tadqiqotlar belgilaridan biriga muvofiq, shahsiy tashkilotning ahloqiy xususiyatlari faol o‘rganilmoqda. Bu shahsiyat ideallarini, shahsiy va ahloqiy mexanizmlarning o‘zaro bog‘liqligini, ahloqiy va intellektual mexanizmlarni o‘rganishdir.

2. Maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi ta’lim - tarbiya jarayonini diagnostika qilish

Muhit deganda inson o‘zi yashaydigan sharoitdagi barcha tashqi ta’sir tushuniladi. Shu nuqtai nazardan tarbiya tufayli bolani o‘zi yashaydigan ijtimoiy sharoitga moslashtirish mumkin, degan xulosa kelib chiqadi. Ijtimoiy muhitning

rolini hal qiluvchi omil deb hisoblaydilar. Demak, odam bolasining shaxs sifatida rivojlanib, taraqqiy etib borishi, uning shaxs bo‘lib kamolga yetishida nasl (biologik omil), ijtimoiy muhit (bola yashaydigan sharoit), shuningdek, maqsadga muvofiq amalga oshadigan tarbiya ham birdek ahamiyatga ega. Bu omillarning ta‘sirini aniqlashda ilg‘or pedagogik olimlar, pedagog va faylasuflar ta‘limotiga suyaniladi.

Falsafada shaxsni jamiyat bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy hayotdagi murakkab voqelik deb qaraladi. Ular individning ma‘naviy boyligi uning munosabatlariga bog‘liq, deb hisoblaydilar.

Haqiqatdan ham, shaxs mehnat faoliyati zaminida rivojlanadi, kamolga yetadi. Inson sharoitni, sharoit esa insonni shakllanishmiga ta‘sir etadi. Bu esa o‘z navbatida inson faolligini namoyon etadi. Zero, shaxs ma‘lum ijtimoiy tuzum mahsulidir. Jamiyat shaxs kamolotining muayyan imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishi yoki yo‘q qilishi mumkin.

Faylasuflar shaxsni tabiatning bir bo‘lagi deb baholaydilar. Bu insondagi layoqat kurtaklari bo‘lib, uning rivojlanishi uchun tarbiya kerak, degan g‘oyani ifodalaydi.

Jamiyat taraqqiyoti shaxs rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Demak, shaxs bilan jamiyat o‘rtasida ham uzviy aloqa mavjud.

Shunday qilib, odam shaxsining jamiyatdagi rivojlanishi tabiat, muhit, inson o‘rtasidagi murakkab aloqa ta‘siri ostida ro‘y beradi, inson ularga faol ta‘sir etadi va shu yo‘l bilan hayoti va o‘z tabiatini o‘zgartiradi.

Shaxsga ijtimoiy muhitning ta‘siri ham muhim. Bu tarbiya tizimi orqali amalga oshiriladi.

Birinchi, tarbiya ta‘sirida muhit bera olmagan bilim, ma‘lumot egallanadi, mehnat va texnik faoliyat bilan bog‘liq ko‘nikma hamda malakalar hosil bo‘ladi.

Ikkinchi, tarbiya tufayli tug‘ma kamchiliklar ham o‘zgartirilib, shaxs kamolga yetadi.

Uchinchidan, tarbiya yordamida muhitning salbiy ta'sirini ham yo'qotish mumkin.

To'rtinchidan, tarbiya kelajakka qaratilgan maqsadni belgilaydi.

Demak Birinchi Prezident I. A. Karimovning quyidagi so'zlarini keltirishni joiz deb bilamiz «...yurtimizning ertangi kuni, taraqqiyoti uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan yetuk mutaxassis yoshlarimiz». Shunday ekan, yoshlarni tarbiyalab rivojlantirish bir - biriga ta'sir etadigan bu tarbiya tamoyilidir.

Tashxis qo'yish muammosining amaliy ahamiyati va nazariy tahlili uchun fundamental ahamiyatga ega bo'lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlarini aniqlaydigan turli xil sabablar, shart - sharoitlar va omillarni tahlil qilishga, o'quv jarayonini mamlakatimizdagi jarayonlar bilan chambarchas bog'lashga chaqirdi.

Pedagogik diagnostika va maktabgacha tarbiya tashkilotida pedagogika xizmati faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ikkita asosiy muammoni aniqlanadi, ular pedagogika uchun ayniqsa muhimdir. Ushbu qaror quyidagi vazifalarni belgilab berdi:

1) o'quv va tarbiyaviy ishlarning sifatini oshirish, ongli intizomni mustahkamlash maqsadida bolalarni o'qitish;

2) qiyin bolalar bilan ishlash va qiyin ma'lumotli bolalarning profilaktikasi bo'yicha ishlash;

3) tarbiyachilar, maslahatchilar, ota - onalarni pedogogiya asoslari bilan tanishtirish ishi;

4) kasbga yo'naltirish ishlari.

Tashxisiy faoliyatni umumiy boshlang'ich ta'lim sharoitida o'quv jarayonini tashkil etishda pedogoglarning amaliy ishtiroki bilan yanada yaqinroq bog'lash zarur edi.

Pedagogik diagnostikaning ishi asosan uchta yo'nalishda qurilgan:

- tarbiya va ta'lim bilan uzviy bog'liq holda, bola rivojlanishining turli tomonlarini o'rganishga qaratilgan, aqliy nogironlarning o'z vaqtida oldini olish,

tarbiyachilar va ota - onalar o'rtasida pedagogik madaniyatni shakllantirishga qaratilgan profilaktika;

- bolalar rivojlanishining xususiyatlarini (aqliy, jismoniy) o'rganish, mumkin bo'lgan og'ishlar, ularning sabablarini aniqlashga qaratilgan diagnostika;

- aniqlangan og'ishlarni diagnostika va taxmin qilingan pedagogik tuzatish natijasida tuzatish ishlari.

Yoshlarning xulq - atvori va ahloqiy rivojlanishini o'rganish murakkablashmoqda, buning dalili psixologlar, tarbiyachilar, faylasuflarning pedagogik hodisalarni o'rganishda aniq belgilangan tamoyillarga asoslangan asarlari. Ushbu izlanishlarning asosiy ahamiyati zamonaviy sharoitda dolzarb bo'lgan pedagogik diagnostikaning muhim uslubiy qoidalarini ishlab chiqish va asoslashdan iborat:

- shahsiyatning ahloqiy xususiyatlari uning rivojlanish xususiyatlari va yosh bosqichlari bilan bog'liq;

- har bir yoshga xos bo'lgan shaxsning ijtimoiy - psixologik xususiyatlari, har bir yosh uchun xos bo'lgan xususiyatlarning shakllanishiga ta'sir qiladi;

- shaxsning ahloqiy fazilatlarini o'rganish yosh bosqichlariga xos bo'lgan dialektik qarama - qarshiliklarni hisobga olgan holda, uning rivojlanishida olib borilishi kerak.

So'nggi yillarda maktabda o'quv jarayonini tashxislash va prognozlash, tarbiyachilarni kasbiy diagnostika faoliyatiga tayyorlash, maktab ma'lumot va diagnostika markazlarini yaratish, turli mutaxassislik tarbiyachilarining diagnostik xususiyatlari paydo bo'ldi. Bugungi kunda maktabda diagnostika obyektlarining assortimenti sezilarli darajada kengaydi, boshqaruv diagnostikasi va o'z - o'zini diagnostika yetakchi yo'nalish hisoblanadi. Birinchi marta pedagogikaning nazariy funksiyasini tavsiflovchi bolalarga rivojlanish, o'qitish, ta'lim, tarbiya va hokazolarni diagnostikasi bo'yicha o'quv materiallari berilgan.

Pedagogik diagnostika pedagogika fanining yangi sohasi sifatida jiddiy va puxta o'rganishni talab qiladi. Hozirgi bosqichda uning mohiyati, mazmuni,

usullari, xususiyatlari va sharoitlarini aniqlash butun maktab xodimlarining faoliyatini pedagogik diagnostika asosida qurish orqali tarbiyaviy ishlarni takomillashtirishning muhim yoʻnalishlaridan biridir. Pedagogik nazariyada nisbatan qisqa vaqt ichida pedagogik diagnostika sohasida bir qator tadqiqotlar rivojlandi, ularda taʼlim yoki tarbiyaning u yoki bu hodisasi oʻrganiladi. Bu bizga pedagogik diagnostika rivojlanishining hozirgi bosqichini pedagogikada differensial diagnostikaning rivojlanish bosqichi sifatida tavsiflashga imkon beradi. Oʻqitishning diagnostikasi pedagogik nazariyada yanada faol rivojlanmoqda va taʼlim diagnostikasi biroz passivdir.

Pedagogik diagnostika muammolari oʻrganilayotgan asosiy sohalarga quyidagilar kiradi: shaxsni tarbiyalash diagnostikasi, jamoa tarbiyasini diagnostikasi, taʼlim jarayonining diagnostikasi, shaxslararo munosabatlar diagnostikasi, ogʻishlarning diagnostikasi.

Shunday qilib, taʼlimdagi diagnostika muammosining tarixiy - pedagogik tahlili pedagogik fanning boy tarixi, anʼanalariga qaramay, pedagogik diagnostika asoslari sifatida tarbiyachilarning nisbatan zamonaviy sharoitlarda oʻziga xos va tabaqalashgan faoliyati sifatida qabul qilinishi, uning yanada rivojlanishi va rivojlanishi tobora muhim ahamiyat kasb etayotganligini taʼkidlashga imkon beradi.

Shaxs pedagogik diagnostika predmeti sifatida

Pedagogik faoliyat, boshqa har qanday professional faoliyat singari, obyekt, maqsad, vazifa, tarkib, shakl, usul va natijalarga ega. Pedagogik diagnostika tarbiyachining kasbiy faoliyatining ajralmas qismi boʻlib, ushbu faoliyatning barcha tarkibiy qismlari bilan bevosita bogʻliqdir. Pedagogik diagnostika mavzusi maktabgacha yoshdagi, boshlangʻich maktab bolasi, bola va oʻrta maktab bolasining rivojlanayotgan shaxsidir. Shuning uchun kasbiy diagnostika faoliyatining nazariyasi va amaliyotini puxta bilishni istagan har bir kishi pedagogik diagnostika mavzusini yaxshi bilishi kerak, yaʼni shaxs tushunchasining zamonaviy talqinini, shahsiyatni rivojlantirish nazariyasining asosiy qoidalarida va bola shaxsining shakllanishining yosh xususiyatlaridadir.

Pedagogikaga nisbatan qoʻllaniladigan "shaxs" tushunchasi ikkita umumiy yoʻnalishni ifodalaydi. Bir tomondan, shahsiyat tadqiqotlari natijalarini sotsiologiya va psixologiyadan pedagogikaga oddiy oʻtkazish, ikkinchi tomondan, sotsiologiya va psixologiya maʼlumotlarini pedagogik tizimga integratsiyalashtirish urinishlari mavjud. Ikkinchi tendensiya sotsiologiya va rivojlanish psixologiyasi maʼlumotlarini pedagogik tizimga integratsiyalashuvini koʻrsatuvchi sarmahsuldir. Ushbu integratsiya quyidagilarni nazarda tutadi: ushbu fanlarning pedagogik jarayon - pedagogik voqelikni aks ettiradigan konseptual sxema bilan oʻzaro bogʻliqligi; ushbu fanlar asosida pedagogikada mavjud boʻlgan tushuncha va gʻoyalarni pedagogik jarayon qonunlari toʻgʻrisida tushuntirish, shuningdek, pedagogik jarayonni, sotsiologiya va psixologiya tomonidan ilk bor qayd etilgan mohiyat jihatlarini aniqroq aks ettiradigan yangi tushunchalarni kiritish; pedagogika nuqtai nazaridan shaxs tarkibiga kiradigan boshqa fanlar maʼlumotlarini umumlashtirish asosida vujudga kelgan nazariy gʻoyalarni amaliy tasdiqlash.

Jamiyatda shahsiyat rivojlanishining umumiy tendensiyalari taʼkidlangan.

1. Shaxs jamiyatda yuz berayotgan oʻzgarishlarning taʼsiri ostida shakllanadi.

2. Shaxsni rivojlantirish va tarbiyalash jarayonida obyektiv sharoitlar hamda subyektiv omillar oʻrtasidagi bogʻliqlik kuzatiladi.

3. Ilmiy - texnik taraqqiyot sharoitida shaxsning shaxslanishi asosiy tendensiya sifatida harakat qiladi. Shahsiyat - bu shaxsning oʻzgarishi va rivojlanishining yoʻnalishlari majmui boʻlib, u maʼnaviy boyitish, oʻzini anglashning oʻsishi, maʼnaviy salohiyatini rivojlantirish jarayonini oʻz ichiga oladi.

4. Inson jamiyat manfaatlariga muvofiq oʻzini oʻzi bajara oladi. Oʻzini anglash ichki maqsad va uni rivojlantirish mezonidir .

5. Inson ongida ustunlik qiladigan oʻzini oʻzi qiyofasi qatʼiydir. Inson oʻzini oʻtmish va kelajak elementlaridan tashkil topgan maʼlum bir ramzlar toʻplamida obyekt sifatida qabul qiladi.

Inson faoliyati va muloqotning kuchayishi shaxsning ruhiy holatida aks etadi. Ma'naviy boyitish, intellektual boylik, shaxsni shaxslashtirish uning faoliyatini va ko'p qirrali bo'lishini rag'batlantiradi.

Hozirgi vaqtda shahsiyatning turli xil psixologik nazariyalari mavjud. Shahsiyatning tan olingan tushunchalarining asosiy qoidalari quyidagilar.

Ong va faoliyat birligining shahsiy prinsipi birikmasidan kelib chiqqan holda:

1. Shaxs ma'lum bir tarzda ijtimoiy hayotga kiradi: bir tarzda - ijtimoiy zarur faoliyat tizimiga; boshqalarga - aloqa tizimiga;

2. Shahsiyat - bu o'ziga xos bo'ysunish darajasi va o'z holatini, jarayonlari va xususiyatlarini tartibga soluvchi rolini o'ynaydi.

Bola shaxsining rivojlanishida tarbiya ham yetakchi o'ringa ega bo'lib, tarbiya tufayli nasl - nasabi, oila muhiti, ijtimoiy muhit ta'sirida har tomonlama rivojlanishga qodir, degan xulosani chiqarish mumkin.

Shaxs rivojlanishida irsiyat, muhit, tarbiya bilan bir qatorda inson faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu degani inson qanchalik mehnat qilsa, uning rivojlanishi shunchalik yuqori bo'ladi.

Faoliyat o'zi nima? Faoliyat inson tomonidan tabiiy va ijtimoiy hayotni maqsadga muvofiq o'zgartirishga yo'naltirilgan ijtimoiy - tarixiy turmushning o'ziga xos shaklidir. Insonning qobiliyati va yoshi u tomonidan tashkil etilayotgan faoliyat mohiyatiga ko'ra belgilanadi.

Faoliyat jarayonida inson shaxsi, har tomonlama va bir butun, yaxlit holda rivojlanadi. Lekin faoliyatni maqsadga muvofiq amalga oshirishi uchun uni to'g'ri tashkil etish lozim. Lekin ko'p holatlarda shaxsning rivojlanishi uchun imkoniyatlar yaratilmaydi, tarbiyalanuvchilarning ijtimoiy mehnat, bilish faoliyatlari cheklangan bo'ladi.

O'smir, bolalar faoliyatining asosiy turlariga o'yin, o'qish va mehnat kiradi. Ular yo'nalishiga ko'ra bilishga doir, ijtimoiy, sport, badiiy, texnik, hunarmandchilik hamda shahsiy qiziqishga ko'ra tanlangan sohalardan iborat. Faoliyatning asosiy turi – muloqotdir.

Faoliyat faol va passiv bo'lishi mumkin. O'smir faoliyati muhit va tarbiya ta'sirida faollashishi yoki susayishi mumkin. Inson shaxsining rivojlanishida uning butun vujudi bilan sevib, o'z imkoniyatlarini namoyon etib, mehnat qilish, o'zini shaxs sifatida ko'rsata olishi unda o'z faoliyatidan qoniqish hosil qiladi. Uning ijtimoiy mehnatdagi ishtirokida faollik ko'zga tashlanadi.

3. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning ijtimoiy rivojlantirishga oid metodik ishlarni tashkil etish usullari

Shaxsning rol nazariyasi (R. Merton, R. Minton, T. Parsons) uning ijtimoiy xulq - atvorini ikki asosiy atamada tavsiflaydi: "ijtimoiy maqom" va "ijtimoiy rol". Ijtimoiy maqom - muayyan huquq va majburiyatlarni nazarda tutuvchi ijtimoiy tizimdagi shaxsning o'ziga xos pozitsiyasini anglatadi. Biror kishi bir nechta maqomga ega bo'lishi mumkin - belgilangan, tabiiy, professional, rasmiy va ikkinchisi, qoida tariqasida, shaxsning jamiyatdagi, guruhdagi mavqeini belgilovchi asosiy yoki ajralmas holatning asosidir.

Har bir holat odatda bir qator rollarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy rol deganda jamiyat kutgan xatti - harakatlar, ijtimoiy tizimda ushbu maqomga ega bo'lgan shaxs bajarishi kerak bo'lgan harakatlar majmui tushuniladi. Shu sababli, shaxs shaxsning o'zi va uning jamiyatdagi ijtimoiy rollarining mavqeini ifodalaydi. Shaxsning o'zini qadrlashi bu shaxsning o'zini anglashini shakllantiradigan jarayonlarning bir qismidir. O'z - o'zini hurmat qilish bilan, inson o'zining fazilatlari, xususiyatlari va imkoniyatlarini baholashga harakat qiladi. Bu o'z - o'zini kuzatish, introspeksiya, o'z - o'zini xabar qilish, shuningdek, odamni bevosita aloqada bo'lishi kerak bo'lgan odamlar bilan doimiy taqqoslash orqali amalga oshiriladi.

Shaxsni o'z - o'zini hurmat qilish - bu genetik jihatdan aniqlangan qiziqishni oddiygina qondirish emas, shuning uchun uzoq ajdodimizga xos xususiyat (Darvinga ko'ra). Bu yerda motiv o'zini takomillashtirish, sog'lom mag'rurlik tuyg'usi va muvaffaqiyatga erishish istagi. O'z - o'zini hurmat qilish nafaqat hozirgi "**men**" ni ko'rishga, balki uni o'tmishingiz va kelajagingiz bilan bog'lashga imkon beradi. Darhaqiqat, bir tomondan, o'z - o'zini anglashning

shakllanishi dastlabki yillarda amalga oshiriladi. Boshqa tomondan, o'zini o'zi qadrlash eng barqaror shahsiyat xususiyatlariga tegishli. Shuning uchun, bu odamga zaif tomonlarini va kuchli tomonlarini ko'rib chiqish, obyektivlikni tekshirish va har xil kundalik vaziyatlarda o'zlarining xatti - harakatlarining yanada mos modellarini topish imkonini beradi, o'zini tanigan odam boshqa odamga aylanadi.

O'z - o'zini hurmat qilish tuzilishida ikkita komponent ajralib turadi:

- kognitiv, har bir kishi turli xil ma'lumot manbalaridan o'zi haqida bilib olgan hamma narsalarni aks ettiradi;

- hissiy, shahsiyatining turli tomonlariga (fe'l - atvor xususiyatlari, xulq - atvori, odatlari va boshqalar) o'z munosabatini bildirish.

Shahsiy o'zini o'zi qadrlash yetarli, ortiqcha va kam baholanishi mumkin. O'zini yetarli darajada baholashdan kuchli og'ish bilan, odam psixologik noqulaylik va ichki nizolarga duch kelishi mumkin. Achinarlisi shundaki, odam o'zi bu hodisalarning asl sabablarini anglamaydi va o'zidan tashqarida sabablarni qidiradi.

O'z - o'zini hurmat qilish - bu shaxs tomonidan o'ziga yoki uning individual xususiyatlariga bog'liq bo'lgan qiymat. Siz o'zingizdan qochmaysiz va yashirolmaysiz, shuning uchun har birimiz o'zimizni yon tomondan ko'rishimiz kerak: men kimman; boshqalar mendan nima kutishadi; bizning manfaatlarimiz mos keladigan va farq qiladigan narsada. O'zini hurmat qiladigan odamlar o'zlarining xatti - harakatlariga ega: ular muvozanatli, tajovuzkor emas, mustaqil.

Shaxsning shahsiy ma'nolari tizimi baholashning asosiy mezonini bo'lib xizmat qiladi. O'z - o'zini hurmat qilish tomonidan amalga oshiriladigan asosiy funksiyalar tartibga soluvchidir, uning asosida shahsiy tanlov muammolarini hal qilish amalga oshiriladi va shaxsning nisbiy barqarorligi hamda mustaqilligini ta'minlaydigan himoya mavjud. O'ziga bo'lgan ishonchni shakllantirishda shaxsning shahsiyati va yutuqlarini baholash muhim rol o'ynaydi. O'z - o'zini hurmat qilish shaxsning o'zagini anglatadi va shaxsning xatti - harakatlariga

sezilarli ta'sir qiladi. Bu insonning da'volari darajasi - o'zi oldiga qo'ygan maqsadlarning qiyinchilik darajasi bilan chambarchas bog'liq. O'z - o'zini hurmat qilish insonning o'zini, uning qobiliyatini, fazilatlarini va boshqa odamlar orasidagi o'rnini baholashni anglatadi. Shaxsning o'zini o'zi qadrlashi uning xatti - harakatlarining muhim tartibga soluvchisidir. O'z - o'zini hurmat qilish insonning boshqalar bilan bo'lgan munosabatlariga, tanqidiga, o'ziga nisbatan aniqlik va muvaffaqiyat va omadsizlikka bo'lgan munosabatiga bog'liq. Shunday qilib, o'z - o'zini hurmat qilish inson faoliyati samaradorligiga va uning shahsiyatining keyingi rivojlanishiga ta'sir qiladi.

O'z - o'zini hurmat qilish shaxsning xatti - harakati, faoliyati va rivojlanishiga, uning boshqa odamlar bilan munosabatlariga ta'sir qiluvchi tartibga soluvchi va himoya funksiyalarini bajaradi.

O'z - o'zini hurmat qilishning himoya funksiyasi, bu odamning nisbiy barqarorligi va avtonomligini ta'minlaydi, garchi bu tajribaning buzilishiga olib kelishi mumkin.

O'z - o'zini baholash quyidagi parametrlar bilan tavsiflanadi:

- 1) daraja (yuqori, o'rta, past);
- 2) haqiqiy muvaffaqiyat bilan bog'liqlik (yetarli, yetarli emas yoki haddan tashqari oshirib yuborilgan va kam baholanadigan);
- 3) tarkibiy xususiyatlar (nizolar va nizolarsiz). Barqaror va shu bilan birga juda moslashuvchan o'zini o'zi baholash (yangi ma'lumotlar ta'siri ostida o'zgarishi, tajriba to'plash, boshqalarni baholash va boshqalar) rivojlanish va samaradorlik uchun maqbuldir. O'z - o'zini hurmat qilish individual da'volar darajasi bilan chambarchas bog'liq, ya'ni inson o'zini qodir deb bilgan murakkablik darajasidagi maqsadlarga erishish istagi. Shahsiy da'volar darajasining asosi ularning qobiliyatlarini baholash bo'lib, uni saqlash inson uchun zarur bo'lib qolgan. Da'volar va insonning haqiqiy imkoniyatlari o'rtasidagi tafovut, u o'zini noto'g'ri baholay boshlaydi, natijada uning xatti - harakati yetarli emas (hissiy buzilishlar, xavotirning kuchayishi, tajovuzkorlik va boshqalar). Haqiqiy intilish darajasi bo'lgan odamlar o'zlarining

qobiliyatlariga ishonchlari, maqsadga erishishda qat'iyliigi, yuqori samaradorlik va erishilganlarni baholashda tanqidlari bilan ajralib turadi.

Biror kishi keyingi harakatlarning qiyinchilik darajasini tanlash imkoniyatiga ega bo'lgan vaziyatda o'zini qadrlashni oshirish istagi ikkita tendensiyaning ziddiyatiga olib keladi - maksimal muvaffaqiyatga erishish uchun intilishlarni kuchaytirish tendensiyasi va muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik uchun ularni tushirish moyilligi. Muvaffaqiyatdan keyin tanlangan maqsadning qisqarishi yoki muvaffaqiyatsizlikdan keyin uning ko'payishi yoki o'z - o'zini hurmat qilishning yetarli emasligini ko'rsatadi. O'zlarining qobiliyatlarini namoyish qilish maqsadlarni tanlashda mavzuni beqaror qiladi: uning da'volari muvaffaqiyatdan so'ng keskin ko'tariladi va muvaffaqiyatsizlikdan so'ng keskin tushadi. Muvaffaqiyatning ta'siri muvaffaqiyatni oshirgandan ko'ra o'z - o'zini hurmatni pasaytiradi. Ma'lumki, eksperimental psixologiyada o'z - o'zini hurmat qilish xususiyatlari ko'pincha da'volarning parametrlari bilan belgilanadi.

Uch yoshga kelib, bolalar allaqachon atrofidagi odamlarning jinsini yaxshi ajratib olishadi, ular odamga har xil talablar qo'yilishini bilishadi: qizlar odatda qo'g'irchoqlar bilan o'ynashadi, ayollar kabi kiyinishadi, o'g'il bolalar mashina, o't o'chiruvchilar va boshqa shu kabi o'yinlar bilan o'ynashadi. Bu yoshda, bolalar jinsiy stereotiplarning yanada mavhum psixologik tarkibiy qismlarini tushuna boshlaydilar. O'g'il bolalar katta, shovqinli, jangovor, mustaqil, aqlli bo'lishi kerak, deb ishoniladi; qizlar - kichik, sokin, odobli, itoatkor va sezgir. Qizlar, qoida tariqasida, yumshoq o'yinchoqlar va qo'g'irchoqlar bilan o'ynashni afzal ko'rishadi; o'g'il bolalar - kublarga aylantiring, o'yinchoqlar va boshqa narsalarni boshqaring (Bolaning shahsiyatini rivojlantirish, 1987. S. 168-169).

Ijtimoiy ta'lim nazariyasi vakillari odatdagi gender xulq - atvori boshqa xatti - harakatlar shakllari singari o'qitiladi, ya'ni kuzatish orqali degan fikrga kelishadi. Deyarli bir vaqtning o'zida shahsiyat va o'zini imidjini shakllantirish jarayoni bilan bir qatorda, bolalar o'zlarining fazilatlarini baholaydilar va shu

asosda ularning o'ziga bo'lgan hurmati shakllanadi va rivojlanadi. Psixologik jihatdan o'z - o'zini anglash va o'z - o'zini anglashning shakllanish jarayonlari sezilarli farqlarga ega. O'z - o'zini tushunish, aslida, bu o'zini baholashdan ko'ra ko'proq tavsiflash to'plami. O'z - o'zini tushunishning bir qismi ijobiy va salbiy rangga bo'yalgan bo'lishi mumkin, qismi neytral bo'lishi mumkin. O'z - o'zini hurmat qilish - bu insonning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishi, shuningdek uning bu fazilatlarni baholashidir.

Yetti yoshgacha bo'lgan bolalarning o'zini o'zi baholashini aniq o'lchash qiyin. Yosh bolalar aniq vazifalarda muvaffaqiyatga erishishni kutmoqdalar, ular har bir vaziyatda o'zlarini baholaydilar, ammo ular umumlashtirilgan o'z - o'zini hurmat qilishdan mahrum. Maktabgacha tarbiyachi o'zi bilan to'la qoniqadi, o'zini juda yaxshi ko'radi va faqat bir muncha vaqt o'tgach (to'qqiz yoki o'n yilgacha), bola o'z qadriyatining juda aniq tuyg'usini rivojlantiradi, o'zini baholash shakllanadi (Bolaning shahsiyatining rivojlanishi, 1987 y. 177-178-betlar).

Maktabgacha yoshdagi bolada bola muhim kattalarni baholashga e'tibor qaratadi. Markazlashtirish qobiliyati maktabgacha yoshdagi aks ettirishni rivojlantirish uchun zaruriy shartdir. Muloqot bolada aks ettirishning elementar shakllarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan asosiy shartlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Ijtimoiy - psixologik nuqtai nazardan, aks ettirish deganda "shaxsning o'zini aloqa sherigi tomonidan qanday qabul qilinishini tushunishi" tushuniladi. Ma'lumki, maktabgacha tarbiyachining tashqi baholashga bo'lgan ehtiyoji juda yuqori, ammo u har doim ham to'liq qondirilmaydi. L. L. Bojovichning fikriga ko'ra, bola o'z turiga mos kelishga intiladi. Bolaning o'zini o'zi qadrlashi yo'nalishi uning rivojlanishining ideal istiqboli va bolaning ijtimoiy muhitdagi haqiqiy holati bilan o'zaro aloqasi bilan bog'liqdir. Ko'p kuzatuvlarga ko'ra, o'zini o'zi qadrlash hayotning ikkinchi yilining oxirida aniq namoyon bo'ladi, ammo bu bolaning harakatlariga bo'lgan bahosidan kelib chiqmaydi, tabiatan hissiy ilgari paydo bo'ladi. Ko'rinishidan, oqilona tarkibiy qism birinchi darajali o'zini o'zi qadrlashda deyarli yo'q, bu bolaning

kattalarning roziligini olish va shu bilan hissiy farovonlikni saqlab qolish istagi asosida vujudga keladi. Ya'ni, bola rivojlanishining dastlabki bosqichlarida o'zini o'zi qadrlash ko'pincha ongsiz darajada ishlaydi va o'zini boshqalarning baholarini bevosita aks ettiradi. O'z - o'zini hurmat qilishning rivojlangan darajasi odamning o'zini oqlash va uni ta'minlash uchun ishlatiladigan vositalarni amalda qo'llash qobiliyati bilan bog'liqdir. O'z - o'zini hurmat qilishning shakllanishi ham bolaning rivojlanishidagi ijtimoiy vaziyatning o'zgarishi bilan bog'liq: boshqalardan unga yangi talablar paydo bo'lishi bilan (yuqorida aytib o'tganimizdek) mustaqillikning kengayishi va o'ziga nisbatan yangi qarashlarning paydo bo'lishi. Umuman olganda, o'zini o'zi qadrlash ontogenezi bolada o'ziga nisbatan barqaror yo'naltirilganlikni va o'ziga nisbatan hissiy - qiymatli munosabatni rivojlantirishning ichki sharti sifatida o'ziga xos tabaqalashtirilgan va umumlashtirilgan bilimlarni shakllantirish bilan bog'liq. Maktabgacha yoshda o'z - o'zini hurmat qilishning hissiy tarkibiy qismi ("Men yaxshiman") tezroq va ko'proq ifodalash funksiyalari rivojlanadi; boshlang'ich maktab yoshida - kognitiv ("Men aqlliman"); o'smirlik davrida hissiy tarkibiy qism ("Men ...") yana yetakchi rolni egallaydi; o'smirlik davrida kognitiv tarkibiy qism ("Menda bir qator xususiyatlar bor") paydo bo'ladi, bu hissiyotlarni tartibga soluvchi funksiyani o'z ichiga oladi. O'z - o'zini anglashni ixtiyoriy aqliy tartibga solish mexanizmi sifatida shakllantirish, bir tomondan, o'z - o'zini anglash jarayonlarining kuchayishi bilan, ikkinchi tomondan, ularning avtomatizatsiyasi bilan bog'liq. O'z - o'zini anglashdagi refleksivlik, shuningdek uning vositalarini tan olish qobiliyati uning rivojlanishining yetarlicha yuqori ko'rsatkichidir. O'z xulq - atvorini o'zboshimchalik bilan boshqarish eng chambarchas bog'liqligi yaqqol aks etadi. Yosh bilan o'ziga nisbatan hissiy - qiymat munosabati ham asta - sekin farqlanadi va umumlashtiriladi. Shunday qilib, o'z - o'zini anglashning rivojlanishi uchun shart - sharoitlar ikkita asosiy omil bilan ifodalanadi - boshqalar bilan aloqa qilish va subyektning o'z faoliyati, ularning har biri uning shakllanishiga hissa qo'shadi.

Shunday qilib, o‘z - o‘zini anglash - bu o‘z rivojlanishida ma’lum bir dinamikani boshdan kechiradigan, ijtimoiy jihatdan aniqlangan aqliy ta’lim. Uning rivojlanishining asosiy shartlari boshqalar bilan aloqa qilish va bolaning shahsiy faoliyati. Muloqotda bola baholash mezonlarini, ularning turlarini, shakllarini, ijtimoiy taqqoslash va baholash usullarini o‘rganadi; individual tajribada ular sinovdan o‘tkaziladi, amalda sinovdan o‘tkaziladi.

Hozirgi vaqtda turli xil ko‘rsatkichlar asosida insonning o‘zini o‘zi baholashini ko‘rib chiqishga imkon beradigan ko‘plab usullar mavjud. Pedagogik psixologiyada insonning o‘zini o‘zi qadrlashini, uning miqdoriy va sifat xususiyatlarini aniqlash uchun bir qator eksperimental usullar mavjud. Shunday qilib, masalan, daraja korrelyatsiyasi koeffitsienti yordamida odam qanday xususiyatlarga ega bo‘lishni istashi haqidagi fikrni, ikkinchisida va hokazolar bilan taqqoslash mumkin - (men idealman) va uning fikriga ko‘ra, aslida, avvalo, ega. Ikkinchisi va boshqalar - (men hozirman). O‘qish jarayonida mavzu unga taklif qilingan formulaga muvofiq mustaqil ravishda kerakli hisob - kitoblarni amalga oshirishi va eksperimentatorga o‘zining haqiqiy hamda ideal o‘zini o‘zi haqida xabardor qilmasligi juda muhim, bu unga o‘zi haqida xohlaganidan ko‘proq gaplashmaslik, keraksiz narsani ochib berish imkonini beradi. Olingan shaxsning o‘zini o‘zi qadrlash koeffitsiyentlari, o‘z - o‘zini hurmat qilishning miqdoriy jihatdan nima ekanligini tushunishga imkon beradi. Bugungi kunda shahsiy o‘zini o‘zi baholashni o‘rganishning eng mashhur usullari quyidagilardan iborat.

Dembo-Rubinshteyn usuli bo‘yicha **o‘z - o‘zini baholashni o‘rganish**. Ushbu tadqiqot uning ikkita muallifi - baxt haqidagi g‘oyalarni o‘rganish uchun ushbu uslubni ishlab chiqqan Tamara Dembo va o‘zini o‘zi qadrlashni o‘rganish uchun Dembo metodikasining modifikatsiyasiga ega bo‘lgan Sussana Yakovlevna Rubinshteyn sharafiga nomlangan. Agar biz modifikatsiyani asl nusxasi bilan taqqoslasak, biz yanada rivojlangan metodikani ko‘rishimiz mumkin (ular orasida bittadan 4 tasi bor edi - "sog‘liq", "ong", "belgi", "baxt") va sharxlash variantlari bo‘yicha. Keyinchalik psixologiya fanlari doktori A.M.

Parishionerlar uni yana o'zgartirib, ro'yxatga yana uchta shkala qo'shdilar: "tengdoshlar orasidagi obro'", "o'z qo'llari bilan ko'p ish qilish qobiliyati, tashqi ko'rinishi". "Baxt" shkalasi o'rniga "o'ziga ishonch" shkalasi joriy etildi. Hozirgi kunda ushbu pedagogik diagnostika uslubida ko'pgina o'zgarishlar va o'zgarishlar mavjud, ammo asosiy prinsiplar bir xil bo'lib qolmoqda. Metodika natijalariga asoslanib, o'z - o'zini baholashning uchta asosiy parametrlari haqida xulosa qilishimiz mumkin: balandlik, barqarorlik va realizm. Ushbu tadqiqotni o'tkazishda sinov mavzusining qutblar, tarozilarga oid barcha sharxlarini va uning ushbu o'lchovlardagi pozitsiyasini hisobga olish kerak. Olimlarning ta'kidlashicha, suhbatni sinchkovlik bilan tahlil qilish, tarozi ustidagi belgilarning joylashishini oddiy tahlil qilishdan ko'ra, odamning o'zini o'zi qadrlashi haqida ko'proq xulosalar chiqarishga imkon beradi.

2) Shaxsning o'ziga bo'lgan hurmatini o'rganish metodikasi. Ushbu uslub psixologiyada eng mashhurlaridan biri bo'lib, o'z - o'zini baholashning miqdoriy tadqiqini o'tkazishga imkon beradi, bu o'z - o'zini anglash darajasi va adekvatligini, ideal va haqiqiy "men"ning o'zaro bog'liqligini aniqlaydi. Rag'batlantiruvchi material 48 kishilik xususiyatlarining to'plamidir - "o'ychanlik", "bo'hton" va boshqalar. Ushbu usulning asosini tartiblash prinsipi tashkil etadi. Natijalarni qayta ishlashning maqsadi "Men idealman" va "Men haqiqiyman"ning namoyishiga kiritilgan shahsiyat fazilatlarini darajaviy baholash o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashdir. Aloqa o'lchovi daraja korrelyatsiyasi koeffitsiyentidan foydalanib o'rnatiladi. Budassining tadqiqot metodikasi **insonning o'zini o'zi qadrlashini o'z ichiga oladi, bu ikki jihatdan sodir bo'lishi mumkin. Birinchisi, ularning da'volarini faoliyatining haqiqiy, obyektiv ko'rsatkichlari bilan taqqoslash. Ikkinchi usul - o'zingizni boshqa odamlar bilan solishtirish.**

3) Kettell testi (16 faktorli shahsiy savolnoma) ishlab chiqilgan chet elda ham, mamlakatimizda ham shaxsning individual psixologik xususiyatlarini baholash uchun eng keng tarqalgan savol usullaridan biridir. Ushbu so'rovnoma nisbatan mustaqil 16 kishilik omillarini aniqlashga qaratilgan. Har bir omil bitta

markaziy xususiyat atrofida bir nechta sirt xususiyatlarini hosil qiladi. Ushbu omilning o'rtacha qiymatlari shaxsning o'ziga bo'lgan hurmati, uning ma'lum yetukligini tavsiflaydi. Tadqiqotchi uchun ushbu omil to'g'risidagi ma'lumotlar katta ahamiyatga ega, chunki ular shaxsning etukligini baholashga yordam beradi.

4) V.G. Shchurning o'zini o'zi baholash metodikasi bolaning o'zini qanday tutishini, uning fikriga ko'ra, uni qanday baholayotgani va bu g'oyalarning bir - biri bilan qanday bog'liqligini aniqlashga yordam beradi. **"Lider" dan foydalanishning ikkita varianti bor: guruh sizga o'z - o'zini hurmat qilish darajasini va shaxsni tezda aniqlashga imkon beradi, bunda u yoki bu o'ziga bo'lgan hurmatni shakllantirgan (shakllantiradigan) sababni aniqlash mumkin, shuning uchun kelajakda kerak bo'lganda bolalarda uchraydigan qiyinchiliklarni to'g'irlash ustida ishlashni boshlash.** Rag'batlantiruvchi material 7 bosqichli zinapoyalar ko'rinishida taqdim etiladi, 1 bosqichda "eng yaxshi yigitlar", 7 - "eng yomoni", bolaning vazifasi zinapoyada ularning o'rnini aniqlashdir.

Ushbu uslub bolalarga qaratilganligi sababli, ishonch, ochiqlik va yaxshi niyatlar muhitini yaratish katta ahamiyatga ega, shuning uchun bolaning tadqiqot jarayonida bergan izohlariga e'tibor berish kerak.

Shuningdek, A.V. Zaharovning hissiy o'zini o'zi qadrlashini aniqlash usullari va D. Lampenning "Daraxt" (L.P. Ponomarenkoning modifikatsiyasi) o'zini - o'zi baholash uslubi bolalarda bolalarning o'zini o'zi qadrlashini o'rganishga tegishli. Ikkala usul ham bolaning o'zini o'zi anglash darajasini aniqlashga qaratilgan. O'z - o'zini baholashni o'rganish bo'yicha birinchi metodika doirasida, bola 8 ta doiradan, uning fikriga ko'ra, u qaysi birini tanlashi kerak. Ikkinchi metodikada ogohlantiruvchi material o'rmon odamlari bilan chizilgan daraxt shaklida taqdim etiladi, ularning har biri o'z pozitsiyasiga, o'ziga xos kasbiga, har birining o'ziga xos kayfiyatiga ega, bolaning vazifasi o'zi bilan boshqalarga qaraganda ko'proq bog'laydigan shaklni tanlashdir.

5) Shaxslararo munosabatlarni sinab ko'rish. Metodika T. Leari, G. Leforg, R. Sazek tomonidan 1954 yilda yaratilgan va odamlarning kuzatilgan xatti - harakatlarini baholash, o'zini o'zi qadrlash, yaqinlarini baholash, ideal "Men"ni tasvirlash uchun mo'ljallangan. Ushbu diagnostika darajalariga muvofiq javob uchun ko'rsatma o'zgaradi. Ushbu texnikadan foydalanib, o'z - o'zini hurmat qilish va o'zaro baho beradigan odamlar bilan munosabatlarning ustun turini aniqlash mumkin. Ushbu so'rovnomada 128 ta baho mulohazalari mavjud bo'lib, ular 16 ta nuqtada shakllanib, o'sish intensivligi bo'yicha saralangan 8 ta munosabatlar bilan ifodalanadi. Metodika shunday tuzilganki, munosabatlarning har qanday turini aniqlashga qaratilgan mulohazalar ketma - ket emas, balki maxsus tarzda tuziladi: ular 4 ga guruhlanadi va teng miqdordagi ta'riflar orqali takrorlanadi.

6) Aqliy holatning o'zini o'zi baholash diagnostikasi metodikasi. Ushbu usul ruhiy holatni tashvish, asabiylashish, tajovuzkorlik, qattqlik kabi tashxis qo'yish uchun ishlatiladi. Stimulus material mavzuga xos bo'lmagan yoki unga xos bo'lmagan ruhiy holatlar ro'yxati shaklida taqdim etiladi. Olingan natijalarni sharhlash natijasida subyektning tergov xarakterli xususiyatlarining holatini aniqlash mumkin.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. Jarayon va o'quv natijalarini pedagogik diagnostika qilishning mohiyati, strategiyasi va tarkibi nima ?

2. O'qituvchi o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash uchun qanday pedagogik vositalardan foydalanishi mumkin ?

3. Boshlang'ich maktab yoshidagi shaxsni o'rganishga mo'ljallangan diagnostik pedagogik vositalar o'rtasidagi farq nima ?

III.BOB.Pedagogik diagnostika asosida ta'lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish metodikasi

1-MAVZU. Pedagogik diagnostika asosida ta'lim-tarbiya jarayonini rejalashtirishning umumiy jihatlari

Reja:

- 1. Pedagogik diagnostika asosida ta'lim - tarbiya jarayonini rejalashtirishning umumiy jihatlari.**
- 2. Rejalashtirishning asosiy tamoyillari.**
- 3. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni ma'naviy - ahloqiy sifatlarini diagnostika qilish**

Tayanch tushunchalar: Reja, rejalashtirish, pedagogik jarayon, o'qitish yoki ta'lim tizimi, pedagogik texnologiya, ma'naviy - ahloqiy, pedagogik maslahat usuli

1. Pedagogik diagnostika asosida ta'lim - tarbiya jarayonini rejalashtirishning umumiy jihatlari.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'zaro munosabatlar va bolalar o'rtasida o'yin davomida, qo'shma ish paytida, guruhda va hokazolarda munosabatlar tug'iladi. Shaxslararo munosabatlar insonning guruhdagi yoki jamoadagi mavqeini belgilaydi. Muayyan jamoada odamning hissiy farovonligi, qoniqishi yoki noroziligi ularning qanday rivojlanishiga bog'liq. Guruhning, jamoaning birligi va berilgan vazifalarni hal qilish qobiliyati ularga bog'liq.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tayyorgarlik bosqichi quyidagi bosqichlardan iborat bo'lishi mumkin.

1. Diagnostika ishining maqsadini aniqlash bosqichi. Maqsad nafaqat kerakli natijaning tasviri, balki mumkin bo'lgan natijadir. Shunday qilib, haqiqiy ehtiyojlarni aniqlashdan va ularni qondirish uchun imkoniyatlarni topishdan oldin, maqsadni aniqlab bo'lmaydi. Shundan kelib chiqqan holda, biz ushbu bosqichda quyidagi jarayonni aniqlashimiz mumkin:

- o'quv yurtining pedagogik faoliyat muvaffaqiyatini tashxislashga bo'lgan ehtiyojlarini tahlil qilish. Boshqacha qilib aytganda, bunday tashxis tufayli muassasadagi muammolarni (va qaysi birini) hal qilish samaradorligi qay darajada ekanligini aniqlash kerak emas. Buni texnologiya M.M. Potashnik, V.

S. Lazarev va boshqalarning asarlarida tasvirlangan ta'lim muassasasining holatini muammoli yo'naltirilgan tahlil davomida amalga oshirish mumkin;

- diagnostika maqsadlarini shakllantirish. Bu umumiy shakllantirishga (o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini o'rganish uchun) emas, balki tashxisning maqsadi va ma'nosini aniq belgilashga tegishli. Tabiiyki, maqsadni "aniqlashtirish" to'liq institutning aniqlangan muammolarining xususiyatlariga va uni rivojlantirishning ustuvor vazifalariga bog'liq bo'ladi. Aytaylik, biz tahlil qilinayotgan davrda bolalarning yuqori darajadagi tashvishi, bilim darajasining barqarorligi va yetarlicha barqaror o'quv faoliyati bilan shug'ullanishning motivatsiyasining pastligi aniqlandi. Shubhasiz, ta'lim sifatining yanada o'sishini, pedagoglarning kommunikativ madaniyatining yetishmasligi tufayli yuzaga kelgan aniqlangan salbiy tomonlarni yo'q qilish bilan bog'lash mantiqan to'g'ri. Shuning uchun diagnostika maqsadi o'qituvchilar bilan muloqot qilishning professionalligi darajasini aniqlash bo'lishi mumkin.

Diagnostika mezonlarini aniqlash bosqichi va bu bosqichdagi jarayon quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Diagnostika maqsadlariga muvofiq ilmiy va ixtisoslashtirilgan adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish;

- obyektни aniqlash (kimni o'rganish kerak?) va mavzu (nimani o'rganish kerak?) Diagnostika.

2. Qanday tashxis qo'yilishini aniq belgilash juda muhimdir. Hech narsa va hamma narsani tashxislash mumkin emas. Ko'pincha diagnostika mavzusi o'qituvchilar faoliyatining o'rganish oson bo'lgan jihatlariga aylanadi (uslubiy qiyinchiliklar, nazariy tayyorgarlik). Yoki bu masala mavjud yoki "zamonaviy" diagnostika usullari asosida hal qilinmoqda. Bizning holatlarimizda diagnostika mavzusi o'qituvchilar bilan muloqotning mazmuni va professionalligi bo'ladi;

- diagnostika mezonlarini modellashtirish. Bu yanada qiyin ish. Birinchidan, chunki pedagogik faoliyatni tashxislashning ko'pgina muammolari bo'yicha olimlar o'rtasida birdamlik va kelishuv mavjud emas. Shunday qilib,

kasbiy - pedagogik aloqani tashxislashda har xil mezonlarga asoslangan modellardan birini tanlash kerak.

3. Pedagogik faoliyat diagnostikasi rejasini ishlab chiqish bosqichi (yaxshiroq, maqsadli dastur). Ushbu rejaning tuzilishi va ko'lamini diagnostika maqsadi va ish mo'ljallangan davr bilan belgilanadi. Bu voqealar mazmuni, ijrochilar va muddatlarni ko'rsatadigan an'anaviy reja bo'lishi mumkin.

4. Diagnostika usullarini tanlash bosqichi va ularning kombinatsiyasi. Ushbu bosqichda pedagogik faoliyatni tashxislash nazariyasi va amaliyoti bo'yicha ilmiy va uslubiy adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish asosida diagnostika usullari to'plami yakunlandi.

Quyidagilarni e'tiborga olish kerak:

- tanlangan tadqiqot usullarining diagnostikaning metodologik tamoyillariga muvofiqligi;
- ba'zi usullar bilan olingan ma'lumotlarni boshqalarning yordami bilan tekshirish imkoniyati.

Keyin diagnostikaning asosiy bosqichiga o'tiladi. Ushbu bosqichda ishlab chiqilgan va tasdiqlangan harakatlar rejasi izchil amalga oshirilmoqda. Tadqiqotchining keng ma'lumot manbalari va turli diagnostika usullaridan foydalanishi juda muhimdir. Tashxisning yakuniy bosqichi miqdoriy, sifatli tahlil qilish, olingan ma'lumotlarni tizimlashtirish va to'plash va tuzatish choralarini ishlab chiqishga bag'ishlangan. Bu yerda jadvallar, grafikalar, diagrammalar, xulosalar va tavsiyalarni o'z ichiga olgan turli xil tahliliy hisobotlar tayyorlanadi. Bolalar bog'chasi guruhi yaxlit ta'lim bo'lib, u o'zining tuzilishi va dinamikasiga ega yagona funksional tizimdir. Uning a'zolarining ishbilarmonlik va shahsiy fazilatlariga, qaysi fazilatlar eng yuqori qadrlanishini aniqlaydigan guruhning qiymat yo'nalishlariga muvofiq shaxslararo iyerarxik munosabatlarining murakkab tizimi mavjud.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning muvaffaqiyatli munosabatlarining samaradorligi bir qator shartlarga bog'liq:

A. oilaning MTT bilan hamkorligi;

B. bolalarda do‘stona munosabatlarni shakllantirishda yetakchi rol o‘qituvchiga tegishli;

C. bolalarni maktabgacha yoshdagi bolalar o‘rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirishga yordam beradigan turli tadbirlarga jalb qilish;

D. vazifalarni, o‘yinlarni, ishlarni va boshqalarni birgalikda bajarish uchun kichik guruhlardagi bolalar uyushmasi;

E. bolalarning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olish;

F. bolalar o‘rtasida muvaffaqiyatli munosabatlarni shakllantirish uchun yo‘naltirilgan pedagogik jarayonni tashkil etish.

Bolalar bog‘chasidagi bolalar o‘rtasidagi to‘g‘ri o‘zaro munosabat va munosabatlarni shakllantirishda yetakchi rol, shubhasiz, o‘qituvchiga tegishli.

Maktabgacha ta’lim bolalarining ayrim xususiyatlarini baholashda tarbiyachilar o‘rtasida fikrlardagi farqlar paydo bo‘ladi. Ammo ularning mavjudligi hali bolaning tarbiyasi va rivojlanish darajasini to‘g‘ri baholashning mumkin emasligini isbotlamaydi. Ko‘pincha fikrlardagi tafovutlar bolalarning ushbu sohadagi faoliyatining xususiyatlarini aks ettiradi.

Kollektiv tekshiruv bir vaqtning o‘zida diagnostika maqsadlariga ham, pedagogik jarayonni tuzatishga ham xizmat qiladi. Kichik tarbiyachilar kengashi shaklida pedagogik faoliyatning yakuniy tahlili ham o‘tkazilishi mumkin. Bunga guruh bilan ishlaydigan tarbiyachilarning ko‘pi taklif etiladi va bu hech qanday shoshilinch sabablarga ko‘ra rejalashtirilmagan. Kichik tarbiyachilar kengashi har qanday muammoli vaziyat munosabati bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan cheklangan miqdordagi mutaxassislarda (masalan, darslar sonining keskin pasayishi) o‘tkazilgan **pedagogik maslahat** deb ataladi.

Kasbiy faoliyatning har qanday sohasida mahsulot va ishlab chiqarish jarayonining holati va sifatini aniqlash alohida o‘rin tutadi. Tarbiyachi va maktab tarbiyachilarining kasbiy va pedagogik faoliyati bundan mustasno emas. Biroq, K.D. Ushinskiy, pedagogik diagnostika hanuzgacha tarbiyachining kasbiy faoliyatining tarkibiy qismiga aylanmagan va tarbiyachilar buni

psixodiagnostika psixologlar orasida, shifokorlar tibbiy diagnostikasi va muhandislar texnik diagnostikasi o'rtasida jiddiy munosabat darajasida emas deb bilishadi. Odatda tarbiyalangan bolani o'rganish psixologiyaning emas, balki psixologiyaning vazifasidir, deb ishoniladi. Har bir tarbiyachi o'qitish va o'qitish samaradorligini tekshiradi, sust ishlash sabablarini aniqlaydi, ammo bu tahliliy harakatlar tashxis bilan umuman mos kelmaydi. Maktab boshlig'i darslarga qatnaydi, ularni tahlil qiladi, baholaydi - bu maktab ichidagi nazorat deb ataladi, ammo o'quv jarayonining holatini aniqlash emas. Maktab faoliyati sifatining mezonlari, odatda, ta'lim tizimidagi muayyan aloqaning holatini aniqlash bilan bog'liq emas, uning prinsiplari va tartiblaridan tashqarida ishlab chiqilgan.

Pedagogik diagnostika biron bir pedagogik jarayonda, tarbiyachi va bolaning darsdagi o'zaro ta'siridan boshlab, umuman maktabgacha ta'limi tizimini boshqarishgacha bo'lgan darajada aniq ifodalanmaydi. Bu nazorat ishi shaklida ham namoyon bo'ladi va bola ham, tarbiyachi uchun ham har qanday xarakteristikada eksperimental tadqiqotlar onsez amalga oshirilmaydi, bitta nazorat tekshiruvi ham yakunlanmaydi. Sanab o'tilgan pedagogik hodisalarning aksariyati pedagogik diagnostika bilan bir xil emas, ular undan boyroq va mustaqillik huquqiga ega. Ularda va boshqa ko'plab pedagogik obyektlarda "pedagogik diagnostika" tushunchasiga nimani anglatishini aniqlash vaqti keldi. "Pedagogik diagnostika" tushunchasida "pedagogik" sifati ushbu tashxisning quyidagi xususiyatlarini tavsiflaydi:

birinchidan, tashxis pedagogik maqsadlarda amalga oshiriladi, ya'ni bu natijalarni tahlil qilish va talqin qilish asosida ta'lim (o'qitish, o'qitish) sifatini oshirish, hamda bola shaxsini rivojlantirish bo'yicha yangi ma'lumotlarni olishga qaratilgan.

ikkinchidan, bu juda muhim, u tarbiyachining o'zi tomonidan olib borilayotgan pedagogik ishning sifati to'g'risida tubdan yangi ma'lumot beruvchi ma'lumotlarni taqdim etadi;

uchinchidan, u tarbiyachining pedagogik faoliyati mantig'iga organik ravishda mos keladigan usullardan foydalangan holda amalga oshiriladi; **to'rtinchidan**, pedagogik diagnostika yordamida tarbiyachi faoliyatini nazorat qilish va baholash funksiyalari kuchaytiriladi;

beshinchidan, hatto o'qitishning an'anaviy va noan'anaviy usullari ham pedagogik diagnostika vositalari va usullariga aylantirilishi mumkin.

Tashxis - shaxsning tabaqalashtirilgan bilimlari, shaxsni ma'lum bir guruhga, turga, guruhga tayinlash. Ushbu yondashuv quyidagilarni nazarda tutadi: birinchidan, ushbu guruhlar, turlar, guruhlarning to'liq ro'yxatini tuzish: tibbiyotda - tananing normal ishlashidagi har qanday buzilishlar, texnologiyalarda - obyektlar va tizimlarning turli xil nosozliklari va boshqalar. Pedagogik diagnostika shuningdek, o'quv jarayonini va uning tarkibiy qismlarini oldindan tuzilishini talab qiladi. Ikkinchidan, tashxis individual tizim parametrlarining holati to'g'risidagi ma'lumotlarga asoslanadi. Uchinchidan, pedagogik tashxisning eng qiyin va eng kam rivojlangan daqiqasi bo'lgan qaror qabul qilish.

Pedagogik diagnostika muhim xususiyatlarning holatini aniqlash uchun zamonaviy va ishonchli moslama qurish bilan, algoritmlar va qarorlarni qabul qilish tartibini ishlab chiqishda, pedagogik jarayonning barcha ishtirokchilari uchun tegishli ko'rsatmalar tayyorlashda. Maktabdagi pedagogik diagnostika - bu ta'lim faoliyati sifatini, uning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligining sabablarini aniqlash amaliyoti, shuningdek ushbu amaliyotni takomillashtirish.

Ta'lim va tarbiya sohasidagi xilma - xillikka, ta'lim sohasidagi o'zaro munosabatlarni demokratlashtirishga bosqichma - bosqich o'tishning zamonaviy sharoitida maktabda sodir bo'layotgan hodisalar va jarayonlarning kuchli va zaif tomonlari to'g'risida aniq, taqqoslanadigan ma'lumotlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday ma'lumotlar pedagogik diagnostika bilan ta'minlanishi mumkin, chunki uning maktabdagi maqsadi quyidagi asosiy funksiyalarda ifodalanadi: geribildirim, baholash va boshqaruv.

Pedagogik diagnostikada asosiy yetakchi funksiya - bu ta'lim va tarbiya jarayonidagi geribildirim funksiyasi. Ushbu funksiyaning mohiyati shundan

iboratki, o'quvchilarni rivojlanishining ma'lum bir bosqichida ularni tarbiyalash va o'qitish darajalari to'g'risidagi diagnostika ma'lumotlari o'tgan pedagogik tajribani tahlil qilish va keyingi pedagogik jarayonni loyihalashda asosiy ma'lumot bo'lib xizmat qiladi. Maktabdagi o'quv faoliyatini baholashning hozirgi tizimi bir qator afzalliklarga ega, ammo u o'zini o'zi boshqarish tizimi kabi tushunchaga mos kelmaydi. Masalan, pedagogik nazariyadagi o'quv jarayoni qatnashchilarining faolligi katta darajada ko'rib chiqiladi, amalda ko'plab zamonaviy bolalar to'liq kuch bilan o'qimaydilar, shuning uchun o'quv jarayonining imkoniyatlaridan foydalanilmaydi. Bu yerda asosiy sabab tarbiyachilar va bolalar uchun mavjud bo'lgan ta'lim va ta'lim natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarning etishmasligi.

Har bir bola va tarbiyachiga o'quv jarayonining borishi va natijalari to'g'risida zarur ma'lumotlarni o'z vaqtida tuzatish uchun zarur bo'lgan imkoniyatlarni yaratish pedagogik diagnostikaning eng muhim vazifasidir.

Baholash funksiyasi pedagogik diagnostika uchun ham muhimdir. Keng qamrovli va keng qamrovli baholash bir necha jihatlarga ega: qiymatga yo'naltirilgan, tartibga soluvchi - tuzatuvchi, rag'batlantiruvchi va o'lchov. Qiymatga yo'naltirilgan baholash bolaning odamlar va o'zi haqida g'oyalari va tushunchalarini boyitadi, unga ahloqiy, mehnat, estetik va boshqa fazilatlarni jamiyat talablari bilan taqqoslash imkoniyatini beradi. Pedagogik baholash orqali bolaning o'zi qiymat yo'nalishlarini o'zgartiradi. Pedagogik baholashning tartibga soluvchi va tuzatuvchi tomoni shundaki, u bolaga o'z xatti - harakatlarini jamiyat normalariga moslashtirishga, xulq - atvor yo'nalishini, boshqa odamlar bilan munosabatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Pedagogik baholashning rag'batlantiruvchi qiymati bolaning haqiqiy rivojlanishi va xatti - harakatiga to'g'ri kelganda ayniqsa yuqori bo'ladi. O'quvchi baholashning obyektivligini anglashi bilanoq u o'zining ijobiy tomonlarini rivojlantira boshlaydi yoki kamchiliklarni bartaraf etadi. Pedagogik baholashning o'lchov xarakteri ham o'quvchiga ta'sir qiladi, chunki u o'z - o'zini o'qishga undaydi. Bola o'z fazilatlari va ishlashdagi muvaffaqiyatlarini

boshqalarning yutuqlari bilan taqqoslaydi va shu bilan uning ijtimoiy mavqeini oʻrnatadi. Jamoa va tarbiyachining bahosi tufayli u oʻzi haqida maʼlumot oladi.

Pedagogik diagnostikaning boshqaruv funksiyasi bolalar jamoasi va shaxsning rivojlanishini boshqarishning asosiy bosqichlari bilan bogʻliq. Shunga koʻra **diagnostika uchta turi aniqlanadi: boshlangʻich, tuzatuvchi (joriy) va umumlashtiruvchi (yakuniy)**. Dastlabki diagnostika - guruh jamoasini rejalashtirish va boshqarish. Ushbu oʻquv choragida, yarim yilida yoki oʻquv yilida bajariladigan oʻquv vazifalarini belgilashdan oldin, tarbiyachi bolaning bilim darajasini oʻrganadi. Dastlabki tashxis qoʻyishning uchta asosiy varianti aniqlandi: birinchisi - jamoa birinchi marta tashkil etilganida va tarbiyachi bolalar uchun ham notanish edi; ikkinchisi - jamoa yangi boʻlmaganda va tarbiyachi dastlab guruh bilan ishlashni boshlaganda; uchinchisi, jamoa va tarbiyachi allaqachon birga ishlagan payt. Birinchi variantda, dastlabki tashxis bolalarni har tomonlama oʻrganish uchun ishlatiladi. Ikkinchisida, tarbiyachi nafaqat bolalarni, balki jamoani oʻzi ham murakkab dinamik tizim sifatida oʻrganadi. Uchinchi variant tarbiyachiga jamoa va shaxsning tanlangan diagnostikasini oʻtkazish imkoniyatini beradi. Bu ilgari olingan maʼlumotlarga qoʻshimcha.

Bir necha yil davomida bolalar va xodimlar bilan aloqa oʻrnatgan tarbiyachi, dastlabki tashxisni toʻliq oʻtkazishga hojat yoʻq. Ammo tarbiya jarayoni qarama - qarshi va spazmodik, uzluksiz va dinamik boʻlgani uchun, u albatta oʻzgarishlarni qoʻlga kiritishi va oʻz faoliyatini rejalashtirishda ularni aks ettirishi kerak.

Dastlabki diagnostika paytida maʼlumotlarning toʻliqligi va obyektivligi oʻquv vazifalarini rejalashtirishni guruhning haqiqiy ehtiyojlariga maksimal darajada olib keladi va bolalarning maqbul rivojlanishiga mos keladi.

Joriy (tuzatuvchi) diagnostika - bolalar guruhlari faoliyatini tashkil etish jarayonida amalga oshiriladi va tarbiyachini bolalar va jamoada yuzaga keladigan oʻzgarishlarga qaratadi. Shu bilan birga, ilgari qabul qilingan qarorlarning toʻgʻriligi baholanadi. Mavjud tashxis natijasida olingan

ma'lumotlar tarbiyachiga tez, aniq va minimal xatolar bilan o'z ishini tuzatishga va bolalar bilan munosabatlar uslubini, tarbiyaviy ish metodikasini yaxshilashga yordam beradi. Tuzatish diagnostikasi orqali tarbiyachi bolalarning bilim darajasidagi o'zgarishlarga tezkorlik bilan javob berish va shu bilan jamoa faoliyatida yanada faol, mustaqil va ijodiy ishtirok etish imkoniyatini beradi. O'quv ishini rejalashtirayotganda, tarbiyachi har doim ham uning natijalarini oldindan ko'ra olmaydi. Ayniqsa eng samarali usul va ta'sir vositalarini tanlashni oldindan bilish qiyin. Hozirgi diagnostika ekspress ma'lumotlarning rolini o'ynaydi va bu pedagogik faoliyatini yaxshilash uchun tezkor qaror qabul qilishga yordam beradi.

O'quv ishlari natijalarini prognoz qilish tizimida har o'quv yilining oxirida umumiy tashxis qo'yiladi. Umumiy diagnostika - keyingi o'quv yili davomida pedagogik ta'sirni tuzatish uchun asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi.

2.Rejalashtirishning asosiy tamoyillari.

Reja - bu oldindan rejalashtirilgan harakatlar tizimi, ularni amalga oshirish tartibi, ketma - ketligi va muddatlari. Ta'lim amaliyotida tarbiyachining ish rejasida majburiy to'rtta tarkibiy qism mavjudligini nazarda tutadigan talablar mavjud: boshlang'ich holatning xususiyatlari, faoliyat maqsadlarini asoslash, taklif qilingan harakatlar tizimining tavsifi va erishilgan natijalarni tahlil qilish. Tarbiyachining kasbiy faoliyati tizimiga diagnostika kiritilishi uning boshqa qismlariga ma'lum talablarni yuklaydi. Yuqorida, boshlang'ich holatning xususiyatlarini (guruhni tarbiyalash, uni o'qitish va hokazo) va aniqlangan maqsadlarning diagnostik mohiyatini ko'rib chiqdik. Biz pedagogik faoliyat mazmunini tanlash talablariga murojaat qilamiz.

Birinchidan, diagnostika nuqtai nazaridan (va aslida, yaroqlilik), rejada uni amalga oshirish uchun bosqichlarni ajratish ko'zda tutilishi kerak. Shu munosabat bilan u faza uchun xarakterli bo'lgan dasturga murojaat qilmoqda. Bundan tashqari, bosqichlar har qanday rejada - bu maktabning yillik ish rejasi, dars rejasi yoki o'quvchi bilan o'quv suhbatining rejasi bo'lishi kerak.

Ikkinchidan, har bir bosqich ma'lum bir obyektida (bolalar, pedagogik jarayon, o'qitish yoki ta'lim tizimi) aniq tashxis qo'yilgan o'zgarishlarga erishishni ta'minlashi kerak. Shu munosabat bilan, reja pedagogik texnologiyani tavsiflashga yaqinlashadi.

Pedagogik texnologiya bir vaqtning o'zida quyidagi xususiyatlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi:

- 1) aniq tashxis qo'yilgan aniq maqsad;
- 2) nafaqat natijani tashxislash va tuzatish mezonlari va usullari, balki pedagogik o'zaro ta'sir o'tkazish jarayoni;
- 3) obyektiv qonunlarga asoslanib tuzilgan harakatlar va munosabatlar;
- 4) ishlatiladigan vositalarning ularning samaradorlik shartlari bilan o'zaro bog'liqligi. Shunday qilib, aniq pedagogik faoliyat tarkibiga kiritilgan diagnostika aynan pedagogik jarayonni texnologiyasidir.

Uchinchidan, oraliq natijalar aniq tashxis qo'yilishi mumkin bo'lgan obyektiv nedensel munosabatlarga mos keladigan xarakterga ega bo'lishi kerak. Maqsadlarni belgilash va ularga erishish vositalarini tanlashning oldindan aytib berilishi rejani loyihaga aylantiradi. Ba'zi tarbiyachilarning ishlarida reja pedagogik loyihalar tizimiga aylanadi.

Yu. K. Babanskiy tomonidan ishlab chiqilgan pedagogik maslahat usuli quyidagilarni taklif qiladi:

- bolalarni muayyan dastur va umumiy xususiyatlar bo'yicha o'rganish natijalarini kollektiv muhokama qilish;
- bolalar faoliyati, xulq - atvori va munosabatlarining turli tomonlarini jamoaviy baholash;
- ma'lum bir shahsiy xususiyatlarni shakllantirishda mumkin bo'lgan og'ishlarning sabablarini aniqlash;
- aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish vositalarini kollektiv ravishda ishlab chiqish.

1. O'rganilayotgan materialni ta'minlash

Tarbiyachi: Endi bugungi mavzuni qanday bilib olganingizni tekshirish uchun biz tezkor soʻrov oʻtkazamiz:

1. Modelning taʼrifi nima?

2. Tarbiyachining diagnostika faoliyati samaradorligining ikkita asosiy mezonlari nimadan iborat?

3. Pedagogik diagnostika turlarini sanab bering?

1. Natija. Umumlashtirish. Baholash

Tarbiyachi: Bizning ishimiz bugun amalga oshirilmoqda. Samarali hamkorlik uchun rahmat.

Dars diagnostikasi va pedagogik jarayon natijalari. Pedagogik diagnostika faoliyati uning kundalik oʻquv amaliyotining tarkibiy qismi boʻlishi kerakligi sababli, bu diagnostika usullarini tanlashda cheklovlarni taqozo etadi. Shunday qilib, tarbiyachilar faoliyatida eng koʻp uchraydigan narsa boshqacha kuzatuvdir.

Taʼlim amaliyotida shunga oʻxshash koʻplab muammolar kichik pedagogik kengash yoki pedagogik kengashga oʻxshash kuzatuv natijalarini jamoaviy muhokama qilish yoʻli bilan hal qilinishi mumkin. Diagnostik faoliyatning ushbu shakllarida, turli tarbiyachilar tomonidan bolalarni oʻrganish natijalari, tajribasi va natijalariga asoslangan holda, maqsadlarni ishlab chiqish, pedagogik vositalarni tanlash va erishilgan natijalarni tahlil qilish bilan bogʻliq muammolarni maqbul ravishda hal qilish mumkin.

3. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni maʼnaviy - ahloqiy sifatlarini diagnostika qilish

Soʻnggi yillarda pedagogik diagnostikaga oʻquv jarayonini qurish uchun asos sifatida, shu jumladan maktabgacha yoshdagi bolani ijtimoiy va ahloqiy rivojlantirish yoʻnalishida tobora koʻproq eʼtibor berilmoqda. Ushbu jihatdan pedagogik diagnostika tarbiyachiga bolalar bogʻchasining kundalik hayotida bolaning rivojlanishining haqiqiy xususiyatlarini tashxislash, bolani uning rivojlanishida yordam berish usullarini topishga imkon beradigan maxsus ishlab chiqilgan uslublar toʻplami sifatida qaraladi.

Bolaning turli xil ijtimoiy namoyonliklari, turli xil vaziyatlarda uning his - tuygʻulari, munosabatlari, maktabgacha tarbiyachining shahsiy fazilatlari, muammolari psixologik - pedagogik adabiyotlarda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy, shahsiy rivojlanish aspektlarini va uning natijalarini tavsiflovchi turli xil tushunchalarning paydo boʻlishiga hissa qoʻshdi: ijtimoiy kompetensiya, ijtimoiy va shahsiy kompetensiya, ijtimoiy va kommunikativ. Kompetensiya, ijtimoiy va ahloqiy rivojlanish, ijtimoiy va hissiy rivojlanish, ahloqiy tarbiya. Ushbu yondashuvlarning har biri oʻziga xos, ammo mehnatkash va maktabgacha taʼlim tashkiloti tarbiyachisi uchun diagnostika usullarining murakkab tizimini oʻz ichiga oladi.

Maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy va shahsiy rivojlanishini diagnostika qilishning keng qamrovli metodikasini yaratishga daʼvo qilmasdan, biz tarbiyachiga ushbu yoʻnalishdagi pedagogik jarayonning vazifalarini belgilashga imkon beradigan diagnostika usullari tizimini aniqlashga harakat qilamiz.

Diagnostika mavzusi maktabgacha yoshdagi bolalar guruhlarida pedagogik jarayonning vazifalarini loyihalash uchun asos sifatida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va shahsiy rivojlanish xususiyatlari.

Ahloqiy tarbiya sohasidagi uzviylikni ahloqiy tarbiya bosqichlarining oʻzaro muvofiqlashtirilishini taʼminlaydigan, tajovuzkorlik, pedagogik va psixologik asosga ega boʻlgan ahloqiy tajribani shakllantirishdagi doimiylik.

Pedagogik - bolaning xulq - atvor shakllari, kattalar, tengdoshlari bilan munosabatlari, ahloqiy bilimlari, hissiyotlari mavjudni chuqurlashtirish va yangisini oʻzlashtirish, ahloqiy xatti - harakatlarning yangi shakllarini, ongini, hissiyotlarini, munosabatlari rivojlantirish asosidir.

Psixologik past darajadan yuqoriroq darajaga koʻtarilish jarayoni sifatida koʻrib chiqiladi va ijobiy, ilgari olingan hayot tajribasiga tayanishni oʻz ichiga oladi.

Maktab oʻquvchilari tomonidan ahloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda davomiylkning mohiyatini ochib berish uchun biz quyidagi jihatlarni tanladik:

1) "shaxsning ma'naviy rivojlanishi" tushunchasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash;

2) maktab o'quvchilarining ahloqiy qadriyatlarini rivojlantirishda uzluksizlikning belgilari, turlari va xususiyatlarini aniqlash;

3) maktab o'quvchilari tomonidan ahloqiy qadriyatlarni rivojlantirishda davomiylilikning nazariy modelini asoslash.

Yuqoridagi tarkibiy qismlarning har birini batafsil ko'rib chiqaylik.

Bizning va xorijiy psixologiyamizdagi bolalar munosabatlari muammosi. O'zaro munosabatlar, munosabatlar tushunchasini ko'rib chiqish. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalarning bolalar bog'chasidagi tengdoshlari bilan muvaffaqiyatli munosabatlari uchun shart - sharoitlar.

Taniqli olimlarning fikriga ko'ra, "asr muammosi" ga aylangan insoniy munosabatlarni o'rganish ijtimoiy psixologiyaning asosiy muammosidir. Bolalar bog'chasida biz bolalarga vatanga muhabbat hissini singdirishimiz kerak; kollektivism, katta yoshlilarni, ota - onalarni hurmat qilish, yosh avlodni o'z xatti - harakatlari uchun yuqori javobgarlik ruhida tarbiyalash.

Bolani bolalar bog'chasi guruhidagi tengdoshlari bilan munosabatlar tizimida o'rganish katta ahamiyatga ega va dolzarbdir, chunki maktabgacha yoshdagi ta'limdagi juda muhim davr hisoblanadi. Bu bolaning shahsiyatining dastlabki shakllanish davri. Bu vaqtda bolaning tengdoshlari bilan muloqotida, uning shahsiyatining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan juda murakkab munosabatlar paydo bo'ladi.

Bolalar bilan aloqa qilish bolaning aqliy rivojlanishi uchun zaruriy shartdir. Muloqotga erta ehtiyoj uning asosiy ijtimoiy ehtiyojiga aylanadi. Tengdoshlar bilan aloqa maktabgacha tarbiyachining hayotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu bola shaxsining ijtimoiy fazilatlarini shakllantirish, bolalarning jamoaviy o'zaro munosabatlari tamoyillarining namoyon bo'lishi va rivojlanishi shartidir.

So'nggi paytlarda o'qituvchilar va ota - onalar ko'pchilik maktabgacha yoshdagi bolalar tengdoshlari bilan aloqada jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishayotganini ta'kidlashmoqda, bu odatda aloqa bo'yicha sherikka

yondoshish, oʻrnatilgan aloqani rivojlantirish va rivojlantirish, oʻz harakatlarini har qanday tarzda muvofiqlashtirish imkoniyati yoʻqligida namoyon boʻladi. harakatlar, aniq bir bolaga oʻz munosabatini bildirish va unga hamdardlik bildirish uchun, qaygʻu hissiyotini berish va boshqa odamning muvaffaqiyatidan zavqlanishda qiyinchiliklar mavjud - bularning barchasi turli xil nizolarga olib keladi va bir - birlarining suhbatdoshlarini notoʻgʻri tushunish.

Aloqa, doʻstona munosabatlarni qurish va qoʻllab - quvvatlash va odamlar bilan oʻzaro munosabat, hamkorlik va birgalikda yashash qobiliyati, umuman olganda, bular toʻliq rivojlangan va oʻzini oʻzi bajara oladigan shaxsning zarur tarkibiy qismidir, bu insonning muvaffaqiyatli aqliy salomatligining garovidir. Shu sababli, yoshi kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalar oʻrtasidagi munosabatlar bizning davrimizda dolzarbdir.

Bolalar jamoasini shakllantirish masalalari, bolalar bogʻchasi guruhining oʻziga xos xususiyatlari va ulardagi shaxslararo munosabatlar, maktabgacha yoshdagi guruhning individual bolalarning shahsiyatini shakllantirishga taʼsiri - bularning barchasi juda qiziq.

Shuning uchun bir qator fanlar - falsafa, sotsiologiya, ijtimoiy psixologiya, shaxs psixologiyasi va pedagogika kesishishida vujudga kelgan shaxslararo munosabatlar muammosi bizning davrimizning eng muhim muammolaridan biridir. Har yili bu yerda ham, chet ellarda ham tadqiqotchilar eʼtiborini tobora koʻproq jalb qilmoqdalar va aslida odamlarning xilma - xil birlashmalarini - deb atalmish guruhlarni oʻrganadigan ijtimoiy psixologiyaning asosiy muammosidir. Ushbu muammo yosh avlodni oʻqitish nazariyasi va amaliyotida juda muhim boʻlgan "jamoaviy munosabatlar tizimidagi shaxs" muammosi bilan birlashtirilgan.

Maktabgacha psixologiya va pedagogika tomonidan ushbu sohada koʻp ishlar qilinganiga qaramay, koʻplab masalalar hali ham yetarlicha oʻrganilmaganligicha qolmoqda. Bundan tashqari, muammoning juda murakkabligi hozirgi bosqichda ijtimoiy - psixologik fan tomonidan qoʻllaniladigan yangi uslubiy vositalardan foydalanishni talab qiladi.

1968 yilda Maktabgacha ta'lim institutida "Bola shaxsini shakllantirish" laboratoriyasi tashkil etildi. Laboratoriya xodimlarining sa'y - harakatlari asosan uslublar to'plamini ishlab chiqish va maktabgacha yoshdagi bolalikning turli bosqichlaridagi bolalar o'rtasidagi munosabatlarning tuzilishi kabi masalalarni o'rganishga qaratilgan edi; bolalar bog'chasining yosh guruhidagi aloqa xususiyatlari va o'zaro baholash, shuningdek maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini o'zi anglash sohasi bilan bog'liq ba'zi muammolarni hal qilish.

Ma'lumki, bolaning kattalar bilan muloqotga bo'lgan ehtiyojidan bir muncha vaqt o'tib, tengdoshlari bilan muloqotga bo'lgan ehtiyoj paydo bo'ladi. Ammo aynan maktabgacha yoshdagi davrda u allaqachon juda aniq ifoda etilgan va agar u qoniqish hosil qilmasa, demak, bu ijtimoiy rivojlanishning muqarrar kechikishiga olib keladi va bu to'g'ri tarbiya va rivojlanish uchun eng qulay sharoitlarni yaratadi, bu bola bolalar bog'chasiga tushadigan tengdoshlar guruhidir.

Shunday qilib, amerikalik psixolog T. Shibutani o'z ishida ushbu g'oyani ishlab chiqar ekan, ota - onalari ularni tengdoshlari bilan o'ynashlariga to'sqinlik qiladigan bolalar ko'pincha hayotdagi munosabatlarda qiyinchiliklarga duch kelishlarini aytadi. U faqat "teng guruhlar bolani o'zaro harakatlarga o'rgatadi va xatolarni jiddiy ravishda tuzatadi" deb yozgan. T. Shibutani, bolaning tengdoshlari bilan tajribasi yo'qligi, boshqa odamlarni tushunish qobiliyatini pasaytiradi, deb ta'kidladi. Usova, maktabgacha guruh - bu bolalarning birgalikdagi o'yinlarida vujudga kelgan birinchi bolalar jamiyati bo'lib, ularda mustaqil ravishda birlashish, kichik va katta guruhlarda harakat qilish imkoniyati mavjud. Aynan shu qo'shma o'yinlarda bola o'zining ijtimoiy sifatini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy tajribaga ega bo'ladi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichlarida bolalar bog'chasining yosh guruhlari tasodifiy munosabatlar va munosabatlar o'z - o'zidan rivojlanayotgan bolalarning amorf birlashmasi emasligi tasdiqlandi. Bu munosabatlar va munosabatlar allaqachon nisbatan barqaror tizimni ifodalaydi, unda har bir bola biron bir sababga ko'ra yoki boshqa sabablarga ko'ra ma'lum bir joyga ega

bo'lad. Ular orasida bolaning shahsiy fazilatlari, uning turli xil qobiliyatlari va qobiliyatlari, shuningdek, asosan xarakterga qarab belgilanadigan guruhdagi aloqa va munosabatlar darajasi muhim rol o'ynaydi.

Bolalar bog'chalari guruhidagi munosabatlar tizimini o'rganayotganda ular tarkibidagi uchta turni aniqladilar, ularning har biri alohida ishlab chiqilgan texnikadan foydalangan holda alohida o'rganildi. Masalan, laboratoriya tadqiqotlarida o'yin faoliyati sharoitida aloqa xususiyatlarini o'rganishga katta e'tibor berildi, maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxslararo munosabatlari eng aniq aniqlangan. Maxsus texnik vositalar maktabgacha yoshdagi bolalarning aloqa va shaxslararo munosabatlarining bir qator xususiyatlarini tavsiflovchi boy materiallarni olish imkonini berdi. T.A. Repin bolalar bog'chasining turli yoshdagi o'g'il-qizlari o'rtasidagi aloqani o'rganishga alohida e'tibor qaratdi. Ish L.A. Royak ko'pincha bunday bolalarni kollektivdan ajratishga olib keladigan maxsus aloqa muammolari bo'lgan bolalarni o'rganishga bag'ishlangan. T.V. Antonova ma'lum aloqa xususiyatlarining namoyon bo'lishidagi yoshga bog'liq tendensiyalarni tadqiq qildi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning qadriyat yo'nalishlari, ularning o'zaro baho berish xususiyatlari va o'z - o'zini hurmat qilish xususiyatlari Repina, Goryainova, Sterkina tadqiqotlarida olib borildi. Tadqiqotda A.F. Goryainova, maxsus ishlab chiqilgan matematik metodlardan foydalangan holda, o'rta va katta maktabgacha yoshdagi bolalarning tengdoshlarini baholashda birdamlik darajasini, shuningdek asosiy ahloqiy tushunchalarni o'rganib chiqdi. RB tomonidan qiziqarli ish olib borildi. Sterkina maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini o'zi baholashini o'rganish bo'yicha.

Laboratoriyaning ilmiy izlanishlarida muhim yo'nalish bu maktabgacha yoshdagi bolalarning birgalikdagi faoliyati va ularning o'zaro tushunishlariga ta'sirini o'rganishdir.

Progressiv psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, tengdoshlar guruhidagi bolaning pozitsiyasi doimiy emas, lekin ko'plab omillar ta'siri ostida o'zgarishi mumkin. Bolaning "taniqli emas" pozitsiyasini o'zgartirish nafaqat

uning atrofidagi "mikroiqlim" ni yaxshilashga, balki tarbiyachi tomonidan uning fazilatlarini ijobiy baholash bilan bir qatorda o'zini yaxshi tomondan ko'rsatadigan faoliyatga qo'shilishiga ham hissa qo'shishi mumkin.

Chet el fanida subyektiv idealistik nazariya mavjud bo'lib, u odamlar o'rtasidagi munosabatlar, xususan, xushyoqish va antipatiya munosabatlari ularning tug'ma fazilatlarini bilan belgilanadi, deb hisoblaydi. Shunga ko'ra, ushbu o'zgarmas xususiyat bilan u yoki bu bola go'yo "mashhur emas" bo'lib qoladi va "izolyasiya qilingan" toifasiga kiradi yoki bolalar orasida "yulduz" bo'ladi, ya'ni u har qanday bolalar guruhida ayniqsa yuqori "mashhurlik" bilan ta'minlanadi. Ushbu nazariya vakillari unda guruhlariga bo'linish tabiat qonuni deb bahona qilib, jamiyatning guruh tuzilishi uchun asos topishga harakat qiladilar. Bizning psixologlarimiz tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar buning teskarisini isbotladi, bolalarda ijobiy munosabatlar ular o'zlari uchun emas, balki boshqa odamlar uchun vazifani bajarishda ham paydo bo'ladi.

Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalarning bir - biri bilan munosabatlari shakllanishi o'yinda kichkina bola uchun nafaqat kattalar atrofidagi dunyoni anglash maktabi, balki insoniy munosabatlar maktabi ham muhim rol o'ynashi mumkin. Bolalar bog'chasidagi bolalarning hayot tarzi va ularning faoliyatining xususiyatlari ham bolalarning munosabatlarida ma'lum bir iz qoldiradi. Maktabgacha ta'lim ilmiy - tadqiqot institutining bolaning shaxsini shakllantirish laboratoriyasi tomonidan o'tkazilgan ommaviy so'rov shundan dalolat beradiki, bolalar tez - tez uchrashadigan va bolalar bog'chasidan qaytgach, qishloq bolalar bog'chalarida, shuningdek internat bolalari bo'lgan guruhlarda do'stona qo'shimchalar ular uchun alohida ahamiyatga ega bo'lgan. Guruhdagi munosabatlar va aloqa yuqori edi. Bolalar o'rtasidagi munosabatlarning selektivligi ko'proq aniqlandi: o'zaro tanlov ko'proq edi, o'zaro xayrixohlik yanada barqaror edi va bolaning guruhdagi mashhurligi uning ahloqiy fazilatlarini bilan aniqlandi. Shunday qilib, bolalarning ichki va tashqi psixologiyadagi muammolarini hisobga olib, biz shaxslararo munosabatlar muammosi uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lib, bu sohada ko'plab

kashfiyotlar qilingan degan xulosaga keldik. Ushbu mavzu ijtimoiy psixologiyada muhim bo'lib, u odamlarning turli xil uyushmalarini - deb atalmish guruhlarni o'rganadi. To'g'ri tarbiyalash va rivojlanish uchun eng qulay shart - sharoitlar bolalar bog'chasiga tushadigan tengdoshlar jamoasi tomonidan yaratiladi. Agar tengdoshlar bilan aloqa ro'y bermasa, bu ijtimoiy rivojlanishning muqarrar kechikishiga olib keladi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida tashxisning mohiyati nimadan iborat? Diagnostik funksiyalarni ayting.
2. Pedagogik diagnostika talablari nimadan iborat ?
3. Pedagogik diagnostika obyektlari nimadan iborat ?
4. Diagnostika usullarining tasnifini ayting

2-MAVZU. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchi shaxs va unga qo'yiladigan talablar.

Reja:

1. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchining shahsiy xususiyatlari.
2. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchining shaxsning pedagogik odobi va ahloqi.
3. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchi shaxsning kasbiy fazilatlarini.

Tayanch tushunchalar: ta'lim sifati va rivojlanishi, jismoniy rivojlanish, fizikaviy ko'rik, psixofizik fazilatlar, antropometrik ko'rsatkichlar

1. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchining shahsiy xususiyatlari.

Pedagogik faoliyat ijodiy izlanishni talab qiladigan murakkab jarayondir.

Pedagogik diagnostika ijtimoiy hayotning ajralmas qismi bo'lib, o'qitish va tarbiyalash jarayoniga xizmat qiladi.

Pedagoglarning bolalarni doimo kuzatib borishining o'ziyoq diagnostik faoliyat hisoblanadi. Diagnostik axborotlarni ma'lum ko'rsatkichlar (guruh ishlari, test, anketa va boshqalar), orqali yoki ularsiz (oddiy kuzatish orqali) yig'ish mumkin.

Diagnostik faoliyatda quyidagi yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- a) solishtirish;

- b) tahlil;
- v) bashorat (prognoz) qilish;
- g) interpretasiya (talqin qilish);
- d) diagnostik faoliyat natijalarini umumlashtirish;
- e) turli diagnostik metodlarning bolalarga ta'sirini nazorat qilish.

Solishtirish - diagnostik jarayonning asosiy tayanch nuqtasi hisoblanadi. Biz hayotdagi har bir narsani kuzata turib, beixtiyor uni solishtiramiz. Ko'rgan narsamizni o'z tajribamizga moslab tahlil qilishni, unga baho berishni xohlaymiz. Shu maqsadda xotiramizdagi xuddi shunday yoki shunga o'xshash kuzatishlarni esga olamiz. Faqat o'z kuzatisharimiz emas, balki o'zgalar tomonidan o'tkazilgan kuzatishlar ham tadqiqot klassifikatsiyasiga yordam berishi mumkin. Yangi kuzatishda solishtirishga asos yo'q bo'lsa, kuzatishimizda unga yaqinroq bo'lgan kategoriyadan foydalanishga harakat qilamiz.

Insonning xulqini kuzata turib, uning oldingi xulqi yoki hozirgi kundagi va o'tmishdagi boshqa individning xulq - atvori bilan, kimningdir xulq haqidagi fikrlari bilan solishtiramiz. Bu pedagogik diagnostikada individual, ijtimoiy yoki obyektiv solishtirish normalari deb hisoblanadi.

Normalar pedagogik diagnostikada bolalarning ma'naviy darajasini baholash uchun zaruriy axborotlar to'plashni bildiradi. Masalan, to'plangan axborotlar intellektni o'lchovchi quyidagi ma'lumotlar bo'lishi mumkin: diktantda yo'l qo'yilgan xatolar soni, matematikadan to'g'ri yechilgan misollar soni, uchta mashg'ulot davomida olingan spontdan javoblar soni, testdan to'g'ri bajarilgan topshiriqlar soni yoki shaxsning tarbiyalanganligini bildiruvchi ahloqiy kategoriyalar: qiyin vaziyatda o'zini tuta bilishi, to'g'ri ma'nodagi sovuqqonlik, ijtimoiy foydali mehnatda ko'rsatgan ko'rsatkichlari, bo'sh vaqtdan oqilona foydalanish, ijtimoiy faollik darajalari kabilar. Lekin bu axborotlar to'la informativ emas. Bizga ayrim holatlarda kriteriya va normalar yetishmaydi. Agar bolalar - bolalarimiz yozma ishda 9 ta xatoga yo'l qo'yganligi ma'lum bo'lsa, uni baholash uchun yozma ishning murakkablik

darajasini bilishimiz kerak. Bundan tashqari, xuddi shu sharoitda boshqa ta'lim oluvchilar yozma ishni qanday yozganliklarini yoki ta'lim maqsadiga erishish uchun qancha xatogacha yo'l qo'yilishi mumkinligini bilishimiz kerak. Boshqacha so'z bilan aytganda solishtirma tahlilni amalga oshirish kerak bo'ladi. Tahlilda biz kuzatishning solishtirma klassifikasiyasidan chetga chiqamiz. Endi biz u yoki bu individning xulqi oldingidan, boshqa individlarning xulqidan nima uchun farq qilishini yoki normadan chekinishini aniqlashni xohlaymiz. Biz bu sabablarni tahlil qilishni, ayrim bolalarlarimizning xulqi kutganimizdan boshqacha bo'lib chiqishi sabablarini bilishga intilamiz.

Bashorat qilish (Prognoz). Pedagogik diagnostika doirasida pedagog solishtirish va tahlilda olingan natijalarni boshqa sharoit va kelajakda qo'llashga majbur. Agar bola muayyan bilimni qo'shimcha darsda o'zlashtirgan bo'lsa, pedagog kuzatuv olib borib, o'quvchining shu natijani dars mashg'ulotida ham takrorlay olishga qodirligini, o'zlashtirish lozim bo'lgan ta'lim materialini idrok etishga tayyor ekanligini aniqlay olishi kerak.

Ta'lim - tarbiya jarayonida pedagog doimo vaziyatni bashorat (prognoz) qilib boradi, uning natijalariga qarab ta'lim - tarbiyaviy tizimning keyingi bosqichlarini aniqlaydi. Attestasiya o'tkazish davomida murabbiy yuqori bilim talab qilinadigan ta'lim maskanida o'qishga, uni muvaffaqiyatli tugallashiga tadqiq qilinuvchi bolalarning tayyorgarligi yetadimi, yo'qmi, ijtimoiy hayotdagi faollik darajasi ko'rsatkichi kabi masalalarni bashorat qila olishi kerak. Hozirgi kun talabi asosida har bir murabbiy prognostika bilan shug'ullanishi zarur.

Interpretatsiya. Pedagog nuqtai nazari va kutganidan tashqari muayyan vaqt ichida to'plangan axborotlarga ham baho berib borishi kerak. Axborotlar tizimlashtirilgan, tanqidiy baholangan, umumlashtirilgan konsepsiya tarzida bo'lishi lozim. Bu axborot turli manbalardan: pedagoglar tajribasidan, ota - onalarga ko'rsatma, biografik ma'lumotlar, shahsiy kuzatishlar, guruh, guruh ishlari, testlar, internet, ma'lumotnomalar, ta'lim adabiyotlari, davriy nashrlardan olinishi mumkin. **Barcha axborotlarni uning muhimligiga qarab, yaxlitlash, butunni tashkil qilish interpretatsiya deb ataladi.**

Interpretatsiya jarayoni faqat tarbiyachining shahsiy interpretatsiyasi asosida yoki unga obyektiv metodlar yordamida olingan o'zgaralar tomonidan kuzatish natijalarini ham hisobga va e'tiborga olgan holda tashkil etilishi bilan farq qiladi.

Diagnostika o'quv jarayonini maqsadli va samarali amalga oshirish uchun katta ahamiyatga ega. Bu butun ta'lim va tarbiya tizimini hamda uning tarkibiy qismlarini nazorat qilish (monitoring qilish) va tuzatish orqali bolalarning o'qishi, o'qishi va rivojlanishi jarayonini yaxshilashga imkon beradi. Bugungi kunda ta'lim faoliyatini bolalar rivojlanishida ifodalangan tahlil va uning natijalarini aniq baholashsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Baholash tavsifiy shaklda berilmasligi kerak (garchi matnli baho ham ishlatilishi mumkin) - aniq metodlar, maxsus ishlab chiqilgan diagnostika vazifalari (testlar) asosida bolalar bilan olib borilgan pedagogik ish natijalarini baholash uchun aniq parametrlardan foydalanish, bilim darajasini aniqlashga qaratilgan. Ko'nikma, qobiliyat, ma'lum shahsiy xususiyatlar, qobiliyatlar.

Pedagogik diagnostikani o'tkazish yo'nalishlari va tartibi quyidagicha amalga oshiriladi:

- tayyorlov yo'nalishi: anketa-so'rovnomalarni, sxema-chizmalarni, tashxislash mezonlarini, ko'rsatkichlar jadvallarini tayyorlash;
- tashkiliy yo'nalish: diagnostika o'tkazish va uni muhokama qilish mexanizmlarini tashkillashtirish;
- pedagoglarni va bolalarning o'zini - o'zi baholash yo'nalishi: har bir shaxs bilan alohida, individual tarzda ishlash;
 - ma'muriyat, hamkasabalar, ota - onalar tomonidan baho berish yo'nalishi;
 - qo'lga kiritilgan axborotlar ishlovi va tahlili;
 - tavsiyalar va taqliflarni ishlab chiqish;
- pedagogik konsiliumlarni tashkil qilish va unda muhokama etilayotgan pedagogik vaziyatlar yechimini to'g'ri hal etilishini ta'minlash maqsadida tavsiyalar tizimini ishlab chiqish hamda zarur holatlarda ta'lim - tarbiyaviy jarayonni korreksiyalash.

Pedagogik diagnostika usullari maqsadlariga qarab foydalanilgan usullar quyidagilarga bo'linadi.

1. Eksperimental bo'lmagan (har qanday psixologik xususiyatning mavjudligi yoki yo'qligini aniqlash uchun ishlatiladi).
2. Diagnostika (miqdoriy o'lchash uchun).
3. Eksperimental (aqliy hodisalarni tushuntirish uchun).
4. Formativ (rivojlanish imkoniyatlarini aniqlash uchun).

Eksperimental bo'lmagan usullar

Eksperimental bo'lmagan usullar ko'pincha boshlang'ich "razvedka", oriyentasiya, bolalar bilan tanishish vositasi sifatida ishlatiladi. Ular dastlabki ma'lumotlarni aniqlash uchun sizga ko'p materiallar to'plash imkonini beradi. Ular shuningdek, o'zgarishlar dinamikasini uzoq muddatli kuzatishda ishlatilishi mumkin.

Savol berish.

So'rov - bu ma'lum qoidalarga muvofiq tuzilgan savol tizimlaridan foydalangan holda psixologik ma'lumotlarni olishning metodologik usuli. Anketalar orqali murabbiy bolalarning fikrlari va shahsiy fazilatlarini aniqlash uchun material oladi. Anketa savollari ochiq (o'zlarining xohishiga ko'ra bepul javoblarni taklif eting) va yopiq (tayyor javoblar o'z roziligini yoki roziligini bildirish uchun beriladi, tanlash uchun javoblar ro'yxati yoki tasnifda ularning o'rnini aniqlash uchun javoblar ro'yxati).

Anketa bir qator talablarga javob berishi kerak:

1. Sizning xususiyatlaringizga ahloqiy baho berishni talab qiladigan savollarni taklif qilish taqiqlanadi ("Siz o'zingizni o'ziga ishonasizmi?). Bu savolni boshqacha tarzda ifodalash yaxshiroqdir ("Vaziyatdagi tanqidiy lahzadan so'ng, siz noto'g'ri ish qildingiz deb o'ylaysizmi?")
2. Savollar qisqa, mazmunli, tushunarli va aniq bo'lishi kerak.
3. Bitta xususiyatga oydinlik kiritish uchun bolaning javoblarining samimiyligini boshqaradigan bir nechta savollarni yuborish kerak.

4. Anketa boshida (birinchi uchinchida) oson savollarni (aniq harakatlar, voqealar to'g'risida), so'ngra qiyinlarini (hukmlarni, baholarni aniqlash uchun), so'ngra eng qiyinlarini (qarorlarni talab qilishni), oxirida (oxirgi uchinchisini) - tavsiya qilish tavsiya etiladi.

Kuzatish.

Kuzatish - bu o'quv amaliyotida qo'llaniladigan asosiy usullardan biridir. Bolalarning faoliyati va xulq - atvorida namoyon bo'ladigan aqliy xususiyatlarni uzoq va maqsadli tavsiflash usuli ularni ma'lumotlarni majburiy tizimlashtirish va mumkin bo'lgan xulosalarni shakllantirish bilan to'g'ridan-to'g'ri idrok etishga asoslangan.

Kuzatishlar ilmiy bo'lishi uchun u quyidagi talablarga javob berishi kerak:

1. Maqsadlilik - kuzatish umuman bola uchun emas, balki o'ziga xos shahsiy xususiyatlarning namoyon bo'lishi uchun amalga oshiriladi.

2. Rejalashtirish - kuzatish boshlanishidan oldin muayyan vazifalarni (nimani kuzatish kerak), reja (muddatlar va vositalar), ko'rsatkichlar (nimani tuzatish kerak), mumkin bo'lgan hisob-kitoblar (xatolar) va ularning oldini olish usullari, kutilgan natijalar haqida ma'lumot berish kerak.

3. Mustaqillik - kuzatish mustaqil bo'lishi kerak, ammo o'tgan vazifa emas. Masalan, ekskursiya bilan o'rmonga borish bolalarning fazilatlarini aniqlashning eng yaxshi usuli emas, chunki bu tarzda olingan ma'lumotlar tasodifiy bo'ladi, chunki diqqatning asosiy sa'y - harakatlari tashkiliy muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'ladi.

4. Tabiiylik - kuzatish bola uchun tabiiy sharoitda o'tkazilishi kerak.

5. Tizimli - kuzatuv rejadan tashqari holatga emas, balki tizimli ravishda o'tkazilishi kerak.

6. Obyektivlik - murabbiy o'z taxminini tasdiqlash uchun "ko'rishni xohlagan" narsani emas, balki obyektiv faktlarni qayd qilishi kerak.

7. Fiksasiya - ma'lumotlar kuzatuv paytida yoki undan keyin darhol qayd qilinishi kerak.

Kuzatish mehnat talab qiladigan usuldir.

Kamchiliklari:

- Tasodifiy omillar ta'sirini istisno qilish deyarli mumkin emas.
- Hammasini tuzatishning iloji yo'q, shuning uchun ahamiyasiz narsaga e'tibor bermaslik va ahamiyasizlarga e'tibor berish mumkin.
- Kuzatishni samimiy vaziyatlarda aniqlab bo'lmaydi.
- Usul passiv: murabbiy rejalaridan qat'iy nazar paydo bo'lgan vaziyatlarni kuzatadi, u voqealar jarayoniga ta'sir o'tkaza olmaydi.
- Kuzatish, aniqlash qiyin bo'lgan ma'lumotlarni beradi.

Suhbat

Suhbat - bu to'g'ridan-to'g'ri muloqot paytida bolaning psixik xususiyatlarini aniqlash usuli bo'lib, u oldindan tayyorlangan savollar yordamida qiziqish to'g'risida ma'lumot olishga imkon beradi.

Suhbat nafaqat bolalar bilan, balki murabbiylar yoki ota - onalar bilan ham o'tkazilishi mumkin. Masalan, turli xil fan murabbiylari bilan suhbatda siz nafaqat ma'lum bolalarning qiziqishlarini kuzatibgina qolmay, balki butun guruhning xususiyatlarini belgilashingiz mumkin.

Murabbiy butun guruhga savollar berganda va javoblar nafaqat eng faol emas, balki barcha guruh a'zolarining fikriga ishonch hosil qilganida, siz guruh bilan suhbat ham o'tkazishingiz mumkin. Odatda, bunday suhbat guruh a'zolari bilan dastlabki tanishish yoki guruhdagi ijtimoiy jarayonlar haqida ma'lumot olish uchun ishlatiladi.

Suhbat yanada standartlashtirilgan va erkinroq bo'lishi mumkin.

Birinchi holda, suhbat qat'iy tartibga solinadigan dastur bo'yicha olib boriladi, qat'iy ketma - ketlik bilan, javoblarni aniq yozib olishga imkon beradi va natijalarni qayta ishlash nisbatan oson.

Ikkinchi holda, savolning mazmuni oldindan rejalashtirilmaydi. Muloqot yanada keng, kengroq, ammo bu tashkilotni, suhbatlarni va natijalarni qayta ishlashni qiyinlashtiradi. Ushbu shakl murabbiyga juda yuqori talablarni qo'yadi.

Ushbu ikkala turdagi ijobiy xususiyatlarni birlashtirishga harakat qiladigan suhbatning oraliq shakllari ham mavjud.

Suhbatga tayyorgarlik ko‘rishda dastlabki ishlar juda muhimdir.

Tavsiyalar

1. Boshlang‘ich suhbat suhbatdoshga yoqadigan mavzular bilan bo‘lishi kerak, shunda u o‘z xohishi bilan gapira boshlaydi.

2. Suhbatdosh uchun yoqimsiz bo‘lishi mumkin yoki tasdiqlash hissi tug‘diradigan savollar bir joyda to‘planmasligi kerak, ular suhbat davomida teng taqsimlanishi kerak.

3. Masala muhokamani, fikrni tarqatishni keltirib chiqarishi kerak.

4. Savollar suhbatdoshning yoshini va individual xususiyatlarini hisobga olishi kerak.

5. Suhbatdoshning fikriga samimiy qiziqish va hurmat, suhbatda samimiy munosabat, kelishuv, e‘tibor, hamdardlik va ishtirok etishga majbur qilishdan ko‘ra ishonch hosil qilish istagi ishonchli va oqilona gapirish qobiliyatidan kam emas. Kamtarin va to‘g‘ri xulq ishonchni ilxomlantiradi.

6. Murabbiy suhbatda ehtiyotkorlik va moslashuvchan bo‘lishi kerak, bilvosita savollarni to‘g‘ridan - to‘g‘ri savollarga afzal ko‘radi, ular ba’zida suhbatdoshga yoqimsiz bo‘ladi. Savolga javob berishni istamaslik uchun, hurmat uchun javob berish kerak, hatto bu uchun o‘qish uchun muhim ma’lumot yo‘qolgan bo‘lsa ham. Agar savol juda muhim bo‘lsa, suhbat davomida uni boshqa tahrirda yana so‘rash mumkin.

7. Suhbatning samaradorligi nuqtai nazaridan, bitta katta savolga qaraganda bir nechta kichik savollarni berish yaxshiroqdir.

8. Bilvosita savollar bolalar bilan suhbatlarda keng qo‘llanilishi kerak. Ularning yordami bilan murabbiy unga bola hayotining yashirin tomonlari, xatti - harakatlarning ongsiz sabablari, ideallari to‘g‘risida qiziqish bildirishi mumkin.

9. Hech qanday holatda hech kim o‘zini kulgili, noaniq yoki noto‘g‘ri ifoda etmasligi kerak, shu bilan suhbatdosh darajasiga yaqinlashishga urinish kerak - bu dahshatli.

10. Suhbat natijalarining ishonchliligi uchun eng muhim savollar turli shakllarda takrorlanishi kerak va shu bilan oldingi javoblarni nazorat qilish, to'ldirish va noaniqlikni olib tashlash kerak.

11. Suhbatdoshning sabr - toqati va vaqtdan suiiste'mol qilmang. Suhbat 30-40 daqiqadan oshmasligi kerak.

Diagnostika usullari nafaqat bir kishining yoki odamlar guruhining ma'lum aqliy xususiyatlarini tavsiflashga, balki ularni o'lchashga imkon beradi.

Miqyos.

Masshtablash - bu haqiqiy sifatli psixologik hodisalar miqdoriy baholash ko'rinishida ularning sonli ifodasini olish usulidir.

Tarozining uch turi farqlanadi.

Sinov - bu odamlarning turli xil xususiyatlarini o'lchash uchun ishlatiladigan standart usul. Ko'pincha obyektiv ma'lumotlar yoki subyektiv pozitsiyalar haqida ma'lumot olish uchun eng kam vaqt talab qiladigan usul.

Ilmiy vosita sifatida sinash mutaxassislarining puxta va mashaqqatli mehnatining natijasidir. Sinovlar ushbu muammolar bilan shug'ullanadigan professional psixologlar tomonidan yaratiladi. Shu sababli, murabbiyning vazifasi e'lon qilingan testlarni topish va agar ular diagnostika muammolarini hal qilishda foydali bo'lsa, ulardan foydalanish.

Eksperimental usullar - bu nafaqat hodisani tasvirlab berishga, balki uni tushuntirishga imkon beradigan psixologik tadqiqot usuli. Tadqiqotchi naqshlarni aniqlash, eng qulay sharoitlar kompleksini izolyasiya qilish uchun nima bo'layotganiga rejalashtirilgan ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu usul asosan pedagogika sohasidagi ilmiy ishlarda qo'llaniladi. Bundan tashqari, murabbiyning kundalik faoliyatida yangilarining samaradorligini sinash va yaxshi tashkil etilgan ish usullarini optimallashtirish uchun foydalanish mumkin.

Laboratoriya tajribasi bola uchun maxsus yaratilgan va aniq hisobga olingan holda sun'iy sharoitda o'tkaziladi. Ko'pincha u maxsus jihozlangan xonada (masalan, yorug'lik va ovoz o'tkazmaydigan kabinalar), turli xil

jismoniy qurilmalar va yozib olish uskunalaridan faol foydalanish bilan amalga oshiriladi.

Tajriba holatining g'ayritabiiyligi noan'anaviy sharoitlar tufayli mavzuning keskinligiga, qattiqligiga, uning cheklanishiga olib keladi.

Bundan tashqari, laboratoriya tajribasi ma'lum darajada real hayotiy vaziyatlarni aks ettirsa ham, ko'pincha ulardan uzoqda. Shuning uchun u o'quv jarayonining pedagogik muammolarini hal qilishda kam qo'llaniladi. Shunga qaramay, boshqa usul kabi, bu sharoitlarni aniq hisobga olish, eksperimentning borishi va barcha bosqichlarini qat'iy nazorat qilish imkonini beradi. Natijalarni miqdoriy baholash, ularning ishonchliligi va ishonchliligining yuqori darajasi nafaqat ruhiy hodisalarni tasvirlash, o'lchash, balki tushuntirishga imkon beradi.

Tabiiy tajriba.

Tabiiy eksperiment - bu o'yin, mashg'ulot yoki ishning tabiiy sharoitida bo'lgan bolalar olib borilayotgan psixologik tadqiqotlar haqida bilmasliklari bilan ajralib turadi.

Tabiiy eksperiment kuzatish va laboratoriya eksperimentining afzalliklarini o'zida mujassam etgan, ammo aniqligi kam bo'lsa ham, uning natijalarini aniqlash qiyinroq. Ammo hissiy stressning, salbiy ta'sirning ta'siri yo'q.

Simulyatsiya tajribasi.

Modellashtirish tajribasi - bu aqliy hodisalarni modellashtirish orqali tushuntirish. Eksperimental vaziyatda bola u uchun u yoki bu tabiiy faoliyatni takrorlaydi (model qiladi): hissiy yoki estetik tajribalar, zarur ma'lumotlarni yodlab olish. Ushbu simulyasiya paytida tadqiqotchilar ushbu jarayon uchun eng qulay sharoitlarni aniqlashga harakat qilishadi.

Formativ usullar.

Bolalarni o'rganish uchun ilgari tavsiflangan usullar, avvalambor, qat'iy belgilangan edi, faqat hozirgi rivojlanish darajasi aniqlandi. Biroq, ko'plab psixologlarning fikricha, shahsiyatni rivojlanishda o'rganish kerak. Shundagina uning imkoniyatlari va imkoniyatlari to'liq ochib berilishi mumkin.

Formativ usullar ushbu talablarga javob beradi. Ushbu usullar guruhining mohiyati tadqiqotchiga qiziqish xususiyatlarini faol shakllantirish orqali tabiiy sharoitda bolaning psixologik xususiyatlarini o'rganishdir. Shahsiyatning rivojlanishini kuzatish imkonini beradigan ushbu usullar maktabgacha ta'lim bolalarining psixologik o'rganishini tarbiyaviy ishlarning maqbul usullarini izlash va ishlab chiqish bilan birlashtiradi.

Tahlil.

Murabbiy uchun guruhda amal qiladigan norasmiy normalar to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish juda muhimdir. Yoshi ulg'aygan sari bolalar maktabgacha ta'lim va jamiyatning rasmiy me'yorlaridan tobora uzoqlashmoqdalar. Guruhning o'z qonunlari, tan olish va tan olinmaslik, mashhurlik mezonlari mavjud. Ko'pincha ularda individual bolalarning xatti - harakati va muayyan voqealarga jamoaviy munosabat bog'liq. Ushbu mezonlarga muvofiq, xushyoqish va ijtimoiy tan olinish guruh a'zolari o'rtasida taqsimlanadi. Shuning uchun, ma'lumotlarni to'plash jarayonida olingan faktlarni tahlil qilish bosqichida bunday muhim ta'sir omilini o'tkazib yubormaslik kerak.

Prognozlash.

Pedagogik diagnostika sohasida murabbiy doimiy ravishda boshqa holatlardagi yoki kelajakdagi harakatlar bilan taqqoslash va tahlil qilish natijasida olingan ma'lumotlarni ekstrapolyasiya qilishga majburdir. Bu, shuningdek, bola va umuman guruh bilan o'zaro munosabatlarning eng yaxshi usulini tanlashga imkon beradigan pedagogik ishda katta yordam beradi.

Hisobot natijalari.

Odatda, diagnostika natijalari ommaga oshkor etilmasligi kerak. Agar siz biron bir bolaga ta'sir qilmoqchi bo'lsangiz, u bilan yoki uning ota - onasi bilan alohida suhbatlashish yaxshidir.

Xulosa.

Diagnostika o'quv jarayonini maqsadli va samarali amalga oshirish uchun katta ahamiyatga ega. Bu butun ta'lim va tarbiya tizimini hamda uning tarkibiy

qismlarini nazorat qilish (monitoring qilish) va tuzatish orqali bolalarning o'qishi, o'qishi va rivojlanishi jarayonini yaxshilashga imkon beradi.

Bugungi kunda ta'lim faoliyatini bolalar rivojlanishida ifodalangan tahlil va uning natijalarini aniq baholashsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Baholash tavsifiy shaklda berilmasligi kerak (garchi matnli baho ham ishlatilishi mumkin) - aniq metodlar, maxsus ishlab chiqilgan diagnostika vazifalari (testlar) asosida bolalar bilan olib borilgan pedagogik ish natijalarini baholash uchun aniq parametrlardan foydalanish, ko'nikma, qobiliyat, ma'lum shahsiy xususiyatlar, qobiliyatlar, bilim darajasini aniqlashga qaratilgan.

Diagnostika - o'rganilayotgan muammo to'g'risida obyektiv va ishonchli ma'lumotlarni olish. Eksperimental tadqiqotlar jarayonida bolalarning xatti - harakatlaridagi buzilishlarga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatadigan **tarbiyachining bir qator shahsiy fazilatlari** aniqlandi.

Shahsiy tashvish va ustoz tomonidan hukmronlik yoki giper - vasiylik orqali o'zini tutish nazorati, bu bolaning ijtimoiy faolligining pasayishiga olib keladi va uning subyektivligini shakllantirishni murakkablashtiradi.

Tarbiyachilar o'rtasida og'zaki intellektning ustuvor rivojlanishi va natijada ularning faoliyatida og'zaki ta'lim va tarbiya shakllarining keng tarqalishi, bu bolalarda og'zaki ongning rivojlanmaganligiga zid bo'lib, bolalar faoliyati natijalariga salbiy ta'sir qiladi.

Tarbiyachilarning o'zini - o'zi past tutishi fonida xatti - harakatlarning tajovuzkorligi, ular bilmagan holda bolalarning javobini qo'zg'atishni anglatadi.

Loqaydlik, sezgir, muvozanasiz va himoyalanmagan bolaga rasmiy munosabat shahsiy - hissiy aloqani buzadi, bolaning muammolarini hal qilishga yordam bermaydi.

O'ziga nisbatan yetarlicha bo'lmagan munosabat va tarbiyachining "men" ning bir oz farqlangan imidji tarbiyachilar va tarbiyachilar o'zlari va o'zlarining muammolari to'g'risida yetarli darajada ma'lumotga ega emasligidan dalolat beradi. O'zlarini to'g'ri baholay olmasliklari va boshqalar buni qabul qilishi va

qabul qilishi eng dolzarb muammo bo'lgan muammoli bolalarga nisbatan buni qila olmaydilar.

Pedagogik shahsiy xususiyatlar bolalarning xatti - harakatlariga ta'sir qilishi mumkin, masalan, kayfiyatning o'zgaruvchanligi, charchoq, asabiylashish, beparvolik va tashvishli shubhalar, haddan tashqari nazorat, hissiy sovuqqonlik, shuningdek sezgirlikning past darajasi, ochiqlik va bolalarning e'tiborini jalb qilish istagi.

Bolalar bog'chasi tarbiyachilari uchun, pedagogik mahoratni oshirish muammosi ayniqsa dolzarbdir, chunki kasbiy fazilatlar rivojlanishining ko'pgina ko'rsatkichlarida ular maqbullik zonasiga etib bormaydi. Kasbiy mahoratning pastligi pedagogik jarayonning past sifatiga olib keladi, oddiy bolalar uchun samarasiz, muammoli bolalar uchun esa bilim va o'qishni demotivatsiyasiga, kognitiv qiziqishlarning past darajada rivojlanishiga olib keladi.

Yuqoridagi qiyinchiliklarni yengish uchun biz psixotexnika o'yinlari va mashqlarni, psixolog tomonidan ishlatilishi mumkin, tarbiyachilarga stressni yengishda yordam beradi va tarbiyachining ichki dunyosini uyg'unlashtirishga hissa qo'shadi.

Psixotexnika o'yinlari uchun ko'p vaqt va maxsus xonalar talab qilinmaydi. Tarbiyachining psixotexnik harakatlar odatini rivojlantirish, psixologik barqarorlik va ichki tartibga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish kerak. Tarbiyachilar bilan mashg'ulotlar maxsus psixologik ma'lumotlarga ega bo'lgan mutaxassislar rahbarligi ostida o'tkazilishi kerak.

Pedagogik diagnostika bu shahsiy maqsadlarni chuqur, har tomonlama tahlil qilish, uning o'ziga xos ijobiy tomonlarini va kamchiliklarini, ularning sabablarini aniqlashga, shuningdek amaliy muammolarni hal qilishga qaratilgan - uyg'unlashtirish shaxsan ishlab chiqilgan, yaxlit o'quv jarayoni sifatini yaxshilaydigan. Diagnostikasiz zamonaviy maktabdagi o'quv jarayonini sifatli boshqarish, uni takomillashtirish yo'lida o'zgartirish mumkin emas. **Tashxisning mohiyati - bu o'quv jarayonidagi holatni o'rganish, uning rivojlanishidagi ijobiy va salbiy tomonlarini o'z vaqtida aniqlash, olingan**

natijalarni har tomonlama tahlil qilish, og‘ishlarning sabablarini aniqlash hamda kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha ishlarni sinchkovlik bilan o‘rganish. Diagnostik jarayonni usta qilish kelajakdagi mutaxassisni tayyorlashning muhim tarkibiy qismidir. MTTning ma‘nosi - bu o‘quv jarayoni o‘z maqsadiga erishganligini aniqlash. Erishilgan natijalar haqida ma‘lumotsiz, na rejalashtirish, na jarayonni boshqarish mumkin emas. Tarbiya jarayonining natijalari - bu individual ravishda yoki jamoa tomonidan erishilgan tarbiyalash darajasi. U mo‘ljallangan narsaga mos kelishi mumkin va undan sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Muvofiqlik darajasini aniqlash pedagogik diagnostikaga yordam beradi. Pedagogik diagnostika - bu shaxsan ishlab chiqilgan ijtimoiy vaziyatni aniqlashga, uning tarbiyalashning haqiqiy darajasini, jamiyatga munosib a‘zo bo‘lishga va uning munosib a‘zosi bo‘lishga tayyorligini aniqlashga qaratilgan baholash jarayoni. Ma‘naviy, ijtimoiy rivojlanishga tashxis qo‘yish juda qiyin, bu yuqori malaka va tayyorgarlikni talab qiladi. **Ijtimoiy tarbiyachining asosiy vazifasi** o‘smirlarning ahloqiy va ijtimoiy fazilatlarini shakllantirishning haqiqiy holatini aniqlash, tanqidiy va xavfli tomonlarni aniqlashdir.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotiga kiradigan bolalarni diagnostika qilish maqsadi uning shahsiyati darajasini aniqlash. Uning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan puxta o‘ylangan vakolatli tanlov bilan belgilanadi. Texnik vazifa va qarori bilan unga yo‘naltiriladi:

Reaksiyaning shahsiy rivojlanish darajasi tashxisini qo‘yish (baholash funksiyasi);

- shahsiyatining dinamikasini doimiy nazorat qilish (boshqarish funksiyasi);

- berilgan ishning individual xususiyatiga bog‘liq bo‘lgan tarbiyaviy ishning keyingi yo‘nalishini bashorat qilish (prognostik funksiya).

Bevosita vazifalarini, ahloqiy o‘shishini (ma‘rifiy vazifasini) aniqlashga yordam beradi.

Diagnostik jarayon, shubhasiz, bir qator umumiy pedagogik prinsiplarga mos kelishi kerak, uni amalga oshirishda hisobga olinishi kerak. Ular orasida o‘smir tomonidan ishlab chiqilgan shaxs muammosini o‘rganishda tizimli yondashuvdan maksimal darajada foydalanish, nazariy, empirik va statistik usullardan kompleks foydalanish, turli xil usullardan foydalangan holda bir xil haqiqatni ko‘p marta tekshirish, olingan natijalarni muntazam ravishda tekshirish, olingan natijalarni mantiqiy va psixologik-pedagogik tahlil qilish, obyektivlik, shahsiy hayotning barcha ko‘rinishlarini belgilash, hamkasblar va sudning fikrlarini taqqoslash orqali obyektiv ma’lumotlarni olish, ya’ni qiyosiy, bolalarni o‘qish, o‘qitishning birligi va boshqalar.

Shahsiyat darajasini o‘rganish alohida e’tibor, unga alohida sezgirlik, uning tarafidan majburiy rozilik va moyillikni talab qiladi. Qayta tiklash, ijtimoiy - pedagogik va psixologik - pedagogik xizmatlarining birgalikdagi faoliyatiga asoslanishi kerak. Oldindan aqliy va ruhiy jihatdan diagnostika jarayoniga tayyorlanadi. Uni amalga oshirish jarayonida boshqalarning tashqi ta’sirini istisno qilish kerak.

1. Pedagogik diagnostika har doim bolaga alohida e’tibor, alohida sezgirlik, uning majburiy roziligi va moyilligini talab qiladi.

2. Pedagogik diagnostika tarbiyachilar va bolalarning birgalikdagi faoliyati va o‘zaro yordamiga asoslanishi kerak. Hamma foydali va qiziqarli bo‘lishi kerak.

3. Pedagogik diagnostika muolajalarini amalga oshirishdan oldin barcha o‘quvchilar aqliy va psixologik jihatdan diagnostika natijalarini xotirjamlik bilan, tashvish va tashvishlarsiz qabul qilishga tayyor bo‘lishlari kerak.

4. Diagnostik muolajalar paytida bolalarning tashqi ta’sirini yoki o‘zaro ta’sirini istisno qilish kerak.

5. Sinovlar bilan ishlash mutlaqo sukut saqlanishi kerak.

6. Pedagogik diagnostika bilan shug‘ullanadigan tarbiyachi kasbiy sirlarni saqlashi kerak. Diagnostik tadqiqotlar jarayonida olingan ma’lumotlardan faqat o‘quv jarayonini yaxshilash uchun foydalanish mumkin.

O‘tmishda bu bolalarning aksariyati tartibsiz oilalarda tug‘ilgan, bu yerda ota - onalar tarbiyalash yoki ota - onalik huquqlarini suiste’mol qilish, o‘zlarini suiste’mol qilish va ahloqsiz turmush tarzini olib borishdan qochishgan. Ijtimoiy yetimchilik muammosiga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar natijalari, shuningdek, tarbiyachilarning tajribasi, ushbu toifadagi bolalarning shahsiyatining rivojlanishi bir qator xususiyatlar bilan ajralib turishini ta’kidlashi kerak, ular e’tiborga olinishi kerak. Ularni tarbiyalashda, mustaqil hayotga tayyorlashda ularga ijtimoiy - pedagogik va psixologik-pedagogik xizmatlar. Shahsiy ishlab chiqilgan qayta qurishga temperamentning individual xususiyatlari, fe’l-atvor xususiyatlari, munosabat, fikrlash usuli, motivlar, qiziqishlar, munosabatlar, hayotga va mehnatga bo‘lgan munosabat, qadriyat yo‘nalishlari, o‘ziga xoslik, intellektual sohaning rivojlanish darajasi kiradi.

2. Pedagogik diagnostikani o‘tkazuvchining shaxsning pedagogik odobi va ahloqi.

Ta’limli turdagi maktabgacha muassasaga kirgan bolalar tomonidan ishlab chiqilgan shaxsning diagnostikasi ijtimoiy - pedagogik va psixologik-pedagogik xizmatning eng muhim hamda to‘g‘ridan - to‘g‘ri vazifalaridan biridir. Uni amalga oshirish jarayonida shaxsning eng muhim tuzilish sohalarini: intellektual va hissiy - ixtiyoriy ravishda boshlash tavsiya etiladi. Shaxs tarkibidagi intellektual soha eng muhimlaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Uning shakllanishi atrofda dunyo va uning tarkibidagi o‘rni, bilim qiziqishlari va ularning shakllanishi, so‘z boyligi, madaniyati boyligi, fikrlash, e’tibor, xotira xususiyatlari haqidagi bilimlarning chuqurligi va kengligi bilan belgilanadi. Maktab - internatlarga kirgan bolalarning aksariyati intellektual sohaga ega emaslar, kognitiv qiziqishlar sust shakllangan yoki umuman shakllanmagan, muassa naqshli xarakterga ega, so‘z boyligi yo‘qolgan.

Tadqiqotchilar aniqlaganidek, hissiy - ixtiyoriy soha voqelikni aks ettirish shakllaridan biri sifatida xizmat qiladi. Tuyg‘ular - bu bizni atrofimizdagi dunyoni idrok etish bilan bog‘liq ichki tajriba, bu insonning ichki subyektiv holatini, uning qiziqishlarini, ijtimoiy munosabatini aniqlashdir.

Insonning tarkibiy qismidagi intellektual, hissiy-ixtiyoriy soha dialektik birlikdadir, hissiyot va fikrlashning yaqin bog‘liq. Tuyg‘ular va fikrlash bu ichki faoliyatdir, unda harakatlar haqida dastlabki ma’lumotlar qayta ishlanadi. Emotsional - ixtiyoriy soha bilimlar, qiziqishlar va shahsiy g‘oyalar bagaji asosida shakllanadi. Maktab - internatlarining o‘smir o‘quvchilarining hissiy va ixtiyoriy sohasi haddan tashqari zo‘ravon hissiy munosabat bilan ajralib turadi, ular javobgarlikni olishga qodir emaslar, ko‘pincha tajovuzkor, qayg‘u, sog‘inish, o‘zlarining foydasizliklarini his qilishadi, darslarda e’tiborga olinmaydilar, o‘zlariga e’tibor berishga moyil.

Maqsadga erishish samaradorligi ko‘p jihatdan bolalarning yosh xususiyatlariga mos ravishda shahsiy rivojlanishini aks ettiradigan mezon va fazilatlarni vakolatli aniqlashga bog‘liq. Shahsiy maktabgacha yoshga nisbatan eng muhimlari sifatida:

1. Jismoniy, aqliy, ahloqiy salomatlik. Ushbu mezonning mazmuniga bolalarning umumiy holati, surunkali, somatik kasalliklar mavjudligi, fiziologik, aqliy va ahloqiy rivojlanishdagi og‘ishlar kiradi. Uning majburiy buxgalteriya hisobi pedagogik jamoa tomonidan keyingi barcha olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarning samaradorligini aniqlaydi. Ta’lim va sog‘liq o‘rtasidagi uyg‘un aloqani o‘rnatish o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishda sifat o‘zgarishini ta’minlaydi, aniqlangan kasalliklarga muvofiq ravishda fanlararo va pediatriya tadbirlari tizimi belgilanadi. Ushbu tadbirlarning aniq maqsadi bor: yo‘qolgan sog‘liqni saqlash zaxiralarini tiklash. Ammo shu bilan birga, ular turli xil vazifalar va vositalarga ega. Tibbiyot xodimlarining vazifalari: kasallikning sabablarini aniqlash va davolash usullarini aniqlash, shuningdek kasalliklarning keyingi profilaktikasi. Ta’lim muassasasiga kelsak, uning asosiy vazifasi bolalarning sog‘lig‘iga mos keladigan zarur shart - sharoitlarni yaratishdir. Maxsus tashkil etilgan shahsiy rivojlanish tizimi natijasida bolalarni o‘qitish va tarbiyalashda faol muhitni yaratish maktab-internatning eng muhim vazifasidir.

1. Intellektual sohasini shakllantirish. Mezonning ko'rsatkichlari uning ishlashi, kognitiv faoliyati, nutq yuklari, fikrlash xususiyatlari, diqqat, xotira, bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarining mavjudligi va boshqalar.

2. Hissiy sohani tiklash. Mezon hissiyotga berilish qobiliyati, yordam berish qobiliyati, voqealarni anglash va baholashda tajovuzkorlik, bezovtalik, nomuvofiqlik, nomutanosiblik, dunyoga munosabat, sezgirlik, ochiqlik, tortinchoqlik, uyatchanlikni o'z ichiga oladi.

3. O'z - o'zini anglash - "Men konsepsiyam", ijobiy yoki salbiy, "men tushunaman" shakllanishi.

4. Ijtimoiy fitnes. - ijtimoiy faollik, tashabbuskorlik, rahbarlik lavozimlarining mavjudligi, ijtimoiy rollarni bajarishga tayyorlik, mehnatsevarlik, tashkilotchilik. Mezon nazariyasi va amaliyotida umum qabul qilingan darajalarga nisbatan mezonlarning holatini aniqlash usul va usullarni puxta o'ylangan tanlov asosida amalga oshiriladi. Shahsiyatni o'rganish u bilan, shuningdek uning shahsiy rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan barcha pedagog xodimlar bilan suhbatlar bilan birga keladi. Kuzatuv va uning standartlashtirilgan shakllari, tarbiyachilar, parvarishlash xodimlari bolalarning shahsiy rivojlanish darajasini aniqlashda ishtirok etganda, har bir mezon uchun ko'rsatkichlar holatini yanada ishonchli aks ettirishga yordam beradi. Tashxis qo'yish jarayonida biografik ma'lumotdan foydalanish mumkin, bu bolaning biografiyasi yoki uning individual jihatlari asosida ma'lumot olishga imkon beradi. Tugallanmagan tezisning mavzusi (masalan, "Bo'sh vaqtimda men yaxshi ko'raman ...", "Mening eng sevimli mavzuyim ..." va hokazolar) so'z boyligini, xotirasini va chuqur o'ylashga o'rganishga yordam beradi. Rebnig yozma yoki og'zaki bayonoti ko'rsatkichlar va mezonlarning to'liqligini to'ldiradi, shaxs, uning qiziqishlari, sabablari va da'volari to'g'risida to'liqroq tasavvurga ega bo'lishga imkon beradi. Shaxslarning asosiy xususiyatlarini o'rganish metodikasidan foydalanib, shahsiyat xususiyatlarini ijtimoiy mohiyat va asosiy shaxs – psixolog, ularning xususiyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilish mumkin. Tashkilot, mehnatsevarlik, qiziquvchanlik va go'zallikka intilish kabi

shahsiy xususiyatlar ularning darajasini aniqlashga imkon beradigan savollar to'plami bilan belgilanadi. Anketa yordamida olingan ma'lumotlar psixologik - pedagogik kuzatish natijasida olingan ma'lumotlar bilan, mustaqil xarakterli tayoqlarni umumlashtirish usullari, faoliyat mahsulotlarini tahlil qilish va turli xil obyektiv darajadagi ko'rsatkichlarni belgilashga imkon beradigan boshqa empirik usullar bilan majburiy taqqoslashni talab qiladi. Shahsiy mavzularning qirralari. Yurkevich so'rovnomasi bolalarning kognitiv qiziqishlari intensivligini yanada ishonchli aniqlashga qaratilgan. Shahsiy o'zini o'zi baholash mezonini o'rganish mumkin. Ushbu usul shahsiyatning salomatlik, o'ziga ishonch, qobiliyat, xarakter, tashqi ko'rinish va hokazolar kabi xususiyatlarini to'g'ridan-to'g'ri miqyosda o'lchashga asoslangan. Ushbu fazilatlar darajasini ma'lum vertikal chiziqlar bo'yicha belgilash uchun taklif etiladi va da'volar darajasi, ya'ni xuddi shu fazilatlarning rivojlanish darajasi, uni qoniqtiradi.

5. Ko'pincha bolalar, uning xatti - harakati mavjud ijtimoiy normalardan farq qiladi, boshqalar bilan shaxslararo munosabatlarda tajovuzkorlikning haddan tashqari namoyon bo'lishini xarakterlaydi. O'smirlarning tajovuzkorligini o'rganishda diagnostikaning eng samarali usullaridan biri bu Bass - Darki so'rovnomasidir, muallif jismoniy va bilvosita tajovuz, beparvolik, jahl, norozilik, shubha, og'zaki tajovuz, aybdorlik kabi reaksiyalar xulosalariga asoslandi. Sanab o'tilgan usul va usullar har bir mezonning shakllanish darajasi to'g'risida ishonchli ma'lumot olish uchun boshqa usullar yordamida to'ldirilishi, to'ldirilishi mumkin. Olingan natijalar obyektiv aks ettirilishi kerak. Bunday holda, diagnostika jarayonida o'rganilgan fazilatlarning barcha namoyonliklarini va birinchi navbatda ijobiy xususiyatlarini hisobga olish juda muhimdir, chunki bu uning shahsiyatini yanada rivojlantirishda yordamdir. Olingan natijalarni tahlil qilish tarbiyachilar, psixologlar, shifokorlar, yuristlar tomonidan har tomonlama amalga oshirilishi kerak. Diagnostika natijalarini majburiy ko'rib chiqish bilan qo'zg'olonchilar bilan ishlash tizimi qurilgan, pedagogik jamoasi tomonidan qabul qilinadi, ijtimoiy va psixologik - pedagogik xizmat tomonidan nazorat qilinadi.

6. Tajriba shuni ko'rsatadiki, internat muassasasida ota - ona qaramog'isiz qolgan bolalar tomonidan ishlab chiqilgan to'liq shahsiyat muammosini hal qilishga to'liq erishilmaydi. Shu munosabat bilan, ijtimoiy - pedagogik va psixologik-pedagogik xizmati oldiga ota - ona, vasiy, tarbiyalovchi oilalarda bolalarning shahsiyati sharoitlarini yaxshilash vazifasi yuklatilgan.

3. Pedagogik diagnostikani o'tkazuvchi shaxsning kasbiy fazilatlari.

Diagnostik jarayon tuzilishida ham umumiy, ham xususiy maqsadlarni aniqlash muhimdir. Ular tashxis qo'yilgan muammoga mos kelishi kerak, juda aniq va aniq bo'lishi kerak.

Pedagogik diagnostika tarbiya - o'qitish jarayonining sifatini oshirishga oid natijalarni tahlil qilish va izohlashga qaratilgan. Pedagogik diagnostika yordamida ijtimoiy tarbiyachining faoliyatini baholashning aniq funksiyalari kuchaytirildi. Zamonaviy umumta'lim maktabidagi pedagogik diagnostika o'quv ishlarining sifatini, uning muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklarining sabablarini aniqlashning samarali vositasidir. Pedagogik diagnostika asosida tarbiya jarayonini boshqarish strategiyasi va taktikasi, tarbiyaviy ishlar dasturi ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga, diagnostik qidiruv umumiy, ijtimoiy pedagogika, psixologiya, shahsiy, tibbiy, sotsiologiya va ilmiy tadqiqot metodikalaridan olingan bilimlardan keng foydalanishga qaratilgan.

Ijtimoiy - pedagogik diagnostika diagnostika texnikasini ishlab chiqishga yo'naltirilgan tadqiqotlarni tashkil etishga alohida talablar qo'yadi. Ulardan eng muhimi:

- a) pedagogik hodisalarni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish;
- b) ijtimoiy - pedagogik tashxis qo'yiladigan pedagogik jarayonning tomonlarini va ta'lim holatini aniqlash;
- v) tashxis qo'yilgan obyekt ichidagi asosiy aloqalarni tahlil qilish;
- d) tashxis qo'yilgan pedagogik hodisaning tuzilishini (doimiy tavsiflari) va tashkil etilishini (jarayon yo'nalishi, uning miqdoriy tavsifi) aniqlash.

Pedagogik jarayonlar va hodisalar statistik xususiyatga ega. Bu shuni anglatadiki, ularni belgilaydigan qonunlar faqat pedagogik vaziyatlarning yetarlicha katta to'plamiga nisbatan qo'llaniladigan tendensiyalar sifatida namoyon bo'ladi.

Pedagogik jarayonning natijalarini oldindan aytib bo'lmaydi, turli xil tasodifiy yoki shunchaki noma'lum omillar va sharoitlarning ta'siri tufayli obyektiv individual ishlarni o'rnatish mumkin emas deb hisoblash mumkinmi?

Statistik yondashuv nuqtai nazaridan, pedagogik hodisalarning umumiy xususiyatlarida takrorlanish tarbiyachi - tadqiqotchi tarbiyachiga o'rganilayotgan obyektning muhim tomonlarini aniqlashga yordam beradi va ma'lum bir pedagogik vaziyatni tahlil qilishdan biron bir ilmiy xulosa chiqarishning mumkin emasligini anglatadi. Shuning uchun, uni turli xil sharoitlarda takrorlanganda faqat o'rganilayotgan jarayonning mohiyatini aniqlaydigan va unga tashxis qo'yish usulini ishlab chiqishga imkon beradigan umumiylikni aniqlash mumkin.

Fanda har qanday ijtimoiy jarayon, shu jumladan pedagogik jarayon murakkab, dinamik va tizimli deb hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, bu tug'ma yaxlitlik, tashqi va ichki xususiyatlarning o'zaro bog'liqligi. Bundan tashqari, pedagogik jarayonning ichki tuzilishi uning yaxlitligidan ajralib turadi va jarayonning barcha ko'rinishlarida u ko'proq umumiy jarayonning, kengroq tizimning bir qismidir. Har qanday vaziyat, pedagogik jarayonning elementi sifatida, ko'plab ulanishlar orqali boshqa holatlarga bog'liq.

Shuning uchun har qanday pedagogik hodisalarni diagnostik o'rganish uchun dasturni belgilashda tadqiqotchi alohida-alohida olingan tadqiqot usuli (qanchalik zamonaviy bo'lmasin), pedagogik jarayonning faqat bitta tomonini tahlil qilish vositasi bo'lishi mumkinligiga asoslanishi kerak.

Ta'kidlash joizki, ijtimoiy - pedagogik diagnostika o'z vaqtida amalga oshiriladi va ijtimoiy - pedagogik jarayonni bir o'quv vaziyatidan ikkinchisiga o'tish sifatida, maqsadlarni amalga oshirish davrlarini ajratib turadi.

Bir vaqtning o'zida turli xil shahsiyat xususiyatlarining rivojlanishi, kamolotini va ijtimoiy - pedagogik jarayonning siklik xususiyatlarini hisobga olgan holda (ya'ni heteroxronizm va farqlanish), diagnostika qatlamli (tilim) va uzoq (uzunlamasina) tadqiqotlarni birlashtiradi.

Diagnostika jarayonining tarkibiy bosqichlarini muhokama qilishga qaytaylik. Umumiy shaklda ushbu tuzilmani quyidagicha ifodalash mumkin:

Ijtimoiy - pedagogik diagnostika darajalari.

Diagnostik daraja. Tadqiqot usullari. Pedagogik modellashtirishning tavsif funksiyasi. Pedagogik modellashtirishning bashoratli funksiyasi.

Komponent diagnostikasi. Tekshirilayotgan obyektning alohida qismlarining bo'laklari. Shaxsning o'ziga xos xususiyatlarining individual namoyonlari va ko'rsatkichlari.

Pedagogik ta'sirning alohida xususiyatlari. Sezgi yoki tajribaga asoslangan ishonchsiz prognoz.

Strukturaviy diagnostika bir nechta tarkibiy qismlar uchun tizimlar. Jarayonning individual tomonlarining o'zaro munosabatlari yoki paydo bo'lgan shaxsning individual namoyishlari.

Nazariy modellarni yaratish. Qisqa muddatli prognozning ishonchliligi.

Bashorat qilishda sezgi hali ham katta o'rinni egallaydi.

Tizimli diagnostika, eksperimental holatlar, genetik usul. Ta'lim va tarbiya tizimlari.

Pedagogik tizimning o'z vaqtida ishlashi, o'rganilayotgan obyekt va tashqi aloqalar o'rtasidagi muhim munosabatlarni aniqlash.

Simulyasiya modellarini yaratish. Bola shaxsi rivojlanishining turli sohalarini va pedagogik jarayon istiqbollari aniqlash.

Bashorat qilish usullari. O'quv jarayonini ekstrapolyasiya qilish.

Tanlangan vositalar va pedagogik maqsadlarga erishish usullarining to'g'riligini ehtimoliy bashorat qilish.

Ijtimoiy pedagogikaning asosiy toifalari:

Ijtimoiy muhit - keng ijtimoiy voqelik, jamiyat, davlat va qo'zg'olonning bevosita muhiti, uning rivojlanishi va shakllanishiga ta'sir qiladi;

Ijtimoiy tarbiya - bu jamiyatning kelajak avlodi uchun tashvishi, odamlarning jamiyat tomonidan, jamoada, boshqa odamlarda qo'llab-quvvatlanishi, ahloqiy munosabatlarni o'zlashtirish va qabul qilishda shahsiy yordam. Biror kishiga yordam berish - bu uning hayotida to'g'ri yo'lni topishga o'rgatish, yangi hayot sharoitida qayta tiklanish.

Ijtimoiy ish ishi - shaxsga uning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvida, jamiyatdagi ijtimoiy vaziyatni yaxshilashda yordam beradigan kasbiy faoliyat.

Yuqoridagi funksiyalardan tashqari, pedagogik diagnostika o'z - o'zini o'rganish, o'z - o'zini o'qitish, o'zini rivojlantirish, boshqarish funksiyalarini ham bajaradi.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar:

1. Ta'lim jarayonida diagnostikaning vazifasi nimadan iborat ?
2. Pedagogik diagnostikada tarbiyachining shahsiy xususiyatlarini ayting?
3. Pedagogik diagnostikada eng muhim funksiya nimadan iborat ?
4. Diagnostika funksiyalarini ayting

XULOSA

Pedagogik diagnostikada baholash funksiyalari juda muhimdir. Har tomonlama keng qamrovli va obyektiv baholash o'quv jarayoni haqidagi tushunchani boyitadi va uni takomillashtirishga hissa qo'shadi. Pedagogik diagnostikada eng muhim funksiya - bu shahsiy bolaning rivojlanishining ma'lum bir bosqichida uning sotsializatsiyasi muvaffaqiyat darajalari to'g'risidagi diagnostika ma'lumotlari o'tgan ijtimoiy pedagogik tajribani tahlil qilish va keyingi o'quv jarayonini loyihalashda asosiy ma'lumot bo'lib xizmat qiladi. Har bir bola va ijtimoiy tarbiyachiga o'quv jarayonining rivojlanishi va natijalari to'g'risida ma'lumotni o'z vaqtida tuzatish uchun ma'lumot olish imkoniyatini yaratish pedagogik diagnostikaning eng muhim vazifasidir.

Pedagogik diagnostikaning o'ziga xos xususiyati shundaki, zamonaviy sotsializatsiya sharoitida shaxs nafaqat ijtimoiy - pedagogik, balki umumiy pedagogik muammodir. O'sib borayotgan bolaning kichkina jamoada yordami, yovuzlik, yolg'on, jinoyatchilik, mastlik, giyohvandlik va ota - onaning shafqatsizligiga qarshi kurashda yordam kerak. Bola ko'pincha uning jamiyatga moslashishi, o'zini anglash istagi, muloqot qilishni o'rganishi, o'z - o'zini tarbiyalash istagida yordamga muhtoj bo'ladi.

Pedagogik diagnostika - bu ijtimoiy muhitni, shakllanish, shaxs rivojlanishining ijtimoiy omillarini o'rganish va tahlil qilishga yordam berishning samarali usullarini aniqlashga qaratilgan jarayon bo'lib, bolaning ahvolini, oiladagi, maktabdagi, tengdoshlar bilan munosabatlardagi, mojaro bosqichidagi ahvolini o'rganish; mavjud vaziyatni tahlil qilish asosida nochor bolalarga yordam berish; bolaning atrofidagi va unga ta'sir ko'rsatadigan turli ijtimoiy sohalarda ijtimoiy ta'limning holati tahlili; ijtimoiy faoliyatning ijobiy tajribasini tahlil qilish, sintez qilish, tarqatish va ommalashtirishdir.

Pedagogik diagnostika natijalari o'z - o'zini tarbiyalash, o'z - o'zini o'qitish, hayotingizni va harakatlaringizni mustaqil ravishda tashkil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha bola bilan ishlash tizimini loyihalash uchun asos bo'lishi kerak. Pedagogik diagnostika bir qator funksiyalarni:

vazifalar, faoliyat doirasi, uchrashuvlar, kengash-harakat bajarish uchun mo'ljallangan. Statistik ma'lumot ta'lim jarayonining ishtirokchilari to'g'risida ma'lumot olish, bolaning rivojlanishining nisbiy darajasini aniqlash, ijtimoiy - pedagogik munosabatlarning holatini aniqlashga imkon beradi.

Prognostik funksiya o'rganilayotgan muammoni muvaffaqiyatli hal etishda o'quv jarayoni ishtirokchilarining potensial imkoniyatlarini aniqlashga yordam beradi, yo'llar va barcha yechimlarni oldindan aytib berishga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Levchenko I.Yu. Patopsixologiya: nazariya va amaliyot. 2-nashr. - M., 2004 yil.
2. Psixologik va pedagogik diagnostika / Ed. I.Yu. Levchenko, S.D. Zabramnoy. - M., 2006 yil.
3. Bolani psixologik, tibbiy va pedagogik tekshirish. / Ed. M.M. Semago. - M., 1999 yil.
4. Psixologik va pedagogik diagnostika / Ed. I.Yu. Levchenko, S.D. Zabramnoy. - M., 2003, ch. 6.
5. Semago N.Ya., Semago M.M. Aqliy rivojlanishni baholash nazariyasi va amaliyoti bolaning onggi. Maktabgacha ta'limgacha va boshlang'ich maktab yoshi. - M., 2005y.
6. Voronov V.V. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi: yangi standart. M. : Rossiya dasturi, 2012 yil.
7. Lizinskiy V.M. Ta'lim faoliyatining qabullari va shakllari. M., 2002 yil.
8. Maksimov V.G. Maktabgacha ta'limdagi pedagogik diagnostika. M., 2002 yil.
9. Boshlang'ich maktabda rejalashtirilgan natijalarga erishishni baholash. Vazifalar tizimi. 2 soatda, 1 qism / tahr. G.S. Kovaleva, O.B. Kirish. M. : Ta'lim, 2009 yil.
10. Boshlang'ich umumiy ta'limning rejalashtirilgan natijalari / tahriri. G.S. Kovaleva, O.B. Kirish. M. : Ta'lim, 2009 yil.
11. Nechayev M.P. Maktabgacha ta'limdagi o'quv jarayoni natijalarining diagnostikasi. - Ed Istiqbol.
12. Nechayev M.P., Smirnova I.E. Guruh tarbiyachisining diagnostik usullari: uslubiy qo'llanma. - Ed Istiqbol.
13. Stepanov P.V. Maktabgacha ta'limdagi o'quv jarayonining diagnostikasi va monitoringi.
14. "Maktabgacha ta'lim direktori", "Pedagogik diagnostika", "Maktabgacha ta'limdagi ma'muriy ish amaliyoti" va boshqa davriy nashrlar. Federasiyasi Ta'lim va fan vazirligi. M. : Ta'lim, 2010 yil.
15. Xasanboeva O.U. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo. 2012
16. Sodiqova Sh.A. Maktabgacha ta'lim pedagogika. T.: Tafakkur bo'stoni 2013
17. N.Qayumova. Maktabgacha ta'lim pedagogika. T.: TDPU 2013
18. "Pedagogicheskaya diagnostika (kurs leksii) sostovitel" R.A.Mavlyanova T.; 2002
19. V.A.Maksimov "Pedagogicheskaya diagnostika" M.; 2003
20. S.D.Zabroshnaya "Pedagogo-pedagogicheskaya diagnostika umstvennogo razvitiya detey".M.; 1995
21. "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarga qo'yiladigan davlat talablari-T.: 2012
- 22.«Bolajon» davlat dasturi.-T.: 2010

23. Gazman O. Faoliyat mazmunining konseptual asoslari. // Ta'lim byulleteni. - M., 1991. - P.24-41.
24. Golubev N.K., B.P. Bitinalar. Ta'lim diagnostikasiga kirish. 1-ch. - M., 1989 yil.
25. Grishin V.V. Ta'lim jarayonida psixodiagnostika usullari. - M., 1990. guruh tarbiyachisi Ta'lim byulleteni. - M., 1991. - P.24-41.
26. Islomova Z.I. Ta'lim nazariyasi va usullari. - Ufa.- BSPU.- 2002 yil
27. Guruh tarbiyachisiga Rojkova M.I.- 4-chi. - M., 1999 yil.
28. Pedagogika Slastenin V.A. va boshqalar - Ch. 19. - S. 347 - 354. - M., 1998 yil.
29. Pedagogik diagnostika Ed. Kochetova A.I. - Minsk, 1987. - S. 7 - 11.
30. Schurkova N.E. Tarbiyaning diagnostikasi: pedagogik usullar. - M., 1992 yil.